עממית

JEWISH PUBLIC LIBRARY,

Tsejoan

די ווערק פון היינריך היינע אין אַכט בענד מיט
אַ ביאָגראַפיע פון ע. קאַלישער און אַ פאָרוואָרט
פון דר. נ. סירקין, איבערזעצט פון: אייזלאנד ר.,
ביאליק ה. נ., באָראָכאָוויטש, גראס נ., האלפערן
מ. ל., הערבערט ל. מ., לאנדוי ז. ליליפוט, מאני
לייב, עדעלשטאט ד., פרישמאן ד., פרץ י. ל.,
קיסין י., שוואַרץ י. י., שווייד מ., רייזען א.
און ראָלניק י.

היינריך היינע.

דריטער באנד:

איטאליען.

1828—1829

1918 ניו־יאָרק. תרע"ח
ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש"

Copyright, 1918
by
JEWISH BOOK AGENCY, Inc.

Hafis auch und Ulrich Hutten
Mussten ganz bestimt sich rüsten —
Wider braune und blaue Kutten,
Meine gehn wie andre Christen.

GOETHE.

I

די רייזע פון מינכען ביז גענוא

אָן עדעל געמיט דאָס קומט קיינמאָל ניט אוים אויף אייער חשבון; און דערין ווערט היינט צוקלאפט אייער חכמה. (ער עפענט זיין שרייבטיש, נעמט אָרוים צוויי פיסטוי־לען. איינעם לעגט ער ארויף אויפ'ן טיש און דעם צווייטען לאָדענט ער אָן.)

ראָבערט'ס
„מאָכט פון די פארהעלטנישען.“

קאַפּיטעל I.

איך בין דער העפליכסטער מענש אויף דער וועלט, און איך קען זיך באריהמען, אז קיינמאָל בין איך ניט געווען גראָב אויף דער וועלט, וואו עס זענען פאראנען אזוי פיעל אונערטרעגליכע נודניקעס, וואָס זעצען זיך אוועק לעבען איינעם און דערצעהלען איהם פון זייערע ליידען, אָדער זיי דעקלאמירען גאָר פאר איהם זייערע פערזען: מיט אן אמת'ער קריסטליכער געדולד, האָב איך זיך שטענדיג צוגעהערט צו אזעלכענע שלעק, און זיך ניט פאראטען אפילו דורך איין איינציגע באוועגונג, ווי שטארק מיין נשמה ווערט געפייניגט. פונקט ווי א בראהמין א בעל תשובה, וואָס איז מפקיר זיין גוף פאר די קריכענדיגע שרצים, כדי די דאָזיגע גאָטס־באשע־פענישען זאָלען זיך אויף אָנזעטיגען, בין איך גאנצע טעג אויסגע־שטאָנען פון אָט די פאָטאָלע חברה לייט און זיך רוהיג צוגעהערט צו זיי, און מיינע אינערליכע זיפצען האָט פארנומען נאָר ע ר, וואָס באלוינט פאר די גוטע מדות.

אָבער אויך די לעבענס־ווייזהייט זאגט אונז אַז מיר זאָלען זיין העפליך, און ניט ארויסווייזען קיין אומגעדולד דורך שווייגען, אָדער גאָר צו ענטפערען עפּיס אַזוינס, וואָס קען ארויסרופען פאַר־דראָס, ווען א צושוואומענער קאָמערציאַנט, אָדער א דאַרער קען קרעמער, זעצט זיך אוועק לעבען אונז און הויבט אָן אַן אלגעמיי־נעם אייראָפּעאישען שמועס מיט די ווערטער: „מיר האָבען היינט א שען וועטער“. ווארים מען קען ניט וויסען וואָס עס קען זיך טרעפען. מען קען זיך נאָך ערגיץ צוזאמען טרעפען מיט אזא פּי־ליסטער, און ער קען דאָס אונז דעמאָלט אָנטון גאָר ביטערע צרות, דערפאַר וואָס מיר האָבען איהם ניט העפליך געענטפערט: „דאָס וועטער איז זעהר שען.“ עס קען זיך אפילו טרעפען ליעבער לעזער, אַז דיר זאָל אויסקומען צו זיצען אין קאַסעל ביים „טייבעל ד'אָט“, לעבען אָט דעם דערמאָנטען פּיליסטער, און דאָס, ביי זיין לינקער זייט, און ער זאָל דאָס גראָד זיין דער מענש, וואָס האָט פאַר זיך שטעהען די גרויסע שיסעל מיט די ברוינע קאַרפּענס, און ער טיילט זיי אויס; — האָט ער נאָר אַן אויג אויף דיר, יעמאָלט וועט ער בסדר די טעלער נאָר ארום טיילען פון רעכטס, אזוי אַז פאַר דיר וועט אפילו ניט בלייבען קיין שטיקעל פון קיין עק. ווארים אַך! גראָד דו ביזט ביים טיש דער דרייצעהנטער, א זאַך וואָס איז תמיד מאָדנע, ווען דו זיצט ביי דער לינקער זייט פון דעם פּאַרטיילער, און די טעלער ווערען ארומגעטיילט פון רעכטס. און ניט צו קריגען קיין קאַרפּען איז זעהר ניט גוט. א חוץ דעם פּאַרלוסט פון דער נאַציאָנאַלער קאָקאַרדע איז דאָס אפשר דער גרעסטער. דער פּי־ליסטער, וואָס האָט דיר דאָס אַזוי אונטערגעשטעלט א פּיסעל, וועט נאָך פון דיר חוזק מאַכען, און דיר פּאַרשלאָגען, אַז דו קענסט דיר נעמען די לאַרבעערען, וואָס זענען געבליבען ליגען אין דער ברוי־נער זופּ; — אַך, וואָס טויגען עמיצען די לאַרבעערען, ווען דערביי זענען ניטאָ קיין קאַרפּען! און דער פּיליסטער פאַרזשמורעט דאַן די אויגלעך, און כיכיט און שעפּטשעט: „מיר האָבען היינט א שען וועטער.“

אַך, נשמה ליעבע, עס קען זיך אפילו טרעפען, אַז דיר זאָל אויסקומען צו ליגען אויף א בית עולם לעבען דעם זעלבינגען פּיליס־

טער, און ווען דו דערהערסט אין דעם טאָג פון תחית המתים, ווי די שופרות בלאָזען און דו זאָגסט צו דיין שכן: „גוטער פריינד, זייט אזוי גוט און דערלאַנגט מיר די האנד, כדי איך זאָל קענען אויפשטעהן, ווייל דער לינקער פוס איז מיר איינגעשלאָפען פון דעם פארדאַמטען לאנגען ליגען!“ דעמאָלט וועסטו פלוצלונג באמערקען דאָס וואויל־באקאנטע פיליסטער שמייכעלע און דו וועסט דער־הערען די חוזק שטים: מיר האָבען היינט א שען וועטער.

II. קאַפּיטעל

„מיר האָבען הייגט אַ שען וועטער—"

ווען דו ליעבער לעזער, וואָלסט געהערט דעם טאָן, דעם אונ־איבערטראָפּענעם פּיסטעל־באַס, מיט וועלכען די דאָזיגע ווערטער זענען אַרויסגערעדט געוואָרען, און וואָלסט נאָך געזעהן דעם, וואָס האָט זיי געזאָגט, דאָס אַרכי־פּראָזאַישע פּנים, די כיטרע־קלוגע איי־געלעך, די פאַריסענע כיטרע אויספּאַרשער נאָז; וואָלסטו גלייך דערקענט, אַז די דאָזיגע בלום האָט אַרויסגעשפּראָצט ניט פון קיין געוועהנטליכען זאַמד, און אַז די דאָזיגע טענער, זענען דאָס די שפּראַך פון שאַרלאָטענבורג, וואו מען רעדט דעם בערלינערשען דיאַלעקט, נאָך בעסער, ווי אין בערלין גופא.

איך בין דער העפליכסטער מענש אויף דער וועלט, און האָב זעהר האַלד ברוינע קאַרפּענס, און טייל מאָל גלויב איך אין תחית המתים, און איך האָב געענטפערט: אמת, דאָס וועטער איז זעהר שען.

ווען דער זוהן פון דער שפּרעע איז אַריינגעקומען, האָט ער זיך צו מיר צוגעטשעפּעט, און איך האָב שוין ניט געקענט פּטור ווערען פון זיינע פראַגען און פון זיינע אייגענע ענטפערס, און גאַר באַזונדערס פון זיינע פּאַראַלעלען צווישען בער־לין און מינכען, דעם נייעם אַטהען, וועמען ער האָט ניט איבער־געלאָזט קיין איין גוטע האָר.

איך אָבער, האָב גענומען דאָס נייע אַטהען אונטער מיין שוץ, ווי עס איז שטענדיג מיין טבע צו לויבען דאָס אָרט, וואו איך גע־פין זיך. אַז דאָס איז גראָד היינטיגעס מאָל געשעהן אויף די קאָס־טען פון בערלין, דאָס, ליעבער לעזער, וועסטו מיר לייכט מוחל זיין. אַזוינע זאַכען געשעהן צו מיינסטענס אויס ריינער פּאָליטיק; וואָרים איך וויים, אַז אַזוי שנעל ווי איך וועל אָנהויבען צו לויבען

מיינע גוטע בערלינער, איז אַ סוף מיט מיין רוהם ביי זיי. און זיי וועלען קוועטשען מיט די פּלייצעס און זיך סוד'ען: אַט דער מענש ווערט זעהר איבערפלעכליך, אַפילו אונז ליבט ער. קיין שטאָדט האָט איינענטליך ניט אַזוי ווייניג לאָקאַלפּאַטריאָטיזם ווי בערלין. טויזענד מיזעראַבלע שריפטשטעלער, האָבען שוין באַזונגען בערלין אין פּראָזאַ און אין פערזען, און אין בערלין האָט וועגען דעם קיין האָהן ניט געקרעהט, און קיין הוהן האָט מען זיי דערפאַר ניט אָפּגעקאָכט, און אונטער די לינדען האָט מען זיי נאָך אַלץ געהאַלטען פאַר מיזעראַבלע פּאָעטען, פּונקט אַזוי ווי פריהער. פאַרקעהרט, האָט מען פּונקט אַזוי וועניג זיך אָפּגעשטעלט, ווען וועלכער ניט איז אַפּטעקער־פּאָעט האָט זיך אין זיינע פּאַראַבאַזען אַרויפגעוואָרפען אויף בערלין, זאָל אָבער עמיצער וואַגען צו שרייבען עפּיס אַ שלעכט וואָרט אַקעגען פּאָלקוויץ, אינסברוק, שילדאַ, פּאָזען, קרעהווינקעל, און אַנדערע הויפּט שטעדט! אַי, וועט זיך דאָס דאָרט אויפכאַפּען דער צוקאָכטער פּאַטריאָטיזם! די סבה דערפון איז: בערלין איז גאָר קיין שטאָדט ניט, נאָר בערלין גיט בלויז דעם אָרט, וואו עס פאַרזאַמלען זיך אַ מאַסע מיט מענשען, און צווישען זיי אַפילו אויך מענשען מיט גייסט, פאַר וועמען דער אָרט איז גאַנץ גלייכגילטיג; אַט זיי שטעלען דאָס צוזאַמען דאָס גייסטיגע בערלין. דער דורכפאָהרענדיגער פרעמדער זעהט נאָר די לאַנג אויסגעשטרעקטע הייזער, וואָס זעהען אַלע אויס גלייך; די לאַנגע, ברייטע גאַסען, וואָס זענען צום מיינסטענס געבויט געוואָרען לויט די שניר און לויט דעם ווילען פון יחידים, און שטעלען מיט זיך גאָר ניט פאַר דעם גייסט פון דעם כלל. נאָר אויסדערוועהלטע קענען עפּיס דערגעהן פון די פּריוואַטע געזינונגען פון די איינוואוינער, ווען זיי באַטראַכטען די לאַנגע שורות הייזער, וואָס זוכען זיך צו האַלטען וויט איינס פון ס'אַנדערע, פּונקט ווי די מענשען אַליין, פאַרביסען און מיט געגענזייטיגער שנאה. נאָר איינמאָל אין אַ לבנה־נאַכט, ווען איך בין שפּעט אַהיים געגאַנגען פון לוטער און וועגענער, האָב איך געזעהן ווי יענע האַרטע שטימונג האָט זיך אויפגעלעזט אין אַ מילדען אומעט; ווי די הייזער, וואָס זענען זיך געשטאַנען אַזוי פיינדליך איינס געגען ס'אַנדערע.

האבען זיך אנגעקוקט גערירט בױפעליג־קריסטליך. געװאָלט זיך װאָרפען אין די אָרעמס און איבערבעטען; אזוי, אז איך אָרימער מענש, װאָס איך בין געגאנגען אין מיטען גאס, האָב מורא געהאט איך זאָל ניט צוקװעטשט װערען. עס װעלען זיך געפינען אזוינע, װאָס װעלען מײן שרעק באטראכטען פאר לעכערליך, און אויך איך האָב געשמײכעלט, װען איך בין אויף צומאָרגענס אין דער פריה, מיט א ניכטערן בליק דורכגעגאנגען יענע גאס, און די הײזער האָבען זיך װידער אזוי פּראָזאאיש אקעגען געגעניצט. עס איז װירקליך נויטיג דערצו א פּאָר פלעשער פּאָעזיע, װען מען װיל זעהן אין בערלין עפּיס אנדערש װי טױטע הײזער. דאָ איז זעהר שװער צו זעהן גײסטער. די שטאָדט פאַרמאָגט אזוי װעניג אלטערטימליכקײט און איז אזוי נײ; און דאָך איז דאָס נײע שוין אזוי אלט, אזוי פארװעלקט און אָפּגעשטאָרבען. װאָרים זי איז, װי געזאָגט, צום גרעסטען טײל ענטשטאַנען, ניט פון דער געזינונג פון די מאסען, נאָר פון׳ם געשמאק פון יחידים. צװישען די דאָזיגע יחידים איז דער גרױסער פריץ געװיס געװען דער װיכטיגסטער. נאָר דאָס, װאָס ער האָט אױסגעפּלאנט איז געװאָרען דער פעסטער פונדאָמענט. ערשט פון איהם האָט די שטאָדט באקומען איהר אײגענטליכען כאראקטער. און װאָלט נאָך זײן טױט גאָר ניט געװאָרען צוגעבױט, װאָלט זי געװען פארבליבען א היסטאָריש דענקמאָל נאָך דעם גײסט פון יענעם פּראָזאאישען װאונדערבאָרען העלד, װעלכער האָט די ראפינירטע געשמאקלאָזיגקײט און די בליהענדיגע פארשטאַנדס־פרײקײט, דאָס איבערפלעכליכע און דאָס טיכטיגע פון זײן צײט, אױסגעבילדעט אין זיך אויף דעם אמת׳דיג דײטשטאפּפערן אופן. פּאָטסדאם למשל, ערשײנט פאר אונז װי אזא דענקמאָל. דורך איהרע װיסטע גאסען װאנדערן מיר, װי איבער די איבערגעבליבענע שריפטען פון דעם פילאָזאָף פון סאַנסאָקי, דאָס געהערט צו יענעמס **oeuvres posthumes**, און הגם דאָס איז נאָר שטײנערנע מאקולאטור, און פארמאָגט אין זיך גענוג לעכערליכעס, פון דעסטװעגען באטראכטען מיר עס דאָך מיט אן ערענסטען אינטערעס, און װען ניט װען אונטערדריקען מיר אין אונז א שמײכעל װי מיר װאָלטען מורא געהאט, מיר זאָלען ניט

פלוצלונג קריגען אַ קלאַפּ איבער דער פּלייצע, ווי פון דעם אַלטען פּריץ'ס שפּאַנישען שטעקעלע. אין בערלין אָבער באַפאַלט אונז קיינמאָל ניט אַזאַ שרעק. דאָ פיהלען מיר אַז דער אַלטער פּריץ און זיין שפּאַניש שטעקעלע האָבען שוין מעהר קיין מאַכט ניט; וואָרים ווען ניט, וואָלטען דאָך פון די אַלטע, אויפגעקלעהרטע פענסטער פון דער געזונטער פערנונפט־שטאָדט ניט ארויסגעקוקט אַזוי פיעל קראַנקע פּנים'ער פון פינסטערלינגען, און די איינציגע נארישע, אַבערגלויביגע געביידען, וואָלטען זיך ניט געווען פאַר־קליבען צווישען די אַלטע סקעפּטיש־פילאָזאָפישע הייזער. איך וויל ניט שלעכט פאַרשטאַנען ווערען, און איך באַמערק דערפאַר אויסדריקליך, אַז איך מיין דאָ ניט קיין שטאָך צו טון דער נייער ווערדערשער קירך, אָט יענעם גאָטישען דאָם, מיט אַ היינטיגען געשמאַק, וואָס איז פאַר אונז מיט אַן איראָניע אוועקגעשטעלט געוואָרען צווישען די מאָדערנע געביידען, כדי אַלעגאָריש צו ווייזען, ווי אָפּגעשמאַקט און נאריש עס וועט אויסזעהן, ווען מען וועט ווי־דער וועלען אויפריכטען אַלטע, שוין פון לאַנג אונטערגעגאַנגענע מיטעלאַלטערליכע אינסטיטוציאָנען, אין מיטען פון די נייע ביל־דונגען פון דער נייער צייט.

דאָס אויבען אָנגעוויזענע, גילט בלויז פאַר דעם אויסערליכען אויסזעהן פון בערלין, און וואָלט מען מיט ד ע ם געוואָלט פאַרגלייכען מינכען, דאַן וואָלט מען מיט רעכט געקענט באַהויפּ־טען, אַז די לעצטע שטעלט מיט זיך פאָר פונקט דעם היפך. וואָרים מינכען איז גראַד אַ שטאָדט, וואָס איז אויפגעבויט געוואָרען פון פאָלק אַליין, און דאָס, פון גאַנצע דורות, וואָס זענען געקומען איי־נער נאָכ'ן אַנדערן, וועמענס גייסט מען קען נאָך אַלץ זעהן אין זייערע געביידען. אַזוי אַז מען דערזעהט דאָרט, ווי אין די שדים־סצענע פון מאַקבעטה, אַ כראָנאָלאָגישע רייה פון גייסטער: פון יענעם טונקעל־רויטען גייסט פון מיטעל־אַלטער, וואָס באַווייזט זיך אַ געפּאַנצערטער אין די טויערען פון אַ גאָטישער קירך, ביז אויף דעם געבילדעטען ליכטיגען גייסט פון אונזער אייגענער צייט, וואָס האַלט פאַר אונז אַ שפּיגעל, אין וועלכען יעדער קוקט זיך אָן מיט פאַרגעניגען. טאַקי דורך דעם וואָס מיר האָבען זיי דאָ אַלע ווי זיי

געהען איינער נאָכ'ן אַנדערן, דאָס בארבארישע רעגט אונז מעהר ניט אויף, און דאָס אָפגעשמאַקטע פּאַרוואונדעט אונז שוין ניט מעהר, ווען מיר באַטראַכטען עס אַלס דער אָנהויב אין דעם נויטוועגדיגען איבערגאַנג. מיר ווערען ערענסט אָבער ניט אומעטיג, ווען מיר דערזעהען יענעם בארבארישען דאָס, וואָס הויבט זיך אויף ווי אַן אויפגעקומענער קנעכט איבער דער גאַנצער שטאָדט און באַהאַלט אין זיין שוים די שאָטענס און די געשפּענסטער פון מיטעלאַלטער. מיט פּונקט אַזוי ווייניג אומעט, יאָ, אַפּילו גאָר מיט אַ שפּאַסהאַפטער ריהרונג, באַטראַכטען מיר די שטאַלצע שלעסער פון דעם שפּעטערדיגען פּעריאָד, די געשמאַקלאָזע דייטשע נאָכקרימענישען נאָך די גלאַטע פראַנצויזישע אונגאַטירליכקייטען, די פּראַכט געביידען מיט געשמאַקלאָזיקיים, מיט די משוגע'נע פּאַרציערונגען פון דרויסען, און פון אינעווייניג נאָך פאַרפּוצטער דעקאַרירט מיט שרייענדיגע, בונטע אַלעגאָריען, פאַרגילטע אַראַבעסקען, שטוקאַטורען און יענע פאַרשיעדענע שילדען, אויף וועלכע עס זענען אויסגעמאָלט די הויכע הערשאַפטען: די קאַוואַלירען מיט די רויטע, שכור־ניכטערנע געזיכטער, איבער וועלכע עס הענגען אַרונטער די לאַנגע פּאַרוקען ווי געפּודערטע לייבען־גריוועס. די דאַמען מיט די אויפגעשטעלטע שטייפע פריזורען, שטאָלערנע קאָרסעטען, וואָס פאַרשנירען זיי די הערצער און די ברייטע קליידער מיט די רייפען, וואָס גיט זיי די מעגליכקייט נאָך מעהר פּראָזאַאיש זיך אויסצושפּרייטען. ווי געזאָגט, אָט דער אָנבליק גיט אונז מעהר ניט קיין שלעכטע שטימונג, נאָך מעהר, ער העלפט אַפּילו צו, אַז מיר זאָלען לעבעדיגער פיהלען די געגענוואַרט אין איהר ליכטיגען ווערט, און ווען מיר באַטראַכטען די נייע ווערק, וואָס דערהויבען זיך לעבען די אַלטע, דערפיהלען מיר, ווי מען וואָלט פון אונזער קאָפּ אַראָפּגענומען אַ שווערען פּאַרוק, און ווי מען וואָלט באַפרייט דאָס האַרץ פון שטאָלענע צוואַנגען. איך רעד דאָס איצטער פון די לוסטיגע קונסט־טעמפּלען און עדעלע פּאַלאַצען, וואָס בליהען אַרויס מיט פולער דרייסטקייט פון דעם גייסט פון קלענצע, דעם גרויסען מייסטער.

קאפיטעל III.

דאס וואס מען רופט אבער די גאנצע שטאדט, דאס נייע אטהען, דאס איז, צווישען אונז גערעדט, אביסעל לעבערליך. און עס האט מיך געקאסט פיעל מיה, ווען איך האב זי געוואלט פארשטעלען אלס אזעלכע. צום טיפסטען האב איך דאס דער־פיהלט, ווען איך האב געהאט א וכוח מיט דעם בערלינער פילים־טער, וועלכער, הגם ער האט מיט מיר שוין געהאט גערעדט א היב־שע ווייל, איז ער פון דעסטוועגען געווען אויף אזוי פיעל ניט העפליך, אז ער האט אין דעם נייעם אטהען ניט געפונען אפילו קיין שפור פון דעם אטישען זאלץ.

דאס, האט ער אויסגערופען הויך, איז נאר פאראן אין בער־לין. נאר דארט איז פאראן וויץ און איראניע. דא איז נאר פאראן פום וויים־ביער, אבער איראניע — ניט אויף א האר.

איראניע האבען מיר ניט — האט אויסגערופען נאנערל, די שלאנקע קעלנערין, וואס האט אין דער רגע פארביי געשוועבט— אבער יעדען אנדערן סארט ביער קענט איהר דאך קריגען.

דאס וואס נאנערל האט די א י ר א נ י ע געהאלטען פאר א סארט ביער, אפשר פאר דעם בעסטען שטעטינער ביער, דאס האט מיר זעהר לייד געטאן. און כדי עס זאל זיך ניט נאכאמאל ארויסוויייזען עפים אן עהנליך נארישקייט, האב איך אנגעהויבען צו דרשה'נען אונגעפעהר אזוי: שען נאנערל, די איראניע איז ניט קיין ביער, נאר אן ערפינדונג פון די בערלינער, די קליגסטע מענ־שען פון דער וועלט, וועלכע האבען זיך זעהר גענומען צום הארצען, דאס וואס זיי זענען געקומען צו שפעט אויף דער וועלט, און דאס פולווער האט שוין געהאט אויסגעקלערט עמיצער אנדערש, און דערפאר האבען זיי געזוכט צו מאכען אן ערפינדונג, וואס זאל זיין

פונקט אזוי ניצליך. און דאָס, טאַקי פאַר די יעניגע, וואָס האָבען דעם פּולווער ניט אויסגעקלעהרט. פּאַרצײטענס, ליעב קינד, ווען עמיצער איז באַגאַנגען אַ נאַרישקייט, וואָס האָט מען געקענט טאָן? דאָס וואָס איז געשעהן, האָט מען דאָך שוין ניט געקענט מאַכען ניט געשעהן, און די לייט האָבען געזאָגט: אָט דער בחור איז אַ בהמה. דאָס איז געווען זעהר ניט אַנגענעהם. אין בערלין, וואו מען איז צום קלינגסטען און מען באַגעהט די גרעסטע נאַריש־קייטען, פיהלט מען צום טיעפּסטען אָט די אונאַנגענעהמליכקייט. דאָס מיניסטעריום האָט שוין געגען דעם אַרויסגעלאָזט די שטרענגס־טע גזרות; בלויז די גרעסטע נאַרישקייטען מעגען נאָך געדרוקט ווערען. די קלענערע ערלויבט מען נאָר אין געשפּרעכען. אַזאַ ער־לויבעניש באַציהט זיך אויך נאָר אויף פּראָפעסאָרען אין הויכע שטאַאַטס־בעאַמטען, געמיינערע מענשען קענען זייער נאַרישקייט לאָזען הערען נאָר אין פאַרבאָרגענע ערטער; — אָבער אָט די אַלע פאַרשריפטען האָבען גאָר ניט געהאָלפען. אַזוי שנעל ווי עס האָט זיך נאָר געמאַכט אַ געלעגענהייט, האָבען די אונטערדריקסטע נאַ־רישקייטען, זיך גענומען נאָך געוואַלטיגער אַרויסשפּאַרען, שטי־לערהייד זענען זיי זאַגאַר פון אויבען אַראָפּ פּראָטעזשירט געוואָ־רען, און עפענטליך האָבען זיי גענומען זיך אויפהויבען פון אונטען אַרויף. די נויט איז געווען זעהר גרויס, ביז סוף כל סוף איז ער־פונדען געוואָרען אַ מיטעל וואָס זאָל ווירקען אויף צוריק. דורך וועלכען מען זאָל יעדע נאַרישקייט מאַכען אַז מען זאָל זי ניט דער־קענען, און נאָך מעהר, אַז זי זאָל קענען גאָר פערוואַנדעלט ווערען אין אַ חכמה. אָט דאָס מיטעל איז גאַנץ איינפאַך, און באַשטעהט דאַרין, וואָס מען ערקלעהרט, אַז יעדע נאַרישקייט איז נאָר באַגאַנ־גען געוואָרען אָדער אַרויסגערעדט געוואָרען בלויז פון איראָניע. אַזוי, ליעב קינד, וואַנסירט אַלץ אויף אָט דער וועלט. די נאַריש־קייט ווערט איראָניע, חניפה וואָס העלפט ניט, ווערט סאַטירע, נאַ־טירליכע געשמאַקלאָזיגקייט ווערט פיינע אַפּלאַכעריי, אמת׳ער שגעון ווערט הומאָר, אונוויסענהייט ווערט בריליאַנטענער וויץ, און דו וועסט סוף כל סוף ווערען די אַספּאַסיאַ פון דעם נייעם אַטהען. איך וואָלט געזאָגט נאָך מעהר, אָבער דאָס שענע נאַגענערל,

וואס איך האב די גאנצע צייט צוגעהאלטען ביים פארטוך, האט זיך מיט אלע כחות ארויסגעריסען פון מיינע הענד, ווייל פון אלע זייטען האט מען גאר שטורעמדיג פארלאנגט: „א ביער! א ביער!“ דער בערלינער אבער האט אויסגעקוקט ווי די איראניע אליין, ווען ער האט באמערקט מיט וואס'ער ענטוזיאזם מען האט אויפגענו־מען די הויכע שוימענדיגע גלעזער; און אנווייזענדיג אויף א גרופע ביער טרינקער, וואס האבען מיט הנאה געטרינקען דעם האפענ־נעקטאר, און געדעדט צווישען זיך ווי פיין ער שמעקט, האט ער שמייכעלדיג א זאג געטאן: און די ווילען דאס ווערען אטהענער!

די באמערקונגען וואס דער בערלינער האט נאך געמאכט, האבען מיר אמת'דיג וועה געטאן, ווארים איך האב ניט קיין קליי־נע ליעבע פאר אונזער נייעם אטהען, און איך האב מיך דארום באמיהט, צו ערקלעהרען דעם דאזיגען חוזק מאכער, אז מיר הא־בען אייגענטליך ערשט ניט לאנג אנגעהויבען צו טראכטען ווע־גען ווערען אטהענער, אז מיר זענען נאך דערווייל יונגע אנפענגער, און אונזערע גרויסע גייסטער, יא, אונזער גאנץ געבילדעט פוב־ליקום, איז נאך ניט אויף אזוי פיעל איינגעשטעלט, אז עס זאל זיך קענען ווייזען פאר עמיצען פון דער נאהענט. אלץ האלט נאך אין ווערען, און מיר זענען נאך ניט קאמפלעט. דערווייל, ליעבער פריינד, זענען גאר באזעצט די אונטערשטע פאכען, — האב איך צוגעגעבען, — און עס איז אייך אודאי באקאנט, אז סאוועס, סיקאפאנטען, און פרויען פעהלען אונז ניט. אונז פעהלט גאר דער העכערער פערזאנאל, און אנדערע קומט אוים צו שפיעלען צו עט־ליכע ראלען. למשל אונזער דיכטער, וואס באזינגט די צארטע גרי־כישע ליבע פון א איגנעל, האט אויך געמוזט איבערנעמען די אריס־טאפאנישע גראבקייט; אבער ער קען אלצדינג. ער האט אלץ, וואס עס דארף האבען א גרויסער דיכטער, א חוץ אפשר אביסעל פאנ־טאזיע און וויץ, און וואלט ער געהאט א סך געלד, וואלט ער גע־ווען א רייכער מאן. וואס אונז פעהלט אבער אין קוואנטיטעט, דערזעצען מיר דורך קוואליטעט. מיר האבען גאר איין גרויסען סקולפטאר — אבער דאס איז א „לייב!“ מיר האבען גאר איין גרויסען רעדנער — איך בין אבער איבערצייגט, אז דעמאסטהענעס

האָט ניט געקענט אַזוי גוט דונערן אַקעגען יקרות אויף ביער אין אַטיקאַ, ווי ער. ווען מיר האָבען נאָך קיין סאָקראַטעס ניט פאַר־סמ'ט, איז דאָס ניט, ווייל אונז פעהלט חלילה דער גיפט דערצו. און ווען מיר פאַרמאָגען נאָך ניט קיין אייגענטליכען דעמאָס, דאָס הייסט, אַ גאַנץ פאָלק פון דעמאַגאָגען, קען מיר דאָך אויפ־ווייזען אויף איין איינציגען פּראַכט עקזעמפּלאַר, וואָס שטעלט מיט זיך אַליין פאַר אַ גאַנצען דעמאָס, אַ גאַנצען הויפען מיט באַריה־מערס, מוילמאַכערס, לאַנגע צונגען און נאָך אַזעלכענע חברה־לייט — און אַט קענט איהר איהם אַליין זעהן.

איך קען ניט ביישטעהן דעם נסיון, וואָס וויל דווקא געגוויער־באַצייכענען די פיגור, וואָס האָט זיך פאַר אונז איצטער פאַרגע־שטעלט. צי די דאָזיגע פיגור האָט רעכט ווען זי באַהויפּטעט, אַז ווייל אין איהר קאָפּ איז פאַראַן עפּיס מענשליכעס, האָט זי שוין אַ יוריסטיש רעכט זיך צו רופען מענש, דאָס וויל איך ניט באַ־ריהרען. איך וואָלט גיכער דעם קאָפּ געהאַלטען פאַר אַן אַף; נאָר פון העפליכקייט וועגען, וועל איך איהם לאָזען געהן פאַר אַ מענשליכען קאָפּ, צוגערעכט איז דער דאָזיגער קאָפּ געווען, מיט אַ היטעל פון טוך, וואָס איז אין זיין פאָרם געווען עהנליך צו מאַמדרינס העלם, און פון הינטען האָבען אַראָפּגעהאַנגען שטייפע שוואַרצע האָר, וועלכע זענען פון פאָרענט געווען פאַרקעמט **a l'enfant** אויף אַט דער פאָדערשטער זייט פון קאָפּ, וואָס האָט זיך אויסגעגעבען פאַר אַ פּנים, האָט די געטין פון געמיינקייט אָפּגע־דרוקט איהר שטעמפּעל, און דאָס, אַזוי שטאַרק, אַז די נאָז וואָס געפינט זיך דאָרט, איז שיער ניט צוקוועטשט געוואָרען; די אַרונטערגעלאָזטע אויגען האָבען אויסגעזעהן ווי זיי וואָלטען אומ־זיסט געזוכט די נאָז, און דערפאַר מאַקי זענען זיי געווען אַזוי באַטריבט. אַ שמייכעלע מיט אַ שלעכטען ריח האָט געשפּיעלט אַרום זיין מויל, וואָס איז געווען מלא חן, און וואָס וואָלט צוליעב אַ געוויסער אויפפאַלענדער עהנליכקייט, געקענט באַגייסטערן אונזער גריכישען דיכטער, פאַר די צאַרטעסטע גאַזעלען. אָנגעטאָן איז ער געווען אין אַן אַלט־דייטשען ראָק, הגם אַביסעל מאָדערני־זירט, לויט די דרינגענדסטע אויפפאָדערונגען פון דער אייראָפּע־

אישער ציוויליזאַציאָן, אבער מיט דעם שניט דערמאָנט ער נאָך אַלץ אָן יענעם ראָק, וואָס ארמיניוס האָט געטראָגען אין טויטאָבורגער וואַלד, און וועמענס פּאַרמלאַזיגקייט איז פּונקט אזוי גע־היימניספּול טראַדיציאָנעל דערהאַלטען געוואָרען, דורך אַ פּאַטריאָ־טישער שניידער נעזעלשאַפט, ווי אמאָל די גאָטישע בוי־קונסט, דורך אַ מיסטישער מויערער גילדע, אַ וויים געוואַשענער שמאַטע, וואָס האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט פּונקט דעם היפך פון דעם נאַ־קעטען, אַלט־דייטשען האַלז, האָט באַרעקט דעם קראַגען פון דעם דאָזיגען באַריהמטען ראָק; פון זיינע לאַנגע ארבעל, האָבען ארוים־געהאַנגען לאַנגע, שמוציגע הענד, צווישען זיי האָט זיך געזעהען אַ לאַנגווייליגער גוף, פון וועלכען עס האָבען שלאַבעריג אראָפּגע־האַנגען צוויי חווק פיס — די גאַנצע געשטאַלט איז געוועזען אַ קאַ־צעניאַמערדינע פאַראָדיע פון אפּאָל פון בעלוועדער.

און דאָס איז דער דעמאַגאָג פון דעם נייען אטהען? — האָט מיט אַ שפּאָטיש שמייכעלע געפרעגט דער בערלינער. דו יוטער יאָט! דאָס איז דאָך מיינער אַ לאַנדסמאַן! איך גלויב גיט מיינע אויגען — דאָס איז דאָך דער יעניגער, וואָס — נע, דאָס איז שוין מעגליך!

יאָ, איהר פאַרבלענדטער בערלינער — האָב איך געזאָגט ניט אָהן פייער — איהר ווילט ניט קענען אייערע היימישע גּעניעס און איהר פאַרשטייניגט אייערע נביאים. מיר אבער קענען אַלץ פאַרנוצען!

און צו וואָס באַדאַרפט איהר דען אָט די אומגליקליכע פליענ?

מען קען איהם באַנוצען צו אַלץ, צו וואָס מען דאַרף האָבען שפּרינגען, קריזען, געמיט, פרעסען, פרומקייט, אַ סך אלט־דייטש, ווענינ לאַטיין און גאָר ניט קיין גריכיש. ער קען ווירקליך זעהר גוט שפּרינגען איבער'ן שטעקען; ער מאַכט אויך טאַבעלען פון אַלע מעגליכע שפּרינג, און פאַרצייכענישען פון אַלע מעגליכע לעזאַרטען און אַלט־דייטשע געדיכטען. דערצו נאָך שטעלט ער מיט זיך פאָר די ליעבע צום פאַטערלאַנד, און איז ניט געפעהרליך אויף אַ האָר. וואָרים מען ווייס גאַנץ גוט, אַז פון די אַלט־דייטשע דעמאַגאָגען, צווישען וועלכע ער האָט זיך צופעליג געפּו־

נען, האָט ער זיך צוריק געצויגען אין דער רעכטער צייט, אזוי שנעל ווי זייער זאך איז נאָר געוואָרען אביסעל געפעהרליך, און האט דערפאר מעהר ניט געקענט איינשטימען מיט די קריסטליכע געפיהלען פון זיין ווייכען הארץ. זינט דעמאָלט אבער, וואָס די געפאהר איז פארשוואונדען, און די מארטירער וואָס האָבען גע־ליטען פאר זייערע אידעען, האָבען זי כמעט אלע אליין אויפגעגע־בען, און אפילו אונזערע הייסעסטע בארביערען האָבען אויסגעטאָן זייערע דייטשע רעק — זינט דעמאָלט האָט זיך ערשט אין דער אמת׳ן אָנגעהויבען די בליהונגס צייט פון אונזער פאָרזיכטיגען פאָטערלאנדס - רעטער; ער אליין איז דאָך פארבליבען ביי דעם דעמאגאָגישען קאָסטיום און ביי די רעדענס ארטען וואָס פאסען זיך דערצו. ער לויבט נאָך אלץ ארמיניוס דעם כערוסקער און די פרוי טוסנעלדא, גלייך ווי ער וואָלט דאָס געוועזן זייער בלאָנד איינקעל; ער טראגט זיך נאָך אלץ ארום מיט זיין גערמאניש־פאטריאָטישער שנאה, אקעגען דעם פראנצויזישען בבל׳טום, קעגען דער ערפינדונג פון זייף, אקעגען טהיערש׳עס היידנישע גריכישע גראמאטיק, אקעגען קוויטיליוס וואָרוס, אקעגען הענדשקעס און אקעגען אלע מענשען, וואָס האָבען אן אנשטענדיגע נאָז;—און אזוי שטעהט ער דאָ ווי א געהענדיגע מצבה, פון א פארגאנגענער צייט, און פונקט ווי דער לעצטער מאָהיקאנער, איז ער אויך איבערגע־בליבען איינער אליין, פון דער גאנצער באנדע, ער, דער לעצטער דעמאגאָג. איהר זעהט אלזא, אז אין דעם נייעם אָטהעם, וואו עס פעהלען נאָך דעמאגאָגען, קענען מיר דעם מענש גאנץ גוט באַ־נוצען. אין איהם האָבען מיר א זעהר גוטען דעמאגאָג, וואָס איז אין דער זעלביגער צייט אזא שטילינקער, אז ער לעקט אָפּ יעדעס ביסעל שפייעכץ, און פרעסט פון דער האנד, האָזעלנים, קאשטאַ־נעס, קעז, וואורשט, קורץ, אלץ וואָס מען גיט איהם נאָר; און ווייל ער איז איצטער איינציג אין זיין מין, האָט ער זיך א באזונ־דער מעלה פאר אונז, דאָס וואָס שפּעטער צו, ווען ער וועט פגר׳ן, וועלען מיר איהם קענען אָנשטאָפּען און איהם באהאלטען פאר די קומענדיגע דורות, אלס דעם לעצטען דעמאגאָג מיט הויט און ביין. איך בעט אייך, פון דעסטוועגען זאָגט דאָס ניט, דעם פּראָפעסאָר

ליכטענשטיין אין בערלין, וואָרים טאָמיר יאָ, קען ער איהם נאָך אויסשרייבען פאַר דעם זאָאָלאָגישען מוזעאום, אַ זאַך וואָס קען ווערען אַ פּריטשעפּקע פאַר אַ מלחמה צווישען פּרייסען און בייערן, ווייל מיר וועלען איהם בשום אופן ניט ארויסגעבען. די ענגלענדער האָבען אויף איהם שוין אַן אויג געוואָרפען, און אנגעבאָטען פאַר איהם צוויי טויזענד זיבען הונדערט זיבען און זיבעציג גינעען, די עסטרייכער האָבען שוין געוואָלט פאַרבייטען אַ זשיראַף אויף איהם; אַבער אונזער מיניסטעריום האָט זיך געזאָלט האָבען אויס־געדריקט: דער לעצטער דעמאַגאָג קען ביי אונז ניט געקויפט ווע־רען פאַר קיין געלד, ער וועט אמאָל זיין דער שטאָלץ פון אונזער נאַטוראַל קאַבינעט, און די ציערונג פון אונזער שטאָדט.

דער בערלינער האָט הפּנים ניט זעהר אויפמערקזאַם צוגע־הערט זיך. שענערע זאַכען האָבען פאַרנומען זיין אויפמערקזאַמקייט און ער איז מיר ענדליך אריינגעפאַלען אין די רייד מיט די ווערטער:

— ערלויבט מיר, איך בעט אייך, וואָס איך האָק אייך איבער, אַבער זאָגט מיר דאָך, וואָס איז דאָס פאַר אַ הונד, וואָס לויפט דאָרט?

„דאָס איז אַן אַנדערער הונד."

— אַי, איהר פאַרשטעהט מיך ניט. איך מיין אָט יענעם גרויסען ווייס־צוויטיגען הונד, אָהן דעם וויידעל.

„מיין ליעבער הער, דאָס איז דער הונד פון דעם נייעם אלקי־ביאַדעס."

— אַבער, האָט באַמערקט דער בערלינער, זאָגט זשע מיר, וואו איז דען דער נייער אלקיביאַדעס אליין?

„דעם אמת געזאָגט," האָב איך געענטפערט, „די דאָזיגע שטעלע איז נאָך ניט פאַרנומען, דערווייל האָבען מיר בלויז דעם הונד."

קאַפּיטעל IV.

דער אָרט, וואו דער ראָזינגער שמועס איז פאָרגעקומען, הייסט באַגענהויזען, אָדער נייבורגהויזען, אָדער ווילא האַמפּעש, אָדער מאַנטנעלאס גאַרטען, אָדער דאָס שלעסעל. יא, ווען מען וויל פון מינכען דאָרט אהין פאַהרען, דאַרף מען דעם אָרט אפילו ניט אָנרופען מיט קיין נאָמען. דער אָנטרייבער פארשטעהט אונז שוין דורך א געוויסען דורשטיגען פארזשמורען מיט די אויגען, אָדער דורך א געוויסען שאָקעל מיט'ן קאָפּ און דורך עהנליכע סמנים. דער אראבער האָט טויזענד אויסדרוקען פאר זיין שווערד, דער פראנצויז פאר די ליעבע, דער ענגלענדער פאר דעם הענגען, דער דייטש פאר דעם טרינקען, און דער נייער אטהענער, אפילו פאר דעם אָרט וואו ער טרינקט. דאָס ביער אויף דעם דערמאָנטען אָרט איז ווירקליך זעהר גוט. אפילו אין פריטהאַנעאום, דאָס הייסט אין באָק־קעלער, איז עס אויך ניט בעסער. עס שמעקט אמת'דיג גוט, באַזונדערס אויף יענער טעראסע, וואו מען האָט פאר די אויגען די טיראָלער אַלפּען. פאר א יאָהרען ווינטער פלעג איך דאָרטען אפטמאָל זיצען און באטראכטען די שנעע באדעקטע בערג, וואָס זעהען אויס אקעגען דער זון, ווי זיי וואָלטען געווען אויסגעגאסען פון לויטער זילבער.

דעמאָלט איז אויך געווען ווינטער אין מיין נשמה. געדאנקען און געפיהלען זענען געווען ווי פארדעקט מיט שנעע, און אויפ'ן הארצען איז מיר געווען אזוי טויט און וויסט! צו דעם צו איז נאָך צוגעקומען די שלעכטע פּאָליטיק, דער טרויער נאָך א ליעב פארשטאָרבען קינד, און אן אלטע פארשלעפּטע ערגערניש און דער קאַטער. א חוץ דעם האָב איך געטרונקען א סך ביער, ווייל מען האָט מיר געזאָגט, אז דערפון קריגט מען לייכט בלוט. דאָך דער בעסטער

אטישער געבריי האט אויף מיר קיין ווירקונג ניט געהאט, נאכדעם ווי איך האב שוין אין ענגלאנד זיך געהאט צוגעוועהנט צו פארטער.

ענדליך איז געקומען דער טאג, ווען אלץ איז געווארען אין גאנצען אנדערש. די זון האט זיך ארויסגעריסען פון הימעל און אנגעטרונקען די ערד, דאס אלטע קינד, מיט איהרע שטראהלען־מילך. די בערג האבען פון הנאה זיך געשמאלצען, און זייערע שנעע־טרעהרען האבען זיך געגאסען אין גאנצע שטראמען. עס האבען געקראכט און געפלאצט די אייז־דעקען אויף די אזערעס, די ערד האט צועפענט די בלויע אויגען, פון איהר בוזים האבען ארויסגעבליהט די ליעבענדיגע בלומען און די קלינגענדיגע וועלדער. די גרינע פאלאצען פון די נאכטיגאלען, די גאנצע נאטור האט געשמייכעלט, און אט דאס שמייכעלע האט געהייסען פריהלינג, און מיט אמאל האט זיך אין מיר אויך אנגעהויבען א נייער פריהלינג. נייע בלומען האבען ארויסגעשפראצט פון הארצען, פרייהייטס־געפיהלען האבען ארויסגעוואקסען, ווי רויזען, אויך באהאלטענע בענקענישען האב ארויסגעבליהט ווי יונגע פייערלעך, פארשטעהט זיך, אז צווישען זיי האט אויך ניט געפעהלט קיין קראפּאווע. איבער די קברים פון מיינע וואונשען האט די האפנונג ווידער פארצויגען איהר פרעהליך גרין, עס זענען אויך צוריק געקומען די מעלאדיען פון דער פאעזיע, פונקט אזוי ווי די וואנדער פייגעל, וואס האבען דעם גאנצען ווינטער פארבראכט אין ווארעמען דרום און איצטער קומען זיי צוריק צו זייערע נעסטען אין צפון. און דאס פארלאזענע צפונ׳דיגע הארץ האט ווידער געקלונגען און געבליהט ווי אמאל — נאר איך וויים ניט, ווי אזוי דאס אלץ איז געקומען. איז דאס געווען א ברוינע, צו א בלאנדע זון, וואס האט אויפסניי אויפגעוועקט דעם פריהלינג ביי מיר אין הארצען, און מיט א קוש אויפגעוועקט אט די אלע שלאפענדיגע בלומען אין דעם דאזיגען הארץ, און צוריק אריינגעשמייכעלט די נאכטיגאלען? איז עס געווען די נאטור אליין, וואס האט געזוכט אין מיין ברוסט איהר עכא, און האט גערן געוואלט זיך דארטען אנצושפּיגלען מיט איהר נייעם פריהלינגס־

גלאנץ? איך ווייס ניט. אבער איך גלויב, אז אויף דער טעראסע אין באַגענהויזן,ביים אַנקוקען די טיראָלער אַלפּען, האָט מיין הארצען געטראָפען עפּיס אזא כשוף. ווען איך פלעג דאָרט זיצען א פארטראכטער, פלעגט מיר אָפּט דאכטען, ווי איך וואָלט זעהן, ווי פון יענע בערג קוקט אריבער א שען פּנים פון א יונגען בחור. און איך פלעג זיך ווינשען צו האָבען פליגעל, כדי איך זאָל קענען שנעל אריבער צו זיין רעזידענץ־לאנד איטאַליען. אָפּטמאָל האָב איך זיך אויך געפיהלט אַנגעוועהט פון דעם ריח פון ציטראָנען און מאַראנצען, וואָס האָט זיך געטראָגען פון די בערג, לאשטשענדיג און עפּעם צוזאָגענדיג, כדי מיך צו פארשלעפּען קיין איטאליען. איינמאָל גאָר אין א גאָלדענעם פארנאכט, האָב איך געזעהן אויף דעם שפּיץ פון אַן אַלפּ איהם אַליין אין זיין גאַנצער גרויס, דעם יונגען גאָט פון פריהלינג. בלומען און לאָרבעערן האָבען באקראנצט זיין פריידיגען קאָפּ און מיט לאבענדיגע אויגען און מיט א בלי־הענדיגען מויל האָט ער אויסגערופען: איך האָב דיך ליעב. קום צו מיר קיין איטאַליען.

קאפיטעל V.

ווען דער פיליסטער־געשפרעך האט זיך פארצויגען, און איך האב אין מיין פארצווייפלונג אריבערגעקוקט אריבער די שענע, טיראלער בערג און האב טיעף געזיפצט, האט מיין בליק געמוזט גלאנצען אביסעל פארבענקט. מיין בערלינער פיליסטער האט אבער אט דעם בליק און דעם זיפץ אויפגענומען פאר א נייעם פאדים, ווי אזוי צו פארציהען א נייעם שמועס, און ער האט מיט מיר מיטגעזיפצט: „אך, יא, וואלט איך איצטער וועלען זיין אין קאנסטאנטינאפאל! אך! צו זעהען קאנסטאנטינאפאל איז תמיד געווען דער ע ע נ צ י ג ע ר וואונש אין מיין לעבען. און איצטער האבען די רוסען שוין אודאי אהין אריינגעמארשירט. אך אין קאנסטאנטינאפאל! האט איהר אמאל געזעהען פעטערבורג?“ איך האב געענטפערט אז ניין, און האב איהם געבעטען, ער זאל מיר וועגען פעטערבורג עפּיס דערצעהלען. אבער עס האט זיך אויסגעלאזט, אז ער אליין איז דארטען גאר ניט געווען, נאר זיינער א שוואגער, דער קאמער געריכטס־ראט; און דאס זאל האבען געווען שוין איינמאל א שטאדט. אז ע ע נ צ י ג ע שטאדט. — „האט איהר געזעהען קאפענהאגען?“ און ווען איך האב אויך אויף דעם געענטפערט, ניין, און באנעהרט, ער זאל מיר שילדערן ווי אט די שטאדט זעהט אויס, האט ער וואוילאינגעריש געשמייכעלט און מיט הנאה געטרייסעלט דאס קעפּיל אהין און אהער און מיר פארזיכערט, אויף זיין עהרע, אז איך קען מיר דערפון גאר ניט מאכען קיין פארשטעלונג, ווען איך בין דארטען אליין ניט געוועזן. — „אט דאס, האב איך געענטפערט, „וועט דערוויייל ניט געשעהן. איצטער וויל איך אויפנעמען אן אנדערע רייזע, וואס איך האב נאך געפלאנט אין פריהלינג, איך רייז דאס אפּ קיין איטאליען.“

ווען דער מאן האָט דערהערט דאָס דאָזיגע וואָרט, איז ער אויפגעשפּרונגען פון שטוהל, האָט זיך דריי מאָל ארומגעדרעהט אויף איין פוס און געטרילערט: טירילי! טירילי! טירילי!

דאָס האָט מיר דערלאַנגט דעם לעצטען שפּאָרן. אויף דער שטעל האָב איך ביי זיך אָפּגעמאכט: מאָרגען פאָהר איך אָפּ. לענגער פארציהען וועל איך ניט. איך וויל אזוי שנעל ווי מעגליך זעהן דאָס לאנד, וואָס האָט געקענט ברענגען דעם טרוקענסטען פיליסטער צו אזאַ עקסטאַז, אז דערהערענדיג דעם נאָמען, האָט ער זיך פּלוצים צוזונגען ווי אַ וואכטעל

בעת איך האָב אין דער היים פארפּאקט מיין קופערט, האָט מיר נאָך אַלץ געקלונגען אין די אויערען יענע טירילי, און מיין ברודער מאקסימיליאַן היינע, וואָס האָט מיך אויף צומאָרגענס באַלייט ביז טיראָל, האָט ניט געקענט באגרייפען, וואָס אויף דעם גאנצען וועג האָב איך ניט ארויסגערעדט קיין איין פארנונפטיג וואָרט און האָב כסדר געטרילערט.

קאַפּיטעל VI.

טירילי! טירילי! איך לעב! איך פיהל דעם זיסען שמערץ פון זיין. איך פיהל אלע פריידען און יסורים פון דער וועלט, איך לייד פאר דעם וואוילזיין פון דער גאנצער מענשהייט, איך קום אָפּ פאר איהרע זינד, אבער געניסען גענים איך אויך.

און איך פיהל ניט נאָר מיט די מענשען, נאָר אויך מיט די פלאנצען. זייערע טויזענד גרינע צונגען דערצעהלען מיר די ליעבליכסטע געשיכטען, זיי ווייסען אז איך בין ניט שטאָלץ דערמיט, וואָס איך בין א מענש, און איך רעד פּונקט אזוי גערן מיט די קלענסטע לאָנקע בליהמעלעך, ווי מיט די העכסטע טאַנען. אָך, איך וויים אפילו דעם גורל, וואָס איז באשטימט פאר אָט די טאַנענבוימער! פון דער טיעפעניש פון טאָל וואקסען זיי ארוים הימעלהויך, וואקסען אפילו איבער די מוטיגסטע פעלזענבערג, — אבער ווי לאנג נעדויערט דען אָט די דאָזיגע הערליכקייט? העכסטענס א פּאָר לומפּיגע הונדערט יאָהר, און דערנאָך ברעכען זיי צוזאמען פון אלטער שוואכקייט, און ווערען פארפוילט אויף דער ערד. ביי נאַכט קומען נאָך צוגעהן פון זייערע פעלזענשפּאלטען די קליינע בארג־לצים און מאכען חוזק פון זיי: זעהט איהר, איהר שטארקע טאנענבוימער, איהר האָט געמיינט, אז איהר קענט אייך פארמעסטען מיט די בערג, איצטער ליגט איהר דאָ צובראכענע אונטען, און די בערג שטעהען נאָך ווי אלע מאָל, ניט פון אָרט צו ריהרען.

אָן אדלער וואָס זיצט אויף זיין איינזאמען ליעבלינגס־פעלז, דערפיהלט זיך אומעטיג, ווען ער הערט זיך צו צו דעם דאָזיגען שפּאָט. ער טראכט דאן געוויס וועגען זיין אייגענעם שיקזאל. אויך ער וויים ניט ווי טיעף ער וועט אמאָל דארפען שלאָפען. אבער די שטערען פינקלען און בארוהיגען אזוי. די וואסערן פון וואלד רוישען

מיט אזוי פיעל טרייסט, און די אײגענע נשמה שרײט איבער אזוי שטאלץ אט די אלע קלײנמוטיגע געדאנקען, אז ער פארגעסט זײ באלד. געהט נאר אויף די זון, דערפיהלט ער זיך ווי אלעמאל, און פליהט ארויף צו איהר, און ווען ער איז שוין הויך גענוג, זינגט ער איהר אקעגען זײן לוסט און זײן פײן. זײנע מיט־באשעפעניששען, באזונדערס די מענשען, גלויבען, אז דער אדלער קען ניט זינגען. און זײ ווייסען ניט, אז ער זינגט נאר יעמאלט, ווען ער פליהט ארויס פון זײער סביבה און אז פון שטאלץ וויל ער, אז נאר די זון זאל איהם הערען. און ער איז גערעכט. אײנעם פון זײנע באפעדערטע קרובים דא אונטען קען נאך אײנפאלען זײן געזאנג צו רעצענזירען. איך אלײן האב ערפאהרען, ווי אזוי אזעלכענע קריטיקען לויטען: דאס הוהן שטעלט זיך דאן אוועק אויף אײן פוס, און קוואטשעט: אז דער זינגער האט ניט קײן געמיט; דער ענדיק קורלערט: עס פעהלט איהם די אמת'ע ערענסטקײט; די טויב ווארקעט: ער ווייס ניט וואס עס איז אמת'ע ליעבע; די גאנז גאנערט: ער איז ניט וויסענשאפטליך; דער קאפהאן קיקערט: ער איז ניט לײדענשאפטליך; דער דאמפפאס צוויטשערט: ער האט לײדער ניט קײן רעליגיאן; דער שפערלינג פיפטשעט: ער איז ניט גענוג פראדוקטיוו; די סאראקע, דאס עלסטערל, דאס שוהעלע, זײ אלע קרעכצען, אכצען און שנארכען. — נאר די נאכטיגאל מישט זיך ניט אין די דאזיגע קריטיקען; עס ארט איהר ניט פאר דער גאנצער וועלט. איהר אײנציגער געדאנק און איהר אײנציג ליעד איז די רויטע רויז. א פארבענקטע פלאטערט זי ארום דער רויז אוןווארפט זיך א באגײסטערטע אין די געליעבטע דערנער, און בלוטיגט און זינגט.

קאפיטעל VII.

אין דייטשלאנד איז פאראן איין אדלער, וועמענס זוניג ליעד קלינגט אפ אזוי שטארק, אז מען הערט עס אפילו דא אונטען, און אפילו די נאכטיגאלען הארכען זיך צו, טראץ אלע זייערע מעלאדישע שמערצען. דאס ביזט דו קארל אימערמאן, און וועגען דיר האב איך גאר אפט געטראכט, אין דעם לאנד, וועלכען דו האסט אזוי שען באזונגען. ווי וואלט איך דען געקענט רייזען דורך טיראל, און ניט טראכטען פון דעם „טרויערשפיעל“ ?

נו, אודאי האב איך געפונען די זאכען, אביסעל אנדערש געפארבט; אבער איך באוואונדער דאך דעם דיכטער, וואס פון דער פולקייט פון זיין געמיט האט ער באשאפען דאס, וואס איז אזוי עהנליך צו דער ווירקליכקייט. צום מייסטען האט מיך פארוואונדערט וואס דאס „טרויערשפיעל אין טיראל“ איז אין טיראל פארבאטען. איך האב זיך דערמאנט אן די ווערטער, וואס מיין פריינד מאזער האט מיר געשריעבען, ווען ער האט מיר מודיע געוועזען, אז דער צווייטער באנד פון די רייזע בילדער איז פארבאטען געווארען: „די רעגירונג האט אבער גאר ניט באדארפט דאס בוך צו פארבאטען, עס וואלט סאי ווי סאי געלייענט געווארען.“

אין אינסברוק, אין „גאלדענעם אדלער“, וואו עס איז איינגעשטאנען אנדרעאס האפער, און יעדעס ווינקעלע איז נאך פארקלעבט מיט זיינע בילדער און מיט זכרונות וועגען איהם, האב איך געפרעגט דעם באלעבאס, דעם הערן נידערקירכנער, צי ער וואלט מיר נאך עפיס געקענט דערצעהלען פון דעם „זאמדווירט“ ? און דא האט דער אלטער מאן געקראגען ניין מאס רייד, און האט מיר שטילערהייט געגעבען אנצוהערען מיט קלוגע פארזשמורעטע אויגען, אז די מעשה איז איצטער אין גאנצען ארויס א געדרוקטע,

און אז דא אין דער היים איז זי פארבאטען; און נאכדעם ווי ער האט מיך אריינגעפיהרט אין א פינסטערן צימער, וואו ער האלט באהאלטען זיינע רעליקוויען פון דעם טיראָלער קריעג, האט ער פאר מיר ארויסגענומען פון א שמוציג בלויען פאפיער, א צוריבען גרין ביכעל, וואס איך האב אין מיין פארוואונדערונג דערקענט, אלס אימערמאנס „טרויערשפיעל אין טיראָל". איך האב איהם געזאגט, — און ניט מיט ווייניג שטאָלץ, — אז דער מאן, וואס האט דאס געשריעבען איז מיין פריינד. דער נידערקירכנער האט איצטער געוואָלט וויסען פון דעם מאן, אזוי פיעל ווי עס איז נאר מעגליך. און איך האב איהם דערצעהלט: אז דאס איז א שטארקער מאן, פעסט געבויט, זעהר עהרליך, און זעהר געשיקט אין שרייב־זאכען, אזוי, אז ער קען נאר געפינען ווענינע וואס זאָלען מיט איהם זיך קענען פארגלייכען. נאר אז ער איז א פרייס, דאס האט דער הער נידערקירכנער, בשום אופן ניט געוואָלט גלויבען. און ער האט אויסגערופען מיט א באדויערונגס־שמייכעל: עס קען ניט זיין! בשום אופן האט ער זיך ניט געלאזט איינרעדען, אז אימערמאן איז ניט קיין טיראָלער, און ער האט ניט מיטגעמאכט דעם טיראָלער קריעג.— „ווען ניט, ווי אזוי וואָלט ער דאס אלץ דען געקענט וויסען?"

א מאדנער קאפריז פון פאָלק! זיין געשיכטע וויל עס האבען אוים דער האנד פון דעם דיכטער און ניט אוים דער האנד פון דעם היסטאריקער. עס פארלאנגט ניט דעם געטרייען באריכט פון די נאקעטע געשעהענישען, נאר יענע געשעהענישען צוריק אויפגעלעזט אין דער אורשפרינגליכער פאעזיע, פון וואנען זיי זענען ארויסגעקומען. די דיכטער וויסען דאס, און מיט א באהאלטענער הנאה מאדעלירען זיי ווירקליך די פעלקער־זכרונות, אפשר כדי טאקי אפצולאכען פון די שטאָלטרוקענע היסטאריאגראפען און פארמעטענע שטאאטס־ארכיווארען. איך האב זיך ניט ווייניג געוואונדערט, ווען איך האב אין א בודע אויפ'ן לעצטען יאריד, געזעהן אויסגעשטעלט בעליזאר'ס געשיכטע, אין שרייענדיג קאָלאָרירטע בילדער, און דאס, ניט לויט פראקאפ'ן, נאר גאנץ טריי לויט שענק'ס טראגעידע. „אזוי ווערט געפעלשט די געשיכטע" — האט אויסגערופען מיין געלעהרנטער פריינד, וואס איז געגאנגען מיט

מיר — „זי ווייס ניט פון יענער נקמה פון א באליידיגטער פרוי: פון יענעם געפאנגענעם זוהן, פון יענער ליעבענדיגער טאכטער, און נאך אזעלכענע מאדערנע געבורטען פון הארצען!“ איז דאס דען אבער אין דער אמת'ן א פעהלער? זאל מען פארפיהרען א פראצעס געגען די דיכטער פאר אט דער פעלשונג? ניין, ווארים איך לייקען די אנקלאגע. ניט די דיכטער פארפעלשען די געשיכטע; דעם זין פון איהר גיבען זיי איבער אין גאנצען געטריי, און מעג עס אפילו זיין דורך אייגענע אויסגעקלעהרטע געשטאלטען און אומשטענדען. עס זענען פאראן פעלקער, וואס זייער געשיכטע איז נאר אין א פאעטישער פארם, איבערגעגאנגען פון דור צו דור, ווי למשל די אינדיאנער. און דאך גיבען אזעלכענע געזאנגען ווי דער מאהאבאראטא, איבער דעם זין פיעל ריכטיגער, ווי וועלכער ניט איז קאמפענדיענשרייבער, מיט אלע זיינע כראנאלאגיען. אויף אן ענגליכען שטייגער וואלט איך אויך באהויפטען, אז וואלטער סקאט'ס ראמאנען גיבען איבער דעם גייסט פון דער ענגלישער געשיכטע פיעל געטרייער ווי יום; וועניגסטענס האט זעהר רעכט סארטאריוס, ווען ער רעכענט צו, אין זיינע הוספות צו שפיטלער, יענע ראמאנען צו די קוועלען פון דער ענגלישער געשיכטע.

מיט די דיכטער איז פונקט אזוי ווי מיט די טרוימער, וואס אין שלאף מאסקירען זיי יענעם אינערליכען געפיהל, וואס זייער נשמה האט עמפפונדען דורך אמת'דיג אויסערליכע אורזאכען, און אויף זיין ארט חלומ'ען זיי זיך אויס אנדערע אויסערליכע אורזאכען, וועלכע זענען אבער אויף אזוי פיעל אליץ איינס, ווייל זיי ברענגען ארויס דעם זעלביגען געפיהל. אזוי זענען אויך אין אימערמאן'ס „טרויערשפיעל“ מאנכע אויסערליכע זאכען געשאפען געווארען גאנץ ווירקליך, אבער דער העלד אליין, דער מיטעלפונקט פון געפיהל, איז אידענטיש גע'חלומ'ט. און ווען די דאזיגע טרויםגעשטאלט, זעהט אוים א ביסעל צו טרוימעריש, איז דאך אבער דאס אליין נאהענט צו דעם אמת. דער באראן הארמייר, וואס קען דא זיין דער קאמפעטענטעסטער ריכטער, האט מיך, ווען איך האב דא ניט לאנג געהאט דאס פארגעניגען מיט איהם צו רעדען, אויפמערקזאם געמאכט אויף דעם דאזיגען אומשטאנד. דאס מיסטישע

געמיטס־לעבען, די אבערגלויביגע רעליגיעזיטעט, דאָס עפּישע פון דעם מאן האָט אימערמאָן ריכטיג אָנגעוויזען. ער האָט זעהר פּינקט־ליך איבערגעגעבען יענע טויב, וואָס האָט מיט דער שאַרפער שווערד ארומגעשוועבט ווי די קריגערישע ליעבע איבער די בערג פון טיראָל אַזוי העלדענמוטיג, ביז די קוילען פון מאנטיא האָבען איהר דורכגעלעכערט דאָס געטרייע הארץ.

דעם גרעסטען כבוד אבער פארשאפט דעם דיכטער דאָס, וואָס דעם געגנער שילדערט ער פונקט אזוי געטריי. דאָס, וואָס פון דעם געגנער האָט ער ביט געמאכט קיין טיראַנישען געסלער, כדי דערמיט אויפצוהייבען העכער זיין האָפער; פונקט ווי דער איז א טויב מיט אַ שווערד, איז יענער אַן אַדלער מיט אַן אייזערנעם צווייג.

קאפּיטעל VIII.

אין דער שענקשטוב פון דעם הער נידערקירכנער אין אינסברוק, הענגען איינס לעבען ס'אנדערע די בילדער פון אנדרעאס האָפער, נאפּאָלעאָן באָנעפּארטע און לודוויג פון בייערן.

אינסברוק אליין איז א וויסטע שטאָדט, ניט צום וואוינען אין איהר. ווינטער זעהט זי אפשר אויס אביסעל קליגער און באַקוועמער, ווען די הויכע בערג, פון וועלכע זי איז איינגעשלאָסען, זענען באדעקט מיט שנעע, און די לאָווינען לאָזען זיך ארונטער מיט א קראַך און אומעטום קראכט און בליצט דאָס אייז.

איך האָב געפונען די שפּיצען פון יענע בערג איינגעוויקעלט מיט וואָלקענס, ווי מיט גרויע טורבאנען. דארטען זעהט מען די מאַרטינסוואנד, דעם שווי־פּלאַץ פון דער ליעבליכסטער קינדער לעגענדע, ווי עס בליהען נאָך בכלל אין טיראָל די זכרונות פון דעם ריטערליכען מאקס.

אין דער הויפקירך שטעהען די אזוי אָפט דערמאָנטע מאָנומענטען פון די פירשטען און פירשטינען אויס דעם הויז עסטרייך, און זייערע אבות, וואָס עטליכע, וועלכע זענען צווישען זיי אריינגערעכענט, קענען געוויס נאָך עד היום ניט משיג זיין, ווי אזוי זיי זענען געקומען צו אָט דעם כבוד. זיי שטעהען אין זייער גאנצער גרויס געגאָסען פון אייזען, ארום דער מאָנומענט פון מאקסימיליאן. אזוי ווי אבער די קירך איז קליין און דער דאך איז נידעריג, דאכט זיך איינעם אויס, אז דאָס זעהט ער שווארצע וואקסענע פיגורען אין א בודע אויפ'ן יאריד. אויף די פעדעסטאלען פון די מייסטע, לייענט מען אויך די נעמען פון יענע הויכגעשטעלטע פערזאָנען, וואָס זיי שטעלען פאָר. בעת איך האָב באטראכט יענע סטאטוען, זענען אריין אין דער קירך ענגלענדער; א דארער מאן מיט א פאַ־

ריסען פּנים, די פינגער פערוקט אין די אַרבעל אויסשניט פון דער
װײסער װעסט און אין מויל אַ לעדערנעם Guide des voyageurs
— הינטער איהם זיין הויכע לעבענס באַלײטערין שוין ניט מעהר
קיין גאַנץ יונגע: אַביסעל אָן אַפּגעליעבטע, אָבער נאָך אַלץ אַ
גאַנץ שענע דאַמע: הינטער איהר אַ רויט געזיכט פון אַ פּאַרטער,
מיט פּודערווײסע אויפשלאַגען, שטײף אַרײנגעקראַכען אין פּונקט
אַזאַ רויטען ראָק. און די הילצערנע הענד פאַרנומען מיט מיליידי׳ס
הענטשקעס, אַלפּען־בלומען און דעם מאָפּס.

אַט דער הוט המשלש, איז זיך גלייך װי אַ װירע צוגעגאַנ־
גען צו דעם אויבען אָן פון דער קירך, װאו אַלביאַנ׳ס זוהן האָט
פאַר זיין פרוי ערקלעהרט די סטאַטוען, און אודאי לויט דעם װי
עס איז געשריעבען אין Guide des voyageurs.
און װאו עס שטעהט אויספיהרליך: די ערשטע סטאַטוע —
קעניג כלאָדוויג פון פראַנקרייך; די צװייטע — דער קעניג אַר־
טור פון ענגלאַנד, די דריטע — רודאָלף פון האַבסבורג א. אז. װ.,
װייל דער אַרימער ענגלענדער האָט אָבער אַנגעהויבען לייענען פון
אויבען, אַנשטאַט פון אונטען, װי עס הייסט דער Guide des
voyageurs. איז ער געקומען צו די קאָמישסטע פאַרביי־
טונגען, װאָס זענען געװאָרען נאָך קאָמישער, װען ער פלעגט צוקר־
מען צו אַ סטאַטוע פון אַ פרוי, װעלכע ער האָט אַנגענומען פאַר
אַ מאַן, און פאַרקעהרט. אַזוי אַז ער האָט ניט געקענט פאַרשטעהן
פאַרװאָס מען האָט רודאָלף פאָן האַבסבורג פאַרגעשטעלט אין
װייבערשע קליידער, פאַרקעהרט די קעניגין מאַריא מיט אײזערנע
הויזען און מיט אַ צו לאַנגער באָרד. איך, װאָס װאָלט מיט מיין
װיסען גערן געװאָלט אַרויסהעלפען, האָב אַזוי זיך פאַרביילויפענ־
דיג באַמערקט, אַז מסתמא איז די מאָדע דעמאָלט געװען אַזאַ.
אויך קען דאָס האָבען געװען דער רצון פון די הויכע פּערזאָנען,
אַז נאָר אַזוי און למען השם ניט אַנדערש, זאָלען זיי געגאָסען
װערען. אַזוי קען דאָך אויך איינפאַלען דעם היינטיגען קייזער, ער
זאָל זיך לאָזען גיסען אין אַ קלייד מיט רייפען אָדער גאָר אין װינ־
דעלעך: — װער װעט דען עפּיס אָקעגען דעם איינװענדען?

דער מאפס האט קריטיש א ביל געטאן, דער לאקאי האט אויס־
געשטעלט די אויגען, דער הער האט אויסגעשנייצט די נאז
און מילײדי האט געזאגט:

A fine exhibition, very fine indeed.

קאַפּיטעל IX.

בריקסען איז געווען די צווייטע גרעסערע שטאָדט אין טי־ראָל, וואו איך האָב זיך אָפּגעשטעלט. זי ליגט אין א טאָל, און ווען איך בין אָנגעקומען, איז זי געווען איינגעהילט אין נעבעל און אין אבענדשאַטענס. א פאַרנאַכטיגע שטילקייט, מעלאַנכאָלישער גלאָ־קען געקלאַנג, די שאָף האָבען אהיים געשפּרייזט צו זייערע שטאַ־לען, די מענשען אין די קירכען. אומעטום דער שווערער גערוך פון די מיאוסע בילדער, און פון אויסגעטריקענטע היי.

„יע יעזואיטען זענען אין בריקסען,“ האָב איך ניט לאַנג צו־ריק געלייענט אין דער צייטונג „העספּערוס.“ איך האָב זיי געזוכט אין אַלע גאַסען; אבער איך האָב ניט געזעהן קיינעם וואָס זאָל אויסזעהן ווי א יעזואיט, סיידען דאָס זאָל זיין יענער דיקער מאַן מיט דעם גלח׳ישען דריי שפּיציגען הוט, אין גלח׳יש געשניטענעם שווארצען מאַנטעל, וואָס איז געווען אַלט און אָפּ־געטראָגען, און האָט זיך מאָדנע געוואָרפען אין די אויגען, צוליעב דעם, וואָס ער איז געווען פּונקט דער היפּוך, פון די גלאַנציגע שוואר־צע נייע הויזען.

דאָס קען אויך ניט זיין קיין יעזואיט, האָב איך ענדליך גע־זאָגט צו זיך אליין; ווארים איך האָב מיר אַלע מאָל פאַרגעשטעלט די יעזואיטען מאָגערע. זענען נאָך ווירקליך פאַראַן יעזואיטען? טייל מאָל טראַכט איך מיר, אז זייער עקזיסטענץ איז בלויז אַן איינרעדעניש, ווי די מורא פאַר זיי וואָלט נאָך געזעסען אין אונ־זערע קעפּ, נאָכדעם ווי די געפאַהר איז שוין לאַנג פאַראיבער. און די גאַנצע קנאה שנאה געגען די יעזואיטען קומט מיר דאַן פּונקט ווי מענשען, וואָס געהען ארום מיט זייערע צועפענטע רעגען־שירמס, נאָכדעם, ווי עס האָט שוין לאַנג אויפגעהערט צו רעגע־

נען. יא, טיילמאל דאכט זיך מיר גאר, אז דער טייוועל, דער
אדעל און די יעזואיטען, עקזיסטירען נאר אזוי לאנג, ווי לאנג מען
גלויבט נאך אין זיי. וועגען דעם טייוועל קענען מיר דאס גאנץ
באשטימט באהויפטען. ווארים ביז היינט האבען נאר די גלויביגע
איהם געזעהן. אויך וואס אנבעלאנגט דעם אדעל, וועלען מיר
אינ׳ם לויף פון א קורצער צייט אויסגעפינען אז די Bonne
societe וועט אויפהערען צו זיין די **Bonne societe**
אזוי שנעל ווי דער גוטער בירגער וועט מעהר ניט זיין אזוי גוט
און זיי האלטען פאר די **Bonne societe** אבער די יעזו־
איטען ? וועניגסטענס טראגען זיי שוין מעהר ניט די אלטע הוי־
זען ! די אלטע יעזואיטען ליגען אין קבר מיט זייערע אלטע הויזען,
פארלאנגען, וועלט־פלענער, אינטריגען, פריווילעגיען און גיפטען,
און דאס וואס מיר זעהען היינט דורכשפאנען די וועלט אין נייע,
גלאנציגע הויזען, איז ניט מעהר זייער גייסט, נאר גיכער זייער
געשפענסט, א נאריש פלאכקעפיג געשפענסט, וואס זוכט אונז
יעדען טאג צו באווייזען דורךווארט און טאט, ווי וועניג מען דארף
פאר איהם מורא האבען. אוןווירקליך, דאס דערמאנט אן דער גע־
שיכטע פון אן עהנליכען געשפענסט אין טהירינגער וואלד, וואס
די מענשען פלעגען זיך אמאל פאר איהם אזוי שרעקען, און ער
האט זיי פון דעם שרעק באפרייט, נאכדעם ווי ער האט פאר אלע־
מענם אויגען ארונטערגענומען דעם שארבען פון זיינע פלייצעס
און זיי געוויזען, אז ער איז אינוועניג אין גאנצען הויל און ליידיג.

איך קען ניט ווייטער נעהן, איידער איך וועל ניט דערצעה־
לען, אז איך האב געפונען א געלעגענהייט, דעם דיקען מאן מיט די
נייע, גלאנציגע הויזען גענויער צו באטראכטען, כדי זיך צו אי־
בערצייגען, אז ער איז ניט קיין יעזואיט, נאר א גאנץ געוועהנטליך
גאט׳ס בהמה׳לע. איך האב איהם נעמליך געטראפען אין דער
גאסט־שטוב פון מיין אכסניא, וואו ער האט געגעסען זיין אבענד
ברויט, צוזאמען מיט א לאנגען, מאגערען מאן, וועמען מען האט
גערופען עקסצעלענץ, און וועלכער איז געווען אזוי עהנליך צו דעם
דארפס־יונקער, דעם אלטען בחור, וואס שעקספיער האט געשיל־
דערט, אז מען האט געקענט מיינען, די נאטור איז דא באגאנגען

פלאגיאט. בײדע האבען געװירצט זײער מאלצײט, מיט די קאמפלי־מענטען, װאס זײ האבען געגעבען דער קעלנערין. דעם ליעבען, בילדשענעם מײדעל האבען, װי עס האט אויסגעזעהן, אט די קאמפלימענטען אפגעעקעלט, אזױ אז זי האט זיך מיט געװאלד אויסגעריסען, װען אײנער האט איהר געפאטשט איבער'ן הינטען, אדער װען דער צװײטער האט זי גאר געװאלט ארומנעמען. דערבײ האבען זײ גערעדט די שמוציגסטע װערטער, װעלכע דאס מײדעל האט ניט געקענט אויסמײדען, װײל זי האט געמוזט פארבלײבען אין צימער צו באדינען די געסט און אויך פאר מיר דעם טיש צו גרײטען. דאך װען דער ציניזם איז שױן געװארען ניט אריבער־צוטראגען, האט דאס יונגע מײדעל פלוצלינג געלאזט אלצדינג שטעהן, איז שנעל ארויס דורך דער טיר, און איז ערשט צוריק געקומען אין א פאר מינוטען שפעטער מיט א קלײן קינד אויפ'ן ארעם. מיט'ן קינד אויף דער האנד, האט זי די גאנצע צײט באַ־דיענט די געסט, הגם די ארבײט איז איהר דורך דעם געװארען שװערער.

די צװײ חברים אבער, דער גלח און דער אדעליגער הער, האבען שױן ניט געװאגט צו באלעסטיגען דאס מײדעל, װאס האט איצטער באדיענט מיט א מאדנעם ערענסט, הגם ניט אונפרײנדליך; דער שמועס האט געגומען אן אנדערע װענדונג. בײדע האבען איצט געפלױדערט דעם געװעהנטליכען פלױדערײ, װעגען דער גרױסער פארשװערונג אויפ'ן טראן און אויפ'ן אלטאר. זײ האבען בײדע אײנגעשטימט װעגען דער נױטװענדיגקײט פון שטרענגע מיטלען, און האבען זיך נאכאמאל דערלאנגט די הײליגע אליאנץ־הענד.

קאפיטעל X.

פאר די וואס ווילען שטודירען די געשיכטע פון טיראל, קען נען ניט אויסגעקומען אהן די ווערק פון יאזעף פאן הארמייר; פאר די נייעסטע געשיכטע, איז ער אליין די בעסטע, און אפטמאל גאר די איינציגע קוואל. ער איז פאר טיראל דאס, וואס יאהאנעס מילער איז פאר דער שווייץ; ניט ווילענדיג, רייסט זיך פאר אונז א פארגלייך צווישען אט דיביידע היסטאריקער. זיי זענען ביידע שכנים, וואס נאר א וואנד טיילט זיי אפ, אין דער יוגענד זענען זיי ביידע געווען באגייסטערט פאר די אלפען פון זייער היים: ביידע זענען זיי פלייסיג ביים פארשען, ביידע האבען זיי דעם היסטארישען חוש פון דענקען און די זעלביגע ריכטונג פון געפיהלען; יאהאנעס פאן מיללער איז עפּישער געשטימט, וויגט ער זיין גייסט אין די געשיכטען פון דער פארגאנגענהייט, יאזעף פאן הארמייר פיהלט שנעלער, איז ער מעהר אריינגעטאן אין דער געגענווארט, און שטעלט איין דאס לעבען אהן איינגענעם נוץ, פאר דאס, וואס ער האט ליעב.

בארטהאלדי'ם ווערק: דער קריעג פון די טיראלער פויערים אינ'ם יאהר 1809", איז א גייסטרייך און שען געשריעבען בוך, און הגם עס האט חסרונות, זענען זיי אבער נויטווענדיגערווייז ארויסגעקומען פון דעם, וואס דער מחבר, — ווי עס איז אלע מאל מיט די עדעלע געמיטהער, — האט ארויסגעוויזען אן אפענע פארליעבע פאר דער אונטערדריקטער פארטיי, און אויך דערפאר, ווייל דער דאמפף פון פולווער האט נאך איינגעהיעלט די געשעהענישען, ווען ער האט זיי באשריבען.

א סך מערקווירדיגע געשעהענישען פון יענער צייט, זענען נאך גאר ניט פארשריבען, און לעבען נאר אין דעם גערעכעניש פון

פאָלק, וואָס האָט איצטער קיין גרויסען חשק צו רעדען דערפון, וואָרים דערביי שווימען אויף אַרוים אַנדערע זכרונות, וועגען ענט־וישטע האָפענונגען. די אָרימע טיראָלער, האָבען זעהר א סך אי־בערגעליטען. און ווען מען פרעגט זיי איצטער: צי זיי האָבען כאָטש אלס שכר פאַר זייער געטרייקייט, געקראָגען דאָס אַלץ, וואָס מען האָט זיי צוגעזאָגט אין דער נויט, ציהען זיי גוטמוטיג מיט די אַקסלען און זאָגען נאַאיוו: דאָס איז אפשר ניט אזוי ערענסט געמיינט געוואָרען, און דער קייזער האָט געננוג וועגען וואָס צו טראַכטען, אז דאָס זאָל איהם ליגען אין קאָפּ.

טרייסט אייך, איהר אָרימע אָפּגענאַרטע, איהר זענט ניט די איינציגע, וועמען מען האָט עפּיס צוגעזאָגט. דאָס פּאַסירט דאָך אָפט אויף די גרויסע שקלאַווען שיפען. ווען עס ברעכט אויס א גרויסער שטורעם און די שיף איז אין געפאַהר, לויפט מען אַרונ־טער צו די שוואַרצע, וואָס ליגען אונטען צוזאַמענגעפּרעסט אין דעם פינסטערען רוים, מען צוברעכט זייערע אייזערנע קייטען, און מען זאָגט זיי צו הייליג און טייער, אז מען וועט זיי שענקען די פרייהייט, ווען זיי וועלען העלפען ראַטעווען די שיף. די נאַרישע שוואַרצע שרייען אויף פאַר פרייד: הוראה! זיי לויפען צו די פּאָמפּען, פּאָמפּען דאָס וואַסער מיט אַלע זייערע כחות, העלפען, וואו מען קען נאָר העלפען, קלעטערן, שפּרינגען, באַפעסטיגען די מאַסטען, פאַרבינדען די זעגלען, קורץ, זיי אַרבייטען אזוי לאַנג, ביז די געפאַהר איז פאַראיבער, און דערנאָך, ווערען זיי, ווי עס פאַרשטעהט זיך אַליין, ווידער אַראָפּגעפיהרט אין דעם רוים פון שיף, ווערען ווידער גאַנץ באַקוועם געשלאָסען אין קייטען, און אין זייער פינסטערן עלענד פאַרזינקען זיי אין דעמאַגאָגישע באַטראַכ־טונגען, איבער פאַרשפּרעכונגען פון נשמה פאַרקויפערס, וועמענס גאַנצע דאגה נאָך דער איבערגעקומענער געפאַהר איז, ווי אזוי בייט מען אויס נאָך א פּאָר נפשות.

O, navis, referent in mare te novi
Fluctus — etc.

ווען מיין אַלטער לעהרער האָט ערקלעהרט די דאָזיגע אָדע פון האָראַץ, אין וועלכער ער פאַרגלייכט דעם סענאַט מיט א שיף, האָט

ער געהאַט צו מאַכען פאַרשיעדענע פאָליטישע באַטראַכטונגען, וועלכע ער האָט אָבער באַלד אָפּגעשטעלט, אַזוי שנעל ווי די שלאַכט ביי לייפּציג האָט זיך געענדיגט, און דער גאַנצער קלאַס איז פאַרנאַנדער געגאַנגען.

מיין אַלטער לעהרער האָט אַלץ פאָראויס געזעהן. בעת מיר האָבען געקראָגען די ערשטע ידיעה פון דער דאָזיגער שלאַכט, האָט ער געשאָקעלט מיט דעם גרויען קאָפּ. איצטער ווייס איך וואָס ער האָט געמיינט מיט דעם דאָזיגען שאָקלען. באַלד זענען געקומען ידיעות מיט מעהר איינצעלהייטען, בעהאַלטענערהייט האָט מען געוויזען גאָר אַנדערע בילדער, וואו עס איז פיעלפאַרביג געווען אָפּגעמאָלט ווי אַזוי די הויכע פיהרער פון'ם חיל, האָבען געקניהט אויף דעם שלאַכטפעלד און געדאַנקט גאָט.

— יאָ, זיי האָבען געמעגט גאָט דאַנקען — האָט געזאָגט מיין לעהרער און געשמייכעלט, פונקט אַזוי ווי ער פלעגט שמייכלען, ווען ער פלעגט ערקלעהרען סאַליסט'ן — דער קייזער נאַפּאָלעאָן האָט זיי אַזוי אָפט געגעבען אַזעלכענע קלעפּ, אַז סוף כל סוף האָבען זיי זיך פון איהם געקענט אָפּלערנען.

איצטער זענען געקומען די אַליאירטע און די שלעכטע באַפרייאונגס געדיכטען, הערמאַן און טהוסנעלדאַ, הוראה! און דער פרויען־פעראיין, און די פאַטערלאַנדס־אייכעלן, און דאָס אייביגע באַריהמען זיך מיט דער שלאַכט ביי לייפּציג, און ווידער די שלאַכט ביי לייפּציג, און ס'נעמט גאָר קיין סוף ניט.

— אָט די לייט געהט עס פונקט ווי די טהעבאַנער — האָט באַמערקט מיין לעהרער, — בעת זיי האָבען ענדליך געשלאָגען ביי לעקטראַ די אונבאַזיגבאַרע ספּאַרטאַקער, און האָבען שטענדיג זיך איבערגענומען מיט יענער שלאַכט, אַזוי אַז אַנטיסטהענס האָט געזאָגט וועגען זיי: זיי מאַכען דאָס, ווי יענע אינגעלע, וואָס ווייסען שוין ניט וואָס צו טוען פאַר פרייד, דערפאַר וואָס זיי האָבען איינמאָל אָנגעשמיסען זייער לעהרער. טייערע קינדער! עס וואָלט געווען בעסער, ווען מיר וואָלטען אַליין אַריינגעכאַפּט די שמיץ.

באלד נאכדעם איז דער אלטער מאן געשטארבען. אויף זיין קבר וואקסט פרייסיש גראז, און עס פאשען זיך דארט די אדעלי־גע פערד פון אונזערע רענאווירטע ריטער.

קאפיטעל XI.

די טיראלער זענען שען, פרעהליך, עהרליך, בראוו, און פון אן אויסערגעוועהנליכער גייסטעס־באשרענקטקייט. זיי זענען א געזונדע מענשען ראסע, אפשר דערפאר, ווייל זיי זענען צו נאריש, צו קענען זיין קראנק. איך וואלט זיי אויך גערופען אן עדעלע ראסע, ווייל זיי ווייזען זיך ארויס אין זייערע נאהרונגס־מיטלען זעהר אויסקלייבעריש, און אין זייערע געוועהנהייטען זעהר ריינליך; פעהלט זיי אבער אין גאנצען דער געפיהל פון ווירדע און פערזענליכקייט. דער טיראלער פארמאגט א סארט שמייכעלדיגען, הומאריסטישען חוש פון א שקלאף, וואס זעהט כמעט אויס ווי איראניע, וואס איז אבער אין דער אמת'ן געמיינט עהרליך. די פרויען אין טיראל גריסען דיך אזוי פריינדליך. די מענער דריקען דיר אזוי פעסט די האנד, און ווייזען זיך דערביי ארויס אזוי הארציג, אז דו קענסט באלד גלויבען, זיי באהאנדלען דיך ווי א נאהענטען קרוב, אדער וועניגסטענס ווי זייערס גלייכען; דאס איז אבער א טעות. זיי פארלירען קיינמאל ניט פון זייער געדעכעניש, אז זיי זענען בלויז געמיינע לייט, און אז דו ביזט א חשוב'ר הער, וועמען עם געפעלט נעווים, דאס וואס געמיינע לייט, לאזען זיך ארויף צו איהם אהן מורא. און דערין האבען זיי אן אמת נאטירליכען אינסטינקט; די שטייפסטע אריסטאקראטען זענען צופריעדען, ווען זיי קריגען די געלעגענהייט זיך אראפצולאזען, ווארים דורך דעם טאקי פיהלען זיי ווי הויך געשטעלט זיי זענען. ביי זיך אין דער היים ווייזען די טיראלער ארויס דעם דאזיגען סערוויליזם פריי. אין דער פרעמד זוכען זיי דורך איהם עפּים צו פארדיענען. זיי פארהאנדלען זייער פערזענליכקייט, פארהאנדלען זייער נאציאנאליטעט. אט די בונטע דעקען־פארקויפער, אט די מונטערע טיראלער בוא'ס.

וועלכע מיר זעהען ארומוואנדערן אין זייערע נאציאנאלע קאסטיר־מען, לאזען זעהר לייכט מיט זיך טרייבען א שפאסעלע, אבער דערפאר מוזטו אויך עפּים קויפען ביי זיי. יענע שוועסטער ראי־נער, וואס זענען געוועזען אין ענגלאנד, האבען דאס פארשטאנען נאך בעסער, און א חוץ דעם האבען זיי נאך געהאט א גוטען בעל יועץ, וואס האט גוט געקענט דעם גייסט פון דער ענגלישער נאביליטי. דארום האט מען זיי אזוי גוט אויפגענומען ביי די אויבערשטע פון דער איירעפּעאישער אריסטאקראטיע, אין The west end of the town בעת איך האב פאר א יאהרען זומער, געזעהן אט די טירלאער זינגערינס אויפטרעטען אין זייער היימישער פאלקס־טראכט, אויף דער ביהנע, אין די גלענצענדע קאנצערט־זאלען פון דער לאנדאנער פעשיאנאבעלער וועלט, און האב פון דארט ארונ־טער געהערט אט יענע ליעדער, וואס ווערען אזוי נאאיוו און פרום געזונגען אין די אלפען, און קלינגען אפ אזוי ליעבליך אויך אין דעם נאהר־דייטשען הארץ — איז אין מיין נשמה געווארען שרעק־ליך אומעטיג. דאס צופריעדענע שמייכלען אויף די פארנעהמע ליי־פען, האט מיך געשטאכען ווי שלאנגען, און מיר איז געווען, ווי איך וואלט געזעהן, די צניעות פון דעם דייטשען ווארט, באליידיגט אויף דעם רויהסטען אופן. און די זיסעסטע מיסטעריען פון דעם דייטשען געמיטס־לעבען, פראפאנירט פאר דעם פרעמדען המון. איך האב ניט געקענט אפלאדירען מיט די איבעריגע ביי דער דא־זיגער אונפארשעמטער פארשאכערונג פון דעם פארשעמטעסטען, און א שווייצער, וואס האט אויך אזוי געפיהלט, און האט מיט מיר צוזאמען פארלאזען דעם זאל, האט גאנץ ריכטיג באמערקט: מיר שווייצער גיבען דאך אוועק א סך פאר'ן געלד, אונזער בעסטען קעז און אונזער בעסט בלוט, אבער דעם „אלפהארן" קענען מיר קוים הערען אין דער פרעמד, ווער רעדט שוין וועגען בלאזען איהם פאר געלד.

קאפיטעל XII.

טיראָל איז זעהר שען. אבער די שענסטע לאנדשאפטען קענען אונז ניט ענטציקען, ווען דאָס וועטער איז טריעב און די שטימונג איז אויך אזא. אָט דאָס לעצטע איז ביי מיר תמיד די פאָלגע נאָך דעם ערשטען. און אזוי ווי עס האָט אין דרויסען גערעגענט, אזוי איז אויך אין מיר געווען שלעכט וועטער. נאָר ווען ניט ווען האָב איך געקענט ארויסשטעלען דעם קאָפּ פון דעם וואָגען, דאן האָב איך געזעהן הימעל־הויכע בערג, וואָס האָבען מיך ערענסט אָנגעקוקט און מיט זייערע אונגעהייערע קעפּ און לאנגע וואָלקען בערד, האָבען זיי מיר צוגעוואונשען אַ גליקליכע רייזע. דאָ און דאָרטען האָב איך אויך באמערקט א ווייט בלוי בערגעלע, וואָס האָט אויסגעזעהן, ווי עס וואָלט זיך געהאט געשטעלט אויף די שפּיץ־פינגער, און נייגיעריג אריבער געקוקט אריבער די פּלייצעס פון די אַנדערע בערג, וואהרשיינליך כדי מיך צו זעהן. דערביי האָבען זיך אומעטום מיט א גערויש געיאָגט די וואלד טייכלעך, וואָס האָבען זיך ווי משוגע ארונטערגעווארפען פון די בערג און אונטען זיך פארזאמעלט אין די פינסטערע קאָכעדיגע טייכען, וואָס אין טאָל. די מענשען זענען געזעסען אין זייערע קליינע, נעטע הייזלעך, וואָס זענען געווען צוזעעט איבער די קרומסטע אָבריסען און רוקענס פון די בערג, ביז צו די העכסטע בערג שפּיצען. איינפאכע, נעטע הייזלעך, געוועהנטליך פארציערט מיט א לאנגער גאלעריע ווי א באלקאן, און די גאלעריען זענען ווידער פארציערט מיט וועש, בילדער פון הייליגע בלומענטעפּ, און מיידעל׳שע פּנימ׳ר. די דאָזיגע הייזער זענען אויך שען באמאָלט. מייסעטענטייל ווייס און גרין, ווי זיי וואָלטען אויך געטראָגען דעם טיראָלער דאָרפישען טראכט — גרינע שלייקעס אי־

בער די װײסע העמדער. װען איך האָב געזעהן אזא הײזעל ליגען אין אײנזאמען רעגען, האָט זיך מיר געװאָלט ארױסשטײגען פון װאָגען און אװעק אהין, צו די מענשען װאָס זיצען דערין געװיס טרוקען און האָבען הנאה. דאָרט אינװעניג, האָב איך מיר געטראכט, מוז זײן אמת'דיג גוט און שטיל צו לעבען. און די אלטע באָבע דערצעהלט דאָרטען אודאי די הײמליכסטע מעשה'לעך. װען דער װאָגען איז שױן געהאַט פארבײ געפאָהרען, האָב איך נאָך אלץ געקוקט אױף צוריק, כדי צו זעהען װי די בלױע רױך־זײלען געהען ארױס פון דעם קױמען. און דערנאָך האָט גערעגענט װאָס אמאָל שטארקער, אױסער מיר און אין מיר, אזױ אז די טראָפּענס זענען מיר שיער ארױס דורך די אױגען.

אָפּטמאָל האָט זיך אױך געהױבען מײן הארץ. און טראָץ דעם שלעכטען װעטער, האָט עס זיך ארױפגעדראַפּעט צו די לײט, װאָס װאױנען אױבען אױף די בערג, און קומען אפשר בלױז אײנמאָל אין לעבען אראָפּ דאָ אונטען, און װײסען װעניג פון דעם, װאָס עס געשעהט דאָ אונטען מיט אונז. זײ זענען דערפאַר ניט װעניגער פרום און גליקליך. פון דער פּאָליטיק װײסען זײ ניט מעהר, נאָר אז זײ האָבען א קײזער, װאָס טראָגט רױטע הױזען און א װײסען ראָק, דאָס האָט זײ דערצעהלט דער אלטער פעטער, װאָס האָט דאָס אלײן געהערט אין אינסברוק פון דעם שװארצען סעפּפּערל, װעלכער איז אלײן געװעזען אין װיען. און װען די פּאַטריאָטען האָבען צו זײ ארױפגעקלעטערט און זײ דערצעהלט, אז איצטער װעלען זײ קריגען א פירשט, װאָס טראָגט א בלױען ראָק און װײסע הױזען, האָבען זײ א כאַפּ געטאָן די ביקסען, געקושט װײב און קינד און זיך א לאָז געטאָן אראָפּ פון די בערג, און זיך געלאָזט טױטשלאָגען פאַר דעם װײסען ראָק און די ליעבע אלטע רױטע הױזען.

אין דער אמת'ן איז דאָך אלץ אײנס פאַר װאָס מען שטארבט, אויב מען איז נאָר געשטארבען פאַר עפּיס, װאָס איז ליעב. און אזא װארעמער טױט איז בעסער, װי א קאַלט, טרײלאָז לעבען. שױן די ליעדער אלײן פון אזא טױט! די זיסע גראַמען און די ליכטיגע װערטער, דערװארעמען אונזער הארץ, װען פּײכטע נעבעל־לופט און פארשיעדענע דאגות װילען עס באַטריבען.

א סך אזוינע ליעדער, האָבען דורכגעקלונגען דורך מיין האַרץ, ווען איך בין געפאָהרען איבער די בערג פון טיראָל. די אינטימע טאַ־נענוועלדער, האָבען מיר אריינגערוישט אין גערעכעניש ניט איין שוין לאַנג פארגעסען ליעב וואָרט. באַזונדערס ווען די גרויסע בלויע בערג אַזערעס, האָבען מיך אַנגעקוקט אזוי אונערגרינדליך פארבענקט, דאַן האָב איך ווידער געטראַכט וועגען די צוויי קינדער וואָס האָבען זיך אזוי ליעב געהאַט און זענען צוזאַמען געשטאָרבען. דאָס איז אַן אַלטע מעשה, וואָס איצטער גלויבט זי שוין קיינער ניט, און וואָס איך אַליין קען זי אויך נאַר בלויז פון עטליכע ליע־דער גראַמען.

„עס זענען געווען צוויי קעניגס קינדער,
וואָס האָבען געהאַט זיך אזוי ליעב.
האָבען זיי ניט געקענט צונויפקומען,
ווייל ס'וואַסער איז געווען צו טיעף.“

אַט די ווערטער האָבען פון זיך אַליין ווידער אַנגעהויבען צו קלינגען אין מיר, ווען איך האָב ביי איינעם פון יענע בלויע אַזע־רעס, אויף דעם ברעג פון דער אנדערער זייט געזעהן שטעהען א קליין אינגעל, און אויפ'ן צווייטען ברעג א קליין מיידעל, ביידע אַנגעטוען אין דער בונטער פאַלקסטראַכט, מיט באַבענדערטע, גרי־נע שפיצען היטעלעך אויף די קעפּ, און זיי האָבען זיך אריבער גע־גריסט פון איין ברעג צום אנדערן.

האָבען זיי ניט געקענט צונויפקומען,
ווייל ס'וואַסער געווען איז צו טיעף.

קאפיטעל XIII.

אין דרום טיראָל איז דאָס וועטער געוואָרען אביסעל קלאָה־רער, די זון פון איטאַליען האָט שוין געלאָזט פיהלען איהר נאָהענט־קייט. די בערג זענען געוואָרען ווארימער און גלענצענדער. איך האָב שוין געזעהן וויינרעבען, וואָס האָבען זיך געדראַפּעט בארג ארויף, און איך האָב שוין אָפּטער געקענט זיך ארויסבויגען פון וואָגען. ווען איך האָב זיך אבער ארויסגעבויגען, האָט זיך מיין הארץ מיט געבויגען, און מיט'ן הארץ זיין גאנצע ליעבע, זיין גאנצער אומעט און זיין גאנצע נארישקייט! אָפּטמאָל ווען מיין הארץ האָט זיך ארויסגעבויגען צו די רויזען־בושען, וואָס האָבען געבליהט ביים וועג, איז מיר פארגעקומען, ווי מיין הארץ וואָלט דורך דעם צו־ריסען געוואָרען, און די רויזען פון טיראָל זענען ניט מיאוס. ווען איך בין דורכגעפאָהרען שטיינאך, און האָב באקוקט דעם מארק, אויף וועלכען אימערמאן לאָזט אויפטרעטען דעם זאמדווירטה האָ־פער מיט זיינע לייט, האָב איך אויסגעפונען, אז פאר אן אינסור־גענטען פארזאמלונג, וואָלט דער מארק געווען אביסעל צו קליין, אָבער נאָך תמיד גרויס גענוג, אויף איהם זיך צו פארליעבען. דאָ זענען פאראן בלויז א פאָר ווייסע הייזלעך, און פון א קליינעם פענסטער האָט ארויסגעקוקט א קליינע זאמד ווירטהין און זי האָט זיך געצילעוועט און געשאָסען מיט איהרע גרויסע אויגען; — וואָלט דער וואָגען ניט געווען שנעל פארביי געפאָהרען, און וואָלט זי נעהאט צייט נאָך אמאָל אָנצולאָדען, דאן וואָלט איך זיכער געשאָ־סען געוואָרען. איך האָב אויסגערופען: קוטשער, פאָהר שנעלער! מיט אזא שען־עלזי טאָר מען זיך ניט שפּיעלען; זי קען איינעם אָנ־צינדען דאָס הויז איבער'ן קאָפּ. אלס גרינדליכער רייזענדער מוז איך באמערקען, אז די פרוי ווירטהין פון שטערנצינג איז אפילו

אליין שוין אן אלטע פרוי, דערפאר אבער האט זי צוויי יונגע טעכטערלעך, וואס קענען מיט זייערן א קוק איינעם דאס הארץ וואוילטעטיג דערווארעמען. אבער דיך דארף איך ניט פארגעסן, די שענסטע פון אלע. דו שענע שפינערין אויף די מארקען פון איטאליען. א, וואלסטו מיר געהאט געגעבן, ווי אריאנדע צו טהעזעאוס'ען, דעם פאדים פון דעם געשפינעכץ, כדי מיך צו פיהרען דורך דעם לאבירינט פון לעבען, וואלט איצטער דער מינאטאוראס שוין געווען בייגעקומען און איך וואלט דיך ליעב געהאט, און געקושט און קיינמאל ניט פארלאזט!

עס איז א גוטער סמן, ווען די ווייבער שמייכלען — זאגט א כינעזישער שריפטשטעלער, און א דייטשער שריפטשטעלער איז אויך געווען מיט דערזעלביגער מיינונג, בעת ער איז, אין דרום טיראל. וואס איז שוין ניט ווייט פון איטאליען, פארביי געפאהרען א בארג, ביי וועמענס פוס עס איז, אויף א נידעריגען שטיינערנעם פונדאמענט, געשטאנען איינע פון יענע הייזלעך, וואס קוקען אונז אן אזוי ליעבליך מיט זייער היימישע גאלעריען און זייערע נאאיווע מאלערייען. פון איין זייט איז געשטאנען א גרויסער, הילצערנער צלם, וואס האט געדיענט פאר אן אנלעהן צו א יונגען וויינשטאק. אזוי אז עס האט אזש שוידערליך פרעהליך אויסגעזעהן, ווי אזוי דאס לעבען נעמט ארום דעם טויט, די זאפטיגע גרינע רעבען נעמען ארום דעם בלוטיגען לייב און די געקרייציגטע הענד און פיס פון דעם אויסלייזער. אויף דער אנדערער זייט פון הייזעל איז געשטאנען א קיילעכיגער טויבענשלאק, וועמענס באפעדערטע איינוואוינער זענען זיך ארומגעפלויגען אהין און אהער. און איינע גאר א ליעבליכע ווייסע טויב איז זיך געזעסען אויף דעם ליעבען שפיזדעבעל, וואס האט אויסגעזעהן ווי די שטיינערנע קרוין אין א הייליגער ניש, איבער דעם קאפ פון דער שענער שפינערין. אט די שפינערין איז זיך געזעסען אויף דער קליינער גאלעריע און געשפינט, ניט אויף דעם דייטשען שטייגער מיט דעם שפינראד, נאר אויף יענעם פארצייטיגען אופן, וואו דאס רעדעל, וואס איז ארומגעוויקעלט מיט פלאקס ווערט געהאלטען אונטען ארום, און דער אפגעשפינענער פאדים לויפט ארונטער איבער דעם

פריי אראפהענגענדיגען שפינדעל. אזוי פלעגען שפינען דעם קע־ניגס טעכטער אין גריכענלאנד, אזוי שפינען נאך איצט די פאר־צען און אלע איטאליענערינס, זי האט געשפינט און געשמייכעלט. די טויב איז זיך געזעסען אונבאוועגליך איבער איהר קאפ, און איבער דעם הויז אליין האבען זיך פון הינטען אויפגעהויבען די הויכע בערג, וועמענס שנעע־שפיצען זענען געוועזען באשיינט פון דער זון, אזוי אז זיי האבען אויסגעזעהן ווי אן ערענסטע שוץ־וואך פון ריעזען מיט בלאנקענדיגע העלמען אויף די קעפ.

זי האט געשפינט און געשמייכעלט, און איך גלויב, אז זי האט געפאנגען מיין הארץ, אין דער צייט, וואס מיין וואגען האט אביסעלע פאמעליכער געפאהרען צוליעב דעם ברייטען שטראם פון דער אייזאך, וואס האט זיך געצויגען אויף דער אנדערער זייט וועג. אט דאס ליעבע געזיכט איז דעם גאנצען טאג ניט ארונטער פון מיין געדעכעניש, אומעטום האב איך נאר געזעהן דאס שענע פנים׳ל, וואס האט אויסגעזעהן ווי א גריכישער סקולפטאר וואלט זי געווען אויסגעקנאטען אוים דעם דופט פון א ווייסער רויז. אזוי אין גאנצען צארט אויסגעהויכט, אזוי נשמה׳דיג ערדעל, ווי ער האט עס אפשר אמאל גע׳חלומ׳ט אלס יונגער בחור אין א בליהענדיגער פריהלינגס־נאכט. די אויגען האבען נאטירליך פון קיין גריך ניט גע־קענט חלומ׳ן, און ווער רעדט נאך וועגען באגרייפען. איך אבער האב זיי געזעהן און האב זיי באגריפען, די דאזיגע ראמאנטישע שטערן, וואס האבען אזוי באצויבערט באלויכטען די גריכישע הערליכקייט. דעם גאנצען טאג האב איך געזעהן אט די אויגען. און איך האב פון זיי גע׳חלומ׳ט די קומענדיגע נאכט. דא איז זי ווידער געזעסען און געשמייכעלט, די טויבען האבען ארום איהר ארום געפלאטערט ווי מלאכים פון ליעבע, אויך די ווייסע טויב איבער איהר קאפ האט מיסטיש באוועגט איהרע פליגעל. הינטער איהר האבען זיך אלץ געוואלדיגער געהויבען די באהעלמעטע וועכטער. פאר איהר האט זיך געיאגט א טייכעל, וואס אמאל אלץ שטורעמדיגער און ווילדער, די ווייגרעבען האבען זיך ארומגעשלענ־געלט מיט א מורא׳דיגער שנעלקייט ארום דעם געקרייציגטען האלץ־

בילד, וואָס האָט זיך באַוועגט אין יסורים און געעפּענט זיינע ליי־
רענדיגע אויגען און די וואונדען האָבען געבלוטיגט — זי אָבער
האָט געשפּינט און געשמייכעלט, און ביי דעם רעדעל פון איהר
פּאָדים, האָט ווי אַ טאַנצענדיגע שפּינדעל געהאַנגען מיין איינען
האַרץ.

קאפיטעל XIV.

אין דער צייט וואס די זון האט ארויסגעבליהט פון הימעל וואס אמאל שענער און הערליכער, און איינגעהיעלט די בערג און די שלעסער אין גאלדענע שלייערן, איז אויך אין מיין הארצען געווארען הייסער און ליכטיגער. מיין ברוסט איז שוין ווידער געווען פול מיט בלומען, און אט די בלומען האבען ארויסגעשפראצט און אריבערגעוואקסען ביז איבער דעם קאפ, און פון די איינענע הארץ־בלומען האט ווידעראמאל הימליש ארויסגעשמייכעלט די שענע שפינערין. פארזונקען אין אזעלכענע חלומות, אליין זייענדיג א חלום, בין איך אנגעקומען קיין איטאליען, און וויל אויף דער רייזע, האב איך שוין געהאט פארגעסען אז איך פאהר דאס אהין, האב איך זיך כמעט דערשראקען, ווען עס האבען מיך אנגעקוקט אט די אלע גרויסע איטאליענישע אויגען, און ווען דאס פיעלפארביגע איטאליענישע לעבען האט מיר ווירקליך אקעגען געשטראמט היים און זשומענדיג.

דאס איז אבער געשעהן אין דער שטאדט טריענט, וואו איך בין אנגעקומען אין א זונטאג נאכמיטאג, אין א צייט ווען די היץ לעגט זיך און די איטאליענער שטעהען אויף און שפאציערען איבער די גאסען אויף און אפ. אט די שטאדט ליגט אלט און צובראכען אין א ווייטען קרייז פון בליהענדיגע גרינע בערג, וועלכע קוקען ארונטער אויף די צופוילטע מענשליכע אויפטועכצען, ווי אייביג יונגע געטער. צובראכען און צופוילט ליגט דערנעבען אויך די אלטע פעסטונג, וואס האט אמאל באהערשט די שטאדט, דאס איז א זעלטענע געביידע פון א זעלטענער צייט, מיט שפיצען, פארציערונגען, געזימסען און מיט א ברייט קיילעכיגען טורעם, וואו בלויז סאוועס און עסטרייכישע אינוואלידען וואוינען נאך. די

שטאָדט אַליין איז אויך מאָדנע געבויט געוואָרען, און עס ווערט איי־נעם עפּיס מאָדנע אויפ׳ן הארצען, ווען ער דערזעהט צום ערשטען מאָל אָט די אַלט־פּאַרצייטיגע הייזער מיט זייערע אָפּגעבליאַקירטע פרעסקאָס, מיט זייערע צוברעקעלטע הייליגע בילדער, מיט זייערע טורעמלעך, בויגונגען, פענסטערלעך מיט גראַטעס, די שפּיציגע דעכלעך, וואָס ליגען ווי עסטראַדען אויף גרויע, אַלטער־שוואַכע זיי־לען, וועלכע נויטיגען זיך, מען זאָל זיי אַליין אונטערשפּאַרען. דאָס אַלץ וואָלט אויסגעזעהן זעהר אומעטיג, ווען די נאַטור זאָל ניט אַפּפרישען די דאָזיגע אָפּגעשטאָרבענע שטיינער, מיט נייעם לע־בען; ווען די זיסע ווייַנרעבען זאָלען זיך ניט געווען ארומוויקלען הארציג און צערטליך ארום אָט די האַלב־צובראָכענע זיילען, ווי די יוגענד ארום דער עלטער, און ווען נאָך זיסערע מיידעלשע פּנים׳ער זאָלען ניט געווען ארויסקוקען פון יענע באַטריבטע בויגען־פענס־טער, און שמייכלען איבער דעם דייטשען פרעמדלינג, וואָס דרעהט זיך ארום ווי א טרוימער, א נאַכטוואַנדלער צווישען די בליהענ־דיגע חורבות.

איך בין ווירקליך געווען ווי אין א חלום. ווי אין א חלום, אין וועלכען מען וויל זיך דערמאָנען אויף עפּיס א זאַך, וואָס מען האָט אויך אמאָל גע׳חלומ׳ט. איך האָב געקוקט דאָ אויף די הייזער און דאָ אויף די מענשען, און מיר האָט זיך כמעט געדאַכט, אז אָט די הייזער האָב איך אמאָל געזעהן אין די בעסערע טעג, אין דער צייט ווען זייערע היבשע מאַלערייען האָבען נאָך פּאַרביג געגלאַנצט, ווען די גאָלדענע פּאַרציערונגען פון די פענסטער־ראַהמען זענען נאָך ניט געווען אזוי פּאַרשוואַרצט, און ווען די מאַרמאָרענע מאַדאָנא, וואָס טראָגט אויף די הענד דאָס קינד, האָט נאָך געהאַט אויף זיך איהר וואונדערשענעם קאָפּ, וואָס די איצטיגע בילדער־צושטערענ־דע צייט האָט אזוי באַרבאַריש אָפּגעהאַקט. אויך די פּנים׳ער פון די אַלטע פרויען האָבען מיר אויסגעוויזען זעהר באַקאַנט. מיר איז פּאַרגעקומען, ווי מען וואָלט זיי אויסגעשניטען פון די אַלט־אי־טאַליענישע בילדער, וואָס איך האָב אמאָל געזעהן אין דער דיסעל־דאָרפער גאַלעריע. און פּונקט אזוי האָבען מיר די מענער אויסגע־

װיזען לאנג־פארגעסענע װאװיל באקאנט, און זײ האבען מיך אנ־געקוקט מיט ערענסטע אױגען, װי פון דער טיפעניש פון א הונ־דערט יאהר. אפילו די פאריסענע יונגע מײדלאך האבען געהאט אין זיך עפּיס אזױנס, װאס איז געשטארבען נאך מיט טױזענד יאהר צוריק און האט דאך װידער בליהענדיג אױפגעלעבט. אזױ אז עס האט מיך אזש ארומגענומען א גרױל, אזא זיסער גרױל, װי איך האב אמאל געהאט געפיהלט, בעת איך האב אין אן אײנזאמער נאכט אפגעפרעסט מײנע ליפען אױף מאריא׳ס ליפען. דאס איז געװען א װאונדערשענע פרוי, װאס האט ניט געהאט קײן אײן חסרון, א חוץ דאס, װאס זי איז געװען טױט. איך האב אבער באלד געמוזט שמײכלען, און מיר האט זיך גערדאכט, אז די גאנצע שטאדט איז ניט מעהר װי א שענע נאװעלע, װאס איך האב אמאל געלײענט. יא, װאס איך האב אמאל אלײן געדיכטעט, און איך בין דאס איצטער אלײן ארײנגע׳כשופ׳ט געװארען אין מײן אײגע־נעם געדיכט, און שרעק זיך פאר די בילדער פון מײן אײגענער באשאפונג.

אפשר — האב איך אױך געטראכט — איז דאס װירקליך נאר א חלום, און איך װאלט מיט׳ן גאנצען הארצען אװעק געגעבען א טהאלער פאר א פאטש, בלױז כדי דורך דעם זיך צו איבערצײ־גען, צי איך בין װאך אדער איך שלאף.

עס האט װעניג געפעהלט, און איך װאלט אט דעם ארטיקעל זיך געװען אײנגעהאנדעלט פאר װאלװעלער. װארים איך האב זיך שיער איבערגעקוליעט איבער דער זיצערין, װאס איז געזעסען מיט אױבסט בײם עק פון מארק. זי האט זיך אבער באגניגט מיט דעם, װאס זי האט מיר געװארפען א פאר פײגען אין אױער ארײן, און — איך האב זיך דורך דעם איבערצײיגט, אז איך געפין זיך אין דער װירקליכסטער װירקליכקײט, אין מיטען מארק פון טריענט, לעבען דעם גרױסען פאנטאן, פון װעמענס קופערנע טריטאנען און דעל־פינען די זילבער־קלארע װאסערן האבען ליעבליך דערפרעהענדיג ארױסגעשפרונגען. בײ דער לינקער זײט איז געשטאנען אן אלטער פאלאצא, װעמענס װענט עס זענען געװען באמאלט מיט בונטע אליגארישע פיגורען, און אױף װעמענס טעראסע, מען האט מוש־

טירט עטליכע גרויע עסטרייכישע סאַלדאַטען. אויף דער רעכטער זייט איז געשטאַנען א גאָטיש־לאָמבאַרדיש הייזעל, וואו עס האָט אינעווייניג לוסטיג און לעבעדיג געטרילערט א זעהר זיסע, פלאַ־טערהאַפטע מיידעלשע שטים, אזוי אז די אָפּגעריבענע מויערען, האָבען פון פארגעניגען, צי פון בויפעליקייט אָנגעהויבען צו ציטערן. און אין דערזעלביגער צייט האָט אויבען פון דעם שפּיצען־פענסטער ארויסגעקוקט א לאַבירינטיש געקרייזעלטע, קאָמעדיאַנ־טישע פריזור, אונטער וועלכער עס האָט ארויסגעטראָטען א שארף געצייכענט דין געזיכט, וואָס איז געווען געשמינקט בלויז אויף דער לינקער באַק, און האָט דארום אויסגעקוקט ווי א פאַנקוכען, וואָס איז געפּרעגעלט געוואָרען בלויז אויף איין זייט. פאַר מיר אָבער, אין מיטען, איז געשטאַנען דער פארצייטיגער דאָם, ניט גרויס, ניט פינסטער, נאָר ווי אן אויפגעהייטערטער זקן, אלט, היימיש און פארבעטענדיג.

קאפיטעל XV.

ווען איך האָב אויפגעהויבען דעם גרין־זיידענעם פארהאנג, וואָס האָט געהאנגען ביים אריינגאנג פון דאָם, און בין אריין אין גאָטס הויז, איז מיר דער לייב און דאָס הארץ אנגענעם דערפרישט געוואָרען פון דער ליעבליכער לופט, וואָס האָט דאָרט געוועהט, און פון דעם גלעטענדיגען כשוף־ליכט, וואָס האָט דורך די בונט באַמאָלטע פענסטער אריינגעשטראָמט אויף דער עדה פון מתפללים. דאָס זענען געווען צו מיינסטענס פרויען, וואָס זענען געשטאנען אויף די קניה אין לאנגע רייהען לעבען נידעריגע בענק. זיי האָבען געבעטען בלויז מיט די ליפען, און האָבען זיך כסדר געפאָכט מיט גרויסע, גרינע פאָכערס, אזוי אז מען האָט גאָר ניט געהערט א חוץ אן אונאויפהערליך שטיל שעפטשענען, און גאָר ניט געזעהן, א חוץ דאָס פאָכען מיט די פאָכערס און וועהענדיגע שלייערס. דער סקריפענדיגער טראָט פון מיינע שטיוועל, האָט צושטערט ניט איין שעז אינטים געבעט, און גרויסע קאטוילישע אויגען האָבען מיך אנגעקוקט האלב נייגיעריג און האלב ליעבענסווירדיג. און ס'האָט אויסגעזעהן ווי זיי וואָלטען מיר וועלען ראטען, איך זאָל זיך אויך קניהען און זיך אפגעבען דין וחשבון.

אין דער אמת'ן איז ווירקליך אנגענעהם צו פארברענגען אין אזא דאָם, מיט זיין האלב טונקעלעם ליכט און מיט זיין וועהענדיגע קיהלקייט, בעת אין דרויסען איז אזא שרייענדיגע זון און אזא דריקענדיגע היץ. אין אונזער פראָטעסטאנטישען צפון־דייטשלאַנד, האָט מען פון אזוינעם גאָר קיין באגריף ניט. ביי אונז, וואו די קירכען זענען געבויט אזוי בהרחבה'דיג, און דאָס ליכט דרינגט אריין אזוי העזה'דיג דורך די ניט באמאָלטע פענסטער שויבען, און וואו אפילו די קאלטע דרשות קענען אייך אויך ניט באשי־

צען פון דער היץ. מען מעג זיך זאָגען, וואָס מען וויל. דער קאַטוי־ליציזם איז אַ גוטע זומער רעליגיאָן. עס איז גוט אַזוי צו קניהען לעבען די בענק אין די דאָזיגע אַלטע קירכען. מען האָט דאָרטען הנאה פון דעם קיהלען שטילען געבעט. אַ היילינגע dolce far niente מען בעט, מען חלום'ט און מען זינדיגט אין דער מחשבה, די מאַ־דאָנען ווינקען פון זייערע נישען מיט אַזוי פיעל פאַרצייהונג. האָ־בענדיג אַליין די טבע פון פרויען, זענען זיי מוחל אפילו דאָן, ווען מען האָט זייערע ליעבע געזיכטסצוגען פאַרפלאַכטען אין דער זינ־דיגער מחשבה, און פאַר אַ צוגאַב שטעהט נאָך אין יעדען ווינקעל אַ ברוינער נויטשטוהל פון געווייסען, וואו מען קען פון זיך די זינד אַראָפּוואַרפען.

אויף איינעם פון אָט די שטוהלען איז געזעסען אַ יונגער מאַ־נאָך מיט אַן ערענסט פּנים; דאָס געזיכט פון דער דאַמע, וואָס האָט זיך פאַר איהם מתודה געווען אויף איהרע זינד, איז אָבער פון מיר געוועזען פאַרבאָרגען, אַ טייל דורך איהר ווייסען שלייער, און אַ טייל דורך דעם זייטיגען ברעט פון ודוי־שטוהל. דאָך האָט זיך פון הינ־טער דעם ברעט באַוויזען אַ האַנד, וואָס האָט מיך געגומען גע־פאַנגען. איך האָב ניט געקענט אַראָפּנעהמען די אויגען פון דער דאָזיגער האַנד; די בלוילִיכע אָדערלעך און דער אריסטאָקראַטישער גלאַנץ פון די ווייסע פינגער איז מיר פאַרגעקומען אַזוי פרעמד און דאָך אַזוי וואויל באַקאַנט, אַז אַלע חלומות פון מיין נשמה, האָבען זיך צוזאַמענגענומען, כדי צו באַשאַפען אַ בילד, וואָס זאָל קענען געהערען צו דער דאָזיגער האַנד. דאָס איז געווען אַ שענע האַנד, און ניט ווי מען זעהט זיי ביי יונגע מיידלעך, וואָס זענען האַלב לעמעלע און האַלב רויז, און האָבען גאָר געדאַנקענלאָזע ווע־געטאַביל־אַנימאַלישע הענד — דאָס איז געווען אַ האַנד, וואָס האָט געהאַט אין זיך עפּיס אַזוינס גייסטיגעס, עפּיס אַזוינס געשיכטליך רייצענדיגעס, ווי די הענד פון שענע מענשען, וואָס זענען זעהר געבילדעט, אָדער וואָס האָבען פיעל געליטען. אָט די האַנד האָט דערצו אויך נאָך געהאַט עפּיס אַזוינס ריהרענדיג אונשולדיגעס, אַז עס האָט זיך אויסגעדאַכט, זי דאַרף זיך ניט מתודה זיין, און זי וויל אויך ניט הערען, וואָס איהר אייגענטימערין איז זיך

מתודה, און ווארט דארום אין דרויסען, ביז יענע וועט פארטיג ווערען. דאָס האָט אבער לאנג געדויערט; די דאמע האָט מסתמא געהאט צו דערצעהלען א סך זינד. איך האָב לענגער ניט געקענט ווארטען, מיין נשמה האָט אָפּגעדרוקט א ניט געזעהענעם אבשיידס־קוש אויף דער שענער האנד, אין דער רגע האָט די האנד א ציטער געטאָן, און דאָס, אזוי אייגענטימליך, ווי עס פלעגט ציטערן די האנד פון דער טויטער מאריא, ווען איך פלעג זי באריהרען. אום גאָטעס ווילען, האָב איך מיר געטראכט, וואָס טוט די טויטע מאריא דאָ אין טריענט? — און איך בין שנעל ארויס פון דאָס.

קאפיטעל XVI.

ווען איך בין ווידער געגאנגען איבער'ן מארק, האט מיך ביים עק די שוין דערמאנטע זיצערין געגריסט זעהר פריינדליך און היימיש, גלייך ווי מיר וואלטען געווען אלטע באקאנטע. אלץ איינס, האב איך מיר געטראכט, ווי אזוי מען מאכט א באקאנטשאפט, אבי מען ווערט נאר באקאנט. א פאר פייגען געווארפען אין די אויערען אריין, זענען אפילו ניט תמיד די בעסטע אינטראדוקציאן: אבער איך און די זיצערין האבען מיר זיך דאך איצטער אזוי פריינדליך אנגעקוקט, ווי מיר וואלטען זיך איינס ס'אנדערע דערלאנגט אונזערע וויזיט קארטען. די פרוי איז אויך גאר ניט געווען קיין מיאוס'ע. אמת, זי איז שוין געווען אין יענעם עלטער, ווען די צייט דריקט אפ מיט איהר פאטאלען סטעמפעל די דיענסט־יאהרען אויף דעם שטערן, דערפאר איז זי שוין אבער געווען אויך לייביגער. און דאס, וואס זי האט געהאט פארלוירען אין יוגענד, האט זי געוואונען אין וואג. דערצו נאך האט איהר פנים נאך געהאט סמנים פון גרויס שענקייט. און ווי אויף אלע טעפ איז דארויף געשטאנען: „ליעבען און צו ווערען געליעבט איז דאס גרעסטע גליק אויף דער ערד". וואס עם האט איהר אבער געגעבען דעם שענסטען חן, דאס איז געווען איהר פריזור, די געקרייזעלטע לאקען, געפודערט וויים ווי קרייד, היבש אנגעשמירט מיט פאמאדע, און אידיליש דורכגעפלאכטען מיט ווייסע לאנדישען. איך האב באטראכט די דאזיגע פרוי מיט דער זעלביגער אויפמערקזאמקייט, ווי וועלכער ניט איז אנטיקוואר באטראכט זיינע אויסגעגראבענע מארמארענע אנטיקען. איך האב אין יענער לעבעדיגער מענשליכער חורבה, געקענט נאך פיעל מעהר שטודירען, איך האב אין איהר געקענט אויפווייזען די שפורען פון אלט־איטאליענישע ציוויליזאציאנען, די עטרוסקי־

שע, רוימישע, גאָטהישע, לאַמבאַרדישע, ביז אַראָפּ אויף די גע־פּודערט מאָדערנע; און אמת׳דיג אינטערעסאַנט איז פאַר מיר גע־ווען דאָס ציוויליזירטע וואָס אין דער פרוי, אין געגענזאַץ מיט איהר באַשעפטיגונג און לײַדענשאַפטליכע באַוועגונגען. ניט וועניגער אינ־טערעסאַנט זענען פאַר מיר געוועזן די זאַכען מיט וועלכע זי האָט געהאַנדעלט. די פרישע מאַנדלען, וואָס איך האָב נאָך אין ערגיץ ניט געזעהן אין זייערע אורשפּרינגליכע גרינע שאָלען, און די שמעקענדיגע פרישע פייגען, וואָס זענען געלעגען הויך אויפגע־שאָטען, ווי ביי אונז די בּאַרען. אויך די גרויסע קוישען מיט פרישע ציטראָנען און מאַראַנצען האָבען מיך באַ׳כשופ׳ט; און — וואָס פאַר א וואונדערליך בילד. אין א לײַדיגען קאָרב דערנעבען איז געלעגען א בילד שען אינגעל, וואָס האָט געהאַלטען אין האַנד א קליין גלעקיל, און בשעת דער גרויסער דאָס גלאָק האָט געקלונגען, האָט ער צווישען יעדען קלונג ארײַנגעקלונגען מיט זיין קליינטשיג גלעקעלע, און דערביי האָט ער אַזוי גליקליך, ווי אין דער וועלט פאַרגעסען, ארײַנגעשמייכעלט אין דעם בלויען הימעל אריין, אַז מיר אליין איז ווידער געקומען אויף דעם געמיטה מיין אייגענע אַמאָליגע קינדערשע לוינע און ווי א קינד האָב איך זיך אוועקגע־שטעלט לעבען די לאַכענדיגע קוישען, גענאַשט און דיסקוטירט מיט דער זיצערין.

צוליעב מיין געבראָכענעם איטאַליעניש, האָט זי מיך לכתחילה געהאַלטען פאַר אן ענגלענדער; אבער איך האָב איהר מודה געווען, אַז איך בין נאָר א דייטש. זי האָט מיך באַלד באַשאָטען מיט געאָ־גראַפישע, עקאָנאָמישע, האָרטאָלאָגישע, קלימאַטישע פראַגען אי־בער דייטשלאַנד, און זי האָט זיך געוואונדערט, ווען איך האָב ווי־דער אמאָל מודה געווען, אַז ביי אונז וואַקסען ניט קיין ציטראָנען, און אַז די פאַר ציטראָנען, וואָס מיר קריגען פון איטאַליען, מוזען מיר גוט אויספּרעסען, ווען מיר ווילען מאַכען פּונש, און אַז פון פאַרצווייפלונג גיסען מיר דערפאַר צו מעהר ראָם. אַך, ליעבע פרוי! האָב איך איהר געזאָגט, אין אונזער לאַנד איז זעהר פראָסטיג און פייכט, אונזער זומער איז נאָר א גרין אָנגעפאַרבטער ווינטער. אפילו די זון מוז ביי אונז טראָגען א פלאַנעלען קאַפּטעל, ווען זי

וויל זיך ניט פארקיהלען: ביי דעם דאזיגען געלען פלאנעלענעם זון־שיין קענען אונזערע פרות ניט געראטען, זיי זעהען דערפאר אויס פארדראסיג און גרין. צווישען אונז גערעדט, דאס איינציגע צייטיגע אויבסט, וואס מיר האבען, זענען געבראטענע עפעל. וואס אנבעלאנגט די פייגען, מוזען מיר זיי אויף פונקט ווי די ציטראנען און מאראנצען, אויסשרייבען פון אנדערע לענדער, און דורך דעם לאנגען רייזען, ווערען זיי נאריש און מעהליג; נאר די ערגסטע מינים קענען מיר באקומען פריש פון דער ערשטער האנד. און די זענען אזוי ביטער, אז ווער עס באקומט זיי אפילו אומזיסט, פארקלאגט דערנאך פאר באשעדיגונג. פון די מאנדלען האבען מיר בלויז די געשוואלענע. קורץ, אונז פעהלט יעדע עדעלע פרי, און מיר האבען ניט מעהר ווי ווינפערלעך, בארען, האזעלניס, פלוימען און עהנליכען המון־עם.

קאפיטעל XVII.

איך האב זיך אמת'דיג געפרעהט, וואס שוין גלייך ביי מיין אנקומען אין איטאליען האב איך געשלאסען א גוטע באקאנטשאפט, און וואלטען וויכטיגע געפיהלען מיך ניט געוועזן געצוויגען צום דרום, אזוי וואלט איך מיר דערוויייל פארבליבען אין טריענט ביי דער גוטער זיצערין, ביי די גוטע פייגען און מאנדלען, ביי דעם קליינעם קלינגער, און זאל איך זאגען דעם אמת? ביי די שענע מיידלעך, וואס האבען אהער געשטראמט אין גאנצע מחנות. איך ווייס ניט צי אנדערע רייזענדע וועט געפעלען מיין אויסדרוק „שען"; מיר אבער זענען די טריענטערינס זעהר געפעלען געווארען. זיי זענען געוועזן גראד פון יענעם מין, וואס איך האב ליעב — און איך האב ליעב די בלאסע, עלעגישע געזיכטער, וואו די גרויסע, שווארצע אויגען, שטראהלען ארויס אזוי קראנק פון ליעבע; איך האב אויך ליעב דעם טונקעלעם קאליער פון יענע שטאלצע העלזער, וועלכע פעבוס האט שוין ליעב געהאט און זיי געקושט ביז זיי זענען ברוין געווארען; איך האב אפילו ליעב אט יענע איבערצייטיגע נאקענס מיט די פורפורנע פינטעלעך, ווי עס וואלטען זיי אויסגעפיקט תאוה'דיגע פייגעל. שטארקער פאר אלץ אבער האב איך ליעב יענעם געניאלען גאנג, יענע שטומע מוזיק פון דעם לייב, יענע גליעדער, וואס באוועגען זיך אין די זיסעסטע ריטמען, תאוה'דיג, בויגיג, געטליך נאכלעסיג, פויל צום שטארבען, דאך עטהעריש ערהאבען, און אלע מאל הויך פאעטיש. איך האב ליעב אזעלכענע, ווי איך האב ליעב די פאעזיע אליין, און אט די מעלאדישע ריהרעווודיגע געשטאלטען, אט דער דאזיגער וואונדערבארער מענשען-קאנצערט, וואס האט פאר מיר פארביגערווישט

האָט געפינען זיין ווידער־קול ביי מיר אין האַרצען, און האָט דאָר־טען אויפגעוועקט עהנליכע טענער.

איצטער איז עס שוין ניט געווען די צויבערמאַכט פון דער ערשטער איבעראַשונג. דאָס לעגענדאַרישע פון דער ווילד־פרעמדער ערשיינונג, איצטער איז עס שוין געווען דער רוהיגער גייסט, וואָס האָט באַטראַכט יענע פּרוּיענגעשטאַלטען מיט אַן ענטציקט באַזונ־גענעם אויג, ווי אַ קריטיקער ווען ער לייענט אַ געדיכט. און ביי אַזאַ באַטראַכטונג געפינט מען אויס אַ סך, אַ סך שוואַרצע זייטען, דעם רייכטום פון דער פאַרגאַנגענהייט, די אָרימקייט פון דער גע־גענוואַרט, און דעם איבערגעבליבענעם שטאָלץ.

די טעכטער פון טריענט וואָלטען זיך נאָך גערן געוואָלט ציערן ווי אין די צייטען פון דעם קאָנציליום, ווען די שטאָדט האָט גע־בליהט אין סאַמעט און זייד; אבער דער קאָנציליום האָט ווענינ געגעבען; דער סאַמעט איז אָפּגעקראַכען, די זייד צופליקט, און פאַר די אָרימע קינדער איז ניט פאַרבליבען מעהר ווי דאָס ביסעל פליטערלעך, וואָס זיי שוינען מורא׳דיג אין די וואָכענדיגע טעג, כדי זיי זאָלען האָבען מיט וואָס זיך צו פּוצען זונטאַג. אַנדערע אבער האָבען אפילו ניט אָט די שיריים פון דעם פאַרגעסענעם לוקסוס, און מוזען זיך ווי ניט איז אַרויסהעלפען מיט אַלערליי אָרדינערע און וואָלוועלע פאַבריקאַטען פון אונזער צייט. און דאָ זענען פאַראַנען מאָדנע ריהרענדע קאָנטראַסטען צווישען לייב און קלייד; דער פיין געשניטענער מויל זעהט אויס, ווי ער וואָלט קענען פירשטליך באַפעהלען, און ער ווערט שפּאָטיש באַשאָטענט פון אַן אָרימען באַסטהוט מיט צוקנייטשטע פּאַפּיער בלומען; דער שטאָל־צעסטער בוזים באַוועגט זיך אין אַ קרוזשע פון פלומפּע פאַלשע שפּיצען אויס פּאַדים, און די גייסטרייכסטע היפטען זענען אַרומ־גענומען פון דעם נאַרישסטען קאַטון. אומעט — דיין נאָמען איז קאַטון, און דאָס, ברוין־געשטרייפטער קאַטון! וואָרים אַך! קיינ־מאָל האָט מיך קיין זאַך ניט געמאַכט אַזוי אומעטיג געשטימט, ווי דער אָנבליק פון אַ טריענטערין, וואָס מיט איהר געשטאַלט און פאַרב פון געזיכט איז זי גלייך צו אַ מאַרמאָרענע געטין און אויף דעם אַנטיקען עדעלען לייב, טראָגט זי אַ קלייד פון ברוינ־

געשטרייפטען קאטון, אזוי אז עס זעהט אויס, ווי די שטיינערנע ניאָבע, וואָלט פלוצלונג געוואָרען לוסטיג, און האָט זיך מאסקירט אין אונזער מאָדערנער קליינער טראכט, און אזוי דרעהט זי זיך ארום בעטעלשטאָץ און גראנדיאז אומבאהאָלפען איבער די נאסען פון טריענט.

קאפיטעל XVIII.

אז איך בין צוריק געקומען אין דעם האטעל „דעל' גראנד אייראפא", וואו איך האב מיר באשטעלט א „פראנזא", איז מיר ווירקליך געווען אזוי אומעטיג אויפ'ן הארצען, אז איך האב ניט געקענט עסען. און דאס מיינט צו זאגען א סך. איך האב זיך אוועק־געזעצט פאר דער טיר פון דער שבנ'ישער באטעגא, זיך דער־פרישט מיט „סארבעט" און געזאגט צו זיך אליין:

— ווערעמדיג הארץ! דו ביזט דאך שוין אין איטאליען, פארוואס זשע זינגסטו ניט? זענען אפשר די אלטע דייטשע שמער־צען, די קליינע שלאנגען, וואס האבען זיך אין דיר טיעף איינ־געגראבען, איצטער מיט דיר מיטגעקומען קיין איטאליען און זיי פרעהען זיך איצטער, און טאקי אט די געמיינשאפטליכע פרייד זייערע, וועקט דאס אויף אין דער ברוסט יענעם פיטארעסקען וועהטאג, וואס שטעכט דארט אזוי מאדנע און שפרינגט און פייפט? און פארוואס זאלען זיך טאקי ניט די אלטע שמערצען אמאל פרעהען? דא אין איטאליען איז דאך אזוי שען, דאס ליידען אליין איז דא אזוי שען. און די דאזיגע האלב איינגעפאלענע מאר־מארענע פאלאצא'ס, קליגען די זיפצען פיעל ראמאנטישער, ווי אין אונזערע נעטע ציגעלהייזלעך; אונטער יענע לארבער־בוימער, לאזט זיך א סך הנאה'דיגער וויינען, ווי אין אונזערע באנאדעלטע פאר־במורעטע טאנענבוימער. און נאך די אידעאלישע וואלקענבילדער פון דעם הימעלבלויען איטאליען, קען דאס הארץ גיכער אויסגעהן. ווי נאך דעם אש־גרויען דייטשען וואכעדיגען הימעל, וואו אפילו די וואל־קענס קענען אויך נאר בלויז פיליסטערישע קאריקאטורען אויס־מאלען, און הענגען אראפ אזוי לאנגווייליג. — בלייבט ביי מיר אין הארצען איהר שמערצען! איהר וועט אין ערגיץ ניט געפינען

קיין בעסערן פלאץ. איהר זענט מיר ליעב און טייער און קיינער ווייס ניט בעסער ווי אזוי ארום צו געהן ארום אייך ווי איך, און איך בין זיך מודה, איהר פאראשפט מיר פארגעניגען. און בכלל, וואס איז דען פארגעניגען? פארגעניגען איז ניט מעהר ווי דער העכסט אנגענעהמער שמערץ.

איך גלויב, אז די מוזיק וועלכע האט געשפיעלט פאר דער באטעגא, כאטש איך האב זיך ניט צוגעהערט צו איהר, און וועלכע האט שוין געהאט צוגעצויגען ארום זיך א קרייז פון צוקוקער, האט מעלאדראמאטיש באלייט אט דעם מאנאלאג. דאס איז געווען א וואונדערליך טריא, וואס איז באשטאנען פון צוויי מענער און א יונג מיידעל, וואס האט געשפיעלט אויף דער הארף. איינער פון די צוויי מענער, וואס איז געווען ווינטערדיג אנגעטאן אין א ווייסען וואלענעם מאנטעל, איז געווען א ריעזיגער מאן מיט א דיק רויטען פנים, ווי א גזלן, וואס האט ארויסגעברענט פון די שווארצע האר און דער שווארצער באָרד, ווי א שטראהלענדיגער קאמעט, און צווישען די פים האט ער געהאלטען אן אויסטערליש גרויסען באס, אויף וועלכען ער האט געריבען מיט אזא כעס, ווי ער וואלט אין די אברוצער בערג אנידערגעווארפען אן ארימען רייזענדען און וויל איהם געשווינד אפפידלען דעם גארגעל; דער צווייטער איז געווען א לאנגער, דארער זקן, וועמענס צופוילטע ביינער האבען זיך שלאבעריג באוועגט אין זיין אפגעלעבט שווארצען אנצוג, און וועמענס שנעע ווייסע האר, זענען געווען א שרעקליכער קאנטראסט צו זיין בופא געזאנג און נארישע קאזשעלקעס. און איז שוין גענוג טרויעריג דאס וואס אן אלטער מאן דארף די עהרנפורכט, וואס מען איז איהם שולדיג פאר זיינע יאהרען, אויס נויט פארקויפען פאר געלד, און פון זיך אליין חוזק מאכען; מיט וויפיעל איז עס נאך טרויעריגער, ווען אזעלכער טוט דאס ווען זיין קינד איז דערביי. אדער גאר בחברותא מיט זיין קינד! און אט דאס מיידעל איז געווען די טאכטער פון דעם אלטען בופא, און זי האט אקאמפאנירט אויף דער הארף די אומווירדיגסטע שפאסען פון דעם גרייז־גראהען פאטער, אדער האט אויך אוועקגעשטעלט די הארף אין א זייט, און מיט איהם געזונגען א קאמישען דועט, אין וועלכען

ער האָט פאַרגעשטעלט א פאַרליעבטען אַלטען נאַר און זי זיין יונגע, זיך רייצענדיגע ליובאַווניצע. א חוץ דעם אַלעמען האָט דאָס מיידעל אויסגעזעהן, ווי נאַר וואָס ארויסגעטראָטען פון איהרע קינדער יאָהרען. יאָ, עס האָט זיך אויסגעדאכט, ווי מען וואָלט דאָס קינד, נאָך איידער עס האָט דערגרייכט די מיידעלשאַפט, שוין געמאַכט פאַר א פרוי. און דאָס, ניט פאַר קיין צנועה'דיגע פרוי. דערפון נעמט זיך דאָס, דאָס אויסצעהערענדע וועלקען און דער צו־קענדיגער אומעט אויף דעם שענעם געזיכט, וועמענס שטאַלצע שטריכען, מאַכען חוזק פון יעדען מינדסטען רחמנות געפיהל, וואָס עמיצער פיהלט צו איהר. דערפון נעמט זיך עס אָט דער פאַרבאַר־גענער קומער אין די אויגען, וואָס לייכטען ארוים אַזוי ארויסרו־פענדיג פון אונטער די שווארצע ברעמען; דערפון נעמט זיך דער טיעפער שמערצליכער טאָן, וואָס איז אַזא אונהיימליכער ווידער־שפרוך צו די לאַכענדיגע שענע ליפען, פון וואנען ער רייסט זיך אָפּ. דערפון בעמט זיך אָט יענע קראַנקהאַפטיקייט פון די איבער־צאַרטע גליעדער, וואָס שטעקען אין אַן אָרים וויאַלעטען זיידענעם קליידעל. צו דער צו האָבען נאָך אויף דעם פאַרעלטערטען הוט געפלאַטערט ווי פאַהנען שרייענדיגע בונטע אטלאַס בענדער, און די ברוסט איז געווען סימבאָליש באַציערט מיט אַן אָפענעם רויזענ־קנאָספּ, וואָס האָט אויסגעזעהן, ניט ווי ער וואָלט אליין זיך צו־בלעטערט און ארויסגעבליהט פון זיין גרינער הילע, נאַר ווי מען וואָלט איהם אויפגעריסען מיט געוואַלד. און דאָך איז איבער דעם אומגליקליכען מיידעל — אָט דעם דאָזיגען פריהלינג, וועמען דער טויט האָט שוין אַנגעהויכט, — געלעגען אַן אומבאשרייבליכער חן, א גראַציע וואָס האָט זיך אנטפּלעקט אין יעדער מיענע, יעדע באַ־וועגונג און אין יעדען טאָן, און אפילו אויך יעמאָלט ניט אין גאַנ־צען פאַרלייקענט זיך, ווען זי האָט מיט דעם פאַרגעוואַרפענעם לייבעלע און מיט אַן איראָנישער תאוה'דיקייט אקעגען געטענ־צעלט אקעגען דעם אַלטען טאַטען, וועלכער האָט זיך אויך פונקט אזוי אונזיטליך אקעגען געוואקעלט מיט דעם ארויסגעשטרעקטען בויך. וואָס פרעכער זי האָט זיך באַנומען, אַלץ א טיעפערן מיט־לייד האָט זי דערוועקט ביי מיר אין הארצען, און ווען איהר גע־

זאנג איז מיט אמאָל ווייך און וואונדערבאר ארויסגעקומען פון איהר ברוסט, ווי עס וואָלט געבעטען מען זאָל איהר מוחל זיין, דאן האָבען פאר פרייד אויפגעשריען אין מיר די קליינע שלאנגען, און האָבען זיך פון תענוג נעביסען די עקען. איינמאָל האָב איך זי אפילו געזעהן אויפציטערן און בלייך ווערען — אָבער אין דעם זעלביגען אויגענבליק האָט דעם מיידעלס געזאנג זיך א לאָז געטאָן נאָך לאכענדיגער אין דער הויך, דער אלטער האָט געמעקעט נאָך פארליבטער, און דאָס רויטע קאָמעט געזיכט האָט געמאטערט זיין באָס מיט אזא כעס, אז ער האָט פון זיך ארויסגעגעבען די שרעק־ליכסטע טענער, און די צוהערער האָבען נאָך ווילדער אויפגעשריען פאר פרייד.

קאפיטעל XIX.

דאס איז געווען אן אמת'דיג איטאליעניש שטיק מוזיק, ארויס־געגומען פון איינער פון די באליעבטע אפערא בופא'ס, יענעם וואונדערבארען מין, וואס לאזט זיין הומאר זיך פריי צושפּיעלען, און וועלכער קען זיך ארייגלעבען אין אלע זיינע שפּרינגענדיגע פארלאנגען, זיינעווילדע איינפאלען, זיין לאכענדיגען אומעט, און זיין באגייסטערונג פאר'ן טויט, וואס איז פאראייניגט מיט א שטארקער ליעבע צום לעבען. דאס איז געווען אין גאנצען אויפ'ן ראסינישען שטייגער, ווי ער אנטפלעקט זיך צום ליעבליכסטען אין דעם „בארביער פון סעוויל."

די וואס פאראכטען די איטאליענישע מוזיק, די וואס וועלען אויך פון דעם מין אפּלאכען, וועלען אמאל שפּעטער אין גיהנום זיך ניט ארויסדרעהען פון זייער פארדיענטער שטראף, און וועלען נאך אפשר פאר'משפּ'ט ווערען, די גאנצע אייביגקייט צו מוזען הערען ניט עפּיס אנדערש, ווי די פוגען פון סעבאסטיאן באך. איך האב נאר רחמנות אויף מיינע קאלעגען, ווי למשל רעלשטאב, וועלכער וועט אויך פונקט ווי די אנדערע ניט קענען זיך אויס־קויפען פון דער דאזיגער שטראף, סאידען אז ער וועט פאר'ן טויט זיך באקעהרען צו ראסיני. — ראסיני, **Divino maestro** זון פון איטאליען, וואס דו פארשפּרייטסט איבער דער וועלט דיי־נע קלינגענדיגע שטראהלען! זיי מוחל מיינע לאנדסלייט, וואס לעסטערן דיך אויף שרייב־פּאפּיער און אויף מעק־פּאפּיער! איך אבער האב הנאה פון דיינע גאלדענע טענער, דיינע מעלאדישע ליכט, דיינע פינקעלדיגע שמעטערלינגס־טרוימען, וואס וויגען זיך ארום מיר און קושען מיר דאס הארץ מיט די ליפּען פון די גראַ־ציען! **Divino maestro!** זיי מוחל מיינע ארימע לאנדסלייט,

וואָס זעהען ניט דיין טיעפקייט, ווייל זי איז פּאַרדעקט מיט רויזען, און פאר וועמען דו ביזט ניט גענוג גערדאַנקען שווער און ניט גענוג גרינדליך, ווייל דו פלאַטערסט אזוי לייכט און גאַטבאַפליגעלט! — אודאי כדי צו ליעבען די היינטיגע איטאַליעניש מוזיק, מוז מען דאָס פאָלק אליין האָבען פאר די אויגען, זיין הימעל, זיין כאַראַקטער, זיינע העויות, זיינע ליידען, זיינע פריידען, קורץ זיין גאַנצע געשיכטע, פון ראָמילוס, דער וואָס האָט אויפגעבויט די הייליגע רוימישע מלוכה, ביז אויף דער נייעסטער צייט, ווען זי איז צו גרונד געגאַנגען אונטער ראָמילוס אוגוסטוס II. דער אָרימער פאַרשקלאַפטער איטאַליען איז דאָך אפילו פאַרבאָטען צו רעדען. און אלץ וואָס דאָס הארץ פיהלט קען נאָר אויסגעדריקט ווערען דורך דער מוזיק. איהר גאַנצע שנאה אקעגען דער פרעמדער הערשאַפט, איהר באַגייסטערונג פאר דער פרייהייט, איהר משוגעת צוליעב דעם באַוואוסטזיין פון איהר מאַכטלאָזיגקייט, איהר אומעט ווען זי דערמאָנט זיך אָן דער פאַרגאַנגענער הערליכקייט, דערצו נאָך איהר שטילע האָפען, איהר לוישען, איהר לעכצען נאָך הילף, אָט דאָס אלץ שפּאָט זיך אָפּ אין יענע מעלאָדיען, וואָס לאָזען זיך אראָפּ פון גראָטעסקער לעבענס פאַר׳שכור׳ונג ביז צו דער עלעגישער ווייכקייט, און אין יענע פאַנטאַמימען וואָס געהען איבער פון די חניפה׳דיגע לאַשטשערייען, ביז צו די סטראַשענדיגע פאַרביסענקייטען.

דאָס איז דער עקזאָטערישער זין פון דער אָפּערא בופא. די עקזאָטערישע וועכטער, אין וועמענס געגענוואַרט, זי ווערט געזונגען און פאַרגעשטעלט, יענער הויבט אפילו ניט אָן צו האָבען קיין אהנונג, וואָס עס בעטייטען אָט די דאָזיגע לוסטיגע ליעבעס־געשיכטען, ליעבעסנויטען, און ליעבעס רייצונגען, אונטער וועלכע דער איטאַליענער באַהאַלט די טויטליכסטע באַפרייאונגס געדאַנקען, פונקט ווי הארמאָדיוס און אריסטאָגיטאָן האָבען באַהאַלטען זייערע קינזשאַלען אין א קראַנץ פון מירטען. דאָס איז דאָך בלויז נאַרישע שטיק, זאָגט דער עקזאָטערישער וועכטער, און עס איז דאָך גוט וואָס ער באַמערקט גאָר ניט. וואָרים אז ניט וואָלטען דאָך באַלד דער אימפּרעסאַריאָ צוזאַמען מיט דער פּרימאַדאָנא, און פּרימאָ

אודאַמע באַטראַטען יענע ברעטער, וואָס שטעלען פאַר א פעסטונג: עס וואָלט באַלד אוועקגעזעצט געוואָרען אַן אונטערזוכונגס קאָמיסיאָן, אַלע פאַר דער מלוכה געפעהרליכע זינגער און רעוואָלוציאָנערע קאָלאָראַטורען, וואָלטען פארשריבען געוואָרען אין פראָטאָקאָל. דאַן וואָלט מען ארעסטירט א גאַנצע מאַסע מיט ארלעקינע׳ס, וואָס זענען אין ווייטערע פארצווייגונגען אויף פארמישט אין פארברעכערישע באַנדעס, אויף טאַרטאַגאַליא׳ן, בריגהעלא׳ן און אפילו דעם אַלטען אויסגערעכענטען פאַנטאַלאָן. דעם דאָטאָרע פון באָלאָנא, וואָלט מען פאַר׳חתמ׳ט די פאַפּירען, ער אליין וואָלט זיך ארייגערוקט אין נאָך א גרעסערן פארדאַכט, און קאָלומבינע, וואָלט צוליעב אָט דעם דאָזיגען פאַמיליען אומגליק זיך נעביך געמוזט די אויגען רויט אויסוויינען. איך מיין אבער, אז אַזאַ אומגליק וועט די דאָזיגע גוטע לייט ניט טרעפען, ווארים די איטאַליענישע דעמאַגאָגען זענען כיטרער פון די אָרימע דייטשע דעמאַגאָגען, וועלכע, האָבענדיג אויף אַזוינע געדאַנקען, האָבען זיי זיך פארשטעלט פאַר שווארצע נאַראָנים מיט שווארצע נאַראָנים היטעלעך, און דערביי האָבען זיי אָבער אויסגעזעהן אַזוי אויפאַלענד באַטריבט, און ביי זייערע גרינדליכע נארישע שפּרינג, וואָס זיי האָבען גערופען טורנען, האָבען זיי זיך ארויסגעשטעלט פאַר אַזוי געפעהרליך און געמאַכט אַזעלכענע ערענסטע געזיכטער, אז די רעגירונג האָט סוף כל סוף געמוזט ווערען אויפמערקזאַם, און האָט זיי אַלע פארפאַקט.

קאפיטעל XX

די קליינע הארפעניסטען האט אודאי געמוזט באמערקען, אז אין דער צייט ווען זי האט געזונגען און געשפיעלט, האב איך אפט געקוקט אויף דער רויז ביי איהר אויפ'ן בוזים, און ווען איך האב דערנאך ארייגעווארפען אין דעם צינערנעם טעלער אין וועלכען זי האט צונויפגענומען איהר האנאראר, א גאלדשטיק, וואס איז ניט געווען זעהר קליין, האט זי כיטרע געשמייכעלט און מיך געפרעגט שטילערהייט, צי איך וויל ניט האבען די רויז.

נו, בין איך דאך אבער דער העפליכסטער מענש אויף דער וועלט, האב איך ניט געוואלט באליידיגען קיין רויז, און מעג עס אויך זיין א רויז, וואס האט שוין אביסעל פארלוירען איהר ריח, און ווען זי שמעקט ניט מעהר אזוי פריש, און האט ניט מעהר אין זיך דעם ריח פון דער טוגענד, ווי למשל א רויז פון שרון, וואס ארט דאס מיך, אז איך האב סאי ווי סאי דעם קאטער! און נאר די מענשען האבען ליעב אלץ אזוי אויף דער האר. דער שמעטערלינג פרעגט ניט פריהער די בלום: האט דיך שוין אן אנדערער געקושט? און די בלום פרעגט ניט: האסטו שוין אן אנדערע ארומגעפלאטערט? צו דעם איז נאך צוגעפאלען די נאכט, און ביי נאכט האב איך מיר געטראכט, זענען אלע בלומען גרוי, די זינדיגסטע רויז פונקט אזוי גוט ווי די טוגענדהאפטעסטע פעטרישקע. קורץ און גוט, ניט לאנג ווארטענדיג, האב איך געזאגט צו דער קליינער הארפעניסטין:

טראכט נאר ניט קיין שלעכטס, ליעבער לעזער. עס איז געווארען פינסטער, און די שטערן האבען אזוי קלאר און אזוי פרום אראפגעקוקט צו מיר אין הארץ אריין. אין הארצען אליין אבער האט געציטערט די עראינערונג אן דער טויטער מאריא. איך האב

ווידער געטראכט פון יענער נאכט, ווען איך בין געשטאנען פאר דעם בעט, אויף וועלכען עס איז געלעגען דער שענער בלאסער לייב מיט די זאנפטע, שטילע ליפען — איך האב ווידער געטראכט וועגען דעם מאדנעם בליק, וואס עס האט מיר צוגעווארפען יענע אלטע פרוי, וועלכע האט געזאלט נעכטיגען ביים בר מינן, און מיך איי־בערגעלאזט אויף איהר ארט אויף עטליכע שעה — איך האב ווי־דער געטראכט וועגען דער נאכט פיאלע, וואס איז געשטאנען אין גלאז אויפ'ן טיש און אזוי זעלטזאם געשמעקט — אויך האט מיך ווידער דורכגעשווידערט דער צווייפעל, צו איז דאס ווירקליך גע־ווען א צוג־ווינד, פון וואס דער לאמפ איז געווארען אויסגעלאשען, צי איז ווירקליך ניט געווען א דריטער אין צימער?

קאפיטעל XXI.

איך האב זיך באלד געלעגט. בין באלד איינגעשלאפען און זיך פארוויקעלט אין נארישע חלומות. איך האב גע'חלומ'ט זיך אליין מיט עטליכע שעה צוריק. איך בין ווידער אנגעקומען קיין טריענט, און בין ווידער נשתומם געווארען ווי פריהער, און איצטער נאך מעהר, ווייל איצטער האבען ניט קיין מענשען נאר לויטער בלומען ארומגעשפאצירט אין די גאסען. דא זענען ארום געגאנגען גליהענדיגע נעלקען, וואס האבען זיך תאוה'דיג געפאכט מיט די פאכערס, קאקעטירענדיגע באלזאמינען, היאצינטען מיט היבשע ליידיגע גלאקענ־קעפלעך, הינטער זיי א גאנצע מחנה באוואנצעטע נארציסען און אונבאוועגליכע ריטער שפארען. דורך א פענסטער פון אן אלטען הויז, וואס האט געהאט א קרענקליך אויסזעהן, האט ארויסגעקוקט א געשפרענקעלטע לעפקאיע, וואס איז געוועזן זעהר נאריש בונט באפוצט און הינטער איהר האט זיך צוקלונגען אן ערעל דופטענדיגע פיילכעל שטים. אויף דעם באלקאן פון דעם גרויסען פאלאצא, וואס אין מארק, איז געווען פארזאמעלט דער גאנצער אדעל, די הויכגעבוירענע נאבלעססע, למשל יענע ליליען, וואס ארבייטען ניט און שפינען ניט, און טראכטען וועגען זיך אזוי פראכטיג, ווי שלמה המלך, ווען ער איז געווען אין זיין גאנצער הערליכקייט. מיר האט זיך געדאכט, אז איך זעה דארט אויך די דיקע זיצערין; דאך ווען איך האב זיך בעסער איינגעקוקט, איז עס נעוועזן א פשוט'ע פארווינטערטע ראנינקעל, וואס האט זיך נלייך א לאז געטאן צו מיר מיט איהר מענה לשון: „וואס ווילט איהר דא, איהר ניט צייטיגע בליהונג, איהר זויערע אוגערקע? איהר ארדינערע בלום, מיט בלויז איין שטויב פאדים? איך וועל אייך שוין באגיסען!“ פאר שרעק בין איך אנטלאפען אין דאם

אריין, און האָב שיער אומגעוואָרפען אַן אַלט היינקענדיג שטיפּמאַמעלע, וואָס האָט זיך געלאָזט נאָכטראָגען דאָס געבעט ביכעל פון אַ גענזענבלימעל. דאָס אָבער איז שוין ווידער געווען אמת'דיג אנגענעהם: אין לאַנגע רייהען זענען דאָ געזעסען טולפּען פון אַלערליי פאַרבען און האָבען שטיל מיט כונה געשאָקעלט די קעפּ. אין ודוי־שטוהל איז געזעסען אַ שוואַרצער רעטיך, און פאַר איהם האָט געקניהט אַ בלום, וועמענס געזיכט מען האָט ניט געקענט זעהן. דאָך האָט זי געשמעקט אַזוי גוט באַקאַנט שווידערליך, אַז איך האָב, מאָרגע, זיך ווידער דערמאַנט אַן דער נאַכט־פיאָלע, וואָס איז געשטאַנען אין צימער, וואו עס איז געלעגען די טויטע מאַריא.

אַז איך בין צוריק אַרויס פון דאָם, איז מיר אַקעגען געקומען אַ לויה פון סאַמע רויזען מיט שוואַרצע וואוּאַלען און ווייסע טאַשענטיכלעך, און אך! אויף דער מטה איז געלעגען די פריה צוריסענע רויז, וואס איך האב בשעתו אויף דעם בוזים פון דער קליינער האַרפעניסטין. זי האָט איצטער אויסגעזעהן נאָך גראַציעזער, אָבער אין גאַנצען בלייך ווי קרייד, אַ ווייסער רויזען־מת. ביי אַ קליינער קאַפּליצע האָט מען אוועקגעשטעלט דעם אָרון; דאָ האָט מען ניט געהערט מעהר ווי וויינען און שלוכצען, און צום סוף האָט זיך באַוויזען אַן אַלט מאָן־קעפּיל און געהאַלטען אַ לאַנגען הספּד, אין וועלכען ער האָט אַזוי פיעל געפּלוידערט וועגען די גוטע מדות פון דער פאַרשטאָרבענער, פון אַ ערדישען קאַציענישאַמערטאַל, פון אַ בעסערן זיין, פון ליעבע, האָפענונג און גלויבען. דאָס אַלץ האָט ער געזאָגט אין אַ שנאָפּעלדיגען זינגענדיגען טאָן — אַ ברייט פאַרוואַסערטע רעדע, און אַזוי לאַנג און לאַנגווייליג, אַז איך האָב דערפון זיך אויפגעכאַפּט.

קאפיטעל XXII.

מיין וועטטורין האט פריהער איינגעשפאנט פאר דעם העליאס זייגע פערד, און ארום מיטאג צייט זענען מיר שוין געווען אין אלא. דא פלעגען זיך די וועטורינען אפשטעלען אויף עטליכע שעה, כדי צו בייטען זייערע וועגענער.

אלא איז שוין אן אמת'דיגע איטאליענישע שטאדט. דער פלאץ איז א פיטארעסקער. אויף דער קרום פון א בארג. א טייך רוישט פארביי, הייטער־גרינע ווייגרעבען, דראפען זיך דא און דארטען אויף בלעטער פאלאצען, וואס זענען אנגעשטעלט און אנגעווארפען איי־נער איבער דעם אנדערן.ביים ראנ פון דעם קרומליכען מארק, וואס איז אזוי קליין ווי א היהנער־הויף, שטעהט מיט מעכטיגע גיגאנטישע אותיות: Piazza di San Marco, אויף דער שטיי־נערנער חורבה פון א גרויס פארצייטיגען אדעליגען הערב־שילד, איז זיך דארט געזעסען א אינגעל און געטאן דאס גויטבאדארפטי־גע. די בלאנקענדיגע זון האט באשיינט זיין גאאיווען הינטער חלק, און אין די הענד האט ער געהאלטען א פאפיערען בילד פון א היי־ליגען, וואס ער האט פריהער זעהר הארציג געקושט. א קליין, שען מיידעלע איז געשטאנען דערנעבען און זיך גוט צוגעקוקט, און ווען ניט ווען האט זי איהם אקאמפאנירט אויף א הילצערען קינ־דערש טראמפייטעל.

דאס גאסט־הויז—וואו איך האב זיך אפגעשטעלט, און וואו איך האב געגעסען מיטאג, איז שוין אויך געווען פון דעם אמת'ן אי־טאליענישען סארט. אויבען אויף דעם ערשטען גארען, איז געווען א פרייע עסטראדע, וואס האט ארויסגעקוקט צום הויף, וואו עס זענען געלעגען עטליכע צובראכענע וועגענער און פארבענקטע קופעס מיסט, אינדיקעס מיט נאריש־רויטע לאפענס פאר די שנאבלען, און בעטעל־שטאלצע פאוועס, האבען זיך אומגעשפאציערט, אין א

האַלב טויט אַפּגעריסענע און מאָדנע פאַרברענטע יונגען, האָבען זיך געלויזט לויט דעם מעטאָד פון בעלל־און לאַנקעסטער. אויף יענער עסטראַדע, אקעגען איבער דעם צובראָכענעם אייזערנעם פּאַ־רענטש, איז מען אַנגעקומען אין א גרויס ליידיג צימער, דער דיל פון מאַרמאָר, אין דער מיט א בעט, אויף וועלכען די פּלעה האָ־בען געפּראַוועט א חתונה. אומעטום גרויסאַרטיגער שמוץ. דער באַלעבאָס איז געלאָפען אהער און אהין כדי אויסצופילען מיינע פאַרלאַנגען. ער האָט געטראָגען א גרינעם ראָק און א זעהר ריזה־רעוודיג פּנים, אויף וועלכען עס איז געזעסען א לאַנגע, הויקער־דיגע נאָז, מיט א האָריגער רויטער ווארצעל, וואָס איז געזעסען פּונקט אין דער מיט, ווי א רויטיאַקיגער אף אויף דעם רוקען פון א קעמעל. ער האָט געהאַלטען אין איין ארומשפּרינגען אהין און אהער, און עס האָט דעמאָלט אויסגעזעהן, ווי דאָס קליינע אַפּעלע אויף זיין נאָז, וואָלט אויך אזוי ארומגעשפּרונגען. עס האָט אבער געדויערט א שעה איידער ער האָט וואָס ניט איז געבראַכט, און ווען איך האָב זיך געבייזערט, האָט ער געשוואוירען, אז איך רעד שוין זעהר גוט איטאַליעניש.

א לאַנגע צייט האָב איך זיך געמוזט באַנוגענען מיט דעם ליעבליכען ריח פון געבראָטענס, וואָס האָט מיר אקעגען געשמעקט פון דער אָפענער קיך, וואו די מאַמע מיט דער טאָכטער זענען גע־זעסען איינע לעבען דער אנדערער, געזונגען און געפּליקט היהנער. די ערשטע איז געווען שרעקליך פעט: בריסט, וואָס האָבען זיך היבש אריבערגעבויגען, און דאָך זענען זיי נאָך אלץ געווען קליין אין פערגלייך מיט דעם קאָלאָסאַלען הינטערגעשטעל, אזוי אז ערשט יענע האָבען אויסגעזעהן צו זיין די אינסטיטוציאָן, דער הינטער־חלק אבער ניט מעהר ווי איהר וויטערדיגע אויספיהרונג אלס פאַנדעקטען. די טאָכטער, א ניט זעהר גרויסע, אבער פעסט געבוי־טע מויד, האָט אויך אויסגעוויזען צו האָבען א נייגונג פעסט צו ווערען; אבער איהר בליהענדיג פעטס, האָט מען בשום אופן ניט געקענט פאַרגלייכען מיט איהר מוטערס אלטען חלב. איהרע גע־זיכטס־צוגען זענען ניט געווען זאַנפט, ניט יוגענדליך חנ'עוודיג, דאָך שען געמאָסטען, עדעל, אנטיק; די לאָקען און די אויגען ברע־

נענדיג שווארץ. פארקעהרט, די מוטער האט געהאט פלאכע טעמפע געזיכטסצוגען, א נאז רויט ווי א רויז, בלויע אויגען, ווי פיילעכלעך געקאכט אין מילך, און ליליענווייסע געפודערטע האר. ווען ניט ווען איז דער באלעבאס געקומען צו שפרינגען il signor padre און זיך געהייסען דערלאנגען עפּיס א כלי אדער אן אנדערע זאך, און אין א רעציטאטיוו, האט ער געקראגען די רוהיגע עצה, אליין עס אויפצוזוכען. דאן האט ער געשמאטשקעט מיט דער צונג, ארומ־געגישטערט אין די שרענק, פארזוכט פון די קאכענדיגע טעפּ, זיך פארברענט דאס מויל און געלאפען ווייטער, און מיט איהם זענען געלאפען זיין נאז קעמעל און זיין אפעלע. הינטער זיי האבען זיך געלאזט הערען די פרעהליכסטע טרעלען, ווי ליעבליכער שפּאט און פאמיליען־חוזק.

אבער אט די דאזיגע געמיטליכע, כמעט אידילישע ווירט־שאפט, איז פלוצלינג איבערגעהאקט געווארען, ווי פון א דונער. עס איז ארייננעפאלען א פעסטער חברה מאן מיט א פּנים פון א גולן, און האט עפּיס א געשריי געטאן, וואס איך האב ניט פאר־שטאנען. און ווען די צוויי פרויען האבען געשאקעלט מיט'ן קאפּ אויף ניין, איז ער ארייננעפאלען אין א ווילדען כעס, און געשאטען מיט פעך און שוועבעל, ווי א קליינער וועזואוו, וואס בייזערט זיך. די ווירטהין, האט א פּנים מורא געקראגען, און זי האט איהם געפרואווט איינשטילען מיט גוטע, שטילע ווערטער, וועלכע האבען אבער געהאט פונקט די פארקעהרטע ווירקונג, אזוי אז דער ווילדער מענש, האט א כאפּ געטאן אן אייזערנע שאוועל, צוהאקט עטליכע אומשולדיגע טעלער און פלאשען, און וואלט אויך געווען געשלאגען די ארימע פרוי, ווען די טאכטער וואלט ניט א כאפּ גע־טאן א לאנג קיך־מעסער, און איהם ניט געסטראשעט צו דערשטע־כען, אויב ער וועט זיך ניט זאפארט אפטראגען.

דאס איז געווען א שענע סצענע. דאס מיידעל איז דא גע־שטאנען בלאס־געל און פון כעס פארשטארט, ווי א מארמארען בילד. די ליפען פונקט אזוי בלייך, די אויגען טיעף און שיינענ־דיג מיט טויט, א בלוי אנגעשוואלענע אדער קרומליך איבער'ן שטערן, די שווארצע לאקען ווי פלאטערדיגע שלאנגען, אין די

הענד — דאָס בלוטינע מעסער — איך האָב אויפגעשוידערט פאַר לוסט, וואָרים איך האָב געזעהן פאַר מיר באַשיינפּערליך, דאָס בילד פון דער מעדעא, אזוי ווי איך פלעג עס חלום'ן אין מיינע יוגענד־נעכט, ווען איך פלעג איינשלאָפען אויף דעם ליעבען האַרץ פון דער מעלפּאָמענע, דער טרויעריג שענער געטין.

בעת עס איז פאָרגעקומען די דאָזיגע סצענע, איז זיך דער **Signor padre** ניט אויף דאָס מינדסטע ארויס פון זיין גאַנג. מיט א מאָדנער רוהיגקייט האָט ער זיך צונויפגעקליבען די שאַר־בעלעך פון דיל, האָט צוזאַמענגעזוכט די טעלער, וואָס זענען נאָך געבליבען ביים לעבען, און אויף זיי האָט ער מיר געבראַכט: זופּפּא מיט פּאַרמעזאַן־קעז, א בראָטען הארט און פעסט ווי די דייטשע טרייקייט, ראַקעס רויט ווי ליעבע, גריינעם שפּינאַט ווי האָפענונג מיט אייער, און פאַר א דעססערט האָט ער מיך נאָך געבראַכט געפּילטע ציבעלעס, וואָס האָבען ביי מיר ארויסגערופען פון די אויגען טרעהרען פון ריהרונג. און אז איך האָב איהם געוויזען מיט פאַרוואונדערונג אויף דער קיך, האָט ער געזאָגט: „עט, דאָס איז גאָר ניט. דאָס איז שוין אזוי פּיעטראָ'ס טבע"; און ווירקליך, גלייך דערנאָך, ווי דער פאַראורזאכער פון קריג, האָט זיך דערוויי־טערט, האָט זיך געדאַכט, ווי קיין זאַך וואָלט ניט געווען פאָרגע־קומען, די מאַמע מיט דער טאָכטער זענען זיך ווידער געזעסען רוהיג ווי פריהער, האָבען געזונגען און געפּליקט היהנער.

די רעכענונג האָט מיך איבערצייגט, אז אויך דער **Signor padre** פאַרשטעהט זיך אויפ'ן פּליקען. און ווען איך האָב איהם דערנאָך, א חוץ דעם חשבון, נאָך געגעבען עפּיס פאַר זיין גוטער האַנד, האָט ער גענאָסען אזוי שטאַרק און מיט אזא הנאה, אז דאָס אפּעלע איז שיער אַרונטערגעפאַלען פון זיין געזעס. דערנאָך האָב איך פריינדליך א וואונק געטאָן אין קיך אריין, דער ענטפער איז געווען א פריינדליכער; באַלד בין איך שוין געזעסען אין דעם אי־בערגעביטענעם וואָגען, בין ראַש אראָפּ געפאָהרען אין דעם לאָמ־באַרדישען טאָל, און ארום פאַרנאַכט בין איך אָנגעקומען אין דער אוראַלטער, וועלט באַריהמטער שטאָדט ווערואָנאַ.

קאַפּיטעל XXIII.

די פאַרשיעדענפאַרביגקייט פון די נייע ערשיינונגען, האָט מיך אין טריענט געמאַכט פיהלען ווי איינער וואָס דרעהט זיך ארום אין אַ פאַרנעבעלטען חלום און איז פול מיט אהנונג. פּונקט ווי מיר פיהלען ווען מיר לייענען אַ מעשה׳לע. אין וועראָנאַ אבער, האָט דאָס מיך שוין ארומגעכאַפּט, ווי אַ מעכטיגער, פיעבערהאַפ־טער חלום, פול מיט הייסע פאַרבען, מיט שאַרף באַשטימטע פאָר־מען, מיט קלאַנגען פון געשפּענסטישע טראָמפּייטען, און מיט אַ גערויש פון כלי זיין אין דער ווייטענס. דאָ זענען געווען צווישען די פּאַלאַצען אַזעלכענע, וואָס האָבען מיך אַנגעקוקט אַזוי מאָדנע, ווי זיי וואָלטען מיר וועלען פאַרטרויען עפּיס אַן אַלטען סוד, נאָר זיי האַלטען זיך אָפּ דערפון, מחמת עס איז דאָ אַ טומעל פון צודרינג־ליכע וואָכענטיגע מענשען. זיי בעטען מיך דערפאַר איך זאָל ביי נאַכט נאָכאַמאָל קומען. און דאָך טראָץ דעם ליאַרעם פון פאָלק און טראָץ דער ווילדער זון, וואָס האָט געגאָסען מיט איהר רויטען ליכט, האָט מיר דאָך וואו ניט וואו אַן אַלטער פינסטערער טורעם צוגעוואָרפען אַ באַדייטענדיג וואָרט, וואו ניט וואו, האָב איך פאַרנומען דאָס סוד׳ן פון צובראָכענע בילד־זיילען, און ווען איך בין געגאַנגען איבער אַ קליינער טרעפּ, וואָס האָט געפיהרט צו דעם **Piazza de Lignori**, האָבען מיר דאָרט די שטיינער דערצעהלט אַ בלוטיגע געשיכטע, און ביים ראָג האָב איך איבער־געלייענט: **Scala Amazzati**

וועראָנאַ, די אוראַלטע, וועלט באַריהמטע שטאָדט, וואָס ליגט אויף ביידע זייטען פון דעם טייך עטש, איז אַלעמאָל געווען די ערשטע סטאַנציע פאַר די גערמאַנישע וואַנדערפעלקער, וואָס האָ־בען פאַרלאָזען זייערע קאַלטע צפון׳דיגע וועלדער, געקלעטערט אַרי־

בער די אלפען, כדי צו קענען הנאה האבען פון דעם גילדרענעם זונ־
שיין, פון דעם ליבליכען איטאליען. עטליכע האבען געצויגען ווייטער
אראפ, אנדערע איז עס שוין געפעלען געווארען גענוג גוט אויפ׳ן
ארט גופא, און זיי האבען זיך דא געמאכט היימיש באקוועם, און
האבען אויף זיך ארויפגעצויגען זיידענע הויז־קליידער, און האבען
זיך בשלום ארומגעשפאצירט צווישען בלומען און ציפרעסען, ביז
ביי אנגעקומענע, וואס האבען נאך אויף זיך געהאט זייערע איי־
זערנע קליידער פון צפון, האבען זיי ארויסגעשטופט, — דאס איז א
געשיכטע, וואס האט זיך געהאלטען אין איין איבער׳חזר׳ן, און
וועלכע די היסטאריקער רופען אן די פעלקער־וואנדערונג. וואנדעלט
מען נאך היינט איבער ארום אין די גאסען פון ווערָאנא געפינט מען
נאך אומעטום די וואונדערבארע שפורען פון יענע טעג, פונקט אזוי
גוט ווי שפורען פון עלטערע און פון שפעטערדיגע צייטען. אן די
רוימער דערמאנט באזונדערס דאס אמפיטעאטער און דער טריא־
אומפ־בויגען; אן דער צייט פון טהעאדאריך, פון דיעטריך פון
בערן, פון וועלכען די דייטשען זינגען נאך היינט און דערצעה־
לען, דערמאנען דא די פאבעלהאפטע איבערבלייבענישען, פון עט־
ליכע ביזאנטישע פאר־גאטישע געביידען; ווילדע חורבות דערמא־
נען אן דעם קעניג אלבאין און זיינע ווילדע לאנגאבארדען; מאנו־
מענטען וואס זענען רייך אין לעגענדען, דערמאנען אן קאראלוס
מאגנוס, ועמענס פאלאדינען זענען אויפ׳ן טויער פון דעם דאס
אויסגעהאקט, פונקט אזוי פרענקיש־רוי, ווי זיי זענען דאס זיכער גע־
ווען ביים לעבען. — מיר ווילען זיך פארשטעלען, ווי די שטאדט
וואלט געווען א גרויסער פעלקער הארבעריג, און פונקט ווי מען
פלעגט אין קרעטשמעס פארשרייבען די נעמען אויף די טירען און
פענסטער, אזוי האט דארט יעדעס פאלק נאך זיך איבערגעלא־
זען שפורען פון זייער אנוועזענהייט. אודאי, איז דאס אפטמאל
געווען נאך אין א שריפט, וואס איז אונמעגליך צו לעזען, ווארים
אנדערע דייטשע שבטים האבען דעמאלט נאך ניט געקענט שריי־
בען, און האבען זיך געמוזט ארויסהעלפען מיט דעם, וואס זיי הא־
בען צום אנדענק עפּיס חרוב געמאכט. און דאס איז געווען גענוג,
ווארים אט די חורבות רעדען א סך דייטליכער, ווי ציערליכע

בוכשטאבען. די בארבארען, וואס האבען זיך איצטער אפגעשטעלט אין דעם אלטען הארבעריג, וועלען אויך ניט פארפעהלען איבער־צולאזען פאר אן אנדענק, אז זיי זענען דא געוועזן, פונקט אזעלכע־נע מאנומענטען. ווארים עס פעהלט זיי אוים סקולפטארען און דיכטער, כדי זיי זאלען קענען פארבלייבען אינ'ם זכרון פון די מענשען דורך מילדערע מיטלען.

אין וועראנא בין איך בלויז געווען עטליכע טעג און כ'בין כסדר נאר ארומגעגאנגען א פארוואונדערטער און געקוקט אט אויף די פארצייטיגע געביידען און אט אויף די מענשען, וואס האבען דארט ארומגעשוויבעלט צווישען זיי מיט אזא געהיימניספולער שנעלקייט, און אט אויף דעם גאט־בלויען הימעל וואס האט דאס דאזיגע זעלטזאמע גאנצע, ווי איינגעפאסט אין א טייערען ראהם און דורך דעם עס דערהויבען צו א בילד. עס איז אבער מאדנע ווען מען שטעקט אליין אין דער בילד, וואס מען האט נאר וואס באטראכט. און נאך מעהר, ווען מען קריגט צוגעווארפען שמייכ־לען פון א טייל פון דעם בילדס פיגורען און דאס, גראד פון דעם ווייבערשען טייל, ווי עס האט מיר אזוי ליעבליך געטראפען אויף דער Piazza delle Erbe דאס איז נעמליך דער מארק פאר גרינס, און דא האבען זיך געפונען וואונדערשענע געשטאל־טען. פרויען און מיידלעך, מיט שמאכטענדיג גרוים אויגיגע גע־זיכטער, זיסע לייבער, חנ'עוודיג געל, נאיוו שמוציג, געשאפען פיעל מעהר פאר דער נאכט, ווי פאר'ן טאג. דער ווייסער אדער שוואר־צער שלייער, וואס די שטאדט פרויען האבען געטראגען אויפ'ן קאפ, זענען געווען אזוי כיטרע פארווארפען ארום דעם בוזים, אז ער האט גיכער ארויסגעגעבען די פארמען איידער זיי פארשטעלט. די דיענסט־מוידען האבען געטראגען שיניאנס, צוגעשפילעט מיט איינעם אדער מעהרערע פיילען, אנדערע אויך מיט אן אייכעל־קעפיגען זילבער־שטעקעלע. די פויערטעס האבען צו מייגסטענס גע־האט פארבונדען אויף איין זייט פון קאפ אזא טעלערארטיג שטרוי־היטעלע מיט קאקעטירענדיגע בלומען. די טראכט פון די מענער, האט זיך שוין ניט ווייניגער אונטערשיידט פון אונזער טראכט, זיי האבען זיך מיר נאר געווארפען אין די אויגען, מיט די אונגעהייערע

שוואַרצע באַקען־בערד, וואָס זענען ווי אַרויסגעוואַקסען פון די קראַוואַטען.

באַטראַכט מען אָבער גענויער אַט די מענשען, די מענער אַזוי גוט ווי די פרויען, געפינט מען אויס אין זייערע געזיכטער און אין זייער גאַנצען וועזען, די שפּורען פון אַ ציוויליזאַציאָן, וואָס אונטערשיידט זיך פון דער אונזעריגער אויף אַזוי פיעל, וואָס זי איז ניט אַרויסגעקומען פון דער מיטעלאַלטערליכער באַר־באַריי, נאָר וואָס שטאַמט נאָך פון די צייט פון די רוימער. אַ ציוויליזאַציאָן, וואָס איז קיינמאָל ניט פאַרטיליגט געוואָרען, נאָר וועלכע האָט זיך יעדעס מאָל מאָדיפיצירט לויט דעם כאַראַקטער פון דעם לאַנד־הערשער. די ציוויליזאַציאָן האָט ביי די דאָזיגע מענשען ניט קיין אַזאַ אויפאַלענדיגען נייעם פּאָליטור ווי ביי אונז, וואו די שטאַמען פון די דעמבעס זענען ערשט נעכטען געוואָרען אָפּגעהובעלט און אַלץ שמעקט נאָך מיט פירנים. אונז דאַכט, אַז דער מענשען־שטראָם אויף דער פּיאַצאַ דעללע ערבע, האָט אין דעם לויף פון די צייטען, בלויז אַלע מאָל געהאַלטען אין איין בייטען די רעק און די רעדענסאַרטען, און אַז דער גייסט פון זייער טראַכטען האָט זיך ניט פאַרענדערט. די געביידען אָבער וואָס ריגגלען אַרום אָט דעם פּלאַץ, זענען ווי עס וואָלט אויס ניט אַזוי לייכט געווען אים שטאַנד צו געהען מיט דער צייט; און דאָך זעהען זיי דערפאַר ניט אויס מינדער אַנגענעהם, און זייער אָנבליק ריהרט וואונדערבאַר אונזער נשמה. דאָ שטעהען הויכע פּאַלאַצען אין ווענעציאַניש־לאָמבאַרדישען סטיל, מיט אָהן אַ שיעור באַלקאָנען און לאַכענדיגע פרעסקאָ־בילדער; אין דער מיט דערהויבט זיך איין איינציגע קאָלאָנע, איין פאָנטאַן, און איין הייליגע פון שטיין; פון דאַנען זעהט מען דעם רויט און וויים געשטרייפטען פּאָדעסטאַ, דער וואָס הויבט זיך אַרויף פון הינטער אַ מעכטיגען זייגער־טויער; דאָרט ווידער דערזעהט מען אַן אַלטען פיערעקיגען קירכענטורם, אויף וועלכען אין דער הויך דער ווייזער און דאָס ציפער־בלאַט פון דעם זייגער איז ביז אַ העלפט צובראָכען, אַזוי אַז עס זעהט אויס, ווי די צייט וואָלט זיך אַליין וועלען פאַרניכטען — איבער דעם גאַנצען פּלאַץ ליגט דערזעלביגער ראָמאַנטישער צויבער, וואָס

װעהט אויף אונז אזוי ליעבליך. אויס די פאנטאַסטישע דיכטונגען פון לודאָוויקאָ אריאָסטאָ, אָדער פון לודאָוויקאָ טיעק.

נאָהענט פון דעם דאָזיגען פלאַץ שטעהט א הויז, וואָס צוליעב א הוט, וועלכער איז אויסגעהאקט אין שטיין איבער דעם אינע־ווייניגסטען טויער, האלט מען עס פאר דעם פאַלאַץ פון קאפולעט. איצטער איז דאָס א שמוציגע שענק, פאר בעל עגלות, און שמיי־סערס און אלס א שילד פון א הארבעריגע, הענגט אין דרויסען א רויטער, דורכגעלעכערטער בלעכערנער הוט. ניט ווייט פון א קירך ווייזט מען אויך א קאפליצע, אין וועלכער עס האָבען, לויט דער זאָגע, חתונה געהאט דאָס אומגליקליכע ליעבעס־פּאָר. א דיכטער באזוכט גערן א זעלבענע ערטער, הגם ער אליין מאכט חוזק פון זיין הארצענ׳ס גלויביגקייט. אין דער דאָזיגער קאפליצע האָב איך געפונען איין איינזאמע פרוי, אן אָרים אָפּגעבלאַקירט נפש, וואָס נאָך א לאַנגען קניען און בעטען איז עס אויפגעשטאַנען, האָט מיך מאָדנע אָנגעקוקט מיט קראנקע, שטילע אויגען, און צום סוף זיך געלאָזט געהען ווי מיט צובראָכענע איברים.

אויף די מצבות פון די סקאליגער זענען ניט ווייט פון דער פיאזא דעללע ערבע. זיי זענען אזוי וואונדערליך פראכטיג, ווי דאָס דאָזיגע שטאָלצע געשלעכט אליין, און עס איז א שאָד, וואָס זיי שטעהען אין אן ענגען ווינקעל, וואו זיי מוזען זיך צונויפדריקען, כדי צו פארנעמען אזוי ווייניג פלאַץ ווי עס איז נאָר מעגליך, און וואו עס בלייבט אויך ניט איבעריג גענוג פלאַץ פאר דעם צוקו־קער, כדי זיי געהעריג צו באטראכטען. עס איז, ווי מיר וואָלטען דאָ געזעהן סימבאָליזירט די געשיכטליכע ערשייגונג פון אָט דעם געשלעכט: וואָרים זי פילט אויך נאָר אויס א קליינעם ווינקעל אין דער איטאליענישער געשיכטע, אָדער דער דאָזיגער ווינקעל איז דאָס אזוי ענג, ווייל ער איז פול מיט גלאַנץ פון גוטע מעשים, געזוי־נונגס־פראכט און איבערמוטס הערליכקייט. פונקט ווי אין דער גע־שיכטע אזוי זעהט מען זיי אויך אויף זייערע מאָנומענטען, שטאָל־צע, אייזערנע ריטער אויף אייזערנע פערד. הערליכער פאר אלע־מען, סאַן גראַנדע, דער פעטער, און מאַסטינאָ, דער פלימעניק.

קאפיטעל XXIV.

ווענען דעם אמפיטעאטער אין וועראנא, האבען א סך שוין גערעדט; דארט איז פאראן גענוג פלאץ פאר באטראכטונגען, און עס זענען ניטא קיין באטראכטונגען, וואס זאלען זיך ניט לאזען אריינפאנגען אין אט דער באריהמטער געביידע. זי איז אין גאנצען געבויט אין יענעם ערענסטען סטיל, ווען שענקייט באַשטעהט אין זיין פארענדיגטקייט און מאסיווקייט. און, ווי אלע עפענטליכע געביידען פון די רוימער, דערצעהלט זי פון א גייסט, וואס איז ניט אנדערש ווי דער גייסט פון די רוימער גופא. און רוים? ווער איז דען אזוי געזונט אונוויסענד, אז זיין הארץ זאל ניט שטילערהייט, א ציטער טון, ווען ער דערהערט דעם דאזיגען נאמען? אז זיין כח הדמיון זאל ניט כאטש ווייניגסטענס אויפגעטרייסעלט ווערען פון א טראדיציאנעלער מורא? וואס אנבעלאנגט מיך, בין איך זיך מודה, אז איך פיהל מעהר מורא, ווי פרייד, ווען איך טראכט דערפון, אז באלד וועל איך זיך ארומדרעהען אויף דעם באדען פון דער אלטער ראמא. די אלטע ראמא איז איצטער אפילו טויט, — וויל איך איינשטילען מיין נשמה, — און דו קענסט האבען דאס פארגניגען צו באטראכטען אין גאנצען אהן א געפאהר איהר שענע לייכע. אבער באלד בעפאלט מיך ווידער דער פאלסטאפ׳שער שרעק: און טאמיר איז זי נאך ניט אין גאנצען טויט, און האט זיך נאר אזוי פארשטעלט, און זי קען גאר פלוצלינג צוריק אויפשטעהן — דאס וואלט געווען מורא׳דיג.

ווען איך האב באזוכט דאס אמפיטעאטער, האט מען דארט גראד געשפיעלט א קאמעדיע. אין מיטען איז געווען אויפגעשטעלט א קליינע הילצערנע בודקע, און דארט איז אויפגעפיהרט געווארען א קליינער איטאליענישער פארס, און די צוקוקער זענען געזעסען

אונטער׳ן פרייען הימעל, א טייל אויף קליינע בענקלעך, און א טייל אויף די שטיינערנע בענק פון דעם אלטען אמפיטעאטער. איך בין מיר דא אזוי געזעסען און געזעהען בריגהעלא און טארטאגא־ליא׳ס שפיגעל געפעכטען, אויף דעם זעלביגען ארט, וואו פאר־צייטענס איז זיך געזעסען דער רוימער און זיך צוגעקוקט צו די גלאיאטארען און צום רייצען זיך מיט חיות. דער הימעל איבער מיר, די בלויע קריסטאלענע שאל, איז נאך געווען דער זעלביגער וואס דאמאלט. וואס אמאל איז געווארען פינסטערער, עס האבען זיך באוויזען די שטערען. טרופאלדינא האט געלאכט, סמעראלדינא האט געוויינט, צום סוף איז געקומען פאנטאלאנע און האט צוזא־מענגעפיהרט זייערע הענד. דאס פאלק האט געקלאפט בראווא, און האט יובעלדיג זיך געלאזט אוועק געהען. דאס גאנצע שפיעל האט ניט געקאסט אפילו איין טראפען בלוט. עס איז אבער נאר געווען א שפיעל. פארקעהרט אבער די שפיעלען פון די רוימער זע־נען שוין גאר ניט געווען קיין שפיעלען. יענע מענער האבען ניט געקענט הנאה האבען פון זאכען, וואס זענען גע־טאן געווארען אויף צו פליימענס. דערצו האט זיי געפעהלט די קינדערשע נשמה ־ הייטערקייט, און, ערענסהאפט ווי זיי זענען געווען, האט זיך אויך אין זיינע שפיעלען געוויזען דער רויהסטער, בלוטיגסטער ערענסט. זיי זענען ניט געווען קיין גרויסע מענשען, אבער דורך זייער שטעלונג זע־נען זיי געווען גרעסער פון אלע אנדערע ערדקינדער, ווארים זיי זענען געשטאנען א ו י ף רוים. אזוי שנעל ווי זיי זענען נאר ארונטער פון די זיבען בערג, זענען זיי געווארען קליין. דערפון נעמט זיך דאס די קליינליכקייט, וואס מיר ענטדעקען דארט, וואו עס באווייזט זיך זייער פריוואט לעבען; און הערקולאנום און פאמ־פעי, יענע פאלימפסעסטען פון דער נאטור, וואו עס ווערט איצטער ווידער אויסגעגראבען דער אלטער שטיינערנער טעקסט, באוויי־זען דעם רייזענדען דאס רוימישע פריוואט לעבען אין קליינע היי־זעלאך, מיט נאך קלענערע שטיבעלעך, וואס ווארפען זיך אזוי אין די אויגען אלס היפוך צו יענע קאלאסאלע געביידען, וואס האבען אויסגעדריקט דאס עפענטליכע לעבען, יענע טעאטערס, וואסער־

ליטונגען, ברונימער, שאַסען, בריקען פאַר וועמענס חורבות מיר שטעהען נאָך היינט ווי געפלעפטע. אבער דאָס איז עס דאָך טאַקי: פונקט ווי דער גריך איז גרויס דורך דער אידעע פון דער קונסט, דער העברעער דורך דער אידעע פון איין הייליגסטען גאָט, אזוי זענען די רוימער גרויס דורך דער אידעע פון זייער אייביגער ראָמא. גרויס אומעטום וואו זיי האָבען געשלאָגען זיך אין דער באגייס־טערונג פאַר אָט דער אידעע. וואָס גרעסער רוים איז געוואָרען, אַלץ מעהר האָט זיך פארשפרייט די דאָזיגע אידעע, דער יחיד האָט זיך אין איהר פארלוירען, די גרויסע, וואָס האָבען זיך ארויסגעהויבען, זענען נאָר געטראגען געוואָרען פון אָט דער אידעע, און די אידעע מאכט די קליינקייט פון די קליינע נאָך מעהר אָנצוזעהן. די רוימער זענען דערפאַר געווען אי די גרעסטע העלדען און אי די גרעסטע סאטיריקער. העלדען ווען זיי האָבען געהאנדעלט, סאַ־טיריקער בעת זיי האָבען געטראכט פון רוים, און האָבען באאורטיילט די מעשים פון זייערע חברים. מעסט מען מיט אזא אונגעהייערען מאסשטאַב, ווי די אידעע רוים, מוז דעמאָלט אפילו די גרעסטע פערזענליכקייט אויסזעהן ווי א קאַרליק, און דערפון נעמט זיך דער חוזק מאַן. טאַציטוס איז דער גרויזאמסטער מייסטער פון אָט דער סאַטירע טאַקי דערפאַר ווייל ער האָט צום טיפסטען געפיהלט די גרויסקייט פון רוים און די קליינקייט פון די מענשען. ער איז אין זיין אמת׳ער פעל יעדעס מאָל, ווען ער קען דערצעהלען וואָס די בייזע צינגער אויף דעם פאָרום האָבען רעזאָנירט איבער עפּיס א שאַנד־טאַט פון זייער אימפּעראַטאָר: אמת׳דיג פאַרביסען גליקליך איז ער, ווען ער קען נאָר דערצעהלען וועלכע ניט איז בלאַמאַזשע פון א סענאַטאָר, ווי למשל א חניפה׳לע, וואָס האָט ניט געהאָלפען.

איך האָב נאָך לאַנג ארומגעשפּאַציערט איבער די העכערע בענק פון דעם אַמפיטעאַטער און געטראכט פון דער פאַרגאַנגענ־הייט. פונקט ווי אלע געביידען וויזען ארויס אין אַבענדליכט צום שטאַרקסטען דעם גייסט וואָס וואוינט אין זיי, אזוי האָבען אויך די דאָזיגע מויערען מיר דערצעהלט אין זייער פראַגמענטאַרישען לואַפּידאַר סטיל טיעף ערענסטע זאַכען: זיי האָבען מיר דערצעהלט פון מענער אין אַלטען רוים. און מיר האָט זיך געדאַכט, איך זעה זיי

אליין ארומשפאציערען, ווי ווייסע שאטענס, אונטער מיר אין פינסטערן צירקוס. מיר איז געווען, ווי איך וואלט געזעהן די גראקכען מיט זייערע באגייסטערטע מארטירער אויגען. — „טי־בעריום סעמפראניוס!" — האב איך ארונטערגערופען — „איך וועל מיט דיר שטימען פאר דעם אגראַרישען געזעץ!" איך האב אויך געזעהן צעזאר'ן. ער האט ארומגעשפאציערט געארעמט מיט מארקוס ברוטוס. — זענט איהר שוין ווידער גוט? — האב איך אויסגערופען — מיר האבען געדענקט, אז מיר זענעןביידע געווען געברעכט — האט צעזאר צו מיר ארויף געלאכט — איך האב ניט געוואוסט, אז עס איז נאך פאראן א רוימער, א חוץ מיר, איך האב זיך דארום געהאלטען פאר בארעכטיגט, צו באהאלטען רוים אין די קעשענעס, און ווייל מיין זוהן מארקוס, איז דאס טאקי געווען דער רוימער, האט ער זיך געהאלטען פאר בארעכטיגט מיך אומצוברענגען. הינטער זיי האט זיך געשלעפט מיט שלאבעריגע פיס טיבער־יוס גערא. אויך ווייבער האב איך דארט געזעהן ארומגעהן, צווישען זיי אגריפפינא, מיט איהר שענעם, הערשזוכטיגען געזיכט, וואס איז געווען וואונדערבאר ריהרענד אנצוקוקען, ווי אן אלט מארמאר־בילד, אין וועמענס צוגען דער שמערץ איז ווי פארשטיינערט. — וועמען זוכסטו טאכטער פון גערמאניקוס? — שוין האב איך זי געהערט קלאגען — ווי פלוצלונג האט געקלונגען א גלאק, און מען האט געפויקט צום שלאפען געהן, די שטאלצע רוימישע גייסטער זענען פארשוואונדען און איך האב זיך ווידער געפונען אין דער קריסטליך עסטרייכישער געגענוואַרט.

קאפיטעל XXV.

אזוי שנעל ווי עס ווערט טונקעל, שפאציערט ארום אויף דעם פלאץ La Bra די שענע וועלט פון ווערא͏נא, אדער זי זיצט דארט אויף קליינע בענקעלעך, פאר די קאווע ביידלעך, און זופט אריין אין זיך סארבערט, אבענד־קיהלקייט און מוזיק. דא איז גוט צו זיצען, דאס פאר׳חלומ׳טע הארץ וויגט זיך אויף זיסע טענער און קלינגט אפ אין ווידערקול. טיילמאל ווען די טראמפייטען שאַלען אויף, כאפט עס זיך אויף ווי שכור, און מישט זיך אויך צוזאַמען מיט דעם גאנצען ארקעסטער. דעמאלט איז דער גייסט ווידער זוניג אויפגעמונטערט, עס בליהען ארוים גרוים בלומיגע געפיהלען און זכרונות מיט זייערע שווארצע אויגען, און איבער דעם ציהען די געדאנקען, ווי וואנדערנדיגע וואלקענס, שטאלץ, פאמעליך און אייביג.

איך האב נאך ארומגעשפאציערט ביז שפעט נאך האלבער נאכט איבער די גאסען פון ווערא͏נא, וואס זענען געווארען וואס אמאל ליידיגער פון מענשען און האבען געגעבען א וואונדערבארען ווידער־קול. אין דעם שיין פון דער האלבער לבנה, האבען זיך געבליכט די געביידען מיט זייערע בילדער, און ניט איין מארמארען געזיכט האט מיך אנגעקוקט בלייך און פול מיט יסורים. איך בין שנעל פארביי געגאנגען פארביי די מצבות פון די סקאליגער, וואַרים מיר האט זיך געדאכט, ווי סאן גראנדע, וועלכער איז אלעמאל געווען גוט צו דיכטער, וויל אראפקריכען פון זיין פערד און מיך באלייטען ווי א וועג ווייזער. — דו בלייב נאר זיצען — האב איך איהם צוגערופען, — איך דארף דיך ניט, מיין הארץ איז דער בעסמער ציצערא͏נע און עס דערצעהלט מיר אומעטום די געשיכטען,

וואָס האָבען פאַסירט אין די הײזער, און עס דערצעהלט אַזוי פּינקטליך, אַפּילו מיט די דאַטען און נעמען.

ווען איך בין צוגעקומען צו דעם רוימישען טריאומף־בויגען, האָט געראָד פאַרבײ געשװעבט אַ שוואַרצער מאָנאַך, און פון ווײ־טענס האָט זיך דערהערט אַ דײטשער ברום: ווער איז דאָ? — גוטער פרײנד! האָט ווי װײנענדיג געענטפערט אַ פרעהליכער דיסקאַנט.

צו װעלכער פרוי אָבער האָט געהערט די שטים, וואָס איז אַזוי זיס אונהײמליך אַרײן אין מײן נשמה, ווען איך בין פאַרבײ געגאַנ־גען, פאַרבײ די "Scala Amozzati?" דאָס איז געווען אַ געזאַנג ווי פון דער ברוסט פון אַ שטאַרבענדיגער נאַכטיגאַל. צאַרט ווי דער טויט, און ווי רופענדיג נאָך הילף, האָט זי אָפּגעקלונגען מיט אַ ווידערקול איבער די שטײנערנע הײזער; אויף דעם דאָזיגען אָרט האָט אַנטאָניא דעללא סקאַלא אומגעבראַכט זײן ברודער באַרטאָ־לאָמעא, דעמאָלט ווען דער ברודער האָט געוואָלט געהן צו זײן גע־ליעבטער. מײן האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז זי, די געליבטע זיצט נאָך אַלץ אין איהר קאַמער, און װאַרט אויף איהר געליעבטען, און זינגט נאָר, כדי איבערצושרײען דאָס פאַרגעפיהל פון מורא. אָבער באַלד האָט זיך מיר געדאַכט, אַז דאָס ליעד און די שטים זענען מיר אַזוי גוט באַקאַנט. איך האָב שוין ערגיץ אַמאָל פריהער געהערט אָט די זײדענע, שווערדיגע פאַרבלוטיגטע טענער, זײ האָבען מיך אַרומגעשטריקט ווי ווײכע, בעטענדיגע זכרונות, און — אוי, דו נאַריש האַרץ, — האָב איך צו זיך אַלײן געזאָגט, — קענסטו דען שוין ניט מעהר דאָס ליעד פון דעם קראַנקען מאַהרען־קעניג, וואָס די טויטע מאַריאַ פלעגט אַזוי אָפט זינגען? — קענסטו דען ניט מעהר די שטים פון דער טויטער מאַריאַ?

די לאַנגע טענער האָבען מיך פאַרפאָלגט דורך אַלע גאַסען, ביז צו דעם גאַסט הויז Due Torre, ביז אין מײן שלאָף־צימער, ביז אין חלום אַרײן — און דאָ האָב איך ווידער אַמאָל געזעהן ווי מײן זיס געשטאָרבען לעבען, ליגט שען און ריהרט זיך ניט. די אַלטע וואַש־פרוי האָט זיך ווידער דערוויטערט מיט אַ רעטזעל־

האַפּטען זייטיגען בליק, די נאַכטפּיאַלע האָט געשמעקט, איך האָב ווידער געקושט די ליעבליכע ליפּען, און די שענע לייבע האָט זיך פאַמעליך אויפגעהויבען, כדי אויך מיך צו קושען.

וואָלט איך נאָר געוואוסט, ווער עס האָט אויסגעלאָשען דאָס ליכט!

קאַפּיטעל XXVI.

„קענסטו דאָס לאַנד, וואו די ציטראָנען בליהען?“

קענסטו דאָס ליעד? דערין איז געשילדערט גאַנץ איטאַליען, אָבער מיט די זיפצענדיגע פאַרבען פון דער בענקשאַפט. אין דער איטאַליענישער רייזע האָט עס געטהע באַזונגען אַביסעל אויספיהרליכער, און וואו ער מאָלט, האָט ער שטענדיג פאַר די אויגען דעם אָריגינאַל. און מען קען זיך פאַרלאָזען אויף דער געטרייקייט פון די אומריסען און די פאַרבען. איך געפין דערפאַר באַקוועם אָנצוּווייזען איין מאָל פאַר אַלע מאָל אויף געטהע'ס איטאַליענישע רייזע, און דאָס נאָך מעהר, ווייל ביז וועראָנאַ, האָט ער דורכגעמאַכט דעם זעלביגען טור, דורך טיראָל. איך האָב שוין פריהער אמאָל*) גערעדט וועגען יענעם בוך, איידער איך האָב נאָך געקענט דעם שטאָף, וועלכען דאָס בוך באַהאַנדעלט, און איך געפין איצט, אַז מיין אורטייל, וואָס איך האָב נאָך פאַראויס געהאַט, איז ריכטיג. מיר זעהען טאַקי דערין אומעטום די טאָטזעכליכע אויפפאַסונג און די רוה פון דער נאַטור. געטהע האַלט פאַר איהר דעם שפּיגעל, אָדער בעסער געזאָגט, ער איז אַליין דער שפּיגעל פון דער נאַטור. די נאַטור האָט געוואָלט וויסען ווי זי זעהט אויס, האָט זי באַשאַפען געטהע'ן. אפילו די געדאַנקען, וואָס די נאַטור האָט געהאַט אין זינען, ווייס ער ווי אַזוי פאַר אונז אָבצושפּיגלען, און מען דאַרף ניט פאַראיבעל האָבען אויף אַ היציגען געטהע'אַנער, ווען ער איז אַזוי ערשטוינט איבער דער אידענטיטעט פון די שפּיגעל־בילדער,

---

*) אין „צפון־ים“, זעה צווייטען באַנד, אין די „רייזע־בילדער“.
דער איבערזעצער.

מיט די געגענשטאַנדען גופא, ווען ער גלויבט אז דער שפּיגעל אליין פאַרמאָגט זאָגאר דעם כח היצירה, צו באַשאַפען עהנליכע געגענ־שטאַנדען. אַ געוויסער הער עקערמאַן האָט אמאָל געשריבען אַ בוך איבער געטהע, אין וועלכען ער האָט גאַנץ ערענסטהאַפט פאַרזי־כערט: ווען דער ליעבער גאָט וואָלט ביי דער באַשאַפונג פון דער וועלט געזאָגט צו געטהע'ן: „ליעבער געטהע, איך בין איצטער, גאָט זיי דאנק פאַרטיג, איך האָב איצטער שוין אלץ באַשאַפען, אַ חוץ די פייגעל און די בוימער, און דו זיי אזוי גוט, טו מיר צוליעב און באַשאַף פאַר מיר אָט די אלע קליינינקייטען." — וואָלט געטהע פונקט אזוי גוט ווי דער ליעבער גאָט, באַשאַפען אָט די חיות און געוואוקסען אין גאַנצען אין גייסט פון דער איבעריגער שאַפונג, דאָס הייסט, די פייגעל מיט פעדער און די בוימער גרין.

עס ליגט אַ געוויסער אמת אין די דאָזיגע ווערטער. און איך בין אפילו מיט דער מיינונג, אז געטהע וואָלט טיילמאָל זיין זאַך געמאַכט נאָך בעסער ווי דער ליעבער גאָט אליין, און ער וואָלט למשל דעם הער עקערמאַן פיעל ריכטיגער באַשאַפען. דאָס הייסט, מאַקי מיט פעדערן און גרינס. עס איז ווירקליך אַ פעהלער פון דער שאַפונג, דאָס וואָס אויף דעם קאָפּ פון דעם הער עקערמאַן וואַקסען ניט קיין גרינע פעדערן. און געטהע האָט דעם חסרון אויסגעפילט מיט דעם, וואָס ער האָט פאַר איהם אויסגעשריעבען אַ דאָקטאָר הוט פון יענא, און איהם אָנגעטאָן מיט זיינע אייגענע העמד.

אַ חוץ געטהעס איטאַליענישע רייזע, קען מען אויך אָנווייזען אויף פרוי פאָן מאָרגאַנ'ס „איטאַליען", און פרוי פאָן סטאַהל'ס „קאָריננא". וואָס עס פעהלט די דאָזיגע פרויען אין טאַלענט, כדי לעבען געטהע ניט צו ערשיינען אומבעדייטענד, דאָס דערגאַנצען זיי דורך דער מענליכער געזינונג, וואָס געטהע'ן פעהלט. וואָרים פרוי פאָן מאָרגאַן האָט גערעדט ווי אַ מאַן, זי האָט גערעדט מיט עקדישען אין די הערצער פון פרעכע זעלנער. און מוטיג און זיס זענען געווען די טרעלען פון דער דאָזיגער פלאַטערדיגער נאַכטיגאַל פון דער פרייהייט. פונקט אזוי, איז אויך, ווי יעדער ווייס עס, פרוי פאָן סטאַהל געווען אַ ליעבענסווירדיגע מאַרקאַטענדעריןן, אין דער אַרמעע פון די ליבעראַלען, און איז מוטיג דורכגעלאָפען דורך

די רייהען פון די קעמפפענדיגע, מיט איהר פעסעלע ענטהוזיאזם, און האט געשטארקט די מיעדע, און אליין מיטגעקעמפפט בעסער ווי די בעסטע.

וואס איז בכלל נוגע איטאליענישע רייזע באשרייבונגען, האט וו. מיללער מיט א צייט צוריק וועגען זיי געגעבען אן איבערזיכט אין דעם זשורנאל „קערמעס". זייער צאל איז א לעגיאן. צווישען די עלטערע דייטשע שריפטשטעלער פון דעם פאך זענען דורך דעם גייסט אדער אייגענטימליכקייט די אויסגעצייכענטסטע: מאריץ, ארכענהאלץ, בארטעלס, דער בראווער זיימע, ארנדט, מאיער, בענקאוויץ און רהעפים. די נייערע קען איך וויינינגער און נאר ווייניגע פון זיי האבען מיר פארשאפט פארגעניגען און באלעהרונג. צווישען זיי רוף איך אן דעם יונג-פארשטארבענעם ווי מיללער'ס „רוים, רוימער, און רוימערינס" — אך, ער איז געוועזן א דייטשער דיכטער! — דאן די רייזע פון קעפאלידעס, וואס איז אביסעלע טרוקען, וויימער לעסמאנ'ס: „ציזאלפינישע בלעטער", וואס זענען אביסעלע צו פליסיג, און צום סוף „די רייזען אין איטאליען זינט 1822, פון פריעדריך טהיערש, לוד. שארן, עדוארד גערהארד, און לעא פאן קלענצע"; פון דעם דאזיגען ווערק איז דערווייל נאר ערשינען איין טייל, און ער ענטהאלט צום מיינסטען מיטטיילונגען פון מיין ליעבען, ערעלען טהיערש, וועמענס הומאנע אויג קוקט ארוים פון יעדער שורה.

קאפיטעל XXVII.

קענסטו דאס לאנד, וואו די ציטראנען בליהען,
אין טונקעלע בלעטער די מאראנצען גליהען,
א זאנפטער ווינד, פון בלויען הימעל וועהט,
וואו שטיל דער מירט און הויך דער לארבעער שטעהט.
קענסטו דאס לאנד?
אהין, אהין
וואלט איך מיט דיר, אוי, מיין געליבטער ציהען.

אבער רייז נאר ניט אין אנהויב אויגוסט, ווען מען ווערט ביי טאג אפגעבראטען פון דער זון און ביי נאכט אויפגעפרעסען פון די פלייה, אויך ראט איך דיך, מיין ליעבער לעזער, פון ווערא־נא קיין מאילאנד ניט צו פאהרען מיט'ן פאסט וואגען.

איך בין געפאהרען צוזאמען מיט זעקס באנדיטען אין א שווער פאלינער **Carrzza** וועלכע איז צוליעב דעם גרויסען שטויב, פארשלאסען געווארען פון אלע זייטען אזוי, אז פון דער שענקייט פון דער געגענד האב איך וויינינ געקענט בא־מערקען. נאר צוויי מאל איידער מיר זענען אנגעקומען אין ברעשיא, האט מיין שכן אויפגעהויבען דעם זייטיגען לעדערנעם פארהאנג, אום ארויסצוקוקען. ביים ערשטען מאל האב איך גאר ניט געזעהן א חוץ עטליכע שוויצענדיגע טאנענבוימער, וואס האבען אויסגע־זעהן, ווי זיי וואלטען אין זייערע גרינע ווינטער מאנטלען געהאט צו ליידען פון דער דושנער היץ פון דער זון; ביים צווייטען מאל האב איך שוין געזעהן א שטיק פון א וואונדערקלארען בלויען ים, אין וועלכען עס האבען זיך אפגעשפיגעלט די זון און א מאגערער גרענאדיר. דער לעצטער, און עסטרייכישער נארצים, האט מיט א

קינדערשע פרייד באוואונדערט, ווי זיין שפּיגעלבילד מאַכט איהם אַלץ נאָך אַזוי געטריי, ווען ער האָט פּרעזענטירט זיין געוועהר, אָדער אַרויפגעלעגט עס אויפ׳ן שולטער, אָדער עס אויסגעלעגט צום שיסען.

פון ברעשיא גופא, וויים איך אויך ניט פיעל צו דערצעהלען, ווארים די צייט וואָס איך בין דאָרט געווען, האָב איך באַנוצט פאַר אַ גוטען מאַלצייט. מען קען ניט פאַרדאַנקען קיין אָרימען רייזענדען, ווען ער שטילט פריהער דעם הונגער פון לייב, איידער דעם הונגער פון גייסט. דאָך בין איך געווען גענוג געוויסענהאַפט, אַז איידער איך בין צוריק אריין אין וואַגען, האָב איך מיר אויסגעפרעגט עטליכע נאָטיצען וועגען ברעשיא ביי דעם Cameriere און דאָ בין איך דערגאַנגען צווישען אַנדערע זאַכען, אַז די שטאָדט פאַרמאָגט 40,000 איינוואוינער, איין ראָטהויז, 21 קאַפע־הייזער, 20 קאַטוילישע קירכען, איין דולהויז, איין אידישע שוהל, איין מענאַזשעריע, איין תפיסה, איין שפּיטאָל, איין פונקט אַזאַ גוטען טעאַטער, און איין תליה פאַר גנבים, וואָס גנב׳ענען ווענינער פון 100,000 טהאַלער.

אַרום האַלבע נאַכט בין איך אָנגעקומען אין מאַילאַנד, און בין פאַרפאָהרען צו דעם העהר רייכמאַן, אַ דייטש, וואָס האָט איינגעריכטעט זיין האָטעל אין גאַנצען אויף דעם דייטשען שטייגער. דאָס איז דאָס בעסטע גאַסטהויז אין גאַנץ איטאַליען, האָבען מיר געזאָגט עטליכע באַקאַנטע, וואָס איך האָב דאָרט באַגעגענט, און וואָס האָבען זיך אָפּגערופען זעהר שלעכט אויף די איטאַליענישע האָטעל באַלעבאַטים און פליי. דאָ האָב איך ניט געהערט עפּיס אַנדערש ווי פאַרדראָסיגע געשיכטען וועגען איטאַליענישע אָפּנאַרערייען, און באַזונדערס האָט געשאָלטען סער וויליאַם, און האָט פאַרזיכערט, אַז אויב אייראָפּאַ איז דער קאָפּ פון דער וועלט, אַזוי איז איטאַליען דאָס גנבה׳שע היטעל פון דעם דאָזיגען קאָפּ. דער אָרימער באַראָנעט האָט אין דעם האָטעל Groce Bianco וואָס אין פאַדואַ, געמוזט באַצאָהלען פאַר אַן אָרים אָנבייסען, ניט וויינינער ווי צוועלף פראַנק, און אין ביטשענזאַ, האָט עמיצער פאַרלאַנגט פון איהם אַ טרינקגעלד, פאַר אויפהויבען פאַר זיינעט וועגען אַ הענטש־

קע, וואס ער האָט ארונטערגעלאָזט פאר דעם אויפשטייגען אויפ׳ן וואָגען. זיין קרוב טאָם האָט געזאָגט: אַלע איטאַליענער זענען אמת׳ע גזלנים, דאָס איינציגע נאָר וואָס זיי גנב׳ענען ניט. וואָלט ער געווען אויסגעקוקט אביסעל ליעבענסווירדיגער, וואָלט ער אויך געווען געמאכט די באהויפּטונג, אז אַלע איטאַליענערינס זענען גזלנ׳טעס. דער דריטער אין בונד איז געווען מיסטער ליווער, וועמען איך האָב איבערגעלאָזט אין בריטאַן נאָך א יונג קעלבעל, און האָב איצטער געפונען אין מאילאנד ווי א boeuf a'la Mode ער איז געווען אָנגעטאָן אין גאנצען ווי א דענדי. און איך האָב קיינמאָל ניט געזעהן א מענשען, וואס זאָל האָבען בעסער פארשטאנען, מיט זיין פיגור ארויסצוברענגען לויטער עקען. ווען ער האָט ארייגעשטעקט די גראבע פינגער אין די ארבעל אויסשניט פון דער וועסט, האָט ער אויך מיט דעם קליינעם פינגער און מיט אַלע איבעריגע פינגער געמאכט עטליכע עקען; יאָ, אפילו זיין מויל איז געווען פיער עקיג פארנאנדער געעפענט. צו דעם קומט נאָך צו אָן עקיגער קאָפּ, הינטען שמאָל, אויבען שפּיציג מיט א קורצען שטערן און זעהר א לאנגער געמבע. צווישען די ענגלישע באקאנטע, וואָס איך האָב ווידער געטראָפען אין מאילאנד, איז אויך געווען ליווער׳ס מוהמע: פונקט ווי א פעטע לאווינע, איז זי אראָפּגעקומען פון די אַלפּען, צוזאמען מיט צוויי שנעע ווייסע, שנעע קאַלטע שנעע גענזלעך, מיס פּאַללי און מיס מאללי.

באשולדיג מיך ניט אין אנלאָמאַניא, ליעבער לעזער, ווען איך ווען אין אָט דעם בוך רעדען אזוי פיעל פון די ענגלענדער: זיי זענען איצטער אין איטאַליען אין א גרויסער צאָל, אז מען זאָל זיי קענען פארזעהען, זיי ציהען דורכ׳ן לאנד אין גאנצע מחנות, שטעהען איין אין אַלע גאסטהייזער, לויפען אומעטום ארום, כדי אַלץ צו זעהן, און מען קען זיך שוין ניט פאָרשטעלן קיין איטאַליענישען ציטראָנען־בוים, אָהן דעם אז אן ענגלענדערין זאָל זיך ניט האָבען אוועק געשטעלט לעבען איהם און געשמעקט פון איהם. און קיין גאַלעריע, וואו זיי זאָלען ניט האָבען דורכגעשלאָפען מיט זייערע „גיידס“, צי עס איז נאָך פאַראַן אַלץ, וואָס איז אין דעם בוך דערמאָנט אלס מערקווירדיג. ווען מען זעהט אָט דאָס בלאָנדע,

רויטבאקיגע פאלק מיט זיינע בלאנקענדיגע קוטשעו, זיינע בונטע לאקאיען, הירזשענדיגע לויף־פערד, גרינפארשלייערטע קאמער־מיידלעך און אנדערע טייערע כלים, ווי זיי ציהען נייגעריג און געפוצט איבער די אלפען און וואנדערן דורך איטאליען, גלויבט מען, אז מען זעהט דאס, אן עלעגאנטע פעלקערוואנדערונג. ווירקליך, דער זוהן אלביאנ׳ס, הגם ער טראגט ווייסע וועש און באַצאלט פאר אלץ מיט מזומן, איז דאך א ציוויליזירטער בארבאר, אין פארגלייך מיט דעם איטאליענער. יענער ווייזט אין זיינע זיטען א צוריקגעהאלטענע רויקייט, דער אן אויסגלאסענע פיינקייט. און אפילו אט די בלאסע איטאליענישע געזיכטער, אין די אויגען דאס לײדענדיגע ווייס, די ליפען קראנקהאפט צערטליך, ווי היימליך אריסטאקראטיש זענען זיי אקעגען די שטייף־בריטישע געזיכטער מיט זייער פעבעלהאפט רויטער געזונדקייט! דאס גאנצע איטאליענישע פאלק איז אינערליך קראנק. און קראנקע מענשען זענען תמיד אמת׳ר אריסטאקראטיש ווי געזונדע; ווארים נאר דער קראנקער מענש איז א מענש, זיינע גליעדער האבען א געשיכטע פון ליידען, זיי זענען דורכגענומען מיט גייסט. איך גלויב אפילו, אז דורך ליידען און קעמפען, וואלטען זאגאר חיות געקענט ווערען מענשען; איך האב אמאל געזעהען א שטארבענדיגען הונד, וואס האט אין די יסורים פון טויט מיך אנגעקוקט כמעט ווי א מענש.

דער לײדענדיגער געזיכטס אויסדרוק, זעהט זיך ביי די איטאליענער ארויס אם שטארקסטען, ווען מען רעדט מיט זיי פון דעם אומגליק פון זייער פאטערלאנד, און אין מאילאנד געפינט מען שוין פאר דעם גענוג געלעגענהייטען. דאס איז די שמערצליכסטע וואונד אין דער ברוסט פון די איטאליענער, און זיי ציהען זיך צונויף, אזוי שנעל ווי מען באריהרט זיי נאר. זיי מאכען דעמאלט אזא מאדנע באוועגונג מיט די אקסלען, וואס פילט אונז אן מיט א זעלטענעם מיטלייד. איינער פון מיינע בריטען האט געהאלטען די איטאליענער פאר פאליטיש אינדיפערענט, ווייל זיי זעהען אויס, ווי זיי וואלטען זיך גלייכגילטיג צוגעהערט, ווען מיר פאליטיזירען וועגען דער קאטוילישער עמאנציפאציאן און דעם טערקישען קריעג; און ער איז נאך געווען אויף אזוי פיעל אומגערעכט, די דאזיגע מיי־

גונג ארויסצוזאגען פאר א בלאסען איטאליענער מיט א פעך שוואר־
צער בארד. מיט אן אבענד פריהער האבען מיר אין דעם טעאטער
„סקאלא“ געזעהן אויפפיהרען א נייע אפער און געהערט דאס
ספעקטאקעל פון מארד, וואס קומט געוועהנליך פאר ביי אזעלכענע
געלעגענהייטען. — איהר איטאליענער—האט דער בריטאניער גע־
זאגט צום בלאסען איטאליענער — זעהט אויס, ווי איהר וואלט
געווען אפגעשטארבען פאר אלץ, א חוץ פאר דער מוזיק. און נאר זי
קען אייך נאך באגייסטערן. — איהר טוט אונז אן אומרעכט, האט
געענטפערט דער בלאסער, און א ציה געטאן די אקסעל. אך! האט
ער נאך צוגעזיפצט, איטאליען זיצט עלענדיש פאר'חלום'ט אויף
איהרע חורבות, און ווען עס טרעפט אמאל, אז עס כאפט זיך אויף
ביי דער מעלאדיע פון עפיס א ליעד און שפרינגט שטורעמדיג אויף,
אזוי גילט אט די באגייסטערונג ניט דוקא דעם ליעד אליין, נאר
פיעל מעהר די אלטע זכרונות און געפיהלען, וואס דאס ליעד האט
דערוועקט, זכרונות און געפיהלען, וואס איטאליען טראגט תמיד
אין הארצען און וואס ברויזען איצטער אויף — און דאס איז די
באדייטונג פון דעם ווילדען ליארעם, וואס איהר האט געהערט אין
דער סקאלא.

אפשר גיט די דאזיגע ודוי אויך א געוויסע ערקלעהרונג, פאר־
וואס מען ווערט אזוי באגייסטערט אויף יענער זייט פון די אלפען
פון ראססיני'ס און מייערבעער'ס אפערן. אויב איך האב ווען גע־
זעהן ווי מענשען קענען משוגע ווערען, איז דאס געווען ביי דער
אויפפיהרונג פון **Crociato in Egitto** ווען די מוזיק איז ער־
טערווייז פלוצלינג איבערגעשפרונגען פון דעם וויינען, אומעטיגען
טאן אין דעם פון פרייד אויפשרייענדיגען שמערץ. יענער שגעון
הייסט אין איטאליען: **Furore**

קאפיטעל XXVIII.

הגם, ליעבער לעזער, איצטער ביים דערמאָנען די ברענא און אמבראָזיאנא, וואָלט איך שוין געקענט האָבען די געלעגענהייט, פאר אייך אויפצומישען מיינע קונסט אורטיילען, וויל איך דאָך פון דעסטוועגען אָט דעם בעכער דערוויל לאָזען אין א זייט, און זיך באנוגענען מיט דער באמערקונג, אז איך האָב אָט די שפיציגע געמבע, וואָס גיט די בילדער פון דער לאָמבארדישער שול, א געוויסען שטריך פון סענטימענטאליטעט, אויך געזעהן אויף די גאסען פון מאַילאנד, ביי אנדערע שענע לאָמבארדינס.

פאר מיר איז תמיד געווען אויסערגעוועהנליך באלעהרענד, ווען איך האָב די ווערק פון א שולע, געקענט אויך פארגלייכען מיט די אָריגינאלען, וואָס האָבען דער שולע געדיענט פאר די מאָדעלן; דעמאָלט האָב איך דעם כאראקטער פון דער שולע בעסער פארשטאַנען. אזוי איז מיר פלוצלונג געוואָרען פארשטענדליך אויף דעם יאריד פון ראָטערדאם, יאן סטין און זיין געטליכסטער הייטערקייט; אזוי האָב איך אויך שפּעטער צו אין לאָנג־ארנאָ געלערנט ווי אזוי צו באגרייפען די אמת׳דיגקייט פון די פאָרמען אין דעם ענערגישען גייסט פון די פלאָרענטינער. און אויף דעם סאן מארקאָ — די פארבענוואָרהייט און די טרוימערישע אויבערפלעכליכקייט פון די וועניציאַנער. געה, קיין רוים, ליעבע נשמה, אפשר וועסטו זיך דאָרט דערהויבען צו דער אנשויאונג פון דער אידעאליטעט און צו דעם פארשטענדניש פון ראפאעל.

און פון דעסטוועגען איין מערקווירדיגקייט פון מאַילאנד, וועלכע איז אין יעדער הינזיכט די גרעסטע, זי קען איך ניט לאָזען ניט דערמאָנט — דאָס איז דער דאָם.

פון דער ווייטענס זעהט ער אויס, ווי ער וואָלט געווען אויס־

געשניצט פון ווייסען פּאַסטעפּאַפּיער, און פון דער נאָהענט דער־שרעקט מען זיך, ווען מען דערזעהט, אז אַט דאָס שניצווערק באַ־שטעהט פון עכטען מארמאָר. די אָהן א שיער הייליגע בילדער, וואָס באַדעקען די גאַנצע געביידע, די וואָס קוקען אומעטום אַפיר פון אונטער דעם גאָטישען קרוין־דעכיל, און שטעהן געפּלאַנצט אויבען אויף אַלע שפּיצען, אַט דאָס שטיינערנע פאָלק מאַכט איינעם שיער צומישט. באַטראַכט מען דאָס גאַנצע ווערק אַביסעל לענגער, אַזוי געפינט מען עס ערשט אמת׳דיג היבש, קאָלאָסאַל נעט, א שפּיעל־צייג פאַר ריעזיגע קינדער. דעם בעסטען אַנבליק גיט עס דאָך ביים לבנה־שיין אין מיטען נאַכט. דעמאָלט קומען אַט די אַלע שטיי־נערנע מענשען אַרונטער פון דער שווינדעלדיגער הויך, און געהען מיט איינעם איבער דער פּיאַצאַ, און רוימען איהם שטיל איין אין אויער אַלטע געשיכטען, שפּאַסהאַפטע הייליגע, גאַנץ סודות׳דיגע גע־שיכטען פון גאַלעאַצאָ וויסקאָנטי, וואָס האָט אָנגעהויבען צו בויי־ען דעם דאָם און פון נאַפּאָלעאָן באָנאַפּאַרטע, וואָס האָט איהם שפּעטער צו ווייטער געבויט.

— זעהסטו — האָט מיר געזאָגט א זעהר זעלטזאַמער הייליגער, וואָס איז ערשט פאַרטיג געוואָרען אין דער נייעסטער צייט פון דעם נייעסטען מארמאָר, — זעהסטו מיינע עלטערע חברים קענען ניט משיג זיין, פאַר וואָס דער קייזער נאַפּאָלעאָן האָט מיט אזא התמדה זיך אָפּגעגעבען צו דעם בוי פון דאָם. אבער איך ווייס עס זעהר גוט. ער האָט איינגעזעהן, אז אַט דאָס גרויסע שטיינערנע הויז, וועט אויף יעדען פאַל זיין זעהר א נוצליכע געביידע, און מען וועט זי אויך נאָך דעמאָלט קענען באַנוצען, ווען דאָס קריסטענטום וועט שוין מעהר ניט זיין.

ווען דאָס קריסטענטום וועט שוין מעהר ניט זיין—איך בין שיער דערשראָקען געוואָרען, ווען איך האָב געהערט, אז אין איטאַ־ליען זענען פאַראַן הייליגע, וואָס קענען פיהרען אזא שמועס, און דאָס אויף א פּלאַץ, וואו עסטרייכישע וואַך־סאָלדאַטען דרעהען זיך ארום מיט בערען היטלען און מיט טורניסטערן אויף און אָפּ. און פון דעסטוועגען איז דער ראַזייגער שטיינערנער מאָדנער הייליגער גערעכט אין א געוויסען זין. אינעווייניג אין דאָם איז אום

זומער זעהר קיהל און הייטער און אנגענעהם. און דער דאָם וואָלט אויך געהאַט זיין ווערט, ווען אפילו ער וואָלט געווען באַשטימט פאַר עפּים אנדערש.

די פאַרענדיגונג פון דעם דאָם איז געווען איינער פון נאַפּאָלעאָנ'ם ליעבלינגס־געדאַנקען, און ער האָט שוין ניט געהאַלטען ווייט פון זיין ציעל, ווען זיין הערשאַפט איז געבראָכען געוואָרען. די עסטרייכער פאַרענדיגען איצט דעם בנין. אויך דער באַריהמטער טריאומפטויער, וואָס וועט פאַרשליסען די סימפּלאָן־גאַס ווערט ווייטער געבויט. אוראי וועט ניט נאַפּאָלעאָנס מאָנומענט געשטעלט ווערען אויף דעם שפּיץ פון אָט דעם בויגען, ווי עס איז פריהער געווען באַשטימט. אבער ווי עס זאָל ניט זיין, דער גרויסער קייזער האָט נאָך זיך געלאָזען א מאָנומענט, וואָס איז א סך בעסער און דויערהאַפטער ווי מאַרמאָר, און וואָס קיין עסטרייכער וועט ניט קענען אוועק נעמען פון אונזערע אויגען. ווען מיר אנדערע וועלען שוין לאַנג זיין אַפּגעשניטען מיט דער קאָסע פון דער צייט און ווי דער שפּריי פונ'ם פעלד פאַרוועהט ווערען, וועט יענער מאָנומענט נאָך שטעהען פעסט; נייע דורות וועלען ארויסוואַקסען פון דער ערד, וועלען שווינדעלדיג אַרויפקוקען צו יענעם בילד און זיך ווידער לעגען אין דער ערד אריין; — און די צייט, ניט פעהיג אזא בילד צו צושטערען, וועט זי זוכען עס איינצוהיעלען אין א נעבעל פון לעגענדען, און זיין אונגעהייערע געשיכטע וועט צום סוף ווערען א מיף.

אפשר וועט אין טויזענדער יאָהרען שפּעטער א שפּיצקעפּיגער שול־לעהרער באווייזען אין א וואוילקענעוודיגער דיססערטאַציע, אז דער נאַפּאָלעאָן בּאַנעפּאַרטע, איז איינס און דאָם זעלביגע וואָס יענער אנדערער טיטאַן, וואָס האָט ביי די געטער צוגערויבט דאָם ליכט, און פאַר דער דאָזיגער עברה, האָט מען איהם צוגעשמידט צו אן איינזאַמען פעלז אין מיטען ים, וואו עס קומט יעדען טאָג אן אָדלער און פרעסט אויף זיין האַרץ.

קאפיטעל XXIX.

איך בעט דיך, ליעבער לעזער, האלט מיך ניט פאר קיין אב־סאלוטען באנאפארטיסט; מיין פארעהרונג גילט ניט פאר די מעשים, נאר פאר דעם געניוס פון דעם מאן, מעג אט דער מאן הייסען אלעקסאנדער, צעזאר אדער נאפאלעאן. אומבעדינגט ליעב איך דעם לעצטען נאר ביז צום אכטצעהנטען ברומעיר — און דע־מאלט האט ער פאראטען די פרייהייט. און געטאן האט ער דאס ניט אויס נויטווענדיקייט, נאר אויס א באהאלטענער פארליעבע פאר דעם אריסטאקראטיזם. נאפאלעאן באנאפארטע איז געווען אן אריסטאקראט, אן אדעליגער שונא פון דער בירגערליכער גלייכ־קייט, און עס איז געווען א קאלאסאל מיספארשטענדניש, דאס, וואס די אייראפעאישע ארייסטאקראטיע, רעפרעזענטירט פון ענג־לאנד, האט איהם באקעמפט אזוי טויט פיינדליך; ווארים ווען ער האט אפילו געהאט די כונה צו מאכען עטליכע ענדערונגען אין דעם פערזאנאל פון דער דאזיגער אריסטאקראטיע, וואלט ער דאך פון דעסטוועגען דעם גרעסטען טייל פון איהר און איהר פרינציפ געלאזט ווי עס איז, ער וואלט געווען אט די אריסטאקראטיע רע־גענעריערט, אנשטאט וואס זי שטארבט איצט אפ פון עלטער־שוואכקייט, בלוט פארלוסט, און אויסגעמאטערטקייט פון איהר לעצטען, געווים פון איהר אמת'דיג לעצטען זיעג.

ליעבער לעזער! מיר ווילען זיך דא איינמאל פאר אלע מאל פארשטענדיגען. איך לויב קיינמאל ניט די טאט, נאר דעם מענש־ליכען גייסט, די טאט איז נאר דאס קלייד פונ'ם גייסט, און די געשיכטע איז ניט מעהר ווי די אלטע גארדעראבע פון דעם מענש־ליכען גייסט. דאך האט די ליעבע טיילמאל ליעב אלטע רעק, און פונקט אזוי האב איך אויך ליעב דעם מאנטעל פון מארענגא.

„מיר זענען אויף דעם שלאכט פעלד פון מארענגא.“ אי, האט געלאכט מיין הארץ, ווען דער פאסטיליאן האט ארויסגעזאגט די דאזיגע ווערטער! איך בין צוזאמען מיט א זעהר פיינעם ליפלענדער, וואס האט מעהר געוואלט שפיעלען די ראל פון א רוס, אפגעפאהרען פון מאילאנד פארנאכט, און צו מארגענס אין דער פריה, האב איך געזעהן די זון אויפגעהן איבער דעם באריהמטען שלאכטפעלד.

דא האט דער גענעראל באנאפארטע דערלאנגט אזא שטארקען ציה אוים דעם בעכער פון רוהם, אז פון שכרות איז ער מיט אמאל געווארען קאנסול, קייזער און וועלט איינשלינגער, און ערשט אויף סט. העלענא האט ער זיך געקענט אויסניכטערן: מיר זענען אויך פאר'שכור'ט געווען, מיר האבען אלצדינג מיטגע'חלומ'ט, און פונקט אזוי ווי ער האבען מיר זיך אויפגעכאפט, און ווען מיר זענען געווארען ניכטער, האבען מיר געמאכט אלערליי חכמה'דיגע רעפלעקסיאנען. טיילמאל ווילט זיך אונז דא אויסדאכטען, אז דער רוהם פון קריג איז א פארעלטערט פארגעניגען, די מלחמות באקומען אן ערעלערע באדייטונג, און נאפאלעאן איז אפשר געווען דער לעצטער עראבערער.

עס זעהט ווירקליך אוים, ווי איצטער וואלט געקעמפט געווארען פאר מעהר גייסטיגע אינטערעסען ווי מאטעריעלע, און ווי די וועלט געשיכטע זאל שוין ניט מעהר זיין קיין געשיכטע פון רויבערס, נאר א געשיכטע פון גייסטער. די הויפט קראפט, וואס האט אזוי גוט געקענט געבראכט ווערען צו באוועגען לטובה די פריוואטע צוועקען פון די עהרגייציגע און האבזיכטיגע פירשטען, דאס איז, די נאציאנאליטעט מיט איהר פוסטער גאוה און איהר שנאה, איז איצט צוקראכען און אפגעניצט; מיט יעדען טאג פארשווינדען אלץ מעהר און מעהר די נארישע נאציאנאל פאראורטיילען. אלע שארפע באזונדערקייטען געהען אונטער אין דער אלגעמיינקייט פון דער איראפעאישער ציוויליזאציאן. אט זענען איצטער אין איראפא ניט מעהר פאראנען קיין נאציאנען, נאר בלויז פארטייען, און עס איז וואונדערבאר צוצוקוקען ווי אט די פארטייען, דערקענען זעהר גוט, טראץ די פארשיעדענע פארבען, און ווי זיי פארשטעהן זיך

אזוי גוט, טראָץ די פיעלע שפּראַך־פּאַרשיעדענקייטען. פּונקט ווי עס איז פאַראַן אַ מאַטעריעלע מלוכה פּאָליטיק, אזוי איז איצטער אויך פּאַראַן אַ גייסטיגע פּאַרטיי פּאָליטיק; און פּונקט ווי די פּאָליטיק פון די מלוכות, ווילען דעם קלענסטען קריג, וואָס וועט אויסברעכען צווישען צוויי אונבעדייטענדע מלוכות, גלייך צובלאָזען צו אַן אַל־געמיינעם אייראָפּעאישען קריג, אין וועלכען אַלע מלוכות וועלען זיך, צי מיט מעהר, צי מיט ווייניגער איבערגעבענהייט, אבער זיכער מיט אינטערעס אריינמישען; אזוי קען אויך איצטער ניט פּאַרקומען אין דער וועלט דער מינדסטער קאַמף, ביי וועלכען די פּאַרטיי פּאָ־ליטיק זאָל ניט גלייך דערקענען די אַלגעמיינע גייסטיגע באדייטונג, און די ווייטעסטע און פרעמדאַרטיגסטע פּאַרטייען, וועלען גע־צוואונגען ווערען זיך צו באַטייליגען פאַר אָדער געגען. אַ דאַנק אַט דער פּאַרטיי פּאָליטיק, וואָס איך רוף גייסטיגע פּאָליטיק, ווייל זייערע אינטערעסען זענען גייסטיגע און ווייל זייער **ultimae rationes** זענען ניט פון מעטאַל, ווערען זיי טאַקי, דורך דעם פיינדליך איינע אקעגען דער צווייטער, און באַקעמפען זיך מיט הילף פון דער מלוכה־פּאָליטיק, צוויי גרויסע מאַסען, וואָס שטעהען רעדען און בליקען. די לאָזונגען און די רעפּרעזענטאַנטען פון אַט די דאָזיגע צוויי גרויסע פּאַרטיי־מאַסען בייטען זיך יעדען טאָג, עס פעהלען ניט קיין פּאַרדרעהענישען, אָפטמאָל ענטשטעהען די גרעסטע מיספּאַרשטענדנישען, און די דאָזיגע מיספּאַרשטענדני־שען ווערען דורך די דיפּלאָמאַטען. פון אַט דער גייסטער־פּאָלי־טיק, דורך די שריפטשטעלער, נאָך גיכער פּאַרמעהרט, איידער פּאַר־מינדערט; דאָך ווען אפילו די קעפּ מאַכען טעות'ן, פיהלען אבער די געמיטהער דער פאַר ניט ווייניגער, וואָס זיי ווילען, און די צייט שטעהט צו מיט איהר גרויסער אויפגאַבע.

וואָס איז אבער די גרויסע אויפגאַבע פון אונזער צייט?

דאָס איז די עמאַנציפּאַציאָן. ניט בלויז די עמאַנציפּאַציאָן פון די אירלענדער, גריכען, פראַנקפורטער אידען, וועסט אינדישע שווארצע, און נאָך אזעלכע געדריקטע פעלקער, נאָר עס איז די עמאַנציפּאַציאָן פון דער גאַנצער וועלט, נאָר באַזונדער פון אייראָ־פּאַ, וואָס איז אויסגעוואַקסען, און רייסט זיך איצטער פון די קינ־

דערשע לייצעס, וואָס ווערען געהאלטען פון די פּריוויליגירטע, די אריסטאָקראַטיע. עטליכע פילאָזאָפישע רענעגאַטען פון דער פּריי־הייט, מעגען נאָך כסדר האלטען אין איין אויסשמידען די פיינסטע קייטען פון ראיות, כדי אונז צו איבערצייגען, אז די מיליאָנען מענשען זענען באשאפען געוואָרען אלס חיות, וואָס דאַרפען טראָ־גען די משא פון עטליכע טויזענד פריוויליגירטע ריטער; זיי וועלען אונז אבער דאָס דאָך ניט קענען איבערצייגען, אזוי לאַנג, — ווי עס זאָגט וואָלטער, — זיי וועלען אונז ניט קענען פריהער אויפ־ווייזען, אז יענע זענען געקומען אויף דער וועלט מיט זאָטלען אויף די רוקענס און די מיט שפּאָרען אויף די פיס.

יעדע צייט האָט איהרע אויפגאבען, און דורך זייער לעזונג רוקט זיך די מענשהייט ווייטער. די פריהערדיגע ניט גלייכקייט, וועלכע איז אין אייראָפּאַ געקומען דורך דעם פעאָדאַל־סיסטעם, איז אפשר געווען נויטווענדיג, אָדער א נויטווענדיגע באדינגונג פאַר דעם פאָרטשריט פון דער ציוויליזאציאָן; איצטער אבער שטעהט זי איהר נאָר אין וועג, דערפאַר רודערט זי אויף די ציוויליזירטע הער־צער. די פראַנצויזען, אָט דאָס פאָלק פון דער געזעלשאַפט, האָט די דאָזיגע ניט גלייכקייט, וואָס שטויסט זיך אָן צום שאַרפסטען מיט דעם פרינציפּ פון דער געזעלשאַפט, נויטווענדיגערווייז, דערביטערט צום טיעפסטען. זיי האָבען געזוכט פאַר זיך צו קריגען די גלייכ־קייט דורך דעם, וואָס זיי האָבען לייכט אָפּגעשניטען די קעפּ, פון יענע, וואָס האָבען געוואָלט ניט אנדערש נאָר זיין העכער פאַר אַלע, און די רעוואָלוציאָן איז געוואָרען דער סיגנאַל פאַר דעם באַ־פרייאונגס־קריעג פון דער מענשהייט.

לאָמיר לויבען די פראַנצויזען! זיי האָבען געזאָרגט פאַר די צוויי גרעסטע באדערפענישען פון דער מענשליכער געזעלשאַפט, פאַר גוט עסען און פאַר בירגערליכער גלייכקייט. אין דער קאָך־קונסט און אין דער פרייהייט האָבען זיי געמאכט די גרעסטע פאָרטשריט. און ווען עס וועט קומען א צייט און מיר אַלע וועלען זיך געפינען ווי גלייכע געסט ביי דעם גרויסען איבערבעט מאָל־צייט, און מיר וועלען זיך פיהלען גוט — וואָרים וואָס איז דען פאַראַן עפּיס בעסערס, ווי צו זיצען אין א געזעלשאַפט פון גלייכע,

ביי א געשמאקען טיש? — יעמאָלט וועלען מיר טרינקען דעם ערשטען טאָאסט פאַר די פּראָנצוויזען. אודאי וועט נאָך דויערען א לאַנגע צייט איידער אַט דער יום טוב וועט קענען געפּייערט ווע־רען, ביז די עמאַנציפּאַציאָן וועט זיין דורכגעפיהרט; אבער סוף כל סוף וועט זי דאָך קומען, אַט די צייט, מיר וועלען ווערען גוט איינער מיט'ן אנדערן, און אַלע גלייך, כדי צו זיצען ביים זעלביגען טיש; און יעמאָלט וועלען מיר זיין פאראייניגט, און פאראייניגט וועלען מיר קעמפען אקעגען אנדערע וועלט איבלען. אפשר גאָר אקעגען דעם טויט — וועמענס ערענסטער סיסטעם פון גלייכ־קייט, באַליידיגט אונז וועניגסטענס ניט אזוי פיעל ווי די לאכענ־דיגע תורה פון ניט גלייכקייט פון דעם אריסטאָקראַטיזם.

שמייכעל נאָר ניט, שפּעטערדיגער לעזער, יעדע צייט גלויבט, אז איהר קאַמף איז דער וויכטיגסטער. אַט דאָס איז אייגענטליך דער גלויבען פון דער צייט, און אַט דעם גלויבען לעבט זי און שטאַרבט, און אויך מיר ווילען לעבען און שטאַרבען אין דער דאַזיגער פרייהייט־רעליגיאָן, וואָס פאַרדיענט אפשר מעהר דעם נאָמען רעליגיאָן, ווי דער הוילער אָפּגעשטאָרבענער נשמה־גע־שפּענסט, וואָס מיר פּלעגען נאָך רופען מיט דעם נאָמען — אונ־זער הייליגער קאַמף, דאכט זיך אונז, איז דער וויכטיגסטער, פאַר וועלכען עס איז ווען ניט איז געקעמפט געוואָרען אויף דער ערד, הגם א היסטאָרישער פּאַרגעפיהל זאָגט אונז, אז אמאָל וועלען אונ־זערע אייניקלעך אראָפּקוקען אויף דעם דאַזיגען קאַמף, אפשר מיט דער זעלביגער גלייכגילטיגקייט, מיט וועלכען מיר קוקען אראָפּ אויף דעם קאַמף פון די ערשטע מענשען, וואָס האָבען געהאַט צו קעמפען פונקט אקעגען אזעלכע אויסטערלישע ברואים, לינדוורעים און רויב־ריעזען.

קאפיטעל XXX.

אויף דעם שלאכט פעלד פון מארענגא, קומען די באטראכטונ־גען צו פליהען אין אזעלכענע מחנות, אז מען קען גלויבען. דאס זענען דיזעלביגע מחנות, וואס ניט איינער האט זיי פלוצלינג גע־מוזט אויפגעבען, און איצט דרעהען זיי זיך דארט ארום ווי הינד, וואס האבען ניט קיין באלעבאטים. איך האב ליעב די שלאכט־פעלדער. ווארים ווי מורא'דיג די מלחמה זאל ניט זיין, אזוי דריקט זי דאך אוים די גייסטיגע גרויסקייט פון מענשען, וואס וואגט זיך אקעגען צו שטעלען זיין ביטערסטען שונא, דעם טויט. און ווער רעדט נאך פון את דעם דאזיגען שלאכטפעלד, וואו די פרייהייט האט געטאנצט אויף בלוטיגע רויזען, דעם תאוה'דיגען כלה־טאנץ! פראנקרייך איז דעמאלט געווען דער חתן, האט פארבעטען די גאנ־צע וועלט צו איהר חתונה, און ווי זינגט דאס ליעד?

הורא! ביי יענעם קנס מאל,
דאן האט מען אנשטאט די טעפ,
צוקלאפט אריסטאקראטען־קעפ.

אבער וועה! יעדער צאל, וואס די מענשהייט געהט פאראויס, קאסט טייכען בלוט; און איז דאס ניט אביסעל צו טייער? איז דאס לעבען פון דעם יחיד ניט אפשר פונקט אזוי פיעל ווערט, ווי דאס לעבען פון דעם גאנצען דור? — ווארים יעדער איינציגער מענש איז דאך שוין א וועלט, וואס איז מיט איהם געבוירען געווארען און מיט איהם שטארבט זי, אונטער יעדער מצבה ליגט א וועלט געשיכ־טע — לאמיר בעסער ניט רעדען וועגען דעם! דאס פאסט פאר די טויטע, וואס זענען דא געפאלען; מיר אבער לעבען און מיר ווילען

ווייטער קעמפען אין דעם הייליגען באפרייאונגס־קריג פון דער מענשהייט.

—ווער דענקט איצטער נאָך וועגען מארענגא? האָט גע־זאָגט מיין מיטרייזענדער, דער ליפלענדישער רוס, ווען מיר זענען געפאָהרען איבער דעם ניט פאראקערטען פעלד, — איצטער זענען אלע אויגען געווענדט צום באלקאן, וואו מיין לאנדסמאן דיעביטש, טוט אָן די טערקען די טורבאנס, און נאָך היינטיגעם יאָהר וועלען מיר איינעמען קאָנסטאנטינאָפּאָל. זענט איהר פאר רוסלאנד?

דאָס איז געוועזן א פראגע, וואָס איך וואָלט אומעטום ליעבער געענטפערט, ווי דאָ אויף דעם שלאכטפעלד פון מערענגאָ — אין דעם מאָרגען־נעבעל האָב איך געזעהן דעם מאן מיט דעם דריי־עקיגען היטעלע און דעם גרויען קריעגסמאנטעל, ער האָט זיך גע־יאָגט שנעל ווי א געדאנק, פון דער ווייטענס האָט אפּגעשאלט ווי א שוידערדיג זיסער קלאנג: **Allons, enfants de La patrie** און דאָך האָב איך געענטפערט: יאָ איך בין פאר רוסלאנד.

און אין דער אמת'ן, ביי דעם וואונדערליכען אומבייט פון די לאָזונגען און די רעפּרעזענטאנטען אין דעם גרויסען קאמף, האָט זיך איצטער געמאכט אזוי, אז דער הייסעסטער פריינד פון דער רעוואָלוציאָן זעהט די אויסלייזונג פון דער וועלט נאָר אין רוס־לאנדס נצחון, און ער מוז באטראכטען דעם קייזער ניקאָלאַי פאר דעם פאָרקעמפער פון פרייהייט. א מאָדנער אומבייט! נאָך פאר צוויי יאָהרען האָבען מיר אָט דעם אמט אוועקגעבען צו אן ענגלישען מיניסטער, דער געשריי פון דעם הויף טאָרישען האָט געגען דזשאָרדזש קעניג האָט אונז געפיהרט דערצו; אין דער אדעלער ניט ערעל קרענקונג וואָס ער האָט געהאט אויסצושטעהן, האָבען מיר גע־זעהן די גאראנטיע פון זיין געטרייקייט, און ווען ער איז געשטאָרבען מיט דעם טויט פון א מארטירער, האָבען מיר זיך אָנגעטאָן אין טרויער קליידער, און דער אכטער אויגוסט איז געוואָרען א היילי־גער טאָג אין דעם קאלענדאר פון פרייהייט. די פאָהן אבער האָ־בען מיר צוריק אוועקגענומען פון דאונינג סטריט, און מיר האָבען זי פארפלאנצט אין פעטערבורג, און מיר האָבען אויסגעקליבען פאר

איהר טרענער, דעם קייזער ניקאָלאַי, דעם ריטער פון אייראָפּאַ, דער וואָס האָט באַשיצט די גריכישע אַלמנות און יתומים פון אזיאַטי־שע באַרבאַרען, און האָט אין דעם דאָזיגען דעם גאָבעלען קאַמף זיכער פאַרדיענט זיינע שפּאָרען. דאָס־מאָל האָט זיך ווידער באַוויזען די געוועהנליכע ערשיי־נונג, אַז אונזערע רעפּרעזענטאַנטען האָבען מיר מעהר צו פאַרדאַנקען די מאַיאָריטעט פון אונזערע שונאים, ווי אונזער איי־גענעם אויסוואַהל. וואָרים אַזוי שנעל ווי מיר האָבען דערזעהן ווער עס איז דאָס אין יענער וואונדערליך צוזאַמענגעשטעלטער געמיינ־דע, וואָס האָבען געבעטען ביי גאָט אַז טערקיי זאָל געווינען און רוסלאַנד פאַרלירען, אַזוי האָבען מיר באַלד באַמערקט ווער עס זע־נען דאָס אונזערע פריינד, אָדער בעסער געזאָגט: ווער עס איז דער שרעק פון אונזערע שונאים. אַי, האָט דאָס דער ליעבער גאָט אין הימעל געמוזט לאַכען, ווען ער האָט אין דערזעלביגער צייט געהערט בעטען פאַר דעם, אַז די לבנה זאָל זיעגען, סאַי פון וועלינג־טאָן, דעם גרויסמופטי, דעם פּויפּסט, פון ראָטשילד דעם ערש־טען, פון מעטערניכען און פון אַ גאַנצע כאָליאַסטרע ריטער, גלחים און טערקען!

דאָס וואָס די אַלאַרמיסטען האָבען ביז אהער דערצעהלט מעשיות וועגען דער געפאַהר, וואָס קען קומען דורך דעם איבער'ן גרויסען רוסלאַנד, איז נאַריש. ווענינגסטענס האָבען מיר דייטשען גאָר ניט צו ריזיקירען. אַביסעל מעהר אָדער אַביסעל ווינציגער קנעכטישקייט, פאַר דעם דאַרפען מיר זיך ניט שרעקען, דאָרט וואו עס שטעהט צו געווינען דאָס העכסטע, די באַפרייאונג פון דעם איבערבלייבעניש פון דעם פעאָדאַליזם און קלעריקאַליזם. מען סטראַשעט אונז מיט דער הערשאַפט פון דער קנוט, אָבער איך וואָלט פאַרליעב גענומען אַביסעל קנוט, ווען איך זאָל נאָר ווי־סען, אַז אונזערע שונאים וועלען זי אויך באַקומען. איך וויל אָבער וועטען, אַז זיי וועלען, ווי זיי האָבען עס תמיד געטאָן, הינטיש זיך אונטערלעקען אַקעגען דער נייער מאַכט, און שמייכלען גראַציעז, און אַזוי ווי געקנוטעט ווערען וועלען זיי דאָך מוזען, וועלען זיי זיך דערפאַר אויסבעטען אַ פּריווילעגיע צו קריגען אַן עהרען־קנוט.

פונקט אזוי ווי דער אדעליגער פון סיאַם, וואָס ווען ער דאַרף באַ־שטראָפט ווערען, ווערט ער אַריינגעלעגט אין אַ זיידענעם זאַק, און געשמיסען מיט פּאַרפּיומירטע שטעקענס, אַנשטאָט וואָס דער ביר־גערליכער פאַרזינדיגטער קריגט נאָר אַ ליינוואַנדענעם זאַק און ניט קיין שמעקענדיגע שמיץ. נו, אַט אַזאַ פּריווילעגיע, אַזוי ווי זי איז נאָר די איינציגע, וועלען מיר זי זיי פאַרגינען, אַבי זיי קריגען נאָר, באַזונדערס דער ענגלישער נאָבּיליטי. מעג מען מיך כסדר האַלטען אין איין דערמאָנען אַז אַט די נאָבּיליטי איז עס, וואָס האָט ביי דער דעספּאָטיע צוגענומען די מאַגנאַ טשאַרטאַ און אַז ענגלאַנד, טראָצדעם וואָס ביי איהר עקזיסטירט נאָך די בירגערליכע שטאַנד אונגלייכהייט, האָט זי דאָך פאַרזיכערט די פּערזענליכע פרייהייט, אַז ענגלאַנד איז געוועזען דער מקום מקלט פאַר פרייע גייסטער, אין דער צייט ווען דער דעספּאָטיזם האָט אונטערדריקט דעם גאַנצען קאָנטינענט: — דאָס זענען **Tempi possati** ענגלאַנד מיט איה־רע אַריסטאָקראַטען קענען שוין איצטער צו גרונד געהן, פרייע גייס־טער האָבען איצטער פאַר אַ נויט נאָך אַ בעסערן מקום מקלט, און וואָלט אפילו גאַנץ אייראָפּאַ געוואָרען איין גרויסע תפיסה, וואָלט איצטער נאָך אַלץ זיך געפונען איין איינציג לאַנד, וואו מען קען זיך באַהאַלטען. דאָס איז אַמעריקאַ. און אַ דאַנק גאָט! דאָס לאַנד איז נאָך גרעסער ווי די תפיסה גופא.

אָבער דאָס אַלץ זענען בלויז לעכערליכע גרילען; פאַרגלייכט מען אין דעם ענין פון פרייהייט ענגלאַנד מיט רוסלאַנד, אַזוי בלייבט דאָך ביי קיינעם ניט קיין ספק ניט, פאַר וועמען זיך איינ־צושטעלען. די פרייהייט איז געקומען קיין ענגלאַנד פון היסטאָרישע סבות, אין רוסלאַנד פון פּרינציפּען. ווי די סבות אַליין, אַזוי טראָ־גען אויך זייערע רעזולטאַטען דעם שטעמפּעל פון מיטעלאַלטער. גאַנץ ענגלאַנד איז פאַרשטיינערט אין מיטעלאַלטערליכע אינסטי־טוציאָנען, אונטער וועלכע די אַריסטאָקראַטיע האָט זיך באַפעסטיגט און ערוואַרט דעם קאַמף אויף לעבען און טויט. יענע פּרינציפּען אָבער פון וועלכע עס איז ענטשטאַנען די רוסישע פרייהייט, אָדער אפשר בעסער: וואָס האַלט זיך מיט יעדען טאָג אין ענטוויקלען, דאָס זענען די ליבעראַלע אידעען פון אונזער נייעסטער צייט: די

רוסישע רעגירונג איז דורכגעדרונגען פון די דאזיגע אידעען, איהר אונבאשרענקטער אבסאלוטיזם איז פיעל מעהר א מין דיקטאטור, כדי צו לאזען יענע אידעען אונמיטעלבאר אריינטרעטען אין לעבען; די דאזיגע רעגירונג האט ניט איהרע ווארצלען אין פעאדאליזם און קלעריקאליזם, פארקעהרט, זי שטעהט גאר אקעגען דער מאכט פונ'ם אדעל און דער קירך; קאטהארינא האט שוין באשרענקט די מאכט פון דער קירך, און דער רוסישער אדעל ענטשטעהט דורך פארדיענסטען וואס איינער פארדיענט זיך ביי דער מלוכה; רוסלאנד איז א דעמאקראטישע מלוכה, און איך וואלט זי אפילו אנגערופען א קריסטליכע מלוכה, ווען איך זאל וועלען באנוצען אט דאס אזוי אפט מיסברויכטעווארט אין זיין זיסעמטען, וועלטבירגערליכסטען זין; ווארים די רוסען ווערען באפרייט פון דער ענגהארציקייט פון דעם היידנישען נאציאנאליזם, שוין דורך דעם פארנעם פון זייער מלוכה. זיי זענען קאסמאפאליטען, אדער וועניגסטענס זעקסטעל־קאסמאפאליטען, ווארים רוסלאנד מאכט אוים כמעט א זעקסטעל טייל פון דער באוואוינטער וועלט.

און ווירקליך, ווען עמיצער א דייטשער־רוס, ווי למשל מיין ליפלענדישער מיטרייזענדער, גרויסט זיך פאטריאטיש, און רעדט פון אונזער רוסלאנד און אונזער דיעביטש, קומט עס מיר פאר, ווי איך וואלט הערען א הערינג, וועלכע גיט אז דעם ים הגדול פאר זיין פאטערלאנד, און דעם וואלפיש פאר זיין לאנדסמאן.

קאפיטעל XXXI.

איך בין פאר רוסלאנד — האב איך געזאגט אויף דעם שלאכט־פעלד פון מארענגא און בין ארונטער פון וואגען אויף עטליכע מי־נוטען, כדי אפצוהאלטען מיין שטיל מארגען־געבעט.

ווי פון אונטער א טריאומפבויגען פון קאלאסאלע וואלקענס איז ארויס די זון, זיגרייך, לוסטיג, זיכער, און האט צוגעזאגט א שענעם טאג. מיר אבער איז געווען אויפ'ן הארצען, ווי דער ארי־מער לבנה, וואס איז נאך געשטאנען א בלאסע אין הימעל. זי האט דורכגעוואנדעלט איהר איינזאמען וועג, אין דער ווימטער נאכט, ווען דאס גליק איז געשלאפען, און נאר געשפענסטער, סאוועס און זינדיגע האבען זיך ארומגעטריבען; און איצטער ווען דער יונגער טאג איז ארוים מיט זיינע יובעלדיגע שטראהלען און זיין פלאטער־דיגער מארגענ־רויטקייט, איצטער מוז זי אוועק פון דאנען — נאך איין אומעטיגען בליק צו דעם גרויסען וועלט ליכט, און זי איז פארשוואונדען ווי א דופטיגער נעבעל.

— עס וועט זיין א שענער טאג — האט אויסגערופען פונ'ם וואגען מיין מיטרייזענדער — יא, עס וועט זיין א שענער טאג — האט געענטפערט שטיל מיין בעטענדיג הארץ און האט געציטערט פאר אומעט און פרייד. יא, עס וועט זיין א שענער טאג. די פריי־הייטס־זון וועט די ערד גליקליכער אנווארימען, ווי אלע אריסטא־קראטישע שטערען צוזאמענגענומען; א נייער דור וועט ארויסבלי־הען, די פרוכט פון א פרייער צוזאמענקונפט, ניט אין דעם צוואנגס־בעט און אונטער דער קאנטראל פון גייסטליכע אקציז־ניקעס; צוזאמען מיט דער פרייער געבורט, וועלען אין דעם מענ־שען אויך קומען פרייע געפיהלען און פרייע געדאנקען, פון וועלכע מיר, די געבוירענע קנעכט האבען גאר קיין אהנונג ניט — אוי!

זיי וועלען פונקט אזוי ווייניג זיך קענען זיך פארשטעלען, ווי שרעק־ליך עס איז געווען די נאכט, אין וועמענס פינסטערניש מיר האבען געמוזט לעבען. און ווי גרויליך מיר האבען געהאט צו קעמפען מיט די מיאוסע רוחות, טעמפע סאוועס, און יענע צבועקעס אין דער גע־שטאלט פון הייליגע! אוי, מיר אָרימע קעמפערס, וואס מיר האָ־בען זיך דאס געמוזט אין אונזער צייט דורכשלאָגען אין אזעלכענע מלחמות, און ווען דער טאָג פון נצחון שטראהלט ארויס, זענען מיר מיעד און בלייך! די גלות פון דעם זונענאויפגאנג וועט מעהר ניט רויט מאכען אונזערע באקען, און מעהר ניט קענען דערוואַרעמען אונזערע הערצער, מיר וועלען אפשטארבען, ווי די אוועקגעהענדיגע לבנה — צו קורץ איז דער וועג, אויף וועלכען די מענשען וואַנ־דערן. דער סוף — דער קבר פון וועלכען קיינער קען זיך ניט אויס־קויפען.

איך ווייס ווירקליך ניט, צו איך פארדיען מיר, אז מען זאָל אמאָל מיין ארון באצירען מיט א לאָרבעער קראנץ. די פּאָעזיע, ווי שטארק איך האָב זי ניט געליעבט, איז פאר מיר תמיד געווען א הייליג שפּיעלצייג, אָדער א געהייליגט מיטעל פאר הימלישע צוועק־קען. איך האָב קיינמאָל ניט געלעגט קיין גרויסען ווערט אויף דיכ־טער־רום, און צי מען לויבט מיינע ליעדער, אָדער מען לאכט פון זיי, דאָס אַרט מיך ווייניג. אָבער א שווערד ז א ל מען לייגען אויף מיין אָרון; וואָרים איך בין געווען א בראַוער סאָלדאט אין דעם באפרייאונגס קריג פון דער מענשהייט.

קאפיטעל XXXII.

מיטאָג־צייט, ווען די זון האָט געברענט, האָבען מיר געזוכט אן אברוה אין א פראנציסקאנער קלויסטער. וואָס איז געשטאַנען אויף א היבש בערגיל, און מיט זיינע טונקעלע צופרעסען און ווייסע מאַנאכען, האָט ער ארומטער געקוקט ווי א יאגד־שלאָס פון דער אמונה אין די הייטערע גרינע טאָלען פון די אפּעניגען. דאָס איז געווען א שענע געביידע; איך בין בכלל פארביי געפאָהרען זעהר מערקווירדיגע קלויסטערס און קירכען. א חוץ דאָס קארט־הויז אין מאַנץ, וואָס איך האָב נאָר געזעהן פון דרויסען. איך האָב אָפּט ניט געוואוסט, צי זאָל איך מעהר באוואונדערן די שענקייט פון דער געגענד, אָדער די גרויסקייט פון די אלטע קירכען, אדער די פונקט אזוי גרויסע, שטיינפעסטע גזינונג פון זייערע אויפבויער. וואָס האָבען געקענט זעהן פאָראויס, אז א שפּעטערדיג אור־אייניקעל וועט ערשט זיין אימשטאנד, אזא בוי־ווערק צו פארענדיגען, און פון דעסטוועגען האָבען זיי ניט קוקענדיג דארויף, גאנץ רוהיג געלעגט דעם גרונד־שטיין, און געטראָגען א שטיין נאָך א שטיין, ביז דער טויט האָט זיי אוועקגערופען פון דער ארבייט, און אנדערע בוי־מייסטערס האָבען ווייטער געארבייט און דערנאָך זיך אויך אוועקגעלעגט אָפּרוהען פונקט ווי זיי — אלע מיט דעם פעסטען גלויבען אין דער אייביקייט פון דער קאטוילישער רעליגיאָן, און מיט א פעסטען צוטרוי, אז די שפּעטערדיגע דורות, וועלען בויען ווייטער, דאָרט וואו זייערע אבות האָבען אויפגעהערט.

דאָס איז געווען דער גלויבען פון דער צייט, און די אלטע בוי־מייסטערס האָבען געלעבט און זענען איינגעשלאָפען אין דעם

דאַזיגען געגלויבען. דאַ ליגען זײ איצטער פאַר די טירען פון יענע אַלטע קירכען, און מען מעג זײ װינשען, אַז זײ זאָלען זיך אמת׳דיג גוט שלאָפען, און אַז דאָס לאַכען פון דער נײער צײט זאָל זײ ניט אױפװעקען. גאַר באַזונדערס אָט יענע, װאָס ליגען לעבען אַלטע קירכען, װאָס זענען ניט פאַרטיג געװאָרען. פאַר אַזױנע, װאָלט עס געװען זעהר שלעכט, װען זײ װאָלטען זיך בײנאַכט פלוצים אױפ־געכאַפּט, און בײם שמערצליכען שײן פון דער לבנה זיך אַרומגע־קוקט אױף זײער ניט פאַרענדיגטע אַרבײט, און באַלד באַמערקט, אַז די צײט פון װײטער בױען האָט אױפגעהערט, און אַז זײער גאַנץ לעבען איז געװען נוצלאָז און נאַריש.

אַזױ רעדט די הײנטיגע נײע צײט, װאָס האָט אַן אַנדערע אױפגאַבע, אַן אַנדערן געגלױבען.

איך האָב אַמאָל געהערט אין קעלן, װי אַ קלײן אינגעל האָט געפרעגט זײן מאַמען, פאַרװאָס מען פאַרענדיגט ניט די דאָמען, װאָס זענען נאָר האַלב אױפגעבױט. דאָס איז געװען אַ שען אינ־געל. און איך האָב איהם געקושט די קלוגע אױגען, און אַזױ װי זײן מאַמע האָט איהם ניט געקענט געבען קײן ריכטיגען ענטפער, האָב איך איהם געזאָגט, אַז הײנט האָבען די מענשען גאַר עפּיס אַנדערש צו טון.

ניט װײט פון גענוא, אױף דעם שפּיץ פון די אַפּענינען, זעהט מען דעם ים. צװישען די גרינע שפּיצען פון די בערג, באַװײזט זיך דאָס בלױע װאַסער. און שיפען װאָס מען דערזעהט דאַ און דאָר־טען, זעהען אױס װי זײ װאָלטען מיט די פולע זעגלען זיך גע־טראָגען איבער די בערג. האָט מען אָבער פאַר זיך אָט דאָס בילד אין אַ פאַר־נאַכט, װען די לעצטע שטראַהלען פון דער זון הױבען אַן זײער װאונדערליכען שפּיעל מיט די ערשטע שאָטענס פון אָבענד, און אַלע פאַרבען און אַלע פאָרמען פאַרװעבען זיך װי נעבלען, דעמאָלט װערט אײנעם מאָדנע לעגענדאַריש אױף דער נשמה. דער װאָגען קײקעלט זיך באַרג אַראָפּ. די שלעפעריג זי־סעסטע בילדער פון דער נשמה, װערען אױפגעטרײסעלט און דרעמ־לען װידער אײן, און ענדליך חלומ׳ט זיך אײנעם ער איז אין גענוא.

קאַפּיטעל XXXIII.

די דאָזיגע שטאָדט איז אַלט און אָהן אַלטערטימליכקייט, ענג און אָהן היימישקייט, און מיאוס איבער אַלע גרעניצען. זי איז געבויט אויף א פעלז צופוסענס פון אַמפיטעאטראַלישע בערג, וואָס נעמען אויך אַרום דעם שענסטען ים־בוזים. די גענועזער האָבען דאָרום פון דער נאַטור באַקומען דעם בעסטען און זיכערסטען האפען. ווייל די שטאָדט איז, ווי געזאָגט, געבויט אויף איין איינציגען פעלז, דערפאַר כדי איינצושפּאָרען פּלאַץ, האָבען די הייזער געמוזט געבויט ווערען זעהר הויך און די גאַסען זעהר שמאָל. אַזוי, אַז די גאַסען זענען כמעט אַלע פּינסטער. און נאָר אין צוויי פּון זיי קען פאָהרען א וואָגען. אבער די הייזער דיענען דאָ פּאַר די איינוואוינער, וואָס זענען צומייסטענס סוחרים, כמעט אַלע פּאַר שפּייכלערס, סקלאַדען פון סחורה, און ביינאַכט פאַר אַן אָרט צום שלאָפען; דעם גאַנצען ליעבען טאָג לויפען זיי אַרום איבער דער שטאָדט, אָדער זיצען פאַר די טירען פון זייערע הייזער, אָדער בעסער געזאָגט, אין די טירען. וואָרים ווען ניט וואָלטען זיי זיך אָנגעשלאָגען מיט די קניה אַן די שכנים פון אַקעגען איבער.

פון דער ים־זייט באַזונדערס אַרום פאַרנאַכט צייט, זעהט די שטאָדט אויס שענער. דאָ ליגט זי ביים ים ווי א בלייכער סקעלעט פון אַן אַרויסגעוואָרפענער ריעזיגער חיה, טונקעלע מוראשקעס, וואָס רופען זיך גענועזער, קריכען דערין אַרום, די בלויע ים־כוואַליעס באַשפּיעלען זי פּלאַפּלענדיג ווי א ליעד פון אַן אַם, די לבנה דאָס בלאַסע אויג פון דער נאַכט, קוקט אַראָפּ דאַרויף מיט אומעט.

אינ׳ם גאַרטען פון דעם פּאַלאַצאָ דאָריא, שטעהט דער אַלטער ים־גבור אַלס נעפּטון אין א גרויסען וואַסער באַסיין. אבער די סטאַטוע איז אָפּגעטראָגען און אָפּגעלעבט. דאָס וואַסער איז אויס־

געטריקענט, אוןן די מעווען וואוינען אין די שווארצע ציפּרעסען. ווי א אינגעל, וואס האט תמיד אין זינען זיינע קאמעדיען, האב איך ביי דעם נאמען דאַריא גלייך זיך דערמאנט אן פרידריך שיללער, דעם ערעלסטען, ווען אויך ניט דעם גרעסטען דיכטער פון די דייטשען.

הגם די מייסטע פון זיי האלטען ביים איינפאלען, זענען דאך די פאלאצען פון די אמאליגע מאכטהאבער פון גענוא, פון דער נאבילי, זעהר שען, און פול מיט פראכט. זיי שטעהען צו מייסטענס אויף די צוויי גרויסע גאסען, וועלכע הייסען סטראדא נאוואַ און באלבי. דער פאלאץ דוראציא איז דער מערקווירדיגסטער. דא זענען פאראן שענע בילדער, און צווישען זיי פאול וועראנעא׳ם קריסטוס, ווען מאריא מאגדאלענא ווישט אפּ די געוואשענע פיס. אט די מאגדאלענא איז אזוי שען, אז מען דארף זיך שרעקען, זי זאל ניט נאכאמאל פארפיהרט ווערען. איך בין לאנג געשטאנען פאר איהר — אי, זי האט ניט אויפגעהויבען די אויגען! קריסטוס שטעהט דא ווי א רעליגיאנס־האמלעט: Go to Nurmery דא האב איך אויך געפונען עטליכע האלענדער און פיינע בילדער פון רובענס; דער לעצטער איז אין גאנצען דורכגעדרונגען מיט דער גאנצער הייטערקייט פון יענעם נידערלענדישען טיטאן, וועמענס גייסטיגע פליגעל זענען געווען אזוי שטארק, אז ער איז ארויפגעפלויגען ביז צו דער זון, הגם נאך זיינע פיס האבען גאכגעהאנגען הונדערט צענטער האלענדישער קעז. איך קען ניט פארביי געהען דאס קלענסטע בילד פון אט דעם גרויסען מאהלער, אז איך זאל ניט באצאהלען דעם מס פון מיין באוואונדערונג. און דאס, נאך מעהר, ווייל עס איז איצטער די מאדע איהם צו באטראכטען און א ציה טאן מיט די אקסלען. די היסטארישע שולע אין מינכען ווייזט זיך באזונדערס גרויס אין אזוינע באטראכטונגען. מען דארף נאר א קוק טאן מיט וואס פאר א גרינגשעצונג דער לאנגהאריגער קארנעליאנער געהט דורך דעם רובענס־זאאל! און אפשר אבער לאזט זיך דער טעות פון די יונגע ערקלעהרען, ווען מען באטראכט דעם גרויסען היפך צווישען פעטער קארנעליוס און פעטער פאול רובענס. קיין גרעסערער היפך לאזט זיך שוין כמעט

ניט אויסקלערען — און פון דעסטוועגען פאלט מיר אפטמאל איין, אז ביידע האבען דאך עהנליכקייטען, וואס איך קען מיר מעהר פארשטעלען ווי זעהן בחוש. אפשר איז אין זיי פארבארגען לאנד־מאנשאפטליכע אייגענארטיגקייטען, וואס רעדען צום דריטען לאנדסמאן, דאס הייסט, צו מיר, ווי מיט שטילע, היימישע קלאנ־גען. אט די געהיימע קרובה׳שאפט באשטעהט אבער קיינמאל ניט אין דער נידערלענדישער הייטערקייט און פארבענלוסט, וואס לאכט אונז אקעגען פון אלע רובענס בילדער, אזוי אז מען קען מיי־נען, ער האט זיי געמאלט ווען ער איז געווען שכור פון דעם פרעה־ליכסטען רהיין־וויין, אין דער צייט, וואס ארום איהם האט געיר־בעלט טאנצענדיגע קרימעס־מוזיק. ווירקליך, די בילדער פון קאר־נעליוס, זעהען גיכער אויס, ווי זיי וואלטען געמאלט געווארען אין „גוטען פרייטאג", אין דער צייט וואס די שווערמוטיגע ליידענס־לי־דער פון דער פראצעסיאן, האבען זיך געצויגען איבער די גאסען און געפונען א ווידער־קלאנג אין דעם אטעליער און אין׳ם הארצען פון מאהלער. אין דער פראדוקטיוויטעט, אין דער געוואגטקייט פון שאפען, אין דער געניאלער אורשפרינגליכקייט זענען זיי מעהר עהנליך איינער צום אנדערן. ביידע זענען זיי געבוירענע מאהלער; און געהערען צו דעם ציקלוס פון גרויסע מייסטערס, וואס האבען צום גרעסטען טייל געבליהט אין דער צייט פון ראפאעל. א צייט וואס האט אויף רובענס נאך געקענט אויסאיבען איהר איינפלוס אונמיטעלבאר, וועלכע איז אבער פון אונזער צייט אזוי ווייט אפגע־שיידט, אז פאר דער ערשיינונג פון א פעטער קארנעליוס דערשרע־קען מיר זיך שיער: טיילמאל קומט ער אונז פאר, ווי דער גייסט פון איינעם פון יענע גרויסע מאהלער פון דער ראפאעלשער צייט, וואס איז אויפגעשטאנען פון קבר כדי צו מאהלען נאך עטליכע בילדער. א טויטער באשעפער, וואס האט זיך אליין צוריק לע־בעדיג געמאכט, דורך דעם מיטבאגראבענעם, אינוועניג־וואוינענדי־גען לעבענס־ווארט. באטראכטען מיר זיינע בילדער, אזוי זעהען מיר זיי, ווי מיט די אויגען פון דעם פופצעהנטען יאהרהונדערט. געשפענסטיש זענען די קליידער, פונקט ווי זיי וואלטען פאר אונז פארביי־געוישט אין מיטען נאכט, די לייבער זענען קרעפטיג, ווי

דורך א כשוף געצייכענט ריכטיג ווי א טרוים, געוואלדיג אמת, נאר וואס עס פעהלט זיי בלוט. דאס פולסירענדיגע לעבען, די פארב. א קארנעליוס איז א באשעפער. דאך ווען מיר באטראכטען זיינע שאפונגען, האכט זיך אונז אויס, אז קיינע פון זיי קענען ניט לאנג לעבען, ווי זיי וואלטען אלע געמאלט געווארען א שעה פאר'ן טויט, ווי זיי וואלטען געטראגען דעם אומעטיגען פארגעפיהל פון שטארבען. רובענס געשטאלטען, טראץ זייער הייטערקייט, דערוועק-קען אויך אין אונזער נשמה אן עהנליך געפיהל, זיי זעהען אויך אויס פונקט אזוי ווי זיי וואלטען אין זיך געטראגען דעם זאמען פון טויט, און אונז דאכט, אז אט, אט וועלען זיי טאקי דורך זייער איבערפלוס פון לעבען, דורך זייער רויטער פולבלוטיקייט פלוצלינג קריגען דעם שלאק. אט דאס איז זי אפשר די געהיימע קרובה-שאפט, וואס מיר אהנען אזוי וואונדערליך, ווען מיר פארגלייכען מייסטערס. די העכסטע לוסט אין עטליכע בילדער פון רובענס און דער טיעפער אומעט און די בילדער פון קארנעליוס, דערוועקען אין אונז אפשר דעם זעלביגען געפיהל. פון וואנען נעמט זיך אבער אט דער אומעט צו א נידערלענדער? דאס האט אפשר צו טאן מיט דעם שוידערליכען באוואוסטזיין, אז ער געהערט צו א לאנג שוין פארקלונגענער צייט. און אז זיין לעבען איז א מיסטישע נאכ-שיקונג. — ווארים וועה! ער איז ניט נאר דער איינציגער גרויסער מאהלער, וואס לעבט איצטער, נאר אפשר אויך דער לעצטער, וואס וועט מאלען אויף דער דאזיגער ערד; פאר איהם ביז צו דער צייט פון די קאראטשי'ס, איז איין לאנגע פינסטערניש, און הינטער איהם שליסען זיך ווידער צונויף די שאטענס. זיין האנד איז א ליכטיגע, איינזאמע גייסטער האנד אין דער נאכט פון דער קונסט, און די בילדער, וואס זי מאלט, טראגען דעם אונהיימליכען טרויר-ער, פון אזא ערענסטער, אפשטויסענדיגער צוריקגעצויגענקייט. איך האב קיינמאל ניט געקענט באטראכטען אט די לעצטע מאלער'שע האנד, אהן א געהיימען שוידער, ווען איך האב געזעהן דעם מאן אליין, דעם קליינעם, ביסטערן מענש מיט די הייסע אויגען. און דאך האט די דאזיגע האנד ווידער דערוועקט אין מיר דעם געפיהל

פון פיעטעט, ווארים איך האָב זיך דערמאָנט, אז זי איז מיט ליעבע געליגען אויף מיינע קליינע פינגער און מיר געהאָלפען ציהען עט־ליכע געזיכטסקאָנטורען, ווען איך האָב, זייענדיג א קליין אינגעל, זיך געלערנט צייכענען אין דער דיסעלדאָרפער אקאדעמיע.

קאפיטעל XXXIV.

די זאמלונג פון פארטרעטען פון שענע געגנועזעריגס. וואס ווערען געוויזען אין פאלאץ דוראצא, טאר איך ניט לאזען ניט דער־מאנט. קיין זאך אויף דער וועלט קען אונז ניט מאכען אזוי טרויע־ריג געשטימט, ווי דאס ווען מיר באטראכטען די פארטרעטען פון שע־נע פרויען, וואס זענען שוין טויט עטליכע הונדערט יאהר. מעלאנכא־ליש קריכט איבער אונז דער געדאנק, אז די אריגינאלען פון יענע בילדער, פון אט יענע אלע שענהייטען, וואס זענען געווען אזוי ליעבליך, אזוי קאקעט, אזוי וויציג, אזוי שאלקהאפטיג און אזוי שווערמעריש; פון יענע אלע מאי־קעפלעך מיט די אפריל קאפריזען, פון יענעם גאנצען פרויען פריהלינג איז ניט געבליבען מעהר ווי אט די דאזיגע בונטע שאטענס, וועלכע, א מאלער, וואס איז שוין אויך פון לאנג פארפוילט, האט געמאלט אויף א שטיקעל לייגוואנד, וואס מיט דער צייט וועט עס אויך ווערען שטויב און פארוועהען. אזוי געהט יעדעס לעבען, דאס שענע ווי דאס מיאוס׳ע, פאראי־בער אהן שפור. דער טויט, אט דער דארער פעדאנט, פארשוינט ניט די רויז פונקט ווי ער שוינט ניט דעם דארן. ער פארגעסט אויך ניט דאס איינזאמסטע זאנגעלע אין דער ווייטעסטער וויל־דערניש. ער צושטערט גרינדליך און אהן אז אויפהער. און אומעטום זעהען מיר ווי די פלאנצען און חיות, די מענשען און זייערע ווערק, ווערען צוריבען אויף שטויב. און אפילו יענע עגיפטישע פיראמי־דען, וואס זעהען אויס, ווי זיי וואלטען זיך איהם אקעגען געשטעלט, זענען נאר טראפעען פון זיין מאכט, מצבות פון דער פארגאנגענ־הייט, פון אוראלטע קעניגליכע קברים.

אבער נאך ערגער, ווי דאס דאזיגע געפיהל פון אייביגען שטאר־בען. פון א וויסטער, גענעצדיגער פארניכטונג, כאפט אונז ארום

דער געדאַנק, אַז מיר שטאַרבען ניט אַפּ ווי אָריגינאַלען, נאָר ווי קאָפּיעס פון לאַנג שוין פאַרגעסענע מענשען, וואָס זענען געווען גלייך צו אונז גייסטיג און קערפּערליך, און נאָך אונז וועלען גע־בוירען ווערען מענשען, וואָס וועלען ווידער אין גאַנצען פּיהלען און דענקען ווי מיר, און אַז אויך זיי וועט דער טויט פּונקט אַזוי פאַר־ניכטען — דאָס איז אַ טרויעריגער אייביגער שפּיעל, וואָס האַלט זיך אין איין איבער׳חזר׳ן, ביי וועלכען די ערד מוז אַלץ מעהר און מעהר אַרויסברענגען וויפיעל דער טויט קען צושטערען, אַזוי, אַז זי מוז אין אַזאַ נויט, מעהר זאָרגען פאַר דער אויפהאַלטונג פון מין, איידער פאַר דער אָריגינאַליטעט פון די יחידים.

וואונדערבאַר האָט מיך פאַרכאַפּט דער מיסטישער שוידער פון אַט דעם געדאַנק, בעת איך האָב אין פּאַלאַץ דוראַצאָ געזעהן די פּאָרטרעטען פון די שעהנע גענועזערינס, און צווישען זיי איין בילד, וואָס האָט אין מיין נשמה אַרויסגערופען אַ זיסען שטורעם, פון וועלכען אַז איך טראַכט דערפון נאָך איצטער, ציטערן מיר די אויגען־דעקלעך — דאָס איז געווען אַ בילד פון דער טויטער מאַריאַ.

דער איופזועהער פון דער גאַלעריע האָט אפילו געוואָלט האָ־בען, אַז דאָס בילד שטעלט פאָר אַ הערצאָגין פון גענוא און האָט צוגעגעבען אין זיין ציצעראָנישען טאָן: עס איז געמאָלט געוואָ־רען פון דזשואָרדזשיא באַרבאַרעל׳דעל קאַסטעלפראַנקאָ דע טרע־ווידזשואַרע, וועמען מען האָט גערופען סתם דזשאָרדזשיאָנע. דאָס איז געווען איינער פון די גרעסטע מאָלערס פון דער ווענעציאַנישער שולע, איז געבוירען געוואָרען אינ׳ם יאָהר 1477 און איז געשטאָר־בען אינ׳ם יאָהר 1511.

זאָל זיין, סיניאָר קוסטאָד. דאָס בילד איז גוט געטראָפען, מעג עס אפילו האָבען געווען געמאָלט מיט עטליכע הונדערט יאָהר פריהער, דאָס איז ניט קיין חסרון. די צייכענונג איז ריכטיג. די פאַרב אויסגעצייכענט, דער קניימש פון די פאַלבען אויף דעם ברוסט־געוואַנד פאָרטרעפליך. זייט זשע אַזוי גוט און נעמט דאָס בילד אַראָפּ פון דער וואַנד אויף עטליכע אויגענבליק. איך וויל נאָר אַראָפּ בלאָזען דעם שטויב פון די ליפּען, און אויך אוועקשאַרען

די שפּין, וואָס זיצט אין עק פון ראהם — מאַריאַ האָט אַלעמאָל געהאַט אַן עקעל פאַר שפּינען.

„עקסצעלענצאַ זעהט אויס צו זיין אַ גוטער מבין."

— דאָס האָב איך ניט געוואוסט, סיניאָר קוסטאַד. איך האָב נאָר דאָס טאַלענט צו ווערען געריהרט ביי מאַנכע בילדער, און דאַן ווערט מיר אַביסעל פייכט אין די אויגען. אָבער וואָס זעה איך! פון וועמען איז דאָס פּאָרטרעט פון דעם מאַן אין שווארצען מאַנטעל, וואָס הענגט דאָרטען?

„דאָס איז אויך פון דזשאָרדזשיאָנע. אַ מייסטערשטיק."

— איך בעט אייך, סיניאָר, זייט אַזוי גוט און נעמט אויך דאָס אַראָפּ פון דער וואַנד און האַלט עס דאָ איין אויגענבליק פאַר'ן שפּיגעל, כדי איך זאָל קענען פאַרגלייכען צי איך זעה ניט אויס ענליך צו אָט דעם בילד.

„עקסצעלענצאַ איז ניט אַזוי בלאַס. דאָס בילד איז אַ מייסטערשטיק פון דזשיאָרדזשיאָנע; ער איז געווען דער קאָנקורענט פון טיציאַנאָ. איז געבוירען געוואָרען אין יאָהר 1477 און געשטאָרבען אין יאָהר 1511.

ליעבער לעזער, דער דזשיאָרדזשאָנע איז מיר פיעל ליעבער ווי דער טיציאַנאָ, און איך בין איהם שולדיג אַ באַזונדערן דאַנק, וואָס ער האָט מיר געמאָלט מאַריאַ'ן. דו וועסט מסתמא פונקט אַזוי ווי איך איינזעהן, אַז דזשיאָרדזשאָנע האָט דאָס בילד געמאָלט פאַר מיר און ניט דאָרט פאַר וועלכען אַלטען גענועזער. און געטראָפען איז עס זעהר גוט, טויטשווייגענדיג געטראָפען. עס פעהלט ניט אַפילו דער צער אין די אויגען, אַצער וואָס האָט מעהר פאַרגעשטעלט גע'חלום'טע ליידען ווי דורכגעלעבטע, און איז זעהר שווער צו מאָ־לען. דאָס גאַנצע בילד איז ווי ארויפגעזיפצט אויפ'ן ליינוואַנד. אויך דער מאַן אין שווארצען מאַנטעל איז גוט געמאָלט. און די ביידע סענטימענטאַלע ליפען זענען גוט געטראָפען, אָבער זעהר גוט געטראָפען, אַזוי ווי זיי וואָלטען נאָר וואָס ווּעלען דערצעה־לען עפּיס אַ מעשה — דאָס איז אַ מעשה פון דעם ריטער, וואָס האָט געוואָלט זיין געליבטע אויפוועקען פון טויט דורך אַ קוש, און דאָס ליכט האָט זיך אויסגעלאָשען. — —

II
די בעדער פון לוקא

איך בין ווי אַ ווייב צום מאַן. —

גראַף אויגוסט פאָן פלאַטען האַלערמינדע.

וויל דער הער גראַף אַ טענצעל געהן?

נו לאָמיר עס זעהן.

איך שפיעל איהם אויף.

פיגאַראָ.

קאַרל אימערמאַן

דעם דיכטער

ווידמעט אָט די בלעטער אַלס צייכען פון דער

פריידיגסטער פאַרעהרונג

דער פערפאַסער.

קאפיטעל I.

ווען איך בין אריין צו מאטילדע'ן אין צימער, האט זי געהאלטען אין פארקנעפלען דעם לעצטען קנאפ פון דעם גרינעם רייט־קלייד, און האט געהאט בדעה אנצוטאן א הוט מיט ווייסע פעדערן. אזוי שנעל אבער ווי זי האט מיך דערזעהן, האט זי דעם הוט גלייך אוועקגעווארפען פון זיך, און מיט איהרע כוואלענדיגע גאלדענע לאקען איז זי מיר אקעגען געלאפען — דאקטאר פון הימעל און ערד! — האט זי אויסגערופען, און ווי איהר טבע איז, האט זי מיך אנגענומען בייביידע אויערלאפען און מיך געקושט מיט דער שפאסיגסטער הארציקייט.

— ווי געהט עס, משוגע'נסטער פון די שטערבליכע! ווי גליקליך בין איך, וואס איך זעה אייך ווידער! ווארים אויף דער גאנצער וועלט וועל איך אין ערגיץ ניט געפינען קיין פארוקטערען מענשען ווי דו. נאראנים און טפשים זענען פאראן גענוג, און מען ווייזט זיי אפט ארויס די עהרע, זיי צו האלטען פאר משוגע; אבער דער אמת'דיגער שגעון איז פונקט אזוי זעלטען ווי די אמת־דיגע חכמה. ער איז אפשר גאר ניט עפים אנדערש ווי חכמה, וועמען עס האט פארדראסען, פארוואס זי וויים אלץ, אלע שענדליכקייטען פון דער וועלט, און דערפאר האט זי ביי זיך אפגעמאכט דעם קלוגען אפמאך, צו ווערען משוגע. די אריענטאלען זענען א קלוג פאלק. זיי גיבען אפ כבוד א משוגע'נעם פונקט ווי צו א נביא. מיר אבער האלטען יעדען נביא פאר משוגע.

אבער מילײדי, פאר וואס האט איהר מיר ניט געשריעבען?

אודאי, דאקטאר, האב איך אייך געשריעבען, און האב באמערקט אויף דער אדרעס: אפצוגעבען אין ניי־בעדלאם. אזוי ווי איהר זענט אבער, — ווער האט זיך דען דאס געקענט ריכטען?—

ניט געווען דאָרט, האָט מען דעם בריעף געשיקט קיין סט. לוזע. און אזוי ווי דאָרטען זענט איהר אויך ניט געווען, איז ער געגאַנ־גען ווייטער צו אַן עהנליכען אנשטאַלט, און אזוי האָט ער ארומ־געבלאָנדזשעט איבער אַלע דול־הייזער פון ענגלאַנד, שאָטלאַנד און אירלאַנד, ביז מען האָט איהם מיר צוריק געשיקט מיט דער באמער־קונג, אז דער דזשענטעלמאַן, וועמען די אדרעס גיט אַן, איז נאָך ניט אָנגעקומען. און אין דער אמת'ן, ווי אזוי האָט איהר עס גע־מאַכט, אז איהר זענט נאָך אַלץ אויף דער פריי?

איך האָב דאָס געמאַכט זעהר כיטרע, מילײדי, אומעטום וואו איך בין נאָר געקומען, האָב איך פארשטאַנען ווי אזוי זיך ארויס־צודרעהען פון די דולהייזער, און איך דענק, אז אין איטאַליען וועט עס מיר אויך געלינגען.

אָ, פריינד, דאָ זענט איהר גאַנץ זיכער: וואָרים ערשטענס איז אין דער געגענד גאָר ניט פאַראַן קיין דול־הויז, צווייטענס, האָ־בען מיר דאָ אַן אויבערהאַנד.

מיר? מײלײדי! הייסט עס, אז איהר צעהלט זיך אויך צווי־שען די אונזעריגע? ערלויבט זשע מיר, אז איך זאָל אייך אָפּדרוקען דעם ברודער־קוש אויפ'ן שטערן.

אַך! איך מיין: מיר באַד־געסט, צווישען וועלכע איך בין גע־ווים נאָך די קליגסטע — און איצטער מאַכט אייך אליין אַ באַ־גריעף פון דער משוגע'נסטער, און דאָס מיין איך דזשוליע מעקס־פיעלד, וואָס האַלט אין איין באַהויפּטען, אז גרינע אויגען באַטיי־טען דעם פריהלינג פון דער נשמה; דאַן האָבען מיר דאָ נאָך צוויי שענהייטען —

— אודאי, ענגלישע שענהייטען, מילײדי —

— דאָקטאָר, וואָס באַטייט אָט דער שפּאָטישער טאָן? די געל פּעטע מאַקאַראָני־געזיכטער אין איטאַליען מוזען אייך שמע־קען אזוי גוט, אז איהר האָט שוין מעהר ניט קיין חוש פאַר די ענגלישע —

— פלאַמפּודינג מיט ראָזשינקע אויגען, ראָסט־ביעף בוזים פעסטאַנירט מיט ווייסע כריין־פאַסען שטאַלצע פאַשטעטען —

עס איז געווען אַ צייט, דאָקטאָר, ווען איהר זענט שיער גע־

וואַרען אויסער זיך, ווען אַ שענע ענגלענדערין —

— יאַ, דאָס איז געווען דעמאָלט! איך זאָג זיך איצטער אויך נאָך ניט אָפּ פון צו הוילדיגען אייערע לאַנדספּרויען; זיי זענען שען ווי זונען, אבער זונען פון אייז. זיי זענען ווייס ווי מאַרמאָר, אָבער אויך קאַלט ווי מאַרמאָר. — אויף זייערע קאַלטע הערצער ווערען די אָרימע פאַרפרוירען —

אהאַ! איך קען אייגעם וואָס איז דאָרט ניט פאַרפרוירען גע־וואָרען, און איז זיך פריש און געזונד אריבער געשפּרונגען אי־בער'ן ים. און דאָס איז געווען אַ גרויסער דייטש, אַ גראָבער —

— ער האָט זיך וועניגסטענס אויף די בריטישע פראַסטיגע הערצער צוגעקיהלט אזוי שטאַרק, אז ער האָט נאָך איצטער דעם קאַטער.

מילײדי האָט אויסגעזעהן זעהר געטראָפען פון דעם דאָזיגען ענטפער. זי האָט אַ נעם געטאָן די רייט־בייטש, וואָס איז געלעגען צווישען די בלעטער פון אַ ראָמאַן, אלס אַ צייכען צו וויסען וואו זי האַלט, האָט מיט איהר געפּאַכט איבער די אויערן פון איהר ווייסען יאַגד־הונד, וועלכער האָט שטיל געבורטשעט, האָט שנעל אַ נעם געטאָן דעם הוט, איהם גיך ארויפגעזעצט אויף דעם לאָקיגען קאָפּ, האָט עטליכע מאָל מיט הנאה זיך באַקוקט אין שפּיגעל און געזאָגט שטאָלץ: — איך בין נאָך שען! — אבער פּלוצלינג ווי דורכגעשווידערט פון אַ שמערצליכען געפיהל, איז זי געבליבען שטעהן פאַרטראַכט, האָט פּאַמעליך אראָפּגעצויגען די ווייסע הענדשקע פון איהר האַנד, זי מיר דערלאַנגט, און דערטאַפּענדיג מיין געדאַנק שנעל ווי אַ פייל, האָט זי געזאָגט: — ניט אמת, אָט די האַנד איז שוין ניט מעהר אזוי שען, ווי אין ראַמסגייט? מאַ־טילדע האָט פאַר דער צייט אַ סך געליטען.

ליעבער לעזער, אויף די גלאָקען קען מען קיינמאָל ניט דער־קענען, וואו זיי האָבען אַ שפּאַלט. מען באַמערקט איהם נאָר אין זייער טאָן. וואָלסטו נאָר געווען געהערט דעם קלאַנג פון דער שטים, מיט וועלכער די אויביגע ווערטער זענען געזאָגט געוואָרען, וואָלסטו גלייך געוואוסט, אז מילײדי'ס הארץ, איז אַ גלאָק פון דעם בעס־טען מעטאַל, אבער אַ פאַרבאָרגענער ריס האָט וואונדערבאַר טעמפּ

געמאכט איהרע הייטערסטע טענער, און האט זי גלייכצייטיג איינגעהילט אין א באהאלטענעם טרויער. דאך, איך האב ליעב אזעלכענע גלאקען, זיי געפינען אלע מאל א גוטען אפקלאנג אין מיין אייגענער ברוסט; און איך האב געקושט מילידי'ס האנד כמעט הארציגער ווי אמאל. הגם, זי האט וועניגער געבליהט, און עטליכע אדערן וואס האבען ארויסגעטראטען אביסעל צו בלוי, האָ־בען אויסגעזעהן. ווי זיי וואלטען מיר זאגען: מאטילדע האט פאר דער צייט א סך געליטען.

איהר אויג האט מיך אנגעקוקט ווי אן אומעטיג איינזאמער שטערן אין א הערבסטיגען הימעל, און ווייך און הארציג האט זי געזאגט: — ווי עס זעהט אויס האט איהר מיך וועניג ליעב, דאָק־טאר! ווארים בלויז פון רחמנות איז אייער טרעהר נאר וואס גע־פאלען אויף מיין האנד, כמעט ווי א נדבה.

ווער הייסט אייך דען אזוי פארטייטשען די שטומע שפראך פון מיינע טרעהרען? איך וועט, אז דער ווייסער יאגד־הונד, וואס טוליעט זיך איצט צו אייך, פארשטעהט מיך בעסער; ער קוקט מיך אן. און דאן ווידער אייך. און עס זעהט אויס ווי ער וואלט זיך וואונ־דערן, וואס די מענשען, אט די שטאלצע הערן פון דעם בעשאף, זענען אינערליך אזוי עלענד. אי, מילידי, נאר דער עהנליכער שמערץ ברענגט אונז צו טרעהרען. און יעדערער וויינט אייגענטליך נאר פאר זיך אליין.

— גענוג, גענוג דאקטאר. עס איז באטש גוט וואס מיר לעבען אין איין צייט, און וואס מיר האבען זיך געפונען אין דעם זעלבינגען ערד ווינקעל מיט אונזערע נארישע טרעהרען. אך, וואס פאר אן אונגליק וואלט געווען, ווען איהר וואלט געווען געלעבט מיט צוויי הונדערט יאהר פריהער, ווי דאס איז געשעהן מיט מיין פריינד מיגועל דע צערוואנטעס סאוועדרא, אדער ווען איהר וואלט געקו־מען אויף דער וועלט מיט הונדערט יאהר שפעטער פון מיר, ווי מיינער אן אנדערער אינטימער פריינד, וועמענס נאמען איך הויב ניט אן צו וויסען, ווייל ער וועט איהם ערשט קריגען ביי זיין גע בורט ארום 1900! — אבער דערצעהלט דאך, ווי אזוי האט זיך אייך געלעבט זינט מיר האבען זיך ניט געזעהן?

איך האָב מיר געהאַט מיינע געוועהנטליכע געשעפטען, מי־לײדי; איך האָב ווידער געקייקעלט דעם גרויסען שטיין. ווען איך האָב איהם שוין געהאַט געבראַכט ביז צו דער העלפט פון באַרג, דאַן האָט ער זיך פּלוצלונג צוריק אַראָפּגעקייקעלט און איך האָב ווידער געמוזט אָנהויבען אויפס ניי — און אַט דאָס דאָזיגע קייקלען באַרג אַרויף און באַרג אַראָפּ, וועט דויערן אַזוי לאַנג, ביז איך וועל אַליין בלייבען ליגען אונטער'ן שטיין. און מייסטער שטיינ־האַקער, וועט דאַרויף אָנשרייבען מיט גרויסע אותיות: — דאָ ליגט — —

— ביי גאָט, דאָקטאָר, איך לאָז אייך ניט צורוה — זייט נאָר ניט מעלאַנכאָליש. לאַכט בעסער, אָדער איך —

ניין, קיצעלט מיך ניט. איך וועל ליבערשט אַליין לאַכען.

— אַזוי איז גוט. איהר געפעלט מיר נאָך, פּונקט אַזוי גוט ווי אין ראַמסגייט, וואו מיר זענען צו ערשטען מאָל, געקומען נאָ־הענט איינס צו ס'אַנדערע.

און צום סוף נאָך נעהענטער ווי נאָהענט. יאָ, איך וועל זיין לוסטיג, עס איז גוט, וואָס מיר האָבען זיך ווידער געפונען, און דער גרויסער דייטש — וועט ווידער געפינען אַ פאַרגעניגען דע־ריין, וואָס ער וועט זיין לעבען איינשטעלען ביי אייך.

מילײדי'ס אויגען האָבען געלאַכט ווי דער זונשיין נאָך אַ שטילען רעגען. און איהר גוטע שטימונג האָט ווידער אויסגעבראָכען אַ לייכטענדיגע, ווען דזשאהן איז אַריינגעקומען, און געמאָלדען מיט אַ שטייפען פּאַטאָס פון אַ לאַקעי, זיין עקסצעלענץ דעם מאַר־קיז קריסטאָפּאָראַ די גומפּעלינאַ.

— ער איז ווילקאָמען! און איהר דאָקטאָר, וועט זיך באַקע־נען מיט אַ פּאָר פון אונזער נאַראָנים־מלוכה. שטעלט זיך נאָר ניט אָפּ אויף זיין אויסערליכען אויסזעהן. באַזונדערס אויף זיין נאָז. דער מאַן פאַרמאָגט אויסגעצייכענטע מעלות, למשל אַ סך געלד, אַ געזונטען פאַרשטאַנד, און די קראַנקהייט אַריינצונעמען אין זיך אַלע נאַרישקייטען פון דער צייט; דערצו נאָך איז ער פאַרליעבט אין מיין גרין־אויגיגע פריינדין דזשוליע מעקספּיעלד און רופט זי זיין יוליאַ, און זיך אַליין ראָמעאָ. און ער דעקלאַמירט און זיפצט —

און לאָרד מעקספיעלד, דער שוואָגער, צו וועמען די געטרייע יוליא איז פאַרטרויט געוואָרען פון איהר מאַן, איז אַן ארגוס —

איך האָב נאָר וואָס געהאַט ברעה צו באַמערקען, אַז ארגוס האָט געהיט אַ קוה, — ווען די טיר האָט זיך געעפענט, און צו מיין העכסטער פאַרוואונדערונג, האָט זיך אריינגעוואַקעלט מיין אַלטער פריינד, דער באַנקיער קריסטיאַן גומפעל, מיט זיין נגידישען שמייכעלע און גאָט געבענשטען בויך. נאָכדעם ווי זיינע גלאַנ־צענדיגע ליפּען האָבען זיך אַן מילידי'ס האַנד גענוג אָפּגעשייערט, און ארויסגעבראַקט עטליכע געוועהנטליכע פראַגען וועגען געזונד, האָט ער אויך מיך דערקענט — און די פריינד זענען זיך געפאַלען אויף די העלזער.

קאפיטעל II.

מאטילדע'ס ווארנונג, אז איך זאל זיך ניט אנשטויסען אן דעם מאנ'ס נאז, איז געווען גוט באגרינדעט, און עס האט וועניג גע־פעהלט און ער וואלט מיר ווירקליך געווען דערמיט אויסגעשטאכען אן אויג. איך וויל ניט רעדען קיין שלעכטס אויף דער דאזיגער נאז: אדרבא, זי איז געווען פון דער עדעלסטער פארם, און זי איז דאס טאקי, וואס בארעכטיגט מיין פריינד זיך צו רופען מיט'ן טי־טעל מארקיז. מען קען איהם ווירקליך דערקענען אן דער נאז, אז ער קומט פון גוטען אדעל, אז ער שטאמט ארויס פון אן אוראלטער וועלט פאמיליע, מיט וועלכער עס האט זיך אמאל אפילו דער ליע־בער גאט משדך געווען, ניט מורא האבענדיג פאר א פסול אין דער משפחה. אודאי איז זינט דעמאלט די דאזיגע פאמיליע אבי־סעל ארונטער פון איהר גדולה, אזוי אז זינט די צייט פון קארל דעם גרויסען, מוזען זיי ציהען זייער חיונה פון דעם האנדעל מיט אלטע הויזען און האמבורגער לאטעריע־צעטלען, און דאך פארלי־רען זיי ניט אויף דאס מינדסטע דעם שטאלץ אויף זייערע אבות, אדער גיבען ניט אויף אויף איין מינוט די האפענונג, אז ס'וועט קומען די צייט און זיי וועלען צוריק קריגען זייערע גיטער, אדער וועניגסטענס א גענוגענדע עמיגראנטען־ענטשעדיגונג, ווען זייער אלטער לעגיטימער סואווערען וועט האלטען זיין רעסטאראציאנס־צוזאג. א צוזאג, מיט וועלכען ער פיהרט זיי שוין ארום ביי דער נאז צוויי טויזענד יאהר. זענען אפשר זייערע נעזער טאקי דורך אט דעם לאנגען ביים נאז ארומגעפיהרט ווערען, אזוי לאנג געווארען? אדער זענען אפשר די דאזיגע לאנגע נעזער א מין אוניפארם, דורך וועלכע דער גאט קעניג יעהאווא, דערקענט זיינע גווארדיסטען, אפילו דעמאלט, ווען זיי דעזערטירען? דער מארקיז גומפילינא איז

געווען אזא דעזערטיר ,אבער ער האָט נאָך אַלץ געטראָגן זיין אור־ניפאָרם און זי איז געווען זעהר בריליאַנט, באַזעעט מיט צלם׳לעך און שטערענדלעך פון רובינען, א רויטען אדלער אָרדען און מיניאַ־טור, און אנדערע דעקאָראַציאָנען.

— זעהט איהר, — האָט געזאָגט מילײדי, — אָט דאָס איז מיין ליעבלינגס נאָז, און איך ווייס ניט פון קיין שענערער בלום אויף דער גאנצער ערד.

— אָט די בלום, — האָט זיס געשמייכעלט גומפעלינאַ, קען איך אייך ניט לעגען אויף דעם שענעם בוזים, אָהן דעם אז איך זאָל אויך ניט מוזע צולייגען מיין בליהענדיג פּנים, און אָט די ביילאגע וואָלט אייך אפשר זשענירט אין דער היינטיגער היץ. איך ברענג אייך אבער דערפאר א ניט מינדער טייערע בלום, וואָס מען זעהט זי דאָ זעלטען —

ביי די דאָזיגע ווערטער האָט דער מארקיז געעפענט א שקאָר־מיץ פון פּלים פּאַפּיער, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט, און לאַנג־זאַם האָט ער ארויסגעצויגען א וואונדערשענע טולפּע.

און ווי מילײדי האָט דערזעהן די דאָזיגע בלום, אז זי האָט זיך דאָס צושריען: — געוואַלד! געוואַלד! איהר ווילט מיך דער־הרג׳ענען? אוועק, אוועק מיט אָט דער שרעקליכער זאַך! דער־ביי האָט זי זיך אויפגעפיהרט ווי מען וואָלט זי וועלען אומברענגען, האָט זיך פארשטעלט די אויגען מיט די הענד, איז ארומגעלאָפען ווי משוגע איבער׳ן צימער, האָט פארשאָלטען גומפעלינאַ׳ס נאָז און זיין טולפּע, האָט געקלונגען, געטופּעט מיט די פיס, געשלאָגען דעם הונד מיט דער בייטש, אזוי אז ער האָט זיך צובילט הויך אויפ׳ן קול. און אז דזשאָהן איז אריינגעקומען, האָט זי אויסגערופען פּונקט ווי קיען אין דער ראָל פון קעניג ריטשארד:

„א פערד! א פערד!
א קעניגרייך פאר א פערד!"

און ווי א ווירבעלווינד האָט זי זיך א לאָז געטאָן ארויס פון צימער.

— א קוריאָזע פרוי! — האָט געזאָגט גומפעלינאַ, וואָס איז געבליבען שטעהן באַוועגלאָז פון פארוואונדערונג און נאָך אַלץ גע־

האלטען אין האנד די טולפּע, אזוי, אז ער האָט אויסגעקוקט ווי איי־נער פון יענע געצענבילדער, וואָס מען קען זעהן אויף אלט אינדי־שע מצבות, מיט לאָטאָס בלומען אין די הענד. איך אבער האָב בעסער געקענט די דאמע מיט איהר משוגע'נע איינפאלען. מיר איז אָט דאָס שטיק זעהר געפעלען געוואָרען. איך האָב געעפענט דאָס פענסטער און אויסגערופען: — מילײדי, וואָס זאָל איך דענקען וועגען אייך? איז דאָס פארנונפט זיטליכקייט? אָדער אפשר איז דאָס ליעבע?

דאָ האָט ארויפגעלאכט דער ווילדער ענטפער:
„ווען איך בין אויפ'ן פערד, אזוי וויל איך דיר שווערען:
איך האָב דיך שרעקליך ליעב!“

קאפיטעל III

— א קוריאָזע פּרוי! — האָט איבערגע׳חזר׳ט גומפּעלינא, בעת מיר האָבען זיך געקליבען געהן צו זיינע צוויי פריינדינס סי־ניאָרא לעטיצא און סיניאָרא פראנצעסקא, מיט וועלכע ער האָט מיך געוואָלט באקענען. און אזוי ווי די וואוינונגען פון אַט די דאמען זענען געווען אויף א בערגיל אביסעל ווייטער פון דאנען, האָב איך ערשט מיט א געפיהל פון דאנקבארקייט דערקענט ווי גרוים עס איז די גוטסקייט פון מיין שוואער לייביגען פריינד, פאר ווע־מען דאָס קלעטערן איז אַנגעקומען שווערליך, און אויף יעדען בער־גיל האָט ער זיך געמוזט אָפּשטעלען און זיפצען: אוי, יעזוס!

די וואוינונגען אין די בעדער פון לוקא זענען אָדער אונטען אין א דאָרף, וואס איז איינגעשלאָסען פון הויכע בערג, אָדער זיי ליגען אויף איינעם פון די דאָזיגע בערג גופא, ניט ווייט פון דער הויפּט קוואל, פון וואנען עס קוקט ארונטער אין טאָל אריין א פּיטאָרעסקע גרופּע פון געביידען. עטליכע אבער ליגען אויך איינ־ציגווייז צוואווארפען אויף די רוקענס פון די בערג. און עס קומט אָן שווער זיך ארויפצודראפען דורך ווייגרעבען, מירטען־קוסטען, לאָרבער־קוסטען, אָלעאנדערס, גערעניום און אנדערע חשוב׳ע בלומען און פלאנצען. א ווילדער גן עדן. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהן קיין שענערען טאָל, באזונדערס ווען מען קוקט ארונ־טער אויפ׳ן דאָרף, פון דער טעראסע פון דעם אויבערשטען באָד, וואו עס שטעהען די ערנסטע ציפּרעסען. דאָרט זעהט מען די בריק, וואָס פיהרט איבער א טייכעל, וואָס הייסט די „לימא“. א טייכעל וואָס דורכשניידענדיג דאָס דאָרף, לאָזט עס זיך אראָפּ פון ביידע זייטען איבער פעלזען אין היבשע וואסער פאלען, און ברענגט ארוים א גערויש, ווי עס וואָלט וועלען דערצעהלען די שענסטע זאַ־

כען, נאר עס קען ניט קומען צום ווארט, דורך דעם עכא וואס פלוי־
דערט פון אלע זייטען.

דער הויפט כשוף אבער פון דעם דאזיגען טאל, ליגט נעווים
אין דעם, וואס ער איז ניט צו גרויס, און ניט צו קליין; אין דעם,
וואס די נשמה פון דעם צוקוקער ווערט ניט מיט געוואלט אוועק
געריסען ערגיץ ווייט, נאר פילט זיך גיכער אן הארמאניש מיט דעם
הערליכען בילד; אין דעם, וואס די שפיצען פון די בערג גופא, ווי
ס'איז בכלל דער פאל מיט די אפענינען אומעטום, זענען ניט פארמ־
לאז, אוואנטוריסטיש גאטיש ערהאבען, — ווי למשל די בערג־
קאריקאטורען, וועלכע מיר זעהען אין די גערמאנישע לענדער, פונקט
אזוי ווי די מענשען קאריקאטורען,—נאר וואס זייערע ערדעל אפגע־
רונדעטע, הייטער גרינע פארמען, שטעלען מיט זיך כמעט פאר א
מין קונסט־ציוויליזאציאן, און קלינגען זיך מעלאדיש צונויף מיט
דעם בלאס־בלויען הימעל.

— א, יעזו! — האט געאכצט גומפעלינא, בעת מיר זענען
מיט שווערער מיה און גוט דורכגעווארימט פון דער פריה־מארגען־
זון אנגעקומען צו דער אויבען דערמאנטען ציפרעסען הויך, און
אראפקוקענדיג אין דארף אריין, געזעהן ווי אונזער ענגלישע פריינ־
דין יאגט זיך הויך אויפ'ן פערד איבער דער בריק, ווי א ראמאנ־
טיש בילד פון א מעשה'לע, און פונקט אזוי טרוימעריש־שנעל ווערט
זי פארלוירען. — א, יעזו! וואס פאר א קוריאזע פרוי! — האט
איבערגע'חזר'ט עטליכע מאל דער מארקיז. אין מיין לעבען האב
איך נאך אזא פרוי ניט געזעהן. נאר אין קאמעדיען קען מען אמאל
געפינען איהר'ם גלייכען. און איך גלויב למשל, אז די האלצברע־
כער, וואלט אזא ראל געשפיעלט גוט. זי האט אין זיך עפיס, וואס
דערמאנט אן א ניקסע. וואס דענקט איהר?

— איך דענק, איהר האט רעכט, גומפעלינא. ווען איך בין
מיט איהר געפאהרען פון לאנדאן קיין ראטערדאם, האט מיר געזאגט
דער שיפס־קאפיטאן: זי זעהט אויס ווי א רויז, וואס איז באשאטען
מיט פעפער. אלס דאנק פאר דעם דאזיגען פיקאנטען פארגלייך,
האט זי אויסגעשאסען א גאנץ ביקסעל מיט פעפער אויף זיין קאפ,
ווען זי האט איהם געטראפען אין דער קאיוטע א דרעמעלדיגען, און

מען האָט שוין צו דעם מאַן מעהר ניט געקענט צוגעהן, מען זאָל זיך ניט צוניסען.

—א קוריאָזע פרוי!—האָט ווידער געזאָגט גומפּעלינאָ, — אַזוי צאַרט ווי ווייסע זייד און פּונקט אַזוי שטאַרק. און זיצט אויפ'ן פערד פּונקט אַזוי גוט ווי איך. זי זאָל גאָר ניט קראַנק ווערען פון דעם רייטען! האָט איהר ניט גאָר וואָס געזעהן דעם לאַנגען, מאָגערען ענגלענדער, וואָס האָט זיך געיאָגט הינטער איהר אויף זיין מאָגערן הענגסט, ווי א גאַלאָפּירענדיגע שווינדזוכט? דאָס דאָזיגע פאָלק רייט צו ליידענשאַפטליך, גיט אויס דאָס גאַנצע געלד פון דער וועלט אויף פערד. ליידי מעקספיעלד'ס שימעל קאָסט דריי הונדערט גאָלדענע לואיסדאָרס — אי! און די לואיסדאָרס שטעהען אַזוי הויך אויף דער בערזע, און שטייגען נאָך מיט יעדען טאָג.

— יאָ, די לואיסדאָרס וועלען נאָך ארויפשטייגען אַזוי הויך, אַז אַן אָרימער געלערנטער ווי אונזערס איינער, וועט זיי שוין גאָר ניט קענען דערגרייכען.

— איהר האָט גאָר קיין השגה ניט, הער דאָקטאָר, וויפיעל געלד איך מוז אויסגעבען. און דערביי מוז איך זיך באַגנוגען מיט איין באַדינער. און ווען איך בין אין רוים, האַלט איך מיר א גלח פאַר מיין הויז-קאַפּליצע. איהר זעהט: אָט קומט מיין היאַצינט!

די קליינע געשטאַלט, וואָס האָט זיך אין דעם אויגענבליק באַוויזען ביי דעם בויג פון א בערגיל, האָט גיכער פאַרדיענט דעם נאָמען פּייער-ליליע. דאָס איז געווען א ברייטער כּוואַליענדיגער שאַרלאַך רויטער מאַנטעל, באַזעצט מיט גילדענע טראָלדען, וואָס האָבען געשטראַהלט אַקעגען דעם גלאַנץ פון דער זון. און פון דער דאָזיגער רויטער פּראַכט — האָט ארויסגעשוויצט א קעפּיל, וואָס האָט זיך פאַרנייגט צו מיר זעהר באַקאַנט. און ווירקליך, ווען איך האָב אָט דאָס בלאַסע פאַר'דאגה'טע פּנים'ל און די כּסדר זיך פאַרשמורענדיגע אויגעלעך באַטראַכט נעהענטער, האָב איך דערקענט עמיצען, וועמען איך וואָלט גיכער ערוואַרטעט אויף דעם באַרג סיני, איידער אויף די אַפּענינען. און דאָס איז ניט געווען קיין

אנדערער ווי דער הער הירש, א שויך־בירגער פון האמבורג, א מאַן, וואס איז ניט נאָר בלויז אלע מאָל געווען א זעהר עהרליבער לאָ־טעריע קאָלעקטאָר, נאָר וואס פארשטעהט זיך אויך אויף היהנער־אויגען און עדעלשטיינער, אזוי אז ניט נאָר וויים ער דעם חילוק צווישען זיי, נאָר ער קען אויך די היהנער־אויגען גאנץ גע־שיקט אויסשניידען און די עדעלשטייענר גאנץ געגוי אָפּשאַצען.

— מיר ווילט זיך האָפּען, — האָט ער געזאָגט, ווען ער איז געקומען נעהענטער — אז איהר קענט מיך נאָך, הגם איך הייס מעהר ניט הירש, איך הייס איצט היאצינט און בין דער קאמער־דיענער פון דעם הער גומפעל.

— היאצינט! — האָט גומפעל אויסגערופען מיט פארדראָס, איבער דעם דיענערס דיסקרעציאָן.

— זייט נאָר רוהיג, הער גומפעל, אָדער הער גומפעלינאָ, אָדער הער מארקיז, אָדער אייער עקסצעלענצאָ, מיר דארפען זיך גאָר ניט זשענירען פאר אָט דעם הער. ער קען מיך, האָט ניט איין לאָטעריע צעטעל געשפיעלט ביי מיר. און איך וואָלט אפילו געקענט שווערען, אז פון דער לעצטער רענאָווירונג איז ער מיר נאָך שולדיג זיעבען מארק מיט ניין שילינג — איך פרעה מיך ווירקליך, הער דאָק־טאָר, אייך דאָ צו טרעפען, האָט איהר דאָ אויך פארגעניגענס־גע־שעפטען? אז ניט, וואס האָט מען דאָ צו טאָן, אין דער האָזיגער היץ, וואו מען מוז נאָך דערצו קלעטערן בארג ארויף און בארג אראָפּ? אין אָבענד בין איך דאָ אזוי מיעד, ווי איך וואָלט געלאָפען צוואנציג מאָל פון דעם אלטאָנאר טויער ביז צו דעם שטיינטויער, און דערביי ערשט גאָר ניט פארדיענט.

— אָ, יעזו! — האָט אויסגערופען דער מארקיז — שווייג! שווייג! איך וועל זיך אויפזוכען אן אנדערן באדינער.

— פארוואס שווייגען? — האָט געענטפערט הירש ה־יא־צינטאָס — מיר איז דאָך ליעב, ווען איך קען ווידער רעדען א גו־טען דייטש, מיט א פנים וואס איך האָב שוין געזעהן אין האמ־בורג, און דערמאָנ איך זיך אָן האמבורג —

דאָ, ביי דער עראינערונג אָן זיין קליינעם פאטערלענדעל זע־נען דעם מאנס אייגעלעך געוואָרען פינקעלדיג פייכט און זיפצענדיג

האָט ער געזאָגט: — וואָס איז דער מענש! מען גײט זיך מיט הנאה שפּאַציערען פֿאַר דעם אַלטאָנאַ׳ר טויער אויף דעם האַמבור־גער באַרג, און מען באַקוקט זיך דאָרטען די מערקווירדיגקייטען, די לייבען, די פֿאַרשידענע פֿייגעל, די פּאַפּוגאַיען, די אַפֿען, די אויסגעצייכענטע מענשען, און מען לאָזט זיך פֿאָהרען אויף אַ קאַ־רוסעל, אָדער מען לאָזט זיך עלעקטריזירען. און מען טראַכט זיך: וואָס פֿאַר אַ תענוג וועט מען דאָס ערשט האָבען אויף אַן אָרט, וואָס איז צוויי הונדערט מייל ווייט פֿון האַמבורג, אין דעם לאַנד, וואו עס וואַקסען די ציטראָנען און פּאָמעראַנצען — אין איטאַליען! וואָס איז דער מענש! איז ער פֿאַר דעם אַלטאָנאַ׳ר טויער, וואָלט ער וועלען זיין אין איטאַליען. און איז ער אין איטאַליען, וואָלט ער ווי־דער וועלען זיין אין האַמבורג פֿאַר דעם אַלטאָנאַ׳ר טויער! אַך, ווי בין איך שוין דאָרט צוריק און זעה ווידער דעם מיכאַעל׳ס־טורעם און דאָרויף אויבען דעם זייגער מיט די גרויסע גאָלדענע ציפֿערן אויף דעם ציפֿער־בלאַט, יענע גרויסע, גאָלדענע ציפֿערן, וואָס איך פֿלעג אָפֿט אין די נאָכמיטאָגען באַטראַכטען, ווען זיי פֿלעגען פֿריינדליך גלאַנצען אקעגען דער זון — אָפֿטמאָל וואָלט איך זיי געקענט קושען. אַך, איצטער בין איך אין איטאַליען, וואו עס וואַקסען די ציטראָנען מיט די מאַראַנצען; ווען איך זעה אָבער ווי עס וואַקסען די ציטראָנען מיט די מאַראַנצען, אַזוי דערמאָנט דאָס מיך אָן דעם שטיינוועג, וואָס אין האַמבורג, וואו זיי ליגען אויפֿגע־הויפֿט גאַנצע וועגעלעך פֿול, און וואו מען קען זיי געניסען גאַנץ רוהיג, און ס׳איז גאָר ניט נויטיג צו קלעטערען אויף אַזוי פֿיעל געפֿעהרליכע בערג, און אויסצושטעהן אַזוי פֿיעל היץ. זאָל מיר אַזוי גאָט העלפֿען, הער מאַרקיז, ווען ניט צוליעב דעם כבוד און צוליעב דער בילדונג, וואָלט איך מיט אייך ניט געפֿאָהרען אהער. אָבער דאָס מוז מען אייך צוגעבען: כבוד קריגט מען ביי אייך און מען בילדעט זיך אויס.

— היאַצינט! — האָט איצטער געזאָגט גומפּעלינאָ, וואָס איז דורך דער חניפה׳לע געוואָרען אַביסעל ווייכער — היאַצינט, געה איצטער צו —

— איך ווייס שוין —

— דו ווייסט ניט, זאָג איך דיר, היאַצינט.

— איך זאָג אייך, הער גומפּעל איך ווייס. אייער עקסצעלענץ שיקט מיך איצטער צו דער ליידי מעקספּיעלד — מיר דאַרף מען גאָר ניט דערצעהלען, איך ווייס אייערע געדאַנקען, וואָס איהר האָט נאָך אפילו ניט אָנגעהויבען צו טראַכטען, און אפשר וואָס איהר וועט קיינמאָל אין לעבען ניט טראַכטען, אַ באַדינער ווי מיך וועט איהר ניט אזוי לייכט קריגען — און איך טו עס צוליעב דעם כבוד און צוליעב דער בילדונג, און ווירקליך, כבוד קריגט מען ביי אייך און מען בילדעט זיך אויס — ביי די דאָזיגע ווערטער האָט ער זיך אויסגערייניגט די נאָז מיט אַ זעהר ווייסען טאַשענטוך.

— היאַצינט! — האָט געזאָגט דער מאַרקיז, דו געה איצטער צו דער ליידי דזשוליע מעקספּיעלד, און ברענג איהר אָט די טולפּע — גיב אַכטונג, ווייל זי קאָסט פינף פּאַאָלי — און זאָג איהר—

— איך ווייס שוין...

— דו ווייסט ניט. זאָג איהר: די טולפּע איז אונטער דער בלום.

— איך ווייס שוין. איהר ווילט איהר עפּיס זאָגען דורך דער בלום. איך אליין האָב ביים איינקאַלעקטירען פאַר מאַנכע לאָטעריע צעטלען, אויך געמאַכט עפּיס אַ דעוויז. —

— איך זאָג דיר, היאַצינט, איך וויל פון דיר ניט האָבען קיין דעוויז. טראָג אוועק די דאָזיגע בלום צו ליידי מעקספּיעלד, און זאָג איהר:

די טולפּע איז אונטער דער בלום,
וואָס אונטער דעם קען איז דער סטראַכינאָ:
דאָך מעהר נאָך ווי בלומען און קען,
פאַרעהרט דיך גומפּעלינאָ!

— זאָל מיר אזוי גאָט געבען גוטס, ווי דאָס איז גוט! — האָט אויסגערופען היאַצינט — ווינקט מיר ניט, הער מאַרקיז, דאָס וואָס איהר ווייסט, דאָס ווייס איך. און דאָס וואָס איך ווייס, דאָס ווייסט איהר. און איהר, הער דאָקטאָר, זייט מיר געזונד! ווענען דער קליינינקייט, מאַהן איך אייך ניט — ביי די דאָזיגע ווערטער

איז ער צוריק אראָפּ פֿון בארג, און פֿאָר זיך כסדר געמורמעלט:
גומפּעלינא, סטראַכינאַ, — סטראכינאַ, גומפּעלינאַ. —

דאָס איז אַ טײַערער מענש—האָט געזאָגט דער מאַרקיז—װען ניט דאָס װאָלט איך איהם שױן לאַנג אָפּגעשאַפט. װײַל עס פֿעהלט איהם עטיקעטע. פֿאַר אײך איז דאָס גאָר ניט. איהר פֿאַרשטעהט מיך. װי געפֿעלט אײך זײַן ליװרעע? דאַרין איז פֿאַראַן נאָך פֿאַר פֿערציג טאַלער מעהר טראָדען, װי אויף דעם ליװרעע פֿון ראָטשילד'ס באַדיענטען. מיר טוט אמת'דיג הנאה, װאָס ער מענשעלט זיך אויס בײַ מיר. װען ניט װען גיב איך איהם אלײן אַ לעקציע אין בילדונג. איך זאָג איהם אָפּטמאָל: װאָס איז געלד? געלד איז קײַלעכדיג און קײַקעלט זיך אַװעק, אָבער בילדונג בלײַבט. יאַ, הער דאָקטאָר, װען איך זאָל, גאָט באַהיט, פֿאַרלירען מײַן געלד, אזױ בין איך נאָך אַלץ אַ גרױסער מבין אויף קונסט. אַ מבין אויף מאַלערײַ, מוזיק און פּאָעזיע. איהר קענט מיר אַפּילו צובינדען די אויגען, און אזױ מיך אַרום פֿיהרען איבער דער גאַלעריע פֿון פֿלאָרענץ, און בײַ יעדען בילד, װאָס איהר װעט מיך אָפּשטעלען, װעל איך אײַך אָנרופֿען דעם מאַלער װאָס האָט עס געמאָלט. אָדער װעניגסטענס די שולע צו װעלכער אָט דער מאַלער האָט געהערט. מוזיק? פּרואװט פֿאַרשטאָפּט מיר די אויערען, און איך װעל דאָך הערען יעדען פֿאַלשען טאָן. פּאָעזיע? איך קען אַלע שױשפּילערינס פֿון דײַטשלאַנד, און די דיכטער װײס איך פֿון אויסענװײניג. װער רעדט די נאַטור! איך האָב גערײַזט צװײ הונדערט מײַל, דורך טאָג און נאַכט, כדי צו זעהן אין שאָטלאַנד אײן אײנציגען בארג. איטאַליען אָבער איז איבער אַלץ. װי געפֿעלט אײך אָט די נאַטור געגענד? װאָס פֿאַר אַ שאַפונג! קוקט אָן די בױמער, די בערג, דעם הימעל, דאָ אונטען דאָס װאַסער — איז ניט אַלץ װי געמאָלט? האָט איהר עס אַמאָל געזעהן שענער אין אַ טעאַטער? מען װערט, אזױ צו זאָגען, אַ דיכטער! עס פֿאַלען אײַנעם אײַן פֿערזען, און מען װײס גאָר ניט פֿון װאַנען זײ נעמען זיך: —

שװײַגענדיג אין שלײַער פֿון דער אָבענד דעמערונג,
רוהט דאָס פֿעלד. דאָס ליעד פֿון װאַלד געהט אויס.

נאָר וואָס דאָ אין אַט די אַלטע מויערן
מעלאַנכאָליש גרילצט די גריל פון הויז.

די דאָזיגע ערהאַבענע ווערטער האָט דער מארקיז דעקלאַמירט נעוואַלדיג געריהרט, און ער האָט אַ פּאַרקלעהרטער אַראָפּגעקוקט אין דעם לאַבענדיגען מאָרגענהעלען טאָג.

קאַפּיטעל IV.

בעת איך בין אַמאָל אין אַ פריהלינגס־טאָג געגאַנגען שפּאַצי־רען אונטער די בערלינער לינדען, זענען פאַר מיר געגאַנגען צוויי פרויען, וואָס האָבען אַ לאַנגע צייט געשוויגען, ביז ענדליך האָט איינע שמאַכטענדיג אָפּגעזיפצט: — „אַך, די ירינע בעעמער!“ אויף וואָס די אַנדערע, אַ יונג צוציקעל, האָט געפרעגט מיט אַ נאַאיווער פאַרוואונדערונג: — מאַמע, וואָס געהען אייך אָן די ירינע בעעמער?

איך מוז דאָ באַמערקען, אַז אמת יענע ביידע פאַרשוינען זע־נען ניט געווען אָנגעטאָן אין זייד, דאָך האָבען זיי בשום אופן ניט באַלאַנגט צו דעם המון, ווי עס איז בכלל ניט פאַראַן אין בערלין קיין המון, סיידען אפשר אין די העכסטע שטאַנדען. וואָס אַנבע־לאַנגט יענער נאַאיווער פראַגע, געהט זי קיינמאָל ניט אַרויס פון מיין געדעכעניש. אומעטום וואו איך דערטאַפּ נאָר די ניט אמת׳דיגע נאַטור־עמפּפינדונג און עהנליכע גרינע ליגענס, לאַכט יענע פראַגע וואונדערבאַר רייך אין מיין זכרון. אויך ביי דער דעק־לאַמאַציאָן פון דעם מאַרקיז, האָב איך זי דערהערט אין מיר, און דערקענענדיג דעם שפּאַט אויף מיינע ליפּען, האָט דער מאַרקיז אויס־גערופען מיט פאַרדראָס: — שטערט מיך ניט — איהר האָט ניט קיין חוש פאַר נאַטירליכקייט — איהר זענט אַ צוריסענער מענש, אַ צוריסען געמיט, אַזוי צו זאָגען: אַ בייראָן.

ליבער לעזער, געהערסטו אפשר אויך צו יענע פרומע פייגעל, וואָס באַטייליגען זיך אין דעם ליעד פון דער בייראָנישער צו־ריסענקייט, וואָס שוין זינט צעהן יאָהר ווערט עס פאַר מיר אויף אַלע אופנים פאַרגעפּייפט און פאַרגעטשוויטשערט, און האָט גע־פונען זיין ווידערקול אפילו אין דעם שאַרבען פון דעם מאַרקיז?

אי, טייערער לעזער, ווען דו ווילסט קלאָגען איבער דער צוריסענ־
קייט, אַזוי באַקלאָג ליעבער דאָס, וואָס די וועלט אַליין איז אין
מיטען צוריסען אין צווייען. וואָרים אַזוי ווי דאָס האַרץ פונ׳ם דיכ־
טער איז דער מיטעלפונקט פון דער וועלט, אַזוי מוז עס דאָך אין
דער היינטיגער צייט יאָמערליך צוריסען ווערען. ווער עס קען ריה־
מען זיין האַרץ, אַז ס׳איז געבליבען גאַנץ, דער איז זיך מודה, אַז
ער האָט אַ פּראָזאַיש, ווייט פאַרוואָרפען ווינקעלדיג האַרץ. דורך
דעם מייניגען אָבער איז דורכגעגאַנגען דער וועלט־ריס, און טאַקע
דערפאַר ווייס איך, אַז די גרויסע געטער האָבען מיך הויכבאַגנאַ־
דיגט איבער אַ סך אַנדערע, און מיך געהאַלטען פאַר ווירדיג צום
דיכטער־מאַרטירערטום.

אַמאָל איז די וועלט געווען גאַנץ. אין אַלטערטום און אין מי־
טעלאַלטער; טראָץ די אַלע אויסערליכע מלחמות, איז דאָך
געווען אַ וועלט־איינהייט, און עס זענען געווען גאַנצע דיכטער. מיר
ווילען יענע דיכטער אָפּגעבען כבוד און פון זיי הנאה האָבען; אָבער
יעדע נאָכמאַכונג פון זייער גאַנצקייט איז אַ ליגען. אַ ליגען, וואָס
יעדעס געזונדע אויג קען דערזעהן, און קען פאַר דאָס ניט אַנטלוי־
פען פון שפּאָט. דאָ ניט לאַנג האָב איך מיר אין בערלין פערשאַפט
די געדיכטען פון איינעם פון יענע גאַנצקייט־דיכטער, וואָס קלאָגט
אַזוי איבער מיין בייראָנישע צוריסענקייט, און ביי דער פאַלשער
גרינדליכקייט ,די צאַרטע נאַטור געפילען, וואָס האָבען מיר אַקע־
גען געשמעקט ווי פריש היי, האָט מיין אָרים האַרץ, וואָס איז שוין
פון לאַנג צוריסען, שיער געפּלאַצט פאַר לאַכען, און ניט ווילענ־
דיג האָב איך אויסגערופען: מיין ליעבער הער אינטענדאַנטור־
ראַט ווילהעלם נייטמאַן, וואָס געהען אייך אָן „די ירינע בעעמער“?

— איהר זענט אַ צוריסענער מענש, אַזוי צו זאָגען: אַ בייר־
ראָן — האָט איבערגע׳חזר׳ט דער מאַרקיז, האָט נאָך אַלץ פאַר־
קלערט אַראָפּגעקוקט אין טאָל אַריין און פון צייט צו צייט געשמיג־
צעלט מיט דער צונג פאַר באַוואונדערונג: גאָט! גאָט! אַלץ
ווי געמאָלט!

אַרימער בייראָן! אַזוי רוהיג געניסען האָסטו ניט געקענט!
אין דיין האַרץ געווען אַזוי פאַרדאַרבען, אַז דו האָסט די נאַטור

נאָר געקענט זעהן, יאָ אפילו שילדערן אבער קיינמאָל ניט פון איהר באַזעעלט ווערען? אָדער האָט אפשר רעכט שעללי ווען ער זאָגט: דו האָסט באַרוישט די נאַטור אין איהר צנועה'דיגער נאַקעטקייט, און דו ביזט דאָרום, ווי אַקטעאָן צוריסען געוואָרען פון איהרע הינד!

גענוג דערפון. מיר קומען צו א בעסערן געגענשטאַנד. נעמ־ליך, צו סיניאָרא לעטיצאַ'ס און פראַנצעסקאַ'ס וואוינונג. א קליי־נע, ווייסע געביידע, וואָס זעהט נאָך אויס צו זיין אין נעגליזשעע און האָט פון פאָרענט צוויי גרויסע, קיילעכדיגע פענסטער, פאַר וועלכען די הויך ארויפגעצוויגענע וויינשטאָקען, לאָזען אראָפּהענגען זייערע לאַנגע דינע צווייגען. אזוי, אז עס זעהט אויס, ווי פולע לאָקיגע גרינע האָר וואָלטען געפאַלען איבער די אויגען פון הויז. שוין ביי דער טיר האָבען אונז אקעגען געקלונגען, ווירבעלדיגע, טרילער, טענער פון א גיטאַרע, און געלעכטער.

קאפיטעל V.

סיניארא לעטיציא, א פופציג־יאהריגע יונגע רויז, איז זיך געלעגען אין איהר בעט און געטרילערט און געפלוידערט מיט איהרביידע גאלאנס, פון וועלכע איינער איז געזעסען פאר איהר אויף א נידעריגען פוס־בענקעלע, און דער אנדערער איז געזעסען אנגעלענטערהייד אויף א גרויסען שטוהל און געשפיעלט גיטארע. אין דעם דערבייאיגען צימער האבען צייטענווייז אויך ארומגעפלאטערט אפגעריסענע שטיקער פון א זיסען ליעד אדער א נאך מעהר וואונדערליך זיס לאכען. דער מארקיז האט מיך פארגעשטעלט פאר דער סיניארע און דיביידע הערען, מיט א געוויסער לייכטער איראניע, און ער האט דערביי באמערקט, אז איך בין דער זעלביגער יאהאן היינריך היינע, דאקטאר יורים, וואס איז איצטער באריהמט אין דער דייטשער, יוריסטישער ליטעראטור. צום אונגליק איז אייגער פון די הערען געווען א פראפעסאר פון באלאנא, און דאס, א יוריסט, הגם זיין גוט געבויטער קיילעכדיגער בויך, האט איהם גיכער געמאכט אויסזעהן, ווי איינער וואס האט צו טון מיט דער ספערישער טריגאנאמעטריע. קומענדיג אביסעל אין א פארלעגענהייט, האב איך באמערקט, אז איך שרייב ניט אונטער מיין אייגענעם נאמען, נאר אונטער דעם נאמען יארקע; און דאס האב איך געזאגט אוים באשיידענקייט, נאכדעם ווי מיר איז צופעליג איינגעפאלען דער נאמען פון א ווערימעל אין אונזער יוריסטישער ליטעראטור. דער באלאנעזער האט זיך אפילו באקלאגט, אז ער האט נאך קיינמאל ניט געהערט דעם דאזיגען באריהמטען נאמען— א זאך, וואס איז מסתמא אויך דער פאל מיט דיר, ליעבער לעזער.— דאך האט ער ניט געצווייפעלט, אז אט דער נאמען וועט באלד פארשפרייטען זיין גלאנץ איבער דער גאנצער וועלט. דערביי האט

ער זיך צוריק געלענט אין שטוהל, האט אויפגעכאפט עטליכע אקארדען אויף דער גיטארע, און געזונגען פון אקסור:

א, מעכטינער בראהאמא!
א, לאז דיר דאס פלאפלען
פון אונשולד געפאלען.
דאס פלאפלען, דאס פלאפלען —

ווי א ליעבליך רייצענדיג עכא פון א נאכטיגאל, האט פון דעם דערבייאיגען צימער געענטפערט אן עהנליכע מעלאדיע. סיניארא לעטיצא אבער, האט דערצווישען געטרילערט אויף דעם פיינסטען דיסקאנט:

דיר אליין נאר גליה'ן די באקען
פאר דיר קלאפט דער פולס אין מיר:
פול מיט זיסע ליעבעס־קלאנגען
ציהט מיין הארץ זיך נאר צו דיר!

און מיט דער פעסטער פראזא שטים האט זי צוגעגעבען: בארטאלא, דערלאנג מיר דאס שפיי־קעסטיל!

בארטאלא האט זיך אויפגעהויבען פון זיין נידעריגען בענקעלע, מיט זיינע דארע הילצערנע פיס און האט דערלאנגט מיט דורך ארץ ניט זעהר קיין ריין שפיי־קעסטעל פון בלויען פארצעלאן.

— אט דער צווייטער גאלאן, — האט מיר שטילערהייד איינגערוימט אויף דייטש גומפעלינא — איז געווען א זעהר באריהמטער דיכטער. און זיינע ליעדער, הגם זיי זענען געדיכטעט געווארען נאך מיט צוואנציג יאהר צוריק, קלינגען זיי נאך ביז אויפ'ן היינטיגען טאג אין גאנץ איטאליען, און מיט דעם זיסען פייער פון ליעבע, וואס פלאמט אין זיי, פאר'שכור'ן זיי יונג און אלט, — ער אליין איז אבער איצטער אן ארימער, פארעלטערטער מענש, מיט בלאסע אויגען, אין דעם פארוועלקטען געזיכט, דינע, ווייסע הערעלעך אויף דעם שלאבעריגען קאפ און מיט א קאלטער ארימקייט אין דעם באַ־

טריבטען הארץ, אזא ארימער, אלטער דיכטער, מיט זיין היל־צערנקייט, איז געגליכען צו די וויינשטאקען, וואס מיר זעהען אים ווינטער שטעהן אויף די קאלטע בערג, דאר און אהן א בלעטעל, ציטערדיג פון ווינד און באדעקט מיט שנעע, אין דער צייט וואס דער זיסער מאסט, וואס איז אמאל געראנען פון איהם, דערוואריםט אין די ווייטעסטע לענדער ניט איין הארץ פון א טרינקער, ווער וויס, אפשר אמאל, ווען דער קעלטער פון געדאנקען, די דרוק פרעס, וועט אויך מיך האבען אפגעצאפט, און דער אלטער. אפגעצאפטער גייסט, וועט זיין צו קריגען נאר אין דעם פערלאגס־קעלער פון האפמאן און קאמפע, וועל איך אפשר דעמאלט אויך אזוי זיצען דין און באטריבט, ווי דער ארימער בארטאלא, אויף דעם פיסענ־בענקעלע לעבען דעם בעט פון אן אלטער אינאמאראטא, און אויף איהר פערלאנג, איהר דערלאנגען דאס שפיי קעסטעל.

סיניארא לעטיצא האט זיך פאר מיר ענטשולדיגט, וואס זי ליגט אין בעט, און דאס אויפ׳ן בויך, ווארים פון צופיעל פייגען עסען האט זי געקראגען א געשוויר אויף א געוויסען ארט, און דאס הינדערט זי איצטער צו ליגען, ווי עס פאסט פאר אן ארענט־ליכע פרוי, אויפ׳ן רוקען. זי איז ווירקליך געלעגען אונגעפעהר ווי א ספינקס: איהר הויכגעקעמטע פריזור האט זי אנגעלעהנט אויף ביידע ארעמס, און צווישען זיי האט זיך געכוואליעט איהר בוזים ווי א רויטער ים.

— איהר זענט א דייטש? — האט זי מיך געפרעגט.

— איך בין עהרליך, כדי עס צו קענען פארלייקענען — האט געענטפערט מיין ווינציקייט.

— אך, עהרליך זענען שוין גענוג די דייטשען! — האט זי געזיפצט — נאר וואס העלפט דאס, וואס די לייט, וועלכע בארוי־בען אונז, זענען עהרליך! זיי מאכען א תל פון איטאליען. מיינע בעסטע פריינד זיצען איינגעשפארט אין מילאנא; נאר שקלא־פעריי —

— ניין, ניין! — האט אויסגערופען דער מארקיז — בא־קלאגט אייך ניט אויף די דייטשען. אזוי שנעל ווי מיר קומען קיין איטאליען, זענען מיר די געהארכזאמסטע, באזיגטע באזיגערס; און

איך זעהען סיניאָרא, איך זעהן און איך פאַלען צו די פיס איז דאָס זעלביגע — און נאָכדעם ווי ער האָט אויסגע־שפּריים זיין געל־זיידען טאַשענטיכעל, און דארויף אַנידערגע־קניהט, האָט ער צוגעגעבען: — דאָ קניה איך און הולדיג אייך אין נאָמען פון גאַנץ דייטשלאַנד. —

— קריסטאָפּאָרא די גומפּעלינאָ! — האָט די סיניאָרא גע־זיפצט טיעפגעריהרט און שמאַכטענדיג — שטעהט אויף און נעמט מיך ארום!

כדי אבער דער ליעבער שעפער זאָל ניט פאַרדאַרבען די פרי־זור און די שמינקע פון זיין געליבטער, האָט זי איהם ניט געקושט אויף די גליהענדיגע ליפּען, נאָר אויף דעם גליהענדיגען שטערן, אַזוי אַז זיין געזיכט האָט זיך טיעפער אַנגעהויבען און זיין רודער, די נאָז, האָט ארומגערודערט אין דעם רויטען ים.

— סיניאָר באַרטאָלאָ! — האָב איך אויסגערופען — ער־לויבט מיר, אַז איך זאָל זיך באַנוצען מיט דעם שפּיי קעסטעל.

סיניאָר באַרטאָלאָ האָט אומעטיג געשמייכעלט, האָט אבער ניט געזאָגט קיין איינציג וואָרט, הגם ער ווערט פאַררעכענט אין באָ־לאָנא, נאָך מעצאָפאַנטי פאַר דעם בעסטען שפּראַך־לעהרער. מיר האָבען ניט ליעב צו רעדען, ווען רעדען איז אונזער פּראָפעסיאָן. ער האָט געדיענט דער סיניאָרא ווי א שטומער ריטער, און ווען ניט ווען האָט ער איהר געמוזט רעציטירען דאָס ליעד, וואָס ער האָט איהר פאַר פינף און צוואַנציג יאָהר צוגעוואָרפען אין טעאַטער, בעת זי איז צום ערשטען מאָל אויפגעטראָטען אין באָלאָנא אין דער ראָל פון אריאַדנע. ער אליין האָט דעמאָלט נאָך מסתמא געמוזט זיין גוט באַבלעטערט און גליהענדיג, אפשר עהנליך צו דעם הייליגען דיאָניזאָס גופא, און זיין לעטיציא־אריאַדנע האָט זיך איהם געוויס געוואָרפען באַקכאַניש אין די גליהענדיגע אָרעמס עוואָע באַקכע! דעמאָלט האָט ער נאָך געדיכטעט א סך ליעבעס־געדיכטען, וועלכע, ווי שוין דערמאָנט, זענען פאַרבליבען אין דער איטאַליענישער לי־טעראַטור, נאָכדעם ווי דער דיכטער און זיין געליבטע זענען שוין לאַנג געוואָרען מעק־פּאַפּיר.

פינף און צוואַנציג יאָהר געדויערט שוין זיין געטרייקייט,

און איך דענק, אַז ער וועט אַזוי זיצען אויף דעם פּיסענבענקעלע ביז צו דעם סוף פון זיינע טעג, און אויף איהר פערלאַנג וועט ער רעציטירען זיינע געדיכטען אָדער דערלאַנגען דאָס שפּייקעסטעל. דער פּראָפעסאָר פון יוריספּרודענץ שלעפּט זיך שוין כמעט אויך אַזוי לאַנג נאָך די בענדער פון דער סיניאָראַ'ס ליעבע. ער קומט נאָך אַלץ צו איהר אַזוי פלייסיג, ווי אין אָנהויב פון יאהרהונדערט, ער מוז נאָך אַלץ אַזוי אונבאַרמהאַרציג זיך אָפּזאָגען פון זיינע אַקאַדעמישע פאַרלעזונגען, ווען נאָר זי פערלאַנגט, אַז ער זאָל זי באַלייטען וואו ניט איז און ער איז נאָך אַלץ בעלאַס־טעט מיט דער געצוואונגענער פליכט פון אַן אמת'ן פּאַטיטאַ.

די געטרייע אויסדויער פון אַט די ביידע געליעבטע פּאָר אַ שענקייט, וואָס איז שוין לאַנג רואינירט, א'ז אפשר שוין ניט מעהר ווי צוגעוועהנטקייט, אפשר איז עס פּיעטעט אַקעגען אַמאָליגע געפיהלען, און אפשר נאָר דער געפיהל גופא, וואָס טיילט אין גאַנ־צען אָפּ דעם איצטיגען צושטאַנד פון דעם אַמאָליגען געגענשטאַנד, און באַטראַכט איהם נאָר נאָך מיט די אויגען פון זיין עראינערונג. אַזוי זעהען מיר אָפטמאָל אין קאַטוילישע שטעדט, ווי אויף אַן עק־גאַס, קומען אַלטע לייט צו אַ בילד פון אַ מאַדאָנאַ, וואָס איז שוין אָפּגעבלאַקירט און אָפּגעריבען, פון וועלכען עס זענען מעהר ניט פאַרבליבען ווי עטליכע שפּורען און אומריסען, אַזוי, אַז מען זעהט דאָרט אפשר ניט מעהר ווי די ניש אין וועלכען דאָס בילד איז געוועזען אויסגעמאָלט און דאָס לעמפּעל, וואָס הענגט איבער איהם; די אַלטע לייט אָבער, וואָס קניהען דאָרטען אַזוי פרום מיט דעם רויזענקראַנץ אין האַנד, האָבען שוין דאָרטען געקניהט פון קליינערהייד אָן. די געוועהנהייט טרייבט זיי כסדר אין דערזעל־ביגער שעה צו דעם זעלביגען אָרט און זיי באַמערקען גאָר ניט ווי דאָס געליעבטע הייליגע בילד ווערט אָפּגעריבען. און צום סוף מאַכט דאָך די עלטער סאַי ווי שוואַך אויף דער ראיה און בלינד, אַזוי, אַז עס קען זיך זיין גאַנץ גלייכ־גילטיג, צי די זאַך צו וועלכער מיר בעטען, זעהט זיך בכלל נאָך אָן, אָדער ניט. די וואָס גלויבען אַזוי ניט זעהענדיג, זענען אויף יעדען פאַל גליקליכער, ווי די שאַרף־אויגיגע,

וואָס באַמערקען גלייך יעדען שאַרפען קנייטש, וואָס באַווייזט זיך אויפ׳ן פנים פון זייער מאַדאָנא. קיין זאַך איז ניט שרעקליכער ווי אַ זאַ באַמערקען! אוודאי, האָב איך אַמאָל געגלויבט, אַז די געטריילאָזיגקייט פון די פרויען איז דאָס שרעקליכסטע, און, כדי דעמאָלט צו זאָגען דאָס שרעקליכסטע, האָב איך זיי אָנגערופען שלאַנגען. אָבער אַך! וועה! איצטער ווייס איך, אַז זיי זענען ניט אין גאַנצען שלאַנגען; וואָרים די שלאַנגען קענען פון זיך יעדעס יאָהר אַראָפּ וואַרפען די אַלטע הויט, און דורך אַ נייע הויט ווערען יינגער.

צי איינער פון דיביידע אַנטיקע סעלאַדאָנס איז געווען אייפערזיכטיג דאַרויף, וואָס דער מאַרקיז, אָדער בעסער געזאָגט, זיין נאָז, האָט זיך אויף דעם דערמאָנטען אופן געבאָדען אין גליק, — דאָס האָב איך ניט געקענט באַמערקען. באַרטאָלאָ איז זיך געזעסען מיט אַ רוהיג געמיט אויף זיין בענקעלע, די פיס־שטעקעלעך פאַרוואַרפען איינעם איבער׳ן אַנדערן, און זיך געשפּיעלט מיט דער סיניאָראַ׳ס שוים־הינטעלע, אַ זעהר שען חיה׳לע, וואָס באָלאָנאַ איז זיין היים, און וואָס מען קען איהם אויך ביי אונז אונטער דעם נאָמען באָלאָנעזער. דער פּראָפעסאָר האָט זיך בשום אופן ניט געלאָזט שטערען אין זיין געזאַנג, וועלכער איז צייטענווייז פאַראָדירט געוואָרען דורך די זיסע טענער, וואָס האָבען זיך געטראָגען פון דעם דערבייאיגען צימער. ווען ניט ווען האָט ער זיך אליין איבערגעהאַקט אין מיטען זינגען, כדי מיך צו באַשיטען מיט יוריסטישע פראַגען. ווען מיר האָבען ניט געקענט איינשטימען אין אַ געוויסען אורטייל, האָט ער אַ נעם געטאָן האַסטיגע אַקאָרדען און אָנגעצימבעלט עטליכע ציטאַטען. איך אָבער האָב אַלע מאָל אונטערשטיצט מיין מיינונג דורך דער אויטאָריטעט פון מיין לעהרער, דעם גרויסען הוגאָ, וועלכער איז אין באָלאָנאָ זעהר באַריהמט אונטער דעם נאָמען אוגאָנאָ, אויך אוגאָלינאָ.

— אַ גרויסער מענש! — האָט געזאָגט דער פּראָפעסאָר, און דערביי האָט ער געצימבעלט און געזונגען:

פון זיין שטים דער זאַנפטער רוף
קלינגט נאָך טיעף ביי דיר אין ברוסט,

די יסורים וואס זי האט
באשאפען דיר, איז זיסע לוסט.

אויך טהיבאוט, וועמען די איטאליענער רופען טיבאלדא, איז זעהר חשוב אין באלאנא; דאך קען מען דארט ניט אזוי די שריפ־טען פון יענע מענער, ווי מען קען דארט זייערע הויפט־אנזיכטען און דעם היפך. גאנז און סאוויני, האב איך אויסגעפונען, קען מען אויך נאר מיט די נעמען. אויף דעם לעצטען האט דער פראָ־פעסאר געמיינט, אז דאס איז א געלעהרנטע פרוי.

— אזוי! אזוי! — האט ער געזאגט, בעת איך האב איהם פאריכט אט דעם טעות — ווירקליך ניט קיין פרוי. האט מען מיך, הייסט עס, אפגענארט. מען האט מיר אפילו געזאגט, אז סיניאר גאנז האט אמאל די דאזיגע פרוי ארויסגערופען צו א טאנץ אויף א באל, און מען האט איהם אפגעזאגט, און דערפון איז ארויס געקו־מען א ליטערארישע שנאה.

— מען האט אייך ווירקליך פאלש באנאכריכטעט, דער סי־ניאר גאנז טאנצט גאר ניט. שוין אויס דעם מענשענפריינדליכען גרונד, כדי עס זאל ניט ענטשטעהן קיין ערד־ציטערניש. יענע ארויסרופונג צום טאנץ, איז וואהרשיינליך א שלעכט פארשטאַ־נענע אלעגאריע. די היסטארישע שולע און די פילאזאפישע, ווערען באטראכט אלס טענצערס, און אין דעם זינען מיינט מען דאס אפשר א קאדריל פון אוגאנע, טיבאלדא, גאנז און סאוויני. און אפשר אין דעם זין האט מען דאס געזאגט, אז סיניאר אוגאנע, הגם ער איז דער „דיאבעל באאטע“ פון דער יוריספרודענץ, טאנצט ער דאך אזוי צימליך פאס ווי לעמיער, און אז סיניאר גאנז, האט זיך אין דער לעצטער צייט פארמאסטען צו עטליכע גרויסע שפרינג, וואס האבען איהם געמאכט פאר דעם טענצער האגע, פון דער פילאזאפי־שע שולע.

— הייסט עס, — האט זיך דער פראפעסאר אויסגעבעסערט — דער סיניאר גאנז טאנצט בלויז אלעגאריש — דאך פלוצלינג האט ער זיך א נעם געטאן צו די סטרונעס פון דער גיטארע און ביי דעם ווילדעסטען געצימבעל האט ער געזונגען ווי ווילד:

אמת איז, זיין טיי'רער נאָמען
איז די פרייד פון אַלע הערצער,
כוואַליעס פון דעם ים, זיי שטורמען,
שוואַרץ פאַרוואָלקענט זיך דער הימעל,
תמיד הערט מען טאַראַר רופען,
גלייך ווי ס'וואָלטען ערד און הימעל
בוינען זיך פאַר אָט דעם נאָמען.

פון דעם הער געשען האָט דער פּראָפעסאַר ניט געוואוסט אפילו, אז ער עקזיסטירט. און דאָס האָט זיך זיינע נאַטירליכע סבות. וואָרים דער רוהם פון דעם גרויסען געשען האָט נאָך ניט דערגרייכט ביז באָלאָנא, נאָר ערשט ביז פּאָזושיא, וואָס איז פיער מייל פון דאַנען, און וואו ער וועט זיך נאָך אויפהאַלטען א לאַנגע צייט — פאַר הנאה וועגען. — געטינגען אליין איז אויך אין באָ־לאָנאָ ניט אויף אזוי פיעל באקאנט, ווי מען וואָלט געמעגט ער־וואַרטען, שוין אוים דאנקבארקייט דעפאר, ווייל געטינגען פלעגט זיך ליעב האָבען צו רופען דאָס דייטשע באָלאָנא. צי דער דאָזיגער נאָמען פאַסט זיך פאַר געטינגען? וועגען דעם וויל איך זיך ניט אריינלאָזען אין קיינע חקירות. על כל פנים אבער אונטערשיידען זיך ביידע אוניווערזיטעטען, דורך דעם איינפאַכען אומשטאַנד, וואָס אין באָלאָנא געפינען זיך די קלענסטע הינט און די גרעסטע געלערנטע, און אין געטינגען, פאַרקעהרט, די קלענסטע געלעהרנטע און די גרעסטע הינד.

קאַפּיטעל VI.

ווען דער מאַרקיז קריסטאָפּאָראָ די גומפּעלינאָ האָט אַרויסגעצויגען זיין נאָז פון דעם רויטען ים, ווי פּאַרצייטענס דער קעניג פּרעה, האָט זיין פּנים געגלאַנצט פון אַ שווייצענדיגער זעלבסט־צופרידענקייט. אַ טיעף־גערירהטער האָט ער צוגעזאָגט דער סיניאָראָ, אַז אזוי שנעל ווי זי וועט ווידער קענען זיצען, וועט ער זי מיט זיין אייגענעם וואָגען ברענגען קיין באָלאָנאָ. איצטער איז געוואָרען אָפּגערעדט, אַז דער פּראָפעסאָר זאָל אָפּפאָהרען פריהער, פאַרקעהרט, בארטאָלאָ זאָל מיטפאָהרען אין'ם מאַרקיז'ס וואָגען, וואו ער וועט קענען זיצען זעהר גוט אויף דער קעלנע און האַלטען דאָס הינטעל אויף דער שויס, און אַז ענדליך וועט מען אין פערצעהן טעג אָנקומען קיין פלאָרענץ, וואו סיניאָרא פראַנצעסקאָ, וואָס וועט רייזען מיט מילאָרדי קיין פּיזאָ, וועלען פאַר דער צייט שוין אויך דאָרט זיין. בעת דער מאַרקיז האָט אויף די פינגער אויסגערעכענט ווי פיעל דאָס וועט קאָסטען, האָט ער פאַר זיך געמורמעלט: Di Tanti palpiti סיניאָרא האָט זיך דערווייל געלאָזט הערען אויף די העכסטע טענער, און דער פּראָפעסאָר האָט געשטורעמט אין די סטרונעס פון דער גיטאַרע און האָט דערביי געזונגען מיט אַזעלכענע גליהענדיגע ווערטער, אַז טראָפּענס שוויס האָבען זיך געקייקעלט פון זיין שטערען און טרעהרען זענען איהם גערונען פון די אויגען און די טראָפענס שוויס און די טרעהרען האָבען זיך אויף זיין רויטען פּנים פאַראייניגט און זענען געוואָרען איין איינציגער טייך. בשעת דעם דאָזיגען זינגען און קלינגען האָט זיך פּלוצלינג אויפגעפּראַלט די טיר פון דערבייאיגען צימער און עס האָט אַריינגעשפּרונגען אַ וועזען.

— אייך, איהר מוזען פון דער אַלטער און דער נייער וועלט,

אײך אפילו, איהר נאָך ניט ענטדעקטע מוזען, װעמען עס װעלען ערשט פאַרעהרען די קומענדיגע דורות, און װעמען איך האָב גע־אהנט שוין פון לאַנג אין װאַלד און אויפ'ן ים, אײך באַשװער איך: גיט מיר פאַרבען, מיט װעלכע איך זאָל קענען מאָלען דאָס װע־זען, װאָס נאָך דער טוגענד, איז עס דאָס ערליכסטע אויף דער דאָזיגער װעלט. די טוגענד דאָס פאַרשטעהט זיך אליין, איז די ערשטע פון אלע ערליכקײטען. דער באַשאפער פון דער װעלט האָט זי באַציערט מיט אזוי פיעל חן, אזוי, אז עס האָט זיך אויס־געדראכט, אז נאָך אזא ערליכע זאַך, װעט ער שוין ניט קענען ארויסברענגען. ערשט מיט אמאָל האָט ער נאָכאמאָל צוזאמען גע־נומען אלע זײנע כחות, און אין א גוטער שעה האָט ער באַשאפען די סיניאָרא פראַנציסקא, די שענע טענצערין, דאָס גרעסטע מײס־טערשטיק, װאָס ער האָט באַשאפען נאָך דער טוגענד, און דערבײ האָט ער זיך ניט איבערגע'חזר'ט אויף דאָס מינדסטע, װי דאָס איז דער פאַל בײ די ערדישע מײסטערס, בײ װעלכע אין די שפּעטערע װערק באַװײזט זיך אלע מאָל דער אנטליהענער חן פון די פריהער־דיגע — נײן, סיניאָרא פראַנציסקא, איז אין גאַנצען אָריגינעל. זי האָט ניט די מינדסטע עהנליכקײט צו דער טוגענד. און עס זענען פאַראַן מבינים, װאָס האַלטען זי פאַר פּונקט אזוי ערליך, און גי־בען נאָר דעם פאָרצוג צו דער טוגענד, װאָס איז פריהער באַשאַ־פען געװאָרען, פאַר איהר ענשיענירעט. אבער איז דען דאָס א גרוי־סער חסרון, װען א טענצערין איז מיט װעלכע זעקס טױזענד יאָהר צו יונג?

אַך, איך זעה זי װידער, װי זי איז אזוי אַרײנגעשפּרונגען דורך דער אויפגעפראַלטער טיר ביז אין מיטען צימער ארײן, אין דער־זעלביגער רגע, האָט זי זיך אהן א שיער מאָל געדרעהט אויף אײן פוס, דערנאָך זיך א װאָרף געטאָן אין דער גאַנצער לענג אויף דער זאָפא. זיך צוגעהאַלטען די אויגען מיט בײדע הענד און אויסגע־רופען אהן אן אָטעם: — אַך, איך בין אזוי מיעד פון שלאָפען! דאָ איז צוגעקומען דער מאַרקיז און געהאַלטען א לאַנגע רעדע, אויף זײן געװעהנטליכען איראָנישען בריטען, כבוד־אָפּגעבענדען שטײנער, װאָס איז געװען א מאָדנער היפּך צו זײן קאָרגקײט, װען

ער האַט זיך דערמאַנט אַן געשעפטען, און צו זיין צופּלאַסענקייט ביי אַ סענטעמענטאַלער אַנרעגונג. און דאָך איז אַט די מאַניער ניט געווען קיין אונאַטירליכע. זי איז אפשר אין איהם דאַדורך געוואָרען נאַטירליך, ווייל איהם האַט געפעהלט געוואַגטקייט. יענע מאַכטלאַזיגקייט, וואָס ער האַט געגלויבט, אַז ער איז בארעכטיגט דורך זיין געלד און גייסט, זי אָפּען ארויסצואווייזען. און דערפאַר האַט ער זי אויף אַ פייגען שטייגער געזוכט צו פאַרדעקען דורך דער איבערטריבענסטער הכנעה. זיין ברייט שמייכלען ביי אַזעלכענע געלעגענהייטען, האַט געהאַט אין זיך עפּיס אונאַנגענעהם אנגענעהמעס, און מען האַט ניט געוואוסט, צי ווילט זיך איהם שמייסען צו באַלוינען מיט בייפאַל. אויף אַזאַ שטייגער האַט ער געהאַלטען זיין מאַרגען־רעדע פאַר סינאָרא פראַנצעסקאַ, וועלכע, האַט, נאָך האַלב שלעפעריג איהם קוים צוגעהערט: און ווען ער האַט צום שלוס געבעטען די ערלויבעניש צו קושען איהרע פיס, ווענינגסטענס דעם לינקען פוס, און האַט צוליעב דעם אויסגעשפּרייט זיין געל־זיידענע פאַטשיילע אויפ׳ן דיל און זיך אראָפּגעלאַזט אויף דער קניה, האַט זי איהם גלייכגילטיג אקעגען געשטרעקט איהר לינקען פוס, וואָס האַט געשטעקט אין אַ זעהר ליעבליכען רויטען שוך, אי געגענזאַץ צו דעם רעכטען פוס, וועלכער האַט געטראָגען אַ בלויען שוך. אַ פאָסירליכע קאָקעטישקייט, דורך וועלכער די צאַרטע, נעטע פאָרם פון די פיס, זאָל זיך נאָך מעהר אַנזעהען. נאָכדעם ווי דער מאַרקיז האַט געקושט דעם קליינעם פוס מיט יראת הכבוד, האַט ער זיך אויפגעהויבען מיט אַן אַכצענדיגען: אַ יעזו! אין געבעטען די ערלויבעניש פאַרצושטעלען מיך, זיין פריינד. די ערלויבעניש איז גענעצענדיג געגעבען געוואָרען, און דערביי האַט ניט געפעהלט קיין לויב ווערטער איבער מיינע מעלות, און ער האַט געשוואָרען ביי זיין קאַוואַלירישע עהרע, אַז איך האָב די אומגליקליכע ליעבע גאַנץ פיין באַזונגען.

איך האָב אויך געבעטען דער דאַמע, אַז זי זאָל מיר ערלויבען דאָס פאַרגעניגען איהר צו קושען דעם לינקען פוס. און אין דער רגע, ווען איך האָב די עהרע גענאָסען, האַט זי זיך אויפגעכאַפּט, ווי פון אַ פאַרנעבעלטען חלום, האַט זיך שמייכעלדיג צו מיר

אראָפּגעבויגען. האָט מיך באַטראַכט מיט גרויסע, פאַרוואונדערטע אויגען, האָט מיט פרייד א שפּרונג געטאָן אין מיטען צימער און האָט זיך ווידער געדרעהט אהן א שיעור מאָל אויף איין פוס. איך האָב געפיהלט מאָדנע, ווי מיין הארץ דרעהט זיך כסדר מיט, עס האָט איהם כמעט אָנגעהויבען צו שווינדלען. דער פּראָפעסאָר אָבער האָט זיך לוסטיג א נעם געטאָן צו די סטרונעס פון דער גיטארע און ער האָט געזונגען:

אָן אָפּער־סיניאָרא, זי האָט מיך דערזעהן
איך בין איהר געפעלען און ס'איז באַלד געשעהן,
מיר זענען געוואָרען א פּאָר.
אוי, וועה צו מיין אָרימע יאָהר!

באַלד האָבען באפרייט מיך פון איהר די קאָרסאָרען,
איך האָב זי פאַרקויפט צו זיי די בּאַרבּאָרען.
נאָך איידער זי האָט זיך פאַרזעהן —
בראַוואָ, ביסקראָמאַ, ס'איז שען!

סיניאָרא פראַנצעסקא האָט מיך נאָך אַמאָל באַטראַכט שאַרף און מיך אָפּגעמאָסטען פון קאָפּ ביז צו די פיס. און מיט א צופריעדענע מיענע האָט זי באַדאַנקט דעם מאַרקיז, אַזוי ווי איך וואָלט געווען א געשענק, וואָס ער האָט איהר געבראַכט אוים פיינקייט. אין דעם געשענק האָט זי געהאַט גאָר ווינציג אויסצוזעצען; נאָר וואָס מיינע האָר זענען פאַר איהר געווען צו העל־ברוין, און איהר וואָלט בעסער געפעלען, ווען זיי זאָלען געווען זיין טונקעלער, ווי די האָר פון אבאַט טשעקאָ. אויך זענען פאַר איהר מיינע אויגען געווען צו קליין, און מעהר גרין ווי בלוי. אַלס א באַצאָהלונג, ליעבער לעזער, וואָלט איך איצטער דער סיניאָרא פראַנצעסקא אויך באַדאַרפט שילדערן מיט איהרע חסרונות; אָבער איך האָב ווירקליך גאָר ניט אויסצוזעצען אקעגען אַט דעם ליעבליכען, כמעט לייכטזיניג געפאָרעמטער גראַציען־געשטאַלט. אויך דאָס פּנים איז געווען אין גאַנצען ווי מען געפינט עס ביי די גריכישע סטאַטוען. דער

שטערן און די נאָז, האָבן פאַרגעשטעלט איין איינציגע גראַדע ליניע, א זיסען רעכטען ווינקעל, האָט זיך דערמיט אויסגעפּאַרמירט די אונטערשטע נאָז־ליניע, וואָס איז געווען אזוי זאָנדערבאר קורץ. פונקט אזוי שמאָל איז אויך געוועז דער אָרט צווישען דער נאָז און דעם מויל, ווענענס ליפּען האָבן קוים דערגרייכט ביידע עקען און ס'איז דערגאנצט געוואָרען דורך א פּאַר'חלום'טען שמייכעלע: אונטער'ן מויל האָט זיך אויסגעבויגען א ליעבער, פולער קין. און דער האלז — אך! פרומער לעזער, איך קום צו ווייט. און א חוץ דעם האָב איך ביי דער דאָזיגער אינאוגוראל־שילדערונג נאָך ניט קיין רעכט צו ריידען פון די צוויי שווייגענדיגע בלומען, וואָס האָבען ארויסגעלויכטען ווי צוויי ווייסע פּאָעזיען, ווען סיניאָרא האָט אויפגעקנעפּעלט די זילבערנע האלז־קנעפּ פון איהר שוואַרץ־זיי־דענעם קלייד — ליעבער לעזער! לאָמיר בעסער ארויפגעהן צו דער שילדערונג פון געזיכט, פון וועלכען איך האָב נאָך צו דערצעהלען, אז עס איז געווען קלאָר און בלאס־געל ווי בורשטין. אז פון די שוואַרצע האָר, וואָס האָבען באַדעקט די שלייפען, ווי גלאַנצענדיג־גלאַטע פֿוואַלען, האָט דאָס געזיכט באַקומען א קייל־עכדיגקייט, און פון צוויי שוואַרצע פּלוצימדיגע אויגען, איז עס געוואָרען באַלויכ־טען ווי פון א כשוף־ליכט.

דו זעהסט, ליעבער לעזער, אז איך וואָלט וועלען דיר צושטע־לען א גרינדליכע לאָקאַלע באַשרייבונג פון מיין גליק, און פונקט אזוי ווי אנדערע רייזענדע, לייגען צו צו זייערע ווערק באַזונדערע קאַרטען פון היסטאָריש־וויכטיגע, אָדער אזוי מערקווירדיגע באַ־צירקען, אזוי וואָלט איך נאָך וועלען פראַנצעסקא'ן פאַרשטעלען דורך געדרוקטע בילדער, אבער אך! צו וואָס טויג א טויטע קאָ־פּיע פון די דרויסענדיגע אומריסען ביי פּאַרמען, וועמענס געטלי־כער רייץ באַשטעהט אין די לעבעדיגע באַוועגונגען. אפילו דער בעסטער מאָלער קען אונז אָט די פאַרמען ניט ארויס ברענגען ווי עס דאַרף צו זיין; ווייל די מאָלעריי איז דאָך נאָר א אויבערפלעכלי־כע, גיכער וואָלט דאָס שוין געקענט דער סקולפּטאָר. דורך א ביי־טענדיגער באַלייכטונג, קענען מיר ביי סטאַטוען אין א געוויסער מאָס ארויסברענגען א באַוועגונג. און דער פאַקעל, וואָס וואַרפט

איהר צו א אויסערליך ליכט, זעהט אויס, ווי זי וואָלט זי אויף פון אינעווייניג באלעבט. יאָ, עס איז פאראן א סטאטוע, וואָס וואָלט דיר, ליעבער לעזער, געגעבען א באגריף פון פראנצעסקא׳ס הערליכקייט. דאָס איז די וועגוס פון דעם גרויסען קאנאָווא, וועלכע דו קענסט געפינען אין איינעם פון די לעצטע זאָלען פון דעם פּאַלאַצאָ פיטטי אין פלאָרענץ. איך דענק איצטער אָפט פון יענער סטאטוע. טיילמאָל חלום׳ט זיך מיר, זי ליגט אין מיינע אָרעמס, און זי ווערט וואָס אמאָל אַלץ לעבעדיגער און צום סוף שעפּטשעט זי צו מיר מיט פראנצעסקא׳ס שטים. דער טאָן פון דער דאָזיגער שטים אָבער איז דאָס געווען, וואָס האָט צוגעגעבען צו איהר יעדען וואָרט די ליעבליכסטע, אונענדליכסטע באדייטונג. און ווען איך זאָל דיר וועלען דערצעהלען איהרע ווערטער, וואָלט דאָס געווען א טרוקענער הויפען בלומען, וואָס באזיצען דעם גרעסטען ווערט, נאָר דורך זייער ריח. אויף פלעגט זי אָפטמאָל אויסשפּרינגען אין דער הויך און טאנצען, בעת זי האָט גערעדט, און אפשר איז דאָס דער טאנץ געווען איהר אייגענטליכע שפּראך. מיין הארץ אבער האָט כסדר מיטגעטאנצט און האָט עקזעקוטירט דעם שווערסטען פּאַס, און האָט דערביי ארויסגעוויזען אזוי פיעל טאנץ־טאַלענט, ווי איך וואָלט מיר פון איהם קיינמאָל ניט געווען פאָרגעשטעלט. אויף אזא אופן האָט פראנצעסקא אויך דערצעהלט די געשיכטע פון דעם אבאָט טשעקאָ, א יונגען בחור׳ל, וואָס איז אין איהר געווען פארליעבט, ווען זי פלעגט נאָך שטריקען שטרוי־היט אין ארנאָ־טאָל. און זי האָט פאַרזיכערט אז איך האָב דאָס גליק צו זיין עהנליך צו יענעם. דערביי האָט זי געמאכט די צערטליכסטע פּאנטאָמימען, האָט צוגעדריקט די שפּיץ־פינגער צום הארצען איינמאָל און א צווייטען מאָל, האָט אויסגעזעהן ווי זי וואָלט מיט דער הוילער האנד ארויסגעבראכט די צערטליכסטע געפיהלען, און צום סוף האָט זיך א שוועבענדיגע, מיט א פולער ברוסט געווארפען אויפ׳ן זאָפא, האָט באהאלטען דאָס פּנים אין קישען און האָט הינטער זיך אויסגעשטרעקט די פיס אין דער הויך, און האָט געדריגעט מיט זיי ווי מיט הילצערנע ליאלקעס. דער בלויער פוס האָט געזאָלט פארשטעלען דעם אבאָ טשעקאָ, און דער רויטער פראנצעסקאָ. און

אין דעם ווי זי האָט פאַראַדיערט איהר אייגענע געשיכטע, האָט זי געלאָזטביידע פאַרליעבטע פיס זיך געזעגענען. און עס איז געווען א ריהרענד־נאַריש שוישפּיעל, ווי זיי האָבען זיך ביידע געקושט מיט די שפּיצען און זיך געזאָגט די צערטליכסטע ווערטער — און דער־ביי האָט דאָס ווילדע מיידעל געוויינט מיט חנ'עוודיגע טרעהרען, וועלכע זענען אבער ווען ניט ווען ארויס געקומען טיע־פער פון דער נשמה ווי עס האָט פאַרלאַנגט די ראָל. זי האָט אויך איבערדערצעהלט אויף א פּאַסירליך איבערגעטריבענעם שמערצליכען שטייגער, א רעדע וואָס דער אַבאַט טשעקאַ האָט געזאָלט האָבען געהאַלטען, אין וועלכער ער האָט געריהמט די שענ־הייט פון פראַנצעסקאַ מיט פּעדאַנטישע מעטאַפאָרען. און דער אופן אויף וועלכען זי האָט געענטפערט אלס אַרימע פראַנצעסקאַ, און אליין קאַפּירענדיג איהר אייגענע קול אין דער סענטימענטאַלי־טעט פון אמאָליגע יאָהרען, האָט געהאַט אין זיך עפּיס ליאַלקע־דיגעס, אומעטיגעס, אזוי אז עס האָט מיך מאָדנע גערירהרט. אַדע, טשעקאַ! אַדע פראַנצעסקאַ, איז געווען דער באַשטענדיגער רעפ־רעין. די פאַרליבטע פיס האָבען זיך ניט געוואָלט פאַרלאָזען — און איך האָב מיך שוין ענדליך געפרעהט, ווען א בייזער מזל האָט זיי צושיידט, נאָכדעם ווי זי האָט מיר איינגערוימט, אז עס וואָלט פאַר מיר געווען אן אומגליק ווען די ביידע ליעבענדע, וואָלטען באַ־שטענדיג געבליבען צוזאַמען.

דער פּראָפעסאָר האָט אפּלאָדירט מיט שפּאַסהאַפטע ציטער־דיגע קלאַנגען פון דער גיטאַרע, סיניאָרא האָט געזונגען, דאָס הינטעל האָט געבילט, דער מאַרקיז און איך האָבען געפּאַטשט מיט די הענד, ווי משוגעים, און סיניאָרא פראַנצעסקאַ איז אויפגעשטאַ־נען און זיך דאַנקבאַר פאַרנייגט. — עס איז ווירקליך א שענע קאָ־מעדיע, — האָט זי געזאָגט צו מיר, אבער עס איז שוין לאַנג, ווי זי איז צום ערשטען מאָל אויפגעפיהרט געוואָרען! און איך אליין בין שוין אזוי אלט! — קענט איהר טרעפען ווי אלט איך בין?

און דאָך האָט זי בשום אופן ניט ערוואַרט מיין ענטפער, און אליין שנעל געזאָגט: — אכצעהן יאָהר. — און האָט זיך דערביי

ארום געדרעהט אודאי אכצעהן מאָל אויף איין פוס. — און ווי אַלט זענט איהר, ? Dottore

— איך סיניאָרא, בין געבוירען געוואָרען אין דער נאכט פון ניי יאָהר אכצעהן הונדערט.

— איך האָב דאָך אייך שוין געזאָגט — האָט באמערקט דער מארקיז — דאָס איז איינער פון די ערשטע מענער פון אונזער יאָהרהונדערט.

— און ווי אלט מיינט איהר בין איך? — האָט פּלוצלונג אויסגערופען סיניאָרא לעטיצא, און ניט קוקענדיג אויף איהר חוה־קאָסטיום, וואָס איז ביז איצט געווען פארבאָרגען אונטער דער דעק פון בעט, האָט זי זיך ביי דער דאָזיגער פראגע, א הויב געטאָן אזוי ליידעשנאפטליך אין דער הויך, אז מען האָט באקומען צו זעהן ניט נאָר דעם רויטען ים, נאָר אויף גאנץ אראביען, סיריען און מעסאָפּאָטאמיען.

נאָר צוריק שפּרינגענדיג א דערשראָקענער פאר דעם דאָזיגען מורא'דיגען אנבליק, האָב איך עפּיס דאָרטען געשטאמעלט, ווענען די שווערינקייט, אזא פראגע צו פארענטפערן, אין דער צייט, ווען איך האָב דער סיניאָרא ערשט געזעהן ביז א העלפט; דאָך ווען זי איז צו מיר שטארקער צוגעשטאנען, האָב איך איהר צוגעגעבען דעם אמת, אז איך קען נאָך ניט בארעכענען דעם חילוק צווישען די איטאַליענישע יאָהרען און די דייטשע יאָהרען.

— איז דער חילוק א גרויסער? — האָט געפרעגט סיניאָרא לעטיצא.

— אודאי, — האָב איך איהר געענטפערט — וואָרים אזוי ווי די היץ שפּרייט אויס יעדען קערפּער, דערפאר זענען די יאָהרען אין ווארימען איטאַליען א סך לענגער ווי אין דעם קאַלטען דייטשלאַנד.

דער מארקיז האָט מיך בעסער ארויסגעצויגען פון דער פארלעגענהייט, דערמיט וואָס ער האָט גאַלאנט באהויפּטעט, אז איהר שענקייט האָט זיך ערשט איצט צואוויקעלט אין איהר פולסטער צייטיגקייט. — און סיניאָרא! — האָט ער צוגעגעבען — אזוי ווי

די פּאַמעראַנץ וואָס עלטער זי ווערט, אַלץ געלער ווערט זי, אַזוי ווערט אויך אייער שענקייט מיט יעדען יאָהר אַלץ צייטיגער.

די דאַמע האָט אויסגעזעהן צו זיין צופרידען מיט אָט דעם פאַרגלייך, און האָט אויך מודה געווען, אַז זי פיהלט זיך ווירקליך צייטיגער, ווי אַלעמאָל, באַזונדערס אַקעגען דעמאָלט, ווען זי איז נאָך געווען אַ דינער גאָר נישט, און איז צום ערשטען מאָל אויפגע־טראָטען אין באָלאָנאַ. און אַז זי קען נאָך איצט ניט משיג זיין, ווי זי האָט דאָס געקענט מאַכען אַזא פּוראָר אין אַזא געשטאַלט. און איצטער האָט זי דערצעהלט וועגען איהר דעביו אַלס אַריאַדנע, אַ זאַך וועגען וועלכער זי האָט אַלעמאָל געערדט, ווי איך האָב שפּע־טער ענטדעקט — און ביי געלעגענהייט האָט שוין אַלע מאָל סי־ניאָר באַרטאָלאָ געמוזט דעקלאַמירען דאָס געדיכט, וואָס ער האָט דעמאָלט צוגעוואָרפען אין טעאַטער. דאָס איז געווען אַ גוט געדיכט, פול מיט ריהרענדען טרויער איבער טהעזעאוס'עס טרייל אָזיגקייט, פול מיט בלינדער באַגייסטערונג פאַר באַקכוס און מיט בליהענדיגער פאַרהערליכונג פון אַריאַדנע. — Bella Cosa ! האָט אויסגערופען סיניאָרא לעטיציא ביי יעדען סטראָף, און איך האָב אויך געלויבט די בילדער דעם פערז־בוי און די גאַנצע באַ־האַנדלונג פון יענעם מיף.

— יאָ, זי איז זעהר שען, האָט געזאָגט דער פּראָפעסאָר.— און הינטער איהר ליגט געוויס אַ היסטאָרישער אמת, איבעריגענס דערצעהלען אונז עטליכע אויטאָרען אויסדריקליך, אַז ענעאַיס, אַ פּריסטער פון באַקכוס, האָט חתונה געהאַט מיט דער טרויערענדער אַריאַדנע, נאָכדעם ווי ער האָט זי געטראָפען אַ פאַרלאָזענע אויף נאַקסאָס; און ווי עס געשעהט אָפט, איז אין דער זאָגע פון דעם גאָטס פּריעסטער געוואָרען גאָט אַליין.

איך האָב ניט געקענט איינשטימען מיט דער דאָזיגער מיי־נונג, וואָרים אין דער מיטהאָלאָגיע נייג איך זיך גיכער צו דער היסטאָרישער פּאַרטייטשונג, און איך האָב געענטפערט: אין דער גאַנצער מעשה, אַז אַריאַדנע, נאָכדעם ווי טהעזעאוס האָט זי גע־לאָזט זיצען אויף נאַקסאָס, האָט זי זיך געוואָרפען באַקכוס'ן אין די אָרעמס, זעה איך ניט עפּיס אַנדערש, ווי די אַלעגאָריע, אַז זי

האט זיך איבערגעגעבן צום טרונק. א השערה, וואס עס טיילען מיט מיר נאך אנדערע געלעהרנטע פון מיין פאטערלאנד. איהר, העך מארקיז, מוזט אפשר וויסען, אז דער פארשטארבענער באנ־קיער בעטהמאן, האט אין דעם זין פון דער דאזיגער השערה, גע־וואוסט אזוי צו באלייכטען זיין אריאדנע, אז עס האט אויסגעזעהן, זי האט א רויטע נאז.

— יא, יא, בעטהמאן אין פראנקפורט איז געווען א גרויסער מאן! — האט אויסגערופען דער מארקיז; דאך אין דעם זעלביגען אויגענבליק, איז איהם הפנים עפּיס וויכטיגעס דורכגעלאפען אין קאפּ, ווארים זיפצענדיג האט ער געדעדט פאר זיך: — גאט, גאט, איך האב פארגעסען קיין פראנקפורט צו שרייבען צו ראטשילד׳ן! און מיט אן ערענסטען פּנים פון א סוחר, פון וועלכען עס איז פאר־שוואונדען יעדער שפּאס האט ער זיך גלייך צוזעגענט, אהן לאנגע צערעמאניען, און האט צוגעזאגט ווידער צו קומען ארום פאר־נאכט.

ווען ער איז שוין געהאט אוועק געגאנגען, און איך האב נאר וואס געוואלט, ווי עס פיהרט זיך אויף דער וועלט, מאכען מיינע נאכבאמערקונגען וועגען דעם מאן, דורך ועמענס גוטסקייט, איך האב געוואונען די אנגענעהמסטע באקאנטשאפט, האב איך צו מיין פארוואונדערונג אויסגעפונען, אז אלע קענען זיך איהם ניט גענוג אפּלויבען, און אז אלע האבען איהם באזונדערס געלויבט מיט די איבערטריבענסטע אויסדרוקען פאר זיין ענטהוזיאזמוס פאר דאס שענע, זיין אדעליג פיין באנעמען זיך, און זיין אונאייגענניציקייט. אויך סיניארא פראנצעסקא, האט איינגעשטימט אין דעם דאזיגען לויבגעזאנג, און דאך האט זי צוגעגעבען, אז זיין נאז איז אביסעל מורא׳דיג, און דערמאנט זי תמיד אן דעם טורעם פון פיזא.

ביים געזעגענען האב איך זי ווידער געבעטען זי זאל מיר טוען די טובה, איך זאל איהר מעגען קושען דעם לינקען פוס; אויף וועלכען זי האט מיט א שמייכעלדיגער ערענסטקייט אויסגעטאן דעם רויטען שוך און אויך דעם זאק; און נאכדעם ווי איך האב זיך אראפּגעלאזט אויף די קניה, האט זי מיר דערלאנגט דעם ווייסען, בליהענדיגען ליליענפוס, וועלכען איך האב אפשר פרומער

געדריקט צו די ליפּען, ווי איך וואָלט עס געוועזן געטאָן מיט דעם פּוס פון פּאַפּסט. ווי דאָס פאַרשטעהט זיך שוין פון זיך אליין, בין איך אויך שוין געווען דאָס קאַמער מיידעל, און האָב צוגעהאָלפען דעם זאַק מיט דעם שוך צוריק אָנצוטאָן.

— איך בין מיט אייך צופרידען — האָט געזאָגט סיניאָראַ פראַנצעסקאַ, נאָכדעם ווי איך בין פאַרטיג געווען מיט דעם עסק, ביי וועלכען איך האָב זיך ניט זעהר געאיילט, הגם אלע צעהן פינ־גער זענען געווען ביי דער ארבייט — איך בין מיט אייך צופרידען, און איהר זאָלט מיר נאָך אפּטער אָנטאָן די זאָקען. היינט האָט איהר מיר געקושט דעם לינקען פּוס, מאָרגען וועט פאַר אייך פריי זיין דער רעכטער. איבערמאָרגען וועט איהר מיר שוין מעגען קושען די לינקע האנד, און א טאָג נאָכדעם אויך די רעכטע. פיהרט אייך נאָר גוט אויף, וועל איך אייך שפּעטער צו דערלאַנגען דאָס מויל א. אַז. וו.; איהר זעהט, איך וועל אייך גערן לאָזען אַוואַנסירען, און אַזוי ווי איהר זענט יונג, קענט איהר עס אין דער וועלט נאָך וייט ברענגען...

און איך האָב עס וייט געבראַכט אין דער דאָזיגער וועלט! וועגען דעם זענט איהר מיינע עדות, איהר טאָסקאַנישע נעכט, דו העל־בלויער הימעל מיט די גרויסע זילבערנע שטערן, איהר ווילדע לאָרבערער־קוסטען און באַהאַלטענע מירטען, און איהר, א, זומפּען פון דעם אַפּעניו, וואָס איהר האָט געשוועבט ארום אונז מיט כלה־טענץ, און צוריק גע'חלומ'ט אין יענע בעסערע געטער־ציי־טען. ווען עס איז נאָך ניט געווען קיין גאָטישער ליגען, וואָס ערלויבט נאָר בלינדע באַפרידיגונגען אין דער פינסטער פאַרבאַהאַלטענער־הייט און פאַרקלעפּט יעדען פרייען געפיהל מיט צבועצ'קע פייגענ־בלעטער.

עס איז ניט נויטיג געווען קיין באַזונדערע פייגענבלעטער; וואָרים א גאַנצער פייגענבוים, מיט פילע פאַרנאַנדער געשפּרייטע צווייגען, האָט גערוישט איבער די קעפּ פון די גליקליכע.

קאַפּיטעל VII

וואָס שמיץ זענען, דאָס ווייס מען שוין; וואָס עס איז אָבער די ליעבע, דאָס האָט נאָך קיינער ניט ארויסגעבראכט. עטליכע נאַטור פילאָזאָפען האָבען באהויפּטעט, אז דאָס איז נאָר א מין עלעקטריציטעט. דאָס איז מעגליך; ווארים אינ׳ם מאָמענט ווען מען פאַרליעבט זיך, פיהלען מיר, ווי אן עלעקטרישער שטראהל אויס דעם אויג פון דער געליעבטער, וואָלט פּלוצלונג געטראָפען אין אונזער הארץ אריין. אַי, די דאָזיגע בליצען טוען אַן די גרעססטע שאדענס, און ווער עס וועט געגען זיי אויסגעפינען אן אַפּלייטער, דעם וועל איך מעהר אכטען ווי פרענקלינען. וואָלטען נאָר געווען אזעלכענע קליינע בליץ־אַפּלייטערס, וואָס מען זאָל זיי קענען טראָגען אויפ׳ן הארץ, און ביי וועלכע עס זאָלען אויך הענגען אזא וועטער־שטאַנג, וואָס זאָל קענען אָפּווענדען דאָס שרעקליכע פייער ערגיץ אנדערש! איך האָב אבער מורא, אז ביי דעם קליינעם אמאָר, קען מען ניט אזוי לייכט אוועק רויבען זיינע פיילען, ווי מען האָט געקענט ביי יופּיטער׳ן צורויבען זיין בליץ און ביי די טיראַנען דעם סצעפּטער. א חוץ דעם ווירקט ניט יעדע ליעבע ווי א בליץ; טיילמאָל לויערט זי ווי א שלאַנג אונטער רויזען, און שפּיאַנירט אויס דעם ערשטען שפּאלט אין הארצען, כדי זיך אהין אריין צו כאַפּען. טיילמאָל איז עס נאָר א וואָרט, א בליק, די דערצעהלונג פון עפּיס, וואָס פאלט אריין אין אונזער הארץ ווי א ליכטיג זאָמען־קערענדיל, ליגט דאָרטען א גאנצען ווינטער, ביז עס קומט דער פריהלינג, און דאָס קליינע זאָמען־קערענדיל וואקסט זיך פונאַנדער צו א פלאמענדיגער בלום, וועמענס ריח עס פאר׳שכור׳ט דעם קאָפּ. דיזעלביגע זון, וואָס האָט אין דעם עגיפּטישען נילוס־טאָל אויסגעבריהט די אייער פון קראָקאָדילען, קען אויך אין פּאָטסדאם, וואָס ליגט ביי דער האוועל, צייטיג מאכען אין א יונגען הארצען די

זאמען פון ליעבע — א חוץ דעם זענען פאראן טרעהרען אין מצרים און אין פּאַטסדאַם. אבער טרעהרען זענען נאָך לאנג ניט קיין ער־קלעהרונגען — וואָס איז די ליעבע? האָט נאָך קיינער ניט דער־גרונטעוועט איהר וועזען? האָט קיינער נאָך ניט אויפגעלעזט דאָס רעטעניש? אפשר וואָלט דאָס אויפלעזען געבראַכט גרעסערע יסורים ווי דאָס רעטעניש גופא, און דאָס הארץ ווערט דערפון דערשראָקען און פארשטאַרט ווי ביים אַנבליק פון דער מעדוזא. שלאַנגען דרעהען זיך ארום, ארום דעם שרעקליכען וואָרט, וואָס לעזט אויף דאָס דאָזיגע רעטעניש — אוי, איך וויל קיינמאָל ניט וויסען אָט דאָס אויפלעזונגס־וואָרט. דאָס ברענענדיגע אומגליק אין מיין הארצען איז מיר נאָך תמיד ליעבער, ווי דאָס קאַלטע פאר־שטאַרט ווערען. אוי, רעדט עס ניט ארויס, איהר געשטאָרבענע גע־שטאַלטען, וואָס איהר וואַנדעלט דורך די רויזענגערטנער פון דער וועלט, אָהן יסורים ווי א שטיין, אבער אויך אָהן געפיהלען, ווי א שטיין. און מיט בלייכע ליפּען שמייכעלט איהר אראָפּ אויף דעם נאַרישען בחור, וואָס לויבט דעם דופט פון די רויזען און באַ־קלאָגט זיך אויף די דערנער.

ווען איך בין אבער, ליבער לעזער, ניט אימשטאַנד צו זאָגען, וואָס אייגענטליך עס איז אזוינס די ליעבע, אזוי וואָלט איך דאָך אבער מיט אלע פּרטים געקענט דערצעהלען, ווי אזוי מען האלט זיך, און ווי אזוי איינעם איז אויפ'ן הארצען, ווען מען פארליעבט זיך אויף די אַפּעניניען. מען האלט זיך נעמליך ווי א נאַר. מען טאַנצט איבער בערגלעך און פעלזען און מען רעדט זיך איין, די גאַנצע וועלט טאַנצט מיט, אויפ'ן הארצען איז יענעם דערביי, ווי די וועלט וואָלט דאָס ערשט היינט באַשאַפען געוואָרען. און אליין איז מען דאָס דער ערשטער מענש. אַך, ווי שען איז דאָס אלץ! — האָב איך מיט פרייד אויסגערופען, ווען איך האָב פארלאָזט פראַנצעסקאַ'ס וואוינונג. ווי שען און טייער איז די דאָזיגע נייע וועלט! מיר איז געווען, ווי איך וואָלט דאָס באַדאַרפט געבען נע־מען צו אלע פלאַנצען און חיות. און איך האָב אלץ אַנגערופען לויט זיין אינעווייניגסטע נאַטור, און לויט מיין אייגענעם געפיהל, וואָס האָט זיך אזוי וואונדערבאר צונויפגעגאָסען מיט דער אויסערליכער

וועלט. מיין ברוסט איז געווען א קוואל פון אנטפלעקונגען, און איך האב פארשטאנען אלע פארמען און אלע געשטאלטען. דעם דופט פון די פלאנצען, דעם געזאנג פון די פייגעל, דאס פייפען פון ווינד און דאס רוישען פון די וואסערפאלען. טיילמאל האב איך אויך געהערט דאס קול פון גאט: — אדם וואו ביזטו? „דא בין איך פראנצעסקא.“ האב איך דאן אויסגערופען, „איך בעט צו דיר, וואָרים איך וויים, אז דו האסט באשאפען די זון מיט דער לבנה און די שטערן און די ערד מיט אלע איהרע באשעפענישען! דאן האט עס שטיל געלאכט פון די מירטען־קוסטען, און שטילערהייד האב איך אין מיר ארייגעזיפצט: אוי, זיסע נארישקייט, פארלאז מיך ניט!

שפעטערצו, ווען עס האט זיך אנגערוקט דער פארנאכט, האט זיך ערשט אנגעהויבען אויף אן אמת דאס גליק פון דער ליעבע. די בוימער פון די בערג האבען געטאנצט מיט שווערע קעפ, וואס זענען פון דער אונטערגעהענדיגער זון געווען באַשטראהלט אזוי רויט, ווי זיי וואלטען שכור געווארען פון זייערע אייגענע וויינטרויבען. אונטען האט דער טייך זיך האסטיגער א לאז געטאן, און געוויסט פול מיט מורא, גלייך ווי ער וואלט זיך געשראקען, אז די ענטציקט בארוישטע בערג זאלען ניט אומפאלען. דערביי האבען זיך פון ווייטענס געזעהן אזוינע ליעבליכע בליצען, ווי ליבטיגע קושען. — יא, האב איך אויסגערופען, — דער לאכענדי־גער הימעל קושט די געליעבטע ערד... א, פראנצעסקא, שענער הי־מעל, לאז מיך זיין דיין ערד! איך בין אזוי אין גאנצען ערדיש, און איך געה אזוי אוים נאך דיר, מיין הימעל! — אזוי האב איך אויסגערופען און בעטענדיג אויסגעשטרעקט מיינע הענד, און בין מיט׳ן קאפ אריינגעפאהרען ניט אין איין בוים, וועלכען איך האב דערנאך ארומגענומען, אנשטאט וואס איך האב איהם געזאלט שעלטען. און מיין נשמה האט אויסגעשריען פול מיט פרייד, שכור פון ליעבע, — און פלוצלינג האב איך דערזעהן א גלאנצענדיגע שארלאך־געשטאלט, וואס האט מיך מיט געוואלד ארויסגעריסען פון אלע מיינע חלומות, און מיך צוריק געבראכט צו דער קיהלסטער ווירקליכקייט.

קאפיטעל VIII.

אויף א גראז בערגיל אונטער א ברייטען לארבעער־בוים איז זיך געזעסען היאצינטהאס, דער דיענער פון מארקיז, און לעבען איהם אפאלא, זיין הונד. דער הונד איז גיכער געשטאנען, וואַרים זיינע פאָדערשטע לאפקעס האט ער געהאט ארויפגעלעגט אויף דער שארלאך־קניה פון דעם קליינעם מענשעלע, און זיך נייגעריג צוגעקוקט, ווי אט דאס מענשעלע האלט אין האנד א טאבליצע, אלע ווייַלע שרייבט ער עפיס דארויף, שמייכעלט פאר זיך אונ־מעטיג, שאקעלט מיט'ן קעפיל, זיפצט אפ טיעף און פערטאן רייניגט ער זיך מיט הנאה די נאָז.

— הירש היאצינט! — וואס, צו אלדי גוטע יאהר — האב איך איהם אקעגען גערופען — מאכסט אזעלכענע גרימאסען? נו, די סמנים זענען אלע גינסטיגע. אפאלא שטעהט דיר ביי דער זייט און דער לארבער הענגט שוין איבער דיין קאפ.

אבער איך האב דעם ארימען מענשען געטאן אן אומרעכט. פול מיט ליעבע האט ער געענטפערט: — גערדיכטען? ניין, איך בין א פריינד פון גערדיכטען, אבער שרייבען שרייב איך זיי ניט. וואס זאל איך שרייבען? אז איך האב דא גאר ניט געהאט וואס צו טון. האב איך מיך פון הנאה וועגען געמאכט א ליסט פון אלע יענע נעמען פון פריינד, וואס האבען אמאל געשפיעלט אויף מיינע לאטעריע צעטלען. עטליכע פון זיי זענען מיר נאך אפילו עפיס שולדיג — מיינט אבער ניט, הער דאקטאר, אז איך וויל אייך מאהנען — ס'איז נאך דא צייט, איהר זענט מיר גוט. וואלט איהר נאר דאס לעצטע מאל געווען געשפיעלט 1365 אנשטאט 1364, אזוי וואלט איהר איצטער געווען א מאן מיט הונדערט טויזענד מארק מזומנים, און איהר וואלט ניט באדארפט

דאָ ארום צו לויפען. איהר וואָלט אייך געקענט רוהיג זיצען אין האמבורג, רוהיג און בהרחבה, און איהר וואָלט געקענט ליגען אויף דער זאָפא און זיך לאָזען דערצעהלען, ווי עס זעהט אוים אין איטאַליען. זאָל מיר שוין אזוי גאָט העלפען! איך וואָלט אהער ניט געפאָהרען, ווען ניט צוליעב דעם הער גומפּעל. אוי, ווי פיעל היץ און געפאהר און מיעדקייט מוז איך דאָ אויסשטעהן, און וואו עס איז נאָר ערגיץ אן איבערשפּאנונג אָדער א שווערמעריי, איז אויך דער הער גומפּעל דערביי און איך מוז אלץ מיטמאַכען. איך וואָלט שוין געוועזן לאנג פון איהם אוועק געגאנגען, ווען ער זאָל זיך נאָר קענען באַגעהען אָהן מיר. וואָרים ווער וועט דערנאָך דערצעהלען אין דער היים וויפיעל כבוד און בילדונג ער האָט גענאָסען אין דער פרעמד? און זאָל איך זאָגען דעם אמת, איך אליין הויב אויך אָן א סך צו לייגען אויף בילדונג. אין האמבורג דארף איך זי, אַ דאנק גאָט, ניט האָבען; אבער מען קען ניט וויסען. עס טרעפט, מען קומט אמאָל אין אנ'אנדער אָרט. היינט איז א גאנץ אנדערע וועלט. און מען האָט רעכט: אזוי זיך אביסעל בילדונג ציערט דעם גאנצען מענשען. היינט דער כבוד וואָס מען האָט דערפון! ליידי מעקספיעלד למשל, ווי פיין זי האָט מיך היינט אין דערפריה אויפגענומען און האָנאָרירט! אקוראט ווי איהרם גלייכען. און זי האָט מיר געגעבען טרינק־געלד אַ פראנצעסקאָני, כאָטש די בלום האָט אין גאנצען געקאָסט פינף פּאָאָלי. א חוץ דעם איז דאָך גלאט א פארגעניגען, ווען מען האָט אין דער האנד דעם קליינעם, ווייסען פוס פון אַ דאמע.

איך בין ניט ווייניג געוועזן געטראָפען פון דער לעצטער באַמערקונג, און האָב גלייך אַ טראכט געטאָן: איז דאָס אַ שטאָכוואָרט? ווי אזוי האָט זיך אבער דער לומפּ שוין דערוואוסט פון דעם גליק, וואָס מיך האָט באגעגענט אָט ערשט. אין דעם טאָג, און אין דער זעלביגער צייט, ווען ער איז געוועזן פונקט אויף דער אנדערער זייט פון בארג? איז אפשר דאָרטען געוועזן עפּיס אן עהנליכע סצענע? און האָט זיך ניט דערביי אנטפּלעקט די איראָניע פון דעם גרויסען דיכטער פון דער וועלט־ביהנע דאָרט אויבען, וואָס האָט אפשר געלאָזט אויפפיהרען צום פארגעניגען פון די הימלישע

הערשאַפטען, נאָכטויזענד אַזעלכענע סצענעס, וואָס האָבען זיך גלייכצייטיג איינע דער אַנדערער פאַראַדירט? און דאָך זענען ביי־דע השערות געווען ניט באַגרינדעט, וואָרים נאָך א סך איבערגע־חזר'טע פראַגען, און נאָכדעם ווי איך האָב איהם צוגעזאָגט, איך וועל דעם מארקיז גאָר ניט דערצעהלען, האָט ער זיך פאַר מיר מודה געווען, אַז ליידי מעקספּיעלד איז נאָך געלעגען אין בעט, ווען ער האָט איהר איבערגעגעבען די טולפּע; אין דעם זעלביגען אויגענבליק וואָס ער האָט געוואָלט האַלטען די שענע רערע, האָט זיך איינער פון איהרע פיס באַוויזען א נאַקעטער, און אַזוי ווי ער האָט באַמערקט אויף איהם היהנער אויגען, האָט ער גלייך געבעטען די ערלויבניש, זיי אויסצושניידען. א זאַך וואָס איז ערלויבט געוואָ־רען און איז דערנאָך באַלוינט געוואָרען, מען האָט איהם דאָס ער־לויבט און באַלוינט מיט א פראַנצעסקאַני און אין איין וועג שוין אויך פאַר דעם איבערגעבען די טולפּע.

— עס נעהמט מיר אָבער אַלץ נאָר אין דעם כבוד — האָט היאַצינט צוגעגעבען — און דאָס האָב איך אויך געזאָגט דעם באַ־ראָן ראָטשילד, ווען איך האָב געהאַט די עהרע איהם די היהנער־אויגען אויסצושניידען. דאָס איז געשעהן אין זיין קאַבינעט; ער איז דערביי געזעסען אויף זיין גרינעם שטוהל, ווי אויף א טראָן, האָט גערעדט ווי א קעניג, און אַרום איהם זענען געשטאַנען זיינע קאָרטיערס און ער האָט געגעבען אָרדערס, און געשיקט שטאַפעטען צו אַלע קעניגע, און ווי איך האָב איהם פאַר דער צייט, אַזוי גע־שניטען די היהנער־אויגען, האָב איך מיר געטראַכט אין הארצען: דו האָסט איצטער אין דער האַנד דעם פוס פון דעם מאַן, וואָס ער אַליין האַלט איצטער אין זיינע הענד די גאַנצע וועלט, דו ביזט איצטער אויך א וויכטיגער מענש; ווען דו זאָלסט איהם דאָ אונטען אביסעל צו שאַרף ארייננשניידען, ווערט ער אין כעס און שניידט אויבען די גרעסטע קעניגע, נאָך ערגער — דאָס איז געווען דער גליקליכסטער מאָמענט פון מיין לעבען!

— איך קען מיר פאָרשטעלען דעם דאָזיגען שענעם געפיהל, הער היאַצינט, וועלכען אָבער פון דער ראָטשילד'שער דינאַסטיע, האָסטו אויף אַזאַ שטייגער אַמפּוטירט? איז עס אפשר געווען דער

הויכהארציגער ענגלענדער, דער מאַן אין לאָמבאַרד סטריט, וואָס האָט געעפענט אַ לייה־קאַסע פאַר קיסרים און מלכים?

— פאַרשטעהט זיך, העד דאָקטאָר, איך מיין דעם גרויסען ראָטשילד, דעם גרויסען נתן ראָטשילד, נתן דעם חכם, ביי וועמען דער קייזער פון בראַזיליען האָט פאַרזעצט זיין קרוין. אָבער איך האָב אויך געהאַט דעם כבוד צו קענען דעם באַראָן סאַלאָמאָן ראָטשילד פון פראַנקפורט, און הגם איך האָב זיך ניט געקענט דערפרעהען מיט זיין אינטימען פוס, האָט ער דאָך געוואוסט ווי אַזוי מיך צו שעצען. ווען דער הער מארקיז האָט איהם געזאָגט, אַז איך בין אַמאָל געוועזען אַ לאָטאַריע קאָלעקטאָר, האָט דער באַראָן געזאָגט זעהר וויציג: איך בין דאָך אַליין עפּיס עהנליכעס, איך בין דאָך דער אויבערקאָלעקטאָר פון דער ראָטשילדישער הויז, און מיין קאָלעגע דאַרף בשום אופן ניט עסען מיט דעם באַדיענטען, ער זאָל זיצען ביים טיש לעבען מיר, — און זאָל מיר אַזוי גאָט געבען אַלדאָס גוטס, הער דאָקטאָר, איך בין געזעסען לעבען סאַלאָמאָן ראָטשילד און ער האָט מיך באַהאַנדעלט אין גאַנצען ווי זיינס גלייכען, גאַנץ פאַמיליאַנאַר. איך בין אויך געוועזען ביי איהם אויף דעם באַריהמטען קינדערבאַל, וועלכער איז געוועזען באַשריעבען אין די צייטונגען. אַזוי פיעל פּראַכט, וועל איך שוין אין מיין גאַנצען לעבען ניט קריגען צו זעהן. איך בין דאָך אין האַמבורג אויך געוועזען אויף אַ באַל, וואָס האָט געקאָסט 1500 מאַרק און אַכט שילינג. אָבער דאָס איז דאָך נאָר געוועזען ווי אַ היהנער דרעקעלע אַקעגען אַ מיסטהויפען. וויפיעל גאָלד און זילבער און דימענטען איך האָב דאָרט געזעהן! וויפיעל שטערן און אָרדענס! דעם „פאַלקען־אָרדען“, דאָס „גאָלדענע פליעס“, דעם „לייבען אָרדען“, דעם „אָדלער־אָרדען“ — אפילו אַ גאַנץ קליין קינד, איך זאָג אייך, אַ גאַנץ קליין קינד — האָט געטראָגען אַן עלעפאַנטען אָרדען. די קינדער זענען געוועזען זעהר שען מאַסקירט און האָבען געשפּיעלט אין הלוואות. און זענען געגאַנגען אָנגעטאָן ווי די מלכים, מיט קרוינען אויף די קעפּ. אַ גרויסער יונג אָבער איז געגאַנגען אָנגעטאָן אַקוראַט ווי דער אַלטער נתן ראָטשילד. ער האָט דאָס געמאַכט זעהר גוט. האָט געהאַלטען ביידע

הענד אין די הויזען קעשענעס, האָט געקלונגען מיט געלד, האָט פאַרדראָסיג געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, ווען איינער פון די קליינע קעניגע האָט זיך געוואָלט בארגען געלד, און נאָר דעם קליינעם מיט דעם ווייסען מאַנטעל און די רויטע הויזען האָט ער פריינדליך גע־גלעט איבער די באַקען און איהם געלויבט: דו ביזט מיין פּלעזיר, מיין ליעבלינג, מיין פּ־אַכט, אָבער דיין פעטער מיכעל זאָל צו מיר ניט צוטרעטען. אָט דעם נאָר וועל איך גאָר ניט אנטלייהען. וואָרים ער גיט אויס מעהר מענשען יעדען טאָג, וויפיעל ער האָט צו פאַר־צעהרען אין א יאָהר. דורך איהם וועט נאָך קומען אן אומגליק אויף דער וועלט, און מיין געשעפט וועט דאַרונטער ליידען. אַזוי זאָל מיר גאָט געבען אַלדאָס גוטס, דער יונג האָט זיין זאַך געמאַכט גוט. באַזונדערס ווען ער האָט אונטערגעהאָלפען ביים געהען דעם די־קען קינד, אין ווייסען אַטלאָס, וואָס איז געוועזן איינגעוויקעלט מיט אמת'דיג זילבערנע ליליען און צו איהם געזאָגט: נאָ, נאָ, דו, דו, פיהר דיך נאָר גוט אויף. דערנעהר דיך ווי עס דאַרף צו זיין. זעה, אַז דו זאָלסט ניט ווידער אַמאָל אָוועקגעיאָגט ווערען. וועל איך ניט פאַרלירען מיין געלד. איך זאָג דאָך אייך, הער דאָקטאָר, עס איז געוועזן א פאַרגעניגען דעם יונג צו הערען. און אויב די אַנדערע קינדער, לויטער ליעבע קינדער, האָבען זייער זאַך זעהר גוט גע־שפּיעלט — ביז מען האָט זיי געבראַכט קוכען, און זיי האָבען זיך גענומען אַרומרייסען פאַר דעם בעסטען שטיק, און זיך געריסען ־י קרוינען פון די קעפּ, און געשריען און געוויינט, און אַנדערע האָ־בען זיך אפילו — — —

קאפּיטעל IX.

עס איז ניט פאראן קיין לאנגווייליגערע זאך אויף דער וועלט, ווי דאס לעזען אן איטאליענישע רייזע־באשרייבונג — סאידען אפשר דאס שרייבען פון איהר — און נאר דורך דעם קען עס דער מחבר ווי ניט איז מאכען אביסעל ערטרעגליך, ווען ער רעדט אין איהר פון איטאליען אזוי ווייניג ווי עס איז נאר מעגליך. טראצדעם וואס איך באנוץ זיך מיט דעם דאזיגען קונצשטיק זעהר גוט, קען איך דיר, ליעבער לעזער, ניט צוזאגען קיין סך אונטערהאלטונג אין די קומענדיגע קאפּיטלען. און טאמער וועסטו זיך לאנגוויילען ביי די לאנגווייליגע זאכען. וואס וועט אין זיי פּארקומען, טרייסט זשע דיך מיט דעם, אז איך מוז גאר אט די לאנגווייליקייטען שרייבען. איך ראט דיר, דא און דארטען היפּ איבער עטליכע זייטלעך, וועסטו דעמאלט מיט’ן בוך שנעלער פארטיג ווערען—אך, איך וואלט מיר געוואונשען, אז איך זאל דאס אויך האבען געקענט! מיין נאר ניט, אז איך שפּאס; ווען איך זאל דיר גאנץ ערענסט צוגעבען מיין אמת’ע מיינונג וועגען אט דעם בוך, וואלט איך דיר ראטען, שוין איצטער עס צוצומאכען, און גאר ניט ווייטער צו לייענען דערין. אן אנדער מאל וועל איך פאר דיר שרייבען עפּיס בעסערס, און ווען מיר וועלען אין דעם קומענדען בוך, אין דער שטאדט לוקא, זיך ווידער צוזאמענטרעפען מיט מאטהילדע און פראנצעסקא, וועלען דיר די ליעבע בילדער הארציגער געפעלען, ווי דאס איצטיגע און אפשר אויך די איבעריגע.

א דאנק גאט! פּאר מיין פענסטער צושפּיעלט זיך א קאטערינקע מיט לוסטיגע מעלאדיען! מיין טריבער קאפּ דארף האבען אזא אויפהייטערונג, באזונדערס ווייל איך באדארף איצטער באשרייבען מיין באזוך ביי זיין עקסצעלענץ, דעם מארקיז קריסטאפארא די גומפּעלינא. איך וויל די דאזיגע ריהרענדע געשיכטע אי־

בערגעבען גאַנץ גענוי, ווערטליך געטריי, אין איהר שמוציגסטער ריינקייט.

עס איז שוין געווען שפּעט, ווען איך בין אָנגעקומען צו דער וואוינונג פון מארקיז. ווען איך בין אריין אין צימער, איז היאַ־צינט געשטאַנען אליין און געפּוצט די גאָלדענע שפּאָרען פון זיין באַלעבאָס, וועלכער, ווי איך האָב עס געקענט זעהן דורך דער האַלב געעפענטער טיר פון זיין שלאָפצימער, איז געלעגען אויף די קניה פאַר א מאַדאָנא און פאַר אַ גרויסען קרוציפיקס.

וואָרים דאָס גוזטו וויסען, ליעבער לעזער, אַז דער מארקיז, אַט דער פאָרנעהמער מאַן, איז איצטער א גוטער קאַטוילִיק. אַז ער פיהרט שטרענג אוים די צערעמאָניען פון דער אליין באַקגליקענדער קירך, און ווען ער איז אין רוים, האַלט ער זאָגאר אוים פאַר זיך עטליכע אייגענע קאַפּליצעס, אוים דער זעלביגער סבה, פאַרוואָס ער האַלט אוים אין לאָנדאָן דאָס בעסט רייס־פערד און אין פּאַריז די שעהנסטע מענצערין.

— הער גומפעל טוט איצט תפילה — האָט מיר שטיל אַ זאָג געטאָן היאַנצינט, מיט א וויכטיגען שמייכעלע. און נאָכדעם ווי ער האָט מיר אָנגעוויזען אויף דעם קאַבינעט פון זיין באַלעבאָס, האָט ער נאָך צוגעגעבען — אַזוי ליגט ער אַלע אָבענד צוויי שעה אויף די קניה פאַר דער פּרימאַ־דאָנא מיט דעם יעזוס קינד. דאָס איז אַ פּראַכטיג בילד און עס האָט איהם געקאָסט זעקס הונדערט פראַנצעסקאַנים.

— און איהר, הער היאַצינט, פאַרוואָס קניהט איהר ניט הינ־טער איהם? אָדער זענט איהר אפשר ניט קיין פריינד פון דער קאַטוילִישער רעליגיאָן?

— איך בין יאָ אַ פריינד פון איהר, און ניט קיין פריינד — האָט יענער געענטפערט שאָקלענדיג פארטראַכט מיט׳ן קאָפּ. דאָס איז א גוטע רעליגיאָן פאַר אַ חשוב׳ען בּאַראָן, וואָס קען דעם גאַנ־צען טאָג ארום געהן ליידיג, און פאַר א קונסט־קענער; עס איז אָבער ניט קיין רעליגיאָן פאַר א האַמבורגער, פאַר א מאַן וואָס האָט זיך זיין געשעפט. ווער רעדט פאַר א לאָטעריע קאָלעקטאָר איז דאָס אוראי ניט קיין רעליגיאָן. איך מוז יעדע נומער, וואָס ווערט גע־

צויגען פארשרייבען אקוראט, און פארטראכט איך זיך דעמאָלט צופעליג ווענען בום! בום! בום! ווענען א קאטוילישען גלאָק, אָדער שוויבעלט עס מיר פאר די אויגען ווי קאטוילישער ווייהרויך, פארשרייב איך מיך. און שרייב איך א ניט ריכטיגע צאָהל, קען חלילה דערפון ארויסקומען דאָס גרעסטע אומגליק. איך פלעג אָפט זאָגען צו הער גומפעל: אייער עקסצעלענץ איז רייך, און קען זיך פארגינען צו זיין קאטויליש, וויפיל איהר ווילט, און איהר קענט אייך דעם שכל לאָזען איינרייכערן קאטויליש און קענט ווערען דום ווי א קאטוילישער גלאָק, און איהר וועט דאָך האָבען וואָס צו עסען; איך אָבער בין א געשעפטסמענש, און מוז מיינע זיבען חושים צוזאַמענהאלטען, כדי עפּים צו קענען פארדיענען. הער גומפעל וויל אפילו זאָגען, אז דאָס איז נויטיג פאר דער בילדונג. איך וועל ניט פארשטעהן ניט יאָהאן פאָן פיהעזיל, ניט דעם קאָרעטשיאָ, דעם קאָרעטשיאָ, דעם קאראוואטשיאָ — אָבער איך האָב מירעלע מאָל געטראכט דער קאָרעטשיאָ און קאָרעטשוא, און קאַראוואטשיאָ, וועלען מיר אלע גאָר ניט קענען העלפען, ווען קיינער וועט ביי מיר מעהר ניט שפּיעלען און דעמאָלט וועל איך ארייינפאַלען אין דער פּאטשיאָ. דערביי מוז איך זיך מודה זיין פאר אייך, הער דאָקטאָר, אז די קאָטוילישע רעליגיאָן פארשאפט מיר צומאָל ניט קיין פארגעניגען, און אלס א פארשטענדיגער מענש מוזט איהר מיר געבען גערעכט. איך זעה ניט איין דעם שכל. דאָס איז א רעליגיאָן, גלייך ווי דער ליעבער גאָט, זאָל גאָט היטען, וואָלט נאָר וואָס געהאט געשטאָרבען. און עס שמעקט דערביי פון ווייהרויך, ווי ביי א לויה, און דערביי ברומט אזא טרויעריגע באגרעבעניש־מוזיק, אז מען באקומט די מעלאנכאָליק — איך זאָג אייך, דאָס איז ניט קיין רעליגיאָן פאר קיין האמבורגער.

— אָבער הער היאצינט, ווי זשע געפעלט אייך די פּראָטעסטאנטישע רעליגיאָן?

— די איז מיר שוין ווידער צו שכל'דיג, הער דאָקטאָר. און וואָלט אין דער פּראָטעסטאַנטישער קירך ניט געווען קיין אָרגעל, וואָלט זי גאָר ניט געווען קיין רעליגיאָן. צווישען אונז גערעדט: אָט די רעליגיאָן שאדט גאָר ניט, און איז אזוי ריין ווי א גלאָז וואסער,

אַבער זי העלפט אויך גאָר ניט. איך האָב זי אויסגעפּרוּוּט, און דער פּרוּוו קאָסט מיך פיער מאַרק מיט פערצעהן שילינג —

— ווי אַזוי, מיין ליעבער הער היאַצינט ?

— זעהט איהר, הער דאָקטאָר, איך האָב מיר געטראַכט: דאָס איז אמת'דיג אַ זעהר אויפגעקלעהרטע רעליגיאָן און עס פעהלט איהר שווערמעריי און מופתים; און דאָך אביסעל שווער־מעריי מוז זי דאָך האָבען, אַ גאַנץ קליין מופת'ל דאַרף זי דאָך קענען באַווייזען, ווען זי וויל זיך אויסגעבען פאַר אַן אַנשטענדיגע רעליגיאָן. אַבער ווער זאָל דאָ באַווייזען מופתים ? האָב איך גע־טראַכט, ווען איך האָב אַמאָל אין האַמבורג באַקוקט אַ פּראָטעס־טאַנטישע קירך, וואָס האָט געהערט צו דעם גאַנץ הוילען מין, וואו ס'איז ניטאָ מעהר ווי ברוינע בענק און ווייסע ווענט, און אויף דער וואַנד הענגט ניט מעהר ווי אַ שוואַרץ טעוועלע, אויף וועלכען עס שטעהען אַ האַלב טוץ ווייסע ציפערן. דו טוסט אפשר דער דאָזיגער רעליגיאָן אַן אומרעכט, האָב איך מיר ווידער געטראַכט, אפשר קע־נען די דאָזיגע ציפערן באַווייזען פּונקט אַזעלכע וואונדער ווי אַ בילד פון גאָטס מאַמע, אָדער ווי אַ ביין פון איהר מאַן, דעם היי־ליגען יוסף. און כדי די זאַך אויסצוגעפינען, בין איך מיר גלייך געגאַנגען קיין אַלטאָנאַ, און האָב טאַקי די דאָזיגע נומערן באַ־זעצט אויף דער לאָטעריע. די אַמבע האָב איך באַזעצט מיט אַכט שילינג. די טערנע מיט זעקס, די קוואַטערנע מיט פיער, און די קווינטערנע מיט צוויי שילינג — אַבער איך פאַרזיכער אייך ביי מיין עהרע, אַז קיין איינציגער פון די פּראָטעסטאַנטישע נומערן איז ניט אַרויסגעקומען. איצטער האָב איך געוואוסט, וואָס איך האָב צו טראַכטען. איצטער האָב איך מיר געטראַכט: בלייבט מיר וועניגער איין רעליגיאָן, וואָס קען גאָר ניט, און ביי וועלכער עס קומט ניט אַרויס אפילו קיין אַמבע — וועל איך זיין אַזאַ נאַר, און אויף דער רעליגיאָן וואָס איך האָב איינגעשטעלט פיער מאַרק מיט פערצעהן שילינג און פאַרלוירען, צו געהען איינשטעלען מיין גאַנצע עולם־הבא ?

— הפנים, אַז די אַלטע אידישע רעליגיאָן זעהט אייך געוויס אויס פיעל צוועקמעסיגער ?

— הער דאָקטאָר, הערט מיר אויף מיט דער אַלט־אידישער רעליגיאָן. זי ווינש איך ניט מיין ערגסטען שונא. פון איהר האָט מען ניט מעהר ווי שאנד און שפּאָט. איך זאָג אייך, אז זי איז גאָר קיין רעליגיאָן ניט, נאָר אַן אומגליק. איך מייד אוים אלץ וואָס קען מיך אָן איהר דערמאָנען. און וויל „הירש“ איז א אידיש וואָרט און אויף דייטש הייסט עס היאַצינט, האָב איך מיר אפילו דעם אַלטען הירש געלאָזט לויפען און איצטער שרייב איך זיך אונטער: היאַצינט, קאָלעקטאָר, אָפּעראטאָר און טאַקסטאַטאָר. דערצו האָב איך נאָך די מעלה, וואָס אויף מיין שטעמפּעל שטעהט שוין א „ה“. און איך דארף מיר ניט לאָזען אויסקריצען קיין נייעם. איך זאָג אייך, עס האָט א סך צו זאָגען אויף דער וועלט ווי מען הייסט: דער נאָמען טוט אויף א סך. ווען איך שרייב זיך אונטער: „היאַצינט, קאָלעקטאָר אָפּעראטאָר און טאַקסטאַטאָר,“ קלינגט דאָך דאָס גאַנץ אנדערש, ווי איך וואָלט געשריעבען גלאַט הירש, און מען קען מיך דאַן ניט באהאַנדלען מעהר ווי א געוועהנליכען לומפּ.

— מיין ליעבער הער היאַצינט: ווער וואָלט דען אייך גע־קענט אזוי באהאַנדלען! עס זעהט אוים, אז איהר האָט שוין גע־מוזט טון אזוי פיעל פאר אייער בילדונג, אז מען דערקענט שוין אַן אייך דעם געבילדעטען מאַן, נאָך איידער איהר עפענט אויף דאָס מויל צו ריידען.

— איהר האָט רעכט, הער דאָקטאָר. איך האָב אין דער ביל־דונג געמאכט אזוינע פּאָרטשריט ווי א ריעזין. איך וויים ווירקליך ניט, ווען איך וועל זיך צוריקקעהרען קיין האמבורג, מיט וועמען איך זאָל זיך דאָרט חבר'ן; און וואָס אנבעלאַנגט די רעליגיאָן, וויים איך שוין יאָ, וואָס איך וועל טוען. פאר דער האנד אבער קען איך מיר נאָך ארויסהעלפען מיט דעם נייעם איזראַעליטישען טעמ־פּעל; איך מיין דעם ריינעם מאָזאיק־גאָטעסדינסט מיט אָרטהאָ־גראַפישע געזאַנגען און גערירהרטע דרשות און עטליכע אבערגלויבעלעך, וואָס א רעליגיאָן מוז האָבען. זאָל מיר אַזוי גאָט געבען אַל־דאָס גוטס, פאר מיר איז איצטער ניטאָ קיין בעסערע רעליגיאָן, און זי פאַרדיענט, אז מען זאָל זי אונטערשטיצען. איך וועל טון דאָס מיי־

ניגע און בין איך נאָר ווידער אין האמבורג, אזוי גייע איך מיר יעדען שבת, ווען ס'וועט נאָר ניט זיין קיין ציהונג, אין דעם נייעם רעליגיאָנס־טעמפעל. עס זענען ליידער פאראנען מענשען, וואס מאכען אָט דעם נייעם איזראַעליטישען גאָטעס דיענסט א שלעכטען נאָמען, און באהויפּטען, אז זי גיט, מיט רעספּעקט צו זאָגען, א געלעגענהייט צו דער שמד — אבער איך קען אייך פארזיכערן, אז דאָס איז א גוטע, ריינליכע רעליגיאָן, נאָך אביסעלע צו גוט פאר דעם אָרימאַן, פאר וועמען די אַלט־אידישע רעליגיאָן איז נאָך אפשר אַלץ זעהר נוצליך. דער אָרימאַן מוז האָבען א נאַרישקייט אין וועלכער ער פיהלט זיך גליקליך, און ער פיהלט זיך גליקליך אין זיין נארישקייט. אָט אזא אלטער איד, מיט א לאַנגער באָרד און צוריסענע קאפּאָטע, און וואָס קען ניט רעדען קיין איין אָרטהאָגראַפּיש וואָרט, און איז נאָך אפשר אביסעל פארכעוואטע, פיהלט זיך אפשר אינערליך גליקליכער ווי איך מיט מיין גאַנצער בילדונג. וואוינט זיך דאָרטען אין האמבורג אין א הייזעל אויף דער ברייטער בעקער גאס, א מאַן, וואָס הייסט משה לומפּ, מען רופט איהם אויך משה לומפּעל, אָדער גלאַט לומפּעל; אָט דער לומפּעל לויפט ארום די גאַנצע וואָך מיט'ן פּאַק אויפ'ן רוקען, כדי צו פאַרדיענען זיינע פּאָר מארק; און פון דעסטוועגען קומט ער אהיים פרייטאָג צו נאַכט, געפינט ער די מנורה מיט די זיבען ליכט אָנגעצונדען, דעם טיש וויים געדעקט, און ער לעגט אוועק זיינע פּעק מיט דאגות, זעצט זיך צום טיש מיט זיין קרומער פרוי און נאָך קרומערער טאָכטער, עסט מיט זיי פיש, וואָס זענען געקאָכט אין דער פיינער, ווייסער קנאָבעל זופּ, זינגט דערביי די פּראַכטיגע זמירות פון דוד המלך, פרעהט זיך מיט'ן גאַנצען הארצען איבער דעם, וואָס די קינדער ישראל זענען ארויס פון מצרים, פרעהט זיך אויך, וואָס די רשעים, וועלכע האָבען די אידען שלעכטס געטאָן, האָבען געהאט א שווארצען סוף, דאָס וואָס פּרעה, נבוכדנצר, המן, אנטיוכוס, טיטוס און אלע די לייט זענען טויט, און אז ער אבער — לומפּעל לעבט נאָך און עסט זיך פיש מיט זיין ווייב און קינד און איך זאָג אייך, הער דאָקטאָר, די פיש זענען דעליקאַט, און דער מענש איז גליקליך. ער דאַרף זיך ניט צו פּייניגען מיט קיין

בילדונג, ער זיצט זיך מיט הנאה אין זיין רעליגיאָן און אין זיין גרינעם שלאָף־ראָק, ווי דיאָגענעס אין זיין פאַס. ער באַטראַכט מיט הנאה זיינע ליכט, וואָס ער אליין שנויצט זיי אפילו ניט — און איך זאָג אייך, ווען עס זאָל זיך מאַכען די ליכט זאָלען ברענען אביסעל מאַט, און די שבת־גויה, וואָס האָט זיי צו שנויצען, איז גראָד ניטאָ ביי דער האנד, און עס מאַכט זיך גראָד, אַז רויטשילד דער גרויסער קומט אריין מיט אלע זיינע מעקלער, דיסקאָנטאָרען, ספּעדיטאָרען און קאָנטאָר שעפס, מיט וועלכע ער נעמט איין די וועלט, און ער זאָגט: — משה לומפּ, בעט דיר עפּיס אויס; וואָס דו ווילסט האָבען, וועט געשעהן — הער דאָקטאָר, איך בין איבערציינט, משה לומפּ וועט רוהיג ענטפערן: „שנויץ מיר די ליכט!" און ראָטשילד דער גרויסער, וואָלט זאָגען מיט פאַרוואונדערונג: וואָלט איך ניט געווען ראָטשילד, וואָלט איך וועלען זיין א לומפּעל!

בשעת היאַצינט האָט אויף אזא אופן, עפּיש־ברייט, לויט זיין טבע, ענטוויקעלט זיינע אנזיכטען, האָט זיך דער מארקיז אויפגעהויבען פון זיין תפלה־קישען און איז צו אונז צוגעקומען, נאָך אלץ מורמעלדיג אונטער דער נאָז עטליכע תפלות. היאַצינט האָט איצטער מיט א וואויל איבערגעצויגען דאָס מאַדאָנענבילד וואָס האָט געהאנגען איבער דעם בעט, האָט אויסגעלאָשעןביידע וואַקסענע ליכט, וואָס האָבען פאַר דעם בילד געברענט, האָט ארונטערגענומען דעם קופּערנעם קרוציפיקס, איז דערמיט צוריקגעקומען צו אונז, און האָט עס געפּוצט מיט דער זעלביגער שמאַטע און מיט דער זעלביגער שפּייענדיגער געוויסענהאַפטיגקייט, מיט וועלכער ער האָט נאָר וואָס געהאט געפּוצט די שפּאָרן פון זיין באַלעבאָס. דער באַלעבאָס אבער איז געווען ווי צושמאָלצען אין היץ און ווייכע שטימונג; אָנשטאָט אן אויבערקלייד, האָט ער געטראָגען א ברייטען, בלוי־זיידענעם דאָמינאָ מיט זילבערנע פראַנזען, און זיין נאָז האָט געשעמערירט אומעטיג, ווי א פאַרליבטער לואיס׳דאָר. — אָ, יעזוס! — האָט ער געזיפצט, ווען ער האָט זיך ארונטערגעלאָזט אויפ׳ן קישען פון זאָפא — דענקט איהר, ניט, הער דאָקטאָר, אַז איך האָב היינט אויסגעזעהן זעהר שוועֶרמעריש? איך בין זעהר גע־

ריהרט. מיין געמיט איז אויפגעלעזט, איך דערשפּיר א העכערע וועלט.

דאָס אויג עס זעהט דעם הימעל אָפען,
דאָס הארץ צונעהט אין זעליקייט!

— הער גומפּעל, איהר דאַרפט איינעמען — האָט היאַצינט איבערגעהאַקט די פּאַטהעטישע דעקלאַמאַציאָן — דאָס בלוט אין אייערע אינגעווייד איז ווידער שווינדעלדיג, איך וויים, וואָס איך פעהלט.

— דו ווייסט ניט, — האָט געזיפצט דער באַלעבאָס.

— איך זאָג אייך, איך ווייס — האָט געענטפערט דער דיע־נער, און גוטמוטיג געשאָקעלט מיט זיין ריהרעוודיגען פּנים׳ל — איך קען אייך אין גאַנצען, דורך און דורך. איך ווייס איהר זענט אין גאַנצען דער היפוך פון מיר; ווען איהר זייט דורשטיג, בין איך הונגעריג, ווען איהר זענט הונגעריג, בין איך דורשטיג; איהר זענט צו פעט און איך בין צו מאָגער. איהר האָט מעהר איינבילדונג, און איך האָב דערפאַר א חוש פאַר געשעפטען. איך בין א פּראַקטיקוס און איהר זענט א דיאַררעטיקום. קורץ און גוט, איהר זענט אין גאַנ־צען מיין אַנטיפּאָדעקס.

— אך, יוליא! — האָט געזיפצט גומפּעלינאָ — הלואי וואָלט געוועזן די געלע לעדערנע הענטשקע אויף דיין האַנד און איך וואָלט געקושט דיין באַק! האָט איהר הער דאָקטאָר אמאָל געזעהן די ערעלינגער אין ראָמעא און יוליא?

— אודאי, און מיין גאַנצער נשמה איז דאָך דערפון ענט־ציקט —

— אויב אזוי — האָט דער מאַרקיז אויסגערופען באַגייסטערט. און פייער האָט געשאָסען פון זיינע אויגען און באַלויכטען זיין נאָז — אויב אזוי פאַרשטעהט איהר מיך, אויב אזוי, ווייסט איהר, וואָס עס הייסט, ווען איך וועל אייך זאָגען: איך האָב ליעב! איך וויל מיך פאַר אייך אין גאַנצען אויפדעקען. זיי מוחל היאַצינט און געה ארויס —

— איך דאַרף גאָר ניט ארויס געהן — האָט היאַצינט געזאָגט

מיט פארדראָס — איהר דארפט זיך פאר מיר ניט צו זשעניערען, איך קען אויך די ליעבע, און וויים שוין —

— דו ווייסט ניט ! — האָט אויסגערופען גומפעלינאַ.

— א ראיה, הער מארקיז, אז איך וויים, דארף איך גאָר דער־מאָנען דעם נאָמען זשוליע מעקספיעלד. בארוהיגט אייך. מען האָט אייך אויך ליעב. אבער דאָס אלץ קען אייך גאָר ניט העלפען. דער שוואָגער פון אייער געליעבטער לאָזט זי ניט ארוים פון די אויגען און ער באוואכט זי טאָג און נאכט ווי א דימענט.

— אוי, איך אומגליקליכער — האָט געיאָמערט גומפעלינאַ— איך האָב ליעב און מען האָט מיך ליעב, באהאלטענערהייד דריקען מיר זיך די הענד, אונטער'ן טיש טרעטען מיר זיך אויף די פיס. מיר ווינקען זיך דורך מיט די אויגען און מיר האָבען ניט קיין געלע־גענהייט ! ווי פיעל מאָל שטעה איך מיר אזוי אין לבנה־שיין אויפ'ן באלקאָן און שטעל מיר פאָר, אז איך אליין בין יוליא, און מיין ראָמעאָ צי מיין גומפעלינאַ האָט מיט מיר געמאכט אן אראנדע־וואו, און איך דעקלאמיר, אין גאנצען ווי די ערעלינגער :

קום, נאכט ! קום גומפעלינאַ, דו טאָג אין דער נאכט !
ווייל דו וועסט רוהען אויף די פליגלען פון דער נאכט,
ווי פרישער שנעע אויף דעם רוקען פון א ראָב.
קום, מילדע ליעבעפולע נאכט ! קום און גיב
מיר מיין ראָמעאָ אדער גומפעלינאַ —

אבער וועה ! לאָרד מעקספיעלד באוואכט אונז תמיד און מיר שטארבען שיער ביידע פון דעם בענקשאפט־געפיהל ! איך וויל דעם טאָג ניט דערלעבען, ווען עס וועט קומען אזא נאכט, וואו יעדעם פון דער ריינער יוגענד בליהונג ווערט איינגעשטעלט, גע־ווינענדיג צו פארליערען ! אך ! אזא נאכט וואָלט פאר מיר געווען ליעבער, ווי ווען איך וואָלט געוואונען דאָס גרויסע געווינס אויף דער האמבורגער לאָטעריע.

— וואָס פאר א שווערמעריי ! — האָט אויסגערופען היאַ־צינט — דאָס גרויסע געווינס, 100,000 מארק !

— יאַ, ליעבער ווי דאָס גרויסע געווינס — האָט גומפּעלינאַ ווייטער גערעדט — וואָלט איך געהאַט אזא נאַכט, און אַך! זי האָט מיר שוין לאַנג צוגעזאָגט אזא נאַכט, ביי דער ערשטער געלע־גענהייט, און איך האָב מיר שוין געטראַכט, אַז זי וועט דערנאָך אויף צו מאָרגענס אין דער פריה דעקלאַמירען, אין גאַנצען ווי די ווי די ערעלינגער:

וויִלסטו שוין געהן? עס איז דאָך נאָך ווייט צו טאָג.
דאָס איז געוועזן די נאַכטיגאַל, און ניט די לערך,
וואָס האָט נאָר וואָס דערגרייכט דאָ צו דיין אויער.
זי זינגט ביי נאַכט דאָרט אויף דעם גראַנאַטבוים
גלויב מיר, ליעבער, עס איז געוועזן די נאַכטיגאַל.

דאָס גרויסע געווינס פאַר איין איינציגע נאַכט! האָט אונ־טערדעסען עטליכע מאָל איבערגע׳חזר׳ט היאצינט, און ניט געקענט צופריעדען ווערען מיט׳ן געדאַנק — הער מאַרקיז, איך האָב א גרויסע מיינונג פון אייער בילדונג, נאָר אַז איהר זענט אין דער שווערמעריי פאַרקראָכען אזוי ווייט, דאָס וואָלט איך קיינמאָל ניט געווען געגלויבט. די ליעבע זאָל עמיצען זיין ליעבער ווי דאָס גרוי־סע געווינס! אין דער אמת׳ן, הער מאַרקיז, זינט איך בין מיט אייך, אלס משרת, האָב איך מיך שוין צוגעוואוינט צו א סך בילדונג; נאָר אזוי פיעל ווייס איך, אַז ניט אפילו אַן אַכטעלע פון דעם גרויסען געווינס, וואָלט איך אוועקגעגעבען פאַר די ליעבע! רחמנא לצלן! ווען איך זאָל שוין אפילו רעכענען פינף הונדערט מאַרק, וואָס עס געהט אַרונטער, וואָלטען דאָך אויך נאָך אַליין געבליעבען צוועלף טויזענד מאַרק. די ליעבע! ווען איך רעכען צוזאַמען אַליין, וואָס די ליעבע האָט מיך געקאָסט, קומט נאָר אַרום צוועלף מאַרק מיט דרייצעהן שילינג. די ליעבע! איך האָב אויך געהאַט א סך בחנם׳דיג גליק אין דער ליעבע, וואָס האָט מיך גאָר ניט געקאָסט: ווען ניט ווען האָב איך מיין געליעבטער, פאַר קאָמ־פּלעסאַנס אויסגעשניטען די היהנער־אויגען. איין אמת׳דיגע, גע־פּיהלפּולע ליידענשאַפטליכע צוגעטאַנקייט, האָב איך נאָר געהאַט

איין אײנציק מאָל. און דאָס איז געװען צו דער דיקער גודעל פֿון דרעקוואַל. די פֿרוי האָט בײַ מיר געשפּיעלט, און װען איך פֿלעג קומען, צו באַנײַען איהר צעטעל, פֿלעגט זי מיר תּמיד דערלאַנגען אין האַנד אַרײַן אַ שטיק קוכען, אַ שטיק זעהר גוטען קוכען; טײלמאָל האָט זי מיר אויך געגעבען אײַנגעמאַכץ און אַ ליקערעלע דערצו. און װען איך האָב זיך אײנמאָל געקלאָגט פֿאַר איהר, אַז איך לײַד אָפּט פֿון דעם, װאָס ס'װערט מיר שװער אויפ'ן האַרצען, האָט זי מיר געגעבען דאָס רעצעפּט פֿון דעם פּולװער, װאָס איהר אײגענער מאַן האָט גענוצט. איך באַנוץ נאָך דעם פּראַשעק עד היום, ער טוט אויף אַ סך — קײנע װײטערע פּאָלגען האָט אונזער ליעבע ניט געהאַט. איך דענק, הער מאַרקיז, אַז איהר װאָלט אַמאָל באַדאַרפֿט אײנעם פֿון די פּראַשקעס. מײַן ערשטע זאַך, װי נאָר איך בין אָנגע־קומען קײן איטאַליען, איז געװען אַרײַנצוגעהן אין אַן אַפּטײק אין מאַילאַנד, און זיך לאָזען מאַכען די פּראַשקעס. און תּמיד טראָג איך זײ מיט מיר. װאַרט נאָר אַ װײַלינקע, איך װעל אַ זוך טון. און װען איך זוך געפֿין איך. און אַז איך װעל זײ געפֿינען, װעט אײער עקסצעלענץ איהם מוזען אײנעמען.

עס װאָלט פֿאַרנומען צופֿיעל צײַט, װען איך זאָל װעלען איי־בער'חזר'ן דעם פּירוש, װאָס דער פֿלײסיגער זוכער האָט געגעבען צו יעדער זאַך, װאָס ער האָט אַרױסגעשלעפּט פֿון קעשענע. און באַװיזען האָבען זיך: 1) אַ האַלב װאַקסען ליכט, 2) אַ זילבערן שײַ־דעל, אין װעלכען עס זענען געלעגען די אינסטרומענטען צום שנײַ־דען היהנער אויגען, 3) אַ לימאָנע, 4) אַ פּיסטויל, װעלכער, הגם ער איז ניט געװען געלאָדענט, איז ער דאָך געװען אַרומגעװיקעלט מיט פּאַפּיער, אפשר כּדי דער אָנבליק פֿון איהם זאָל ניט אַרױסרופֿען קײן בײזע חלומות, 5) אַ געדרוקטע ליסט פֿון דער לעצטער ציהונג פֿון דער גרויסער האַמבורגער לאָטעריע, 6) אַ שװאַרץ־לעדערן ביכעל, װאָס איז גלײַכצײַטיג געװען אי אַ תּהלים'ל און אי אַ ביכעל פֿאַר חובות, 7) אַ דאַרע הושענה װאָס איז געװען פֿאַרבונדען אין אַ קנופּ, 8) אַ פּעקעלע, װאָס איז געװען אַרומגעבונדען מיט אַן אָפּ־געבלאַקירטען ראָזאָװע סטענגעלע, און װאָס האָט ענטהאַלטען די קװיטונג פֿון אַ צעטעל, װאָס האָט אַמאָל געװאונען פֿופֿציג טויזענד

מאַרק, 9) אַ פּלאַטשיג שטיק ברויט ווי ווייס געבאַקענער שיפּס־צוויבאַק, מיט אַ קליין לעכיל אין דער מיט און צום סוף 10) דעם אויבען דערמאַנטען פּראַשעק, וועלכען דער קליינינקער האָט באַטראַכט מיט אַ געוויסער ריהרונג און מיט זיין פּאַרוואונדערט אויסגעמעטיגען שאָקעל מיט'ן קאָפּ.

— ווען איך גיב אַ טראַכט — האָט ער געזיפצט — אַז פאַר צעהן יאָהרען האָט מיר די דיקע גודעל געגעבען אַט דעם רעצעפּט און אַז איצטער בין איך אין איטאַליען און האַלט דאָס זעלביגע רעצעפּט אין דער האַנד, און לעז ווידער די ווערטער: sal mirabile Glauberi, דאָס הייסט אויף דייטש: עקסטראַ פיינער גלויבענזאַלץ פון דעם בעסטען סאָרט — אַי, דאַן איז מיר אויפ'ן האַרצען, ווי איך וואָלט דאָס דאָזיגע גלויבענזאַלץ שוין אליין איינגענומען, און ווי איך וואָלט שוין געפיהלט זיין ווירקונג. וואָס איז דער מענש! איך בין מיר אין איטאַליען און טראַכט וועגען דער דיקער גודעל פון דרעקוואַל! ווער וואָלט דאָס געדאַכט! איך קען מיר פאַרשטעלען, אַז זי איז איצטער אויפ'ן דאָרף אין איהר גאָרטען, וואו עס שיינט די לבנה און ס'זינגט דאָרט אודאי אויך אַ נאַכטיגאַל צי אַ לערכע —

— עס איז די נאַכטיגאַל און ניט די לערך — האָט אריינגעזיפצט גומפּעלינאַ און האָט פאַר זיך דעקלאַמירט:

זי זינגט ביי נאַכט דאָרט אויף דעם גאַראַנאַטבוים,
גלויב מיר, ליעבער, ס'איז געווען די נאַכטיגאַל!

— דאָס איז אַלץ איינס — האָט היאַצינט ווייטער גערעדט — פאַר מיינעטוועגען אַ קאַנאַריקעל; די פייגעל וואָס מען האַלט אין גאָרטען קאָסטען צום ווינציגסטען. דער עיקר איז דאָס בלומענהויז און די טאַפּעטען אין פּאַווילִיאָן, און די שטאַאַטס־פיגורען וואָס שטעהן פאַר איהם. און דאָ שטעהען למשל אַ נאַקעטער גענעראַל פון די געטער און די ווענוט אוריניאַ, וואָס ביידע קאָסטען זיי דרייהונדערט מאַרק. אין מירטען גאָרטען האָט זיך גודעל אויך געלאָזט מאַכען אַ פאָנטאַנעלע — און קען זיין אַז דאָרטען שטעהט

זי דאָס איצטער און שנייצט די נאָז און טוט זיך אפשר אָן די הנאה און טראכט פון מיר — אך!

נאָך דעם דאָזיגען זיפץ, איז געקומען א בענקענדיגע שטיל־קייט, וועלכע דער מארקיז האָט סוף כל סוף איבערגעהאקט מיט דער שמאכטענדיגער פראגע: — זאָג מיר אויף דיין עהרענוואָרט, היאצינט, גלויבסטו באמת אז דיין פראַשעק וועט ווירקען?

— אויף מיין עהרען־וואָרט, עס וועט ווירקען — האָט יענער געענטפערט — פארוואָס זאָל עס ניט ווירקען? ווירקט עס דאָך ביי מיר! און בין איך דען ניט א לעבעדיגער מענש ווי איהר? גלויבענזאַלץ מאכט אַלע מענשען גלייך; און ווען ראָטשילד נעמט איין גלויבענזאַלץ, פיהלט ער דיזעלביגע ווירקונג ווי דאָס קלענסטע מעקלערעל. איך וועל אייך אַלץ זאָגען פאראוים: איך שיט אריין דעם פראַשיק אין א גלאָז, גים אריין וואסער, גיב עס א ריהר, און אזוי ווי איהר האָט דאָס ארונטערגעשלונגען, ציהט צוזאמען א זויער פנים און זאָגט פרר! פרר! דערנאָך הערט איהר אליין, ווי דאָס קייקעלט זיך ארום אין אייך, און עס ווערט אייך מאָדנע אויפ׳ן הארצען, און איהר לעגט אייך אין בעט אריין, און איך גיב אייך מיין עהרענוואָרט, איהר שטעהט ווידער אויף, און איהר לעגט זיך ווידער און שטעהט ווידער אויף און אזוי כסדר, און אויף צומאָר־גענס פיהלט איהר זיך לייכט ווי א מלאך מיט ווייסע פליגעל, און איהר טאנצט אזש פאר געזונדקייט. נאָר וואָס איהר זעהט דאָן אוים אביסעל בלאַס; אבער איך וויים איהר האָט האָלד אויסצוקו־קען אביסעל שמאכטענדיג בלאַס. און ווען איהר קוקט אוים שמאכ־טענדיג בלאַס, האָט מען אייך האָלד —

הגם היאצינט האָט איהם אזוי שטארק צוגערעדט, און האָט שוין אפילו צוגעגרייט דעם פראַשעק, וואָלט דאָס פון דעסטוועגען גאָר ניט גע׳פועל׳ט, ווען דעם מארקיז זאָל ניט געווען פלוצלונג קומען אויפ׳ן זין די שטעל, וואו יוליא נעהמט איין דעם פאטאלען טרונק. — וואָס האַלט איהר, דאָקטאָר, — האָט ער אויסגערופען — פון דער מילער אין וויען? איך האָב זי געזעהן אלס יוליא, און גאָט! גאָט! ווי זי שפיעלט! איך בין דער גרעס־טער ענטהוזיאסט פאר דער ערעלינגער, אבער די מילער, ווען זי

טרינקט אויס דעם בעכער, האָט מיך פאַרכאַפּט — זעהט איהר, — האָט ער געזאָגט, נאָכדעם ווי ער האָט מיט אַ טראַגישע מינע גע־נומען דאָס גלאָז אין וועלכען היאַצינט האָט אַריינגעשאָטען דעם פּראָשיק — זעהט איהר, אַזוי האָט זי געהאַלטען דעם בעכער און געשווידערט, אַזוי אַז מען האָט מיטגעפּיהלט ווען זי האָט געזאָגט:

קאַלט ציהט אַ מאַטער שווידער דורך די אָדערן,
וואָס מאַכט פאַרשטאַרען שיער די לעבענס וואַרימקייט!

און אַזוי איז זי געשטאַנען, ווי איך שטעה איצטער, און האָט געהאַלטען דעם בעכער ביי די ליפּען און ביי די ווערטער:

וואַרט נאָר, טיבאַלד!
איך קום ראָמעא, דאָס טרינק איך אויס פאַר דיר!

האָט זי אויסגעליידיגט דעם בעכער —

— זאָל אייך וואויל באַקומען, הער גומפּעל! — האָט געזאָגט היאַצינט מיט אַ פייערליכען טאָן; וואָרים דער מאַרקיז האָט אין אַ באַבאהמענדער באַגייסטערונג אויסגעטרונקען דאָס גלאָז, און מיעד פון דער דעקלאַמאַציאָן, האָט ער זיך געוואָרפען אויפ'ן זאָפאַ.

דאָך איז ער לאַנג אַזוי ניט געלעגען. וואָרים פּלוצלונג האָט עמיצער אַנגעקלאַפּט אין טיר, און ס'איז אַריינגעקומען ליידי מעקספיעלד'ס קליינער זשאָקעי, וואָס האָט איבערגעגעבען דעם מאַרקיז מיט אַ שמייכעלדיגער פאַרנייגונג אַ בילעט, און איז גלייך צוריק אַרויס געגאַנגען. שנעל האָט יענער אויפגעריסען דאָס בי־לעט; בשעת דעם לייענען האָבען די נאָז און די אויגען אויפגע־לייכט פון ענטציקען. דאָך איז פּלוצלונג זיין פּנים גלייך געוואָרען ווי אַ מת. יעדער מוסקעל האָט געצוקט מיט פאַרלעגענהייט, פול מיט פאַרצווייפלונג איז ער אויפגעשפּרונגען, האָט געלאַכט מיט צאָרן, איז אַרומגעלאָפען און געשריען:

„וועה צו מיר, איך נאַר פון גליק!“

— וואָס איז? וואָס איז? — האָט געפרעגט היאַצינט מיט אַ ציטערדיגען קול, און האַלטענדיג אין דער ציטערדיגער האַנד דעם קרוציפיקס, וועלכען ער האָט איצטער ווידער געפּוצט! — וועט מען אונז איבערפאַלען היינטיגע נאַכט?

— וואס איז אייך, הער מארקיז? — האב איך געפרעגט ניט ווינציגער ערשטוינט.

— לייענט! לייענט! — האט אויסגערופען גומפעלינא, אונז צווארפענדיג דאס בילעט, און ער איז פול מיט פארצווייפלונג כסדר ארומגעלאפען אין צימער, און דערביי האט זיין בלויער דא־מינא ארומגעפלאטערט ווי א שטורם־וואלקען — וועה איז מיר, איך נאר פון גליק!

אין דעם בילעט אבער האבען מיר געלייענט אט וואס:

זיסער גומפעלינא! אזוי שנעל ווי עס וועט אנהויבען צו טאגען, מוז איך אפפאהרען קיין ענגלאנד. מיין שוואגער איז שוין אוועק געפאהרען און ער וועט אויף מיר ווארטען אין פלארענץ. איך בין איצטער ניט באוואכט, אבער ליידער נאר אט די איינציגע נאכט — לאמיר זשע זי באנוצען לאמיר דעם בעכער מיט נעקטער, וואס די ליעבע גיסט אן פאר אונז, אויס־ליידינען ביז צום לעצטען טראפען. איך ווארט, איך ציטער — דזשוליא מעקספיעלד.

— וועה איז מיר, איך נאר פון גליק! — האט געיאמערט גומפעלינא — די ליעבע וויל מיר דערלאנגען איהר בעכער מיט נעקטאר און איך. אוי, איך הויז־נאר פון גליק, איך האב שוין אויס־געליידיגט דעם בעכער פון גלויבענ־זאלץ! ווער נעמט צוריק ארויס דעם שרעקליכען געטראנק פון מיין מאגען! הילף! הילף!

— צו דעם קען שוין קיין שום בן־אדם מעהר ניט העלפען — האט געזיפצט היאצינט.

— איך באדויער אייך פונ׳ם גאנצען הארצען — האב איך אויך אויסגעדריקט מיין מיטלייד — אנשטאט דעם בעכער מיט נעקטאר, צו געניסען א גלאז מיט גלויבענס־זאלץ, דאס איז בי־טער! אנשטאט דער טראן פון ליעבע, ווארט אויף אייך איצטער דער שטוהל פון דער נאכט!

— א יעזו! א יעזו! — האט דער מארקיז נאך אלץ גע־שריען — איך פיהל ווי עס רינט דורך אלע מיינע אדערן — א, בראווער אפטייקער! דיין געטראנק ווירקט שנעל — אבער איך

וועל זיך דורך דעם־דאָך ניט לאָזען אפּהאַלטען, איך וועל לויפען צו איהר, פאַלען צו איהרע פיס און אויסגעהן פון בלוט!

— פון בלוט איז דאָ גאַר קיין רייד ניט — האָט אויסגעבעסערט היאַצינט — איהר האָט דאָך ניט קיין מערידען. זייט נאָר ניט ליי־דענשאַפטליך.

— ניין, ניין! איך וועל געהן צו איהר, אין איהרע אָרעמס— אוי נאַכט! אוי נאַכט —

— איך זאָג אייך — האָט היאַצינט גערעדט ווייטער מיט א פילאָזאָפישער געלאַסענקייט — איהר וועט אין איהרע אָרעמס ניט האָבען קיין מנוחה, צוואַנציג מאָל וועט איהר מוזען אויפשטעהן. זייט נאָר נים ליידענשאַפטליך, וואָס מעהר איהר וועט אין צימער אַרומשפּרינגען אויף און אָפּ און וואָס מעהר איהר וועט זיך ערגערן, אַלץ שנעלער וועט ווירקען דאָס גלויבענזאַלץ. איהר מוזט טראָגען ווי א מאַן, דאָס וואָס דער שיקזאַל האָט איבער אייך באַשלאָסען, אַז עס איז אַזוי אַרוים געקומען איז אפשר גוט. און עס איז אפשר גוט, וואָס עס איז אַזוי אַרויסגעקומען. דער מענש איז אַן ערדיש וועזען און איז ניט משיג די וועגען פון גאָט. דעם מענשען דאַכט זיך אָפּטמאָל אַט געהט ער אַקעגען זיין גליק, און אויפ׳ן וועג שטעהט אפשר דאָס אומגליק מיט א שטעקען, און ווען א בירגערליכער שטעקען פאַלט אויף אַן אַדעליגען רוקען, אַזוי דערפיהלט עס דער מענש, העך מאַרקיז.

— וועה איז מיר. איך נאָר פון גליק! — איז נאָך אַלץ ווי א ווילדער אַרומגעלאָפען גומפּעלינאָ. זיין דיענער האָט אבער רוהיג ווייטער גערעדט:

— דער מענש ערוואַרטעט אָפּט א בעכער מיט נעקטאַר און ער קריגט א זופּ פון שמיץ, און איז נעקטאַר זיס, אַזוי זענען דאָך די שמיץ דערפאַר נאָך ביטערער; און עס איז נאָך א גליק דאָס, וואָס דער מענש וועלכער שמייסט, ווערט סוף כל סוף מיעד, ווען ניט וואָלט עס דער אַנדערער זיכער ניט געקענט אויסהאַלטען. גע־פעהרליכער אבער איז עס נאָך, ווען דאָס אומגליק לויערט אויף דעם מענשען אויפ׳ן וועג פון ליעבע מיט א קינזשאַל און מיט גיפט. וואָרים דעמאָלט איז ער ניט זיכער מיט׳ן לעבען. אפשר, העך

מארקיז, איז עס ווירקליך גוט, וואס עס איז אזוי ארויסגעקומען? וואָרים אפשר וואָלט איהר, אין דער היץ פון ליעבע אהין געלאָפען צו דער געליעבטער און אויפ׳ן וועג וואָלט א קליינער איטאַליענער זיך א לאָז געטאָן אויף אייך מיט א קינזשאַל וואָס איז לאַנג זעקס בראַבאַנטער איילען און וואָלט אייך — איך וויל ניט עפענען דאָס מויל פאַר׳ן שטן — בלויז אריינגעשטאָכען אין לידקע אריין, וואָרים דאָ קען מען ניט, ווי אין האַמבורג גלייך רופען דעם וועכטער. און אין די אפענינען זענען גאָר ניט פאַראַנען קיין נאַכט וועכטער. אבער אפשר גאָר — האָט דער טרויסטער גערעדט ווייטער, און זיך ניט געלאָזט שטערען אויף דאָס מינדסטע פון דעם מאַרקיז׳ס פאַרצווייפלונג — אפשר גאָר, ווען איהר וואָלט זיך אזוי וואויל און וואָרים געוועזען געזעסען ביי דער לידי מעקספיעלד, וואָלט פלוצים דער שוואָגער צוריק געקומען פון דער רייזע און אייך צוגעשטעלט א פיסטויל צו דער ברוסט, און אייך געלאָזט אונטערשרייבען א וועקסעל אויף הונדערט טויזענד מאַרק? איך וויל מיין מויל ניט עפענען פאַר׳ן שטן, אבער איך שטעל מיר פאָר, ווי וואָלט געוועזען ווען איהר זענט א שענער מענש און לידי מעקספיעלד וואָלט געוועזען אין פאַרצווייפלונג, טאָמיר פאַרלירט זי אַט דעם שענעם מענשען, און אייפערזיכטיג, ווי די ווייבער זענען, וואָלט זי ניט וועלען, אז אנדערע זאָלען דורך איהר שפּעטער גליקליך ווערען. וואָס טוט זי? זי נעמט א ציטראָן, צי א פּאָמעראַנץ און שיט אריין א קליין פּראָשעקעל און זאָגט: קיהל דיך אָפּ געליעבטער, דו ביזט זיך אָנגעלאָפען און דיר איז הייס — און אויף צומאָרגענס אין דער פריה זענט איהר ווירקליך א קיהלער מענש. וויים איך פון א מאַן. ער האָט געהייסען פיעפער, און ער האָט געהאַט א ליידענשאַפטס ליעבע מיט א מיידעל, וואָס האָט געהייסען פּאַזאונענגעל-העהנדעל, און זי האָט געוואוינט אויף דער קאַווע-מאַכעריי, און ער האָט געוואוינט אין דער פוהלענטוויעטע —

— איך ווינש, הירש — האָט אויסגעשריען מיט כעס דער מאַרקיז, וועמענס אומרוהיגקייט עס האָט דערגרייכט די העכסטע מדרגה — איך ווינש אז דיין פּיעפער פון דער פוהלענטוויעטע,

און זיין פּאַזאונענגעל פון דער קאווע־מאַכעריי און דו און דיין גודעל, זאָלט אַלע האָבען אין בויך מיין גלויבענזאַלץ!

— וואָס ווילט איהר פון מיר, הער גומפּעל? — האָט געענט־פערט היאצינט, שוין אויך מיט היץ — וואָס בין איך שולדיג, אז לידי מעקספיעלד פאָהרט אַפּ גראָד היינט ביי נאַכט און גראָד היינט פאַרבעט זי אייך? האָב איך דאָס געקענט וויסען פאַראויס? בין איך אריסטאָטעלעס? בין איך אַנגעשטעלט ביי דער השגחה? איך האָב בלויז צוגעזאָגט אז דער פראַשעק וועט ווירקען, און ער ווירקט אזוי זיכער ווי איך בין אַמאָל געוואָרען געהאַלפען. און ווען איהר וועט אזוי אויפגעטראָגען און לײדענשאַפטליך ארומלויפען. וועט עס ווירקען נאָך שנעלער.

— אויב אזוי, וועל איך זיך רוהיג אנידער זעצען! — האָט געזיפצט גומפעלינא, געטופעט מיט די פיס, געוואָרפען זיך מיט כעס אויף דער זאָפא. אונטערדריקט מיט א כח זיין כעס און דער האָר מיט׳ן דיענער האָבען זיך לאַנג אָנגעקוקט, ביז יענער האָט ענדליך נאָך א טיעפען זיפץ און כמעט קוים וואָס מען האָט גע־הערט ארויסגערעדט:

— אָבער, הירש, וואָס וועט די פרוי דענקען פון מיר, ווען איך וועל ניט קומען. זי וואַרט איצט אויף מיר, מיט אומגעדולד וואַרט זי, זי ציטערט, זי גליהט פון ליעבע —

— זי האָט א שענעם פוס — האָט היאצינט גערעדט צו זיך אליין און אומעטיג געשאָקעלט דאָס קעפּעלע, אין זיין ברוסט אבער האָט עס הפנים געקאָכט. אונטער זיין רויטען מאַנטעל האָט מען געקענט זעהן ווי עס ארבייט א געוואַגטער געדאַנק —

— הער גומפּעל — האָט עס פון איהם ענדליך ארויסגע־רעדט — שיקט מיך!

ביי די דאָזיגע ווערטער האָט זיך א שטאַרקע רויטקייט צוגאָ־סען איבער דעם בלאַסליכען סוחר׳שען פּנים.

קאפיטעל X.

ווען קאנדיצע איז אנגעקומען קיין עלדאראדא, האט ער גע־זעהן ווי מעהרערע אינגלעך שפיעלען זיך ארום מיט גרויסע קלומ־פענס גאלד אנשטאט מיט שטיינער. דער דאזיגער לוקסוס האט איהם געמאכט צו גלויבען, אז דאס זענען די קינדער פון קעניג, און ער האט זיך ניט ווייניג פארוואונדערט, ווען ער האט פארנומען, אז אין עלדאראדא האבען די גאלדקלומפענס פונקט אזוי קיין ווערט ניט, ווי ביי אונז די קיעזעל שטיינער, און אז די שול־אינגלעך שפיעלען זיך דערמיט. מיט איינעם פון מיינע פריינד, אן אויסלענ־דער, האט געטראפען עפּיס עהנליכעס, ווען ער איז געקומען קיין דייטשלאנד און צוערשט געלייענט דייטשע ביכער און איז געווארען זעהר נשתומם איבער דעם רייכטום פון געדאנקען, וואס ער האט אין זיי געפונען; באלד אבער האט ער באמערקט, אז געדאנקען אין דייטשלאנד זענען פאראן אזוי פיעל ווי גאלד־קלומפענס אין עלדא־ראדא, און אז יענע שריפטשטעלער וואס ער האט געהאלטען פאר פרינצען פון גייסט, זענען געווען געוועהנליכע שול־אינגלעך.

די דאזיגע געשיכטע קומט מיר אלע מאל אויפ׳ן זין, ווען איך האב ברעה צו שרייבען די שענסטע רעפלעקסיאנען איבער קונסט און לעבען. און דאן לאך איך און באהאלט ליעבער מיינע געדאנ־קען און מיין פעדער, און אנשטאט דעם קריצעל איך מיר אויס אויפ׳ן פאפיער א בילד צי א פיגורעל, און זאג צו זיך אליין, אז אזעלכענע טאפּעטען דארף מען אין דייטשלאנד, אין דעם גייסטי־גען עלצאראדא, פיעל נויטיגער ווי גילדערנעסטע געדאנקען.

אויף דער טאפּעט, וואס איך וויין דיר איצטער, ליעבער לעזער, זעהסטו ווידער די וואוילבאקאנטע פנים׳ער פון גומפעלינא און פון זיין דיענער הירש־היאצינטאס. און ווען אפילו יענער

איז פֿאַרגעשטעלט מיט וויינינגער באַשטימטע שטריכען. האָב איך דאָך, אַז דו וועסט זיין געגנוג שאַרפֿזיניג צו באַגרייפֿען אַ נעגאַטאַ־ציאָנס־כאַראַקטער, כאָטש אָהן אַ שטאַרקער פּאָזיטיווער באַצייכע־נונג. דאָס לעצטע וואָלט מיך געוועז געקענט ברענגען צו אַ באַשעדי־גונגס־פּראָצעס, אָדער אפשר נאָך צו עפּיס ערגערעס. וואָרים דער מאַרקיז איז מעכטיג דורך זיין געלד און דורך זיינע פֿאַרבינדונגען, צו דער צו איז ער נאַטירליך נאָך דער פֿאַרביגדעטער פֿון מיינע שונאים. ער אונטערשטיצט זיי מיט סובסידיען. ער איז אַריסטאָ־קראַט, אולטראַ־פּאַפּיסט, נאָר עפּיס פֿעהלט איהם נאָך — יאָ, ער וועט זיך שוין אויך דאָס לאָזען אויסלערנען — דאָס לערנביכעל דערצו האָט ער אין די הענד, ווי דו וועסט עס זעהן אויף דער טאַפּעט.

עס איז ווידער אבענד, אויף דעם טיש שטעהען צוויי אָרעמ־לייכטערס מיט ברענענדיגע וואַקסענע ליכט, זייער שימער שפּיעלט איבער די גאָלדענע ראַהמען פֿון די חייליגע בילדער, וואָס הענגען אויף דער וואַנד, און זעהען אויס, דורך דעם פֿלאַקערדיגען ליכט אין דעם באַוועגליכען שאָטען, ווי זיי וואָלטען געלעבט. דרויסען פֿאַר דעם פֿענסטער, שטעהען אין זילבערנעם לבנה־שיין די שוואַרצע ציפּרעסען, און אין דער ווייט קלינגט אָפּ אַ טריעב מאַריען־ליעדעל, אין אָפּגעבראָכענע קלאַנגען און ווי פֿון אַ קראַנקער קינדער־שטים. אין צימער איז שטיקענדיג. דער מאַרקיז קריסטאָפּאָראָ די גומפּעלי־נאַ זיצט, אָדער בעסער געזאָגט, ליגט ווידער אַמאָל נאַכלעסיג אויף דעם קישען פֿון זאָפֿאַ. דער ערעלער, שוויצענדיגער לייב, איז ווי־דער באַקליידט מיט דעם דינעם בלוי־זיידענעם דאָמינאָ. אין די הענד האַלט ער אַ בוך, וואָס איז געבונדען אין רויטען סאַפֿיאַן פּאַ־פּיער מיט אַ גאָלדשניט, און ער דעקלאַמירט פֿון בוך אַרויס הויך און שמאַכטענדיג. זיין אויג האָט דערביי אַ מין קלעפּעכצדיגען גלאַנץ, עפּיס עהנליך ווי ביי פֿאַרליעבטע קאַטערס. און זיינע באַקען און ביידע זייטען־פֿליגעל פֿון דער נאָז זענען איבסעל בלייך פֿון ליידען. אָט די בלאַסקייט וואָלט זיך גוט געלאָזט ערקלעהרען פֿילאָזאָפֿיש אנטראָפּאָלאָגיש, ווען מען זאָל נאָר באַרעכענען, אַז

דער מארקיז האָט מיט אַן אבענד פֿריהער איינגעשלונגען אַ גאַנץ גלאָז מיט גלויבענזאַלץ.

הירש־היאַצינטאָס אבער איז געלעגן אויסגעצויגען אויף׳ן דיל, און מיט אַ גרויס שטיק ווייסען קרייד האָט ער אויף׳ן ברוינעם דיל אויסגעריסעוועט אומגעפעהר די דאָזיגע צייכענונג:

ווערלינג עס איז געווען צו זעהן, האָט דעם קליינעם מאַן ניט זעהר געשמעקט די דאָזיגע ארבייט. ביי יעדען מאָל, וואָס ער האָט זיך אַנגעבויגען, האָט ער געזיפצט און מיט ווידערווילען געמור־מעלט: ספּאַנדעאוס, טראָעכאוס, יאמבוס, אנטיספּאַס, אניפּעסט און די פּעסט! און כדי עס זאָל איהם זיין באקוועמער, האָט ער דערצו נאָך געהאַט אויסגעטאָן זיין רויטען מאַנטעל און עס האָ־בען זיך באוויזען צוויי קורצע הכנעה׳דיגע פּיסעלעך — אין ענגע שאַרלאַך־רויטע הויזען, און צוויי אביסעל לענגליכע אָפּגעמאָגערטע אָרעמס אין ווייסע, ברייטע העמד־אַרבעל.

— וואָס זענען דאָס פאַר מאָדנע פיגורען? — האָב איך איהם געפרעגט, נאָכדעם ווי איך האָב אַ ווייל זיך צוגעקוקט צו זיין אַרבייט.

— דאָס זענען פיס אין לעבענס גרויס — האָט ער ארויסגע־אָכצט אַן ענטפער — און איך געפּלאָגטער מענש, מוז אָט די פיס ארומטראָגען אין קאָפּ, און מיינע הענד טוען מיר שוין וועה פון אָט די אַלע פיס, וואָס איך מוז איצטער אויסשרייבען. דאָס זענען די אמת׳דיג עכטע פיס פון דער פּאָעזיע. ווען ניט צוליעב מיין ביל־דונג, וואָלט איך געלאָזט לויפען די פּאָעזיע מיט איהרע אַלע פיס. איך האָב איצטער ביי דעם הער מארקיז פּריוואַט אונטעריכט אין דער פּאָעזיע קונסט. דער הער מארקיז לייענט פאַר מיר פאָר די געדיכטען, און דערקלעהרט מיר פון וויפיעל פיס זיי באַשטעהן.

און איך מוז מיר זיי פאַרשרייבען, און שפּעטער נאָכרעכענען, צי דאָס געדיכט איז ריכטיג.

— איהר האָט אונז ווירקליך געטראָפען — האָט דער מאַר־קיז געזאָגט מיט א דידאַקטיש־פּאַטעטישען טאָן — אין א פּאָעטי־שער באַשעפטיגונג. איך וויים וואויל, דאָקטאָר, אז איהר געהערט צו יענע דיכטער, וואָס האָבען אַן אייגענזיניגען קאָפּ, און איהר האַלט ניט דערפון, אז אין דער דיכטקונסט זענען די פּיס דער עיקר. א געבילדעט געמיט אבער, קען זיך נאָר אויסשפּרייטען אין א געביל־דעטער פאָרם. און אַט די פאָרם קענען מיר נאָר לערנען פון די גרי־כען און פון די נייערע דיכטער, וואָס שטרעבען גריכיש, דענקען גריכיש, פיהלען גריכיש, און אויף אזא אופן ברענגען זיי די גע־פיהלען צו דעם מאַן.

— פאַרשטעהט זיך צו דעם מאַן און ניט צו דער פרוי, ווי א ניט־קלאַסישער ראָמאַנטישער דיכטער פלעגט עס טאָן — האָט באַ־מערקט מיין ווינציקייט.

— דער הער גומפּעל רעדט טיילמאָל ווי א בוך — האָט מיר פון דער זייט איינגערוימט היאצינט, און ער האָט צוגויפגעפּרעסט די שמאָלע ליפּען, שטאָלץ געבלינצעלט מיט די אויגעלעך און גע־שאָקעלט מיט׳ן קעפּיל ווי איינער וואָס זעהט וואונדער. — איך זאָג אייך — האָט ער צוגעגעבען אביסעל העכער — ווי א בוך רעדט ער טיילמאָל, ער איז דעמאָלט, אזוי צו זאָגען, קיין מענש ניט מעהר, נאָר א העכער וועזען. און איך, ווען איך הער זיך צו לענגער צו איהם, ווער איך ווי נאַריש.

— און וואָס האָט איהר דען איצטער אין די הענד? — האָב איך געפרעגט דעם מאַרקיז.

— בריליאַנטען! — האָט ער געענטפערט און מיר דערלאַנגט דאָס בוך.

ביי דעם וואָרט „בריליאַנטען" האָט היאצינט א שפּרונג געטאָן אין דער הויך; דאָך אזוי ווי ער האָט נאָר געזעהן א בוך, האָט ער געשמייכעלט מיט א רחמנות׳דיגען בליק. דאָס בריליאַנטענע בוך אבער האָט געהאַט אויף דעם פאָדער־בלאַט דעם פאָלגענדען טיטול:

„געדיכטען פון אויגוסט גראף פאן פלאטען;
שטוטגארט און טיבונגען. פערלאג פון דער
י. ג. קאטא'שער בוכהאנדלונג, 1828.“
אויף דעם הינטערשטען בלאט איז געשטאנען ציערליך אנגעשריע־בען: „א געשענק פון ווארעמער, ברידערליכער פריינדשאפט“. דער־צו נאך האט דאס בוך געשמעקט מיט יענעם זעלטענעם פאר־פיום, וואס האט ניט די מינדסטע פארוואנטשאפט מיט אדעקאל־לאן, און האט אפשר אויך נעהאט צו פארדאנקען דעם אומשטאנד, וואס דער מארקיז האט דערין געלייענט די גאנצע נאכט.

— איך האב די גאנצע נאכט ניט געקענט צומאכען קיין אויג — האט ער זיך פאר מיר געקלאגט — אזוי צורודערט בין איך גע־ווען. עלף מאל האב איך געמוזט אויפשטעהן פון בעט און צום גליק, האב איך דערבײַ געהאט דאס דאזיגע פארטרעפליכע בוך, פון וועלכען איך האב געשעפט ניט נאר באלעהרונג פאר דער פאע־זיע, נאר אויך א טרייסט פאר'ן לעבען. איהר זעהט ווי בכבוד איך האב נעהאלטען אט דאס בוך. עס פעהלט ניט קיין איין איינציג בלאט, און דאך, ווען איך בין אזוי גנזעסען, בין איך ניט איינמאל שיער געקומען צו א נסיון...

— דאס האט שוין ניט אײַנעם פאסירט, העד מארקיז.

— איך שווער אייך ביי אונזער ליעבער פרוי פון לארעטטא און אזוי וואהר ווי איך בין אן עהרליכער מאן — האט ער ווייטער געזאגט — די דאזיגע געדיכטען האבען ניט זייערס גלייכען. ווי איהר ווייסט, בין איך נעכטען אבענד געווען אין א פארצווייפלונג, אזוי צו זאגען **au Desespoir**, ווען דאס מזל האט מיר ניט פארגונען, איך זאל באזיצען מיין דזשוליא — און דא האב איך געלייענט אט די געדיכטען. יעדעס מאל א געדיכט, ווען איך האב געמוזט אויפשטעהן, און דער סוף איז געווען: אזא גלייכגילטיגקייט צו ווייבער, אז מיין אייגענער וועהטאג פון ליעבע איז מיר געוואו־רען דערווידער. דאס איז טאקי דאס שענע אין אט דעם דיכטער, וואס ער גליהט מיט ווארימער פריינדשאפט נאר צו מענער. ער גיט אונז דעם פארצוג פאר דעם ווייבליכען געשלעכט, און בלויז פאר דעם דאזיגען כבוד אליין דארפען מיר איהם זיין דאנקבאר.

מיט דעם איז ער גרעסער ווי אַלע אַנדערע דיכטער. ער חנפה'ט נימ דעם געוועהנטליכען געשמאַק פון דעם גרויסען עולם. ער האַלט אונז אַפּ פון אונזער תאוה צו ווייבער, וואָס ציהט אַרויף אויף אונז אַזוי פיעל אומגליק — אוי, ווייבער! ווייבער! ווער עס וועט אונז באַפרייען פון אייערע קייטען, וועט זיין אַ וואוילטעטער פון די מענשען. עס איז אַן אייבּיגער שאָדען, וואָס שעקספּיער האָט ניט דערצו באַנוצט זיין גרויסען טעאַטראַלישען טאַלענט. וואָרים ווי איך האָב דאָ נאַר וואָס געלייענט, האָט ער ניט מינדער גרוים האַרציג געפיהלט, ווי דער גרויסער גראַף פלאַטען, וואָס זאָגט וועגען שעקספּיער אין זיינע סאָנעטען:

נימ מיידעל־לוינען שטערען דיר דיין דרימעל
דאָך אייביג זוכסטו פריינדשאַפט צו געווינען;
צו רעטען דיך פון ווייבער דאָס האָט ער אין זינען,
און ס'איז זיין שענקייט דיין רוהם און אויך דיין הימעל.

בעת דער מאַרקיז האָט די דאָזיגע ווערטער דעקלאַמירט מיט אַ וואַרעם געפיהל, און דער גלאַטער קויט האָט זיך געשמאַלצען אויף זיין צונג, האָט היאַצינט געמאַכט אַ פּנים דאָ פון בייפאַל און דאָ פון ווידערווילען, און צום סוף האָט ער געזאָגט:

— הער מאַרקיז, איהר רעדט ווי אַ בוך. אויף די פערזען געהען אייך ווידער אַזוי ליכט אַראָפּ ווי ביי נאַכט, אָבער זייער אינהאַלט וויל מיר ניט געפעלען ווערען. אַלס מאַן פיהל איך זיך געשמייכעלט, דאָס וואָס דער גראַף פאָן פלאַטען גיט אונז דעם פאָרצוג איבער די ווייבער און אַלס אַ פריינד פון די ווייבער בין איך ווידער אַ געגנער פון אַזאַ מאַן. אַזוי איז דער מענש! — איינער עסט גערן ציבעלעס, אַן אַנדערער האָט מעהר געפיהל פאַר וואַרעמער פריינדשאַפט, און איך אַלס עהרליכער מאַן מוז אויפריכטיג צוגעבען, איך האָב ליעב צו עסען ציבעלעס, און אַ מיאוסע קעכין איז מיר ליעבער ווי דער שענסטער שעהנהייטס־פריינד. יאָ, איך מוז צוגעבען, אַז איך זעה נימ אַזוי פיעל שענעס אין דעם מענערשען געשלעכט, אַז מען זאָל זיך דערין קענען פאַרליעבען.

ווען היאַצינט האָט דאָס געזאָגט, האָט ער זיך באַטראַכט אין

שפיגעל. דער מארקיז אבער האָט זיך ניט געלאָזט שטערן און ער האָט דעקלאַמירט:

די שוים געביידע פון דער האָפנונג ברעכט צוזאַמען,
מיר גיבען זיך די מיה, און ווער, מיר קומען ניט צוזאַמען;
מיין נאָמען קלינגט אַרוים מעלאָדיש דיר
דאָך שטעלסטו זעלטען דאָס געדיכט צוזאַמען;
מיר זאָלען זיין צושיידט, ווי ס'איז די זון מיט דער לבנה,
דאָס האָבען געוואָלט די זיטע און פליכט צוזאַמען.
לעהן אַז דיין קאָפּ צו מיינעם, ווייל עס פּאַסט
דיין שוואַרצער קאָפּ מיט מיין העל פּנים צוזאַמען.
דאָך אַך! איך חלום בלויז, ווייל דו, דו געהסט פון דאַנען
נאָך איידער ס'גליק האָט אונז געבראַכט צוזאַמען,
די זעעלען בלוטיגען, וואָס עס שיידען זיך די לייבער.
אוי, וואָלט געווען עס בלומען וואָס מען פלעכט צוזאַמען!

— אַ קאָמישע פּאָעזיע! — האָט אויסגערופען היאַצינט, וועלכער האָט נאָכגעמורמעלט די גראַמען — פליכט און זיטע צוזאַמען, געדיכט צוזאַמען, פליכט צוזאַמען! קאָמישע פּאָעזיע! מיין שוואָגער, ווען ער לייענט געדיכטען, מאַכט ער זיך אָפטמאָל אַ שפּאַס, און ביים ענד פון יעדער שורה גיט ער צו די ווערטער „פון פאָרענט" און „פון הינטען". אמאָל דאָס ערשטע און אמאָל דאָס לעצטע; און איך האָב קיינמאָל ניט געוואוסט אַז די פּאָעזיע געדיכטע, וואָס קומען אַרוים פון אַזעלכענע גראַמען הייסען גאַ־זעלען. איך מוז נאָך אמאָל פּראָווען און זעהן צי דאָס געדיכט, וואָס דער הער מאַרקיז האָט דעקלאַמירט, וואָלט ניט געווען נאָך שענער, ווען נאָך דעם וואָרט צוזאַמען וואָלטען צוגעגעבען געוואָרען אמאָל אַזוי און אמאָל אַזוי „פון פאָרענט" און „פון הינטען". די פּאָעזיע דערפון וועט געוויס דורך דעם מיט צוואַנציג פּראָצענט שטאַרקער ווערען.

ניט קוקענדיג אויף דעם דאָזיגען פּלאַפּלען האָט דער מאַרקיז ווייטער דעקלאַמירט גאַזעלען און סאָנעטען, אין וועלכע דער ליעב־

האָבער באַזינגט זיין שענהייטס־פריינד, לויבט איהם, און קלאָגט זיך וועגען איהם, באשולדיגט איהם, אז ער איז קאַלט, מאַכט פּלע־נער כדי איהם צו דערגרייכען, וואַרפט צו איהם אייגעלעך, אוי־פּערזיכטעלט, שמעכטעלט, זוכט ארויס א גאַנצען אוצר מיט צערט־ליכקייטען, כדי אויסצודריקען זיין ליעבע, און דאָס, אזוי ווארם זעליג, אזוי ארומשמעקענדיג און ארומלעקענדיג, אזוי אז מען קען גלויבען, דער פּערפאָסער איז א מיידעלע, וואָס געהט אויס נאָך א מאַן — נאָר עס ווערט עפּיס מאָדנע, וואָס אַט דאָס מיידעלע האַלט זיך אין איין באַקלאָגען אויף דער „זיטע“, וואָס זי איז אזוי ביטער געשטימט אקעגען אַט דער „זיטע“ „וואָס צושיידט“, ווי א קעשע־נע גנב אקעגען דער פּאָליציי, און מאָדנע ווערט אויך דאָס, וואָס זי באַקלאָגט זיך אויף די וואָס האָבען קנאה און „כיטרע זיך פאַר־איינינגען אונז צו שטעהן אין וועג, און האַלטען אונז צושיידטע.“ און דאָס, וואָס זי קלאָגט זיך, אז דער פריינד טוט איהר אָן קרענקונ־גען, וואָס פּאַרוואונדען, און מאָדנע איז אויך דאָס, וואָס זי פאַר־זיכערט איהם, אז זי וויל איהם נאָר אָנקוקען פון דער ווייטענס און שווערט איהם: „ניט אמאָל א זילבע, זאָל דיין אוי׳ר דערשרעקען.“ און צום סוף איז זי זיך מודה:

„ביי אנדערע האָט מיין פערלאַנג געפונען ווידערווילען,
דו האָסט איהם ניט דערהערט, דאָך אָפּגעשלאָגען
האָסטו איהם אויכעט ניט, אַך, מיין זיס לעבען!“

איך מוז דעם מארקיז ארויסגעבען א צייגעניש, אז ער האָט די דאָזיגע געדיכטען גוט פארגעטראָגען. ער האָט דערביי געזיפצט, געאָכצט און זיך רוקענדיג אויפ׳ן זאפא אהין און אהער האָט ער גלייכצייטיג קאָקעטירט מיט דעם געזעס. היאצינט האָט ניט פאַר־פעהלט נאָכצופלאָפּלען די גראַמען, הגם ער האָט אין דערמיט אריינגעפלוידערט עטליכע באַמערקונגען ניט צו דער זאַך. די אָדען האָט ער געשענקט די גרעסטע אויפמערקזאַמקייט, ביי דעם דאָזי־גען מין, האָט ער געזאָגט, קען מען לערנען א סך מעהר, ווי ביי די סאָנעטען און גאַזעלען; ווארים אזוי ווי ביי די אָדען זענען די פּיס

גאנץ באזונדערס אפגעדרוקט פון אויבען, קען מען יעדעס געריכט מיט באקוועמליכקייט נאכרעכנען. יעדער דיכטער וואלט באַדארפט, ווי דער גראף פלאטען, אפדרוקען פון אויבען איבער די שווערסטע פאעזיע־געדיכטע די פיס און זאגען צו די לייט: זעהט, איך בין אן עהרליכער מאן, איך וויל אייך ניט באטריגען, אט די קרומע און גלייכע שטרעכעלעך, וואס איך שטעל אוועק פאר יעדען געדיכט, זענען אזוי צו זאגען ,א קאנטא פינטא פון יעדען געדיכט, און איהר קענט אויסרעכענען ווי פיעל מיה דאס האט מיך געקאסט. זיי זענען, אזוי צו זאגען, די מאס פון איילען פון יעדען געדיכט און איהר קענט נאכמעסטען. און פעהלט דערין איין איינציגע זילב, זאלט איהר מיך רופען גנב. אזוי וואהר ווי איך בין אן עהרליכער מאן. אבער טאקי דורך דעם דאזיגען פרומען פנים קען דאס פובליקום אפגענארט ווערען. טאקי דערפאר, ווייל די פיס זענען אנגעגעבען פאר דעם געדיכט, דענקט מען זיך: איך וויל ניט זיין קיין מיסטרויאישער מענש, צו וואס זאל איך דעם מאן נאכצעהלען? ער איז אודאי אן עהרליכער מענש, און אזוי צעהלט מען ניט נאך און מען ווערט באשווינדעלט. און קען מען דען אלעמאל נאכרעכענען? מיר זענען איצטער אין איטאליען און דערפאר האב איך צייט מיט'ן קרייד די פיס צו פאשררייבען אויפ'ן דיל און דורכזעהן יעדע אדע. אבער אין האמבורג, וואו איך האב מיין געשעפט, פעהלט מיר דערצו די צייט און איך וואלט געמוזט געטרויען דעם גראף פלאטען ניט געצעלטערהייד, פונקט ווי מען געטרויט ביי די געלד־בייטלען פון דער קוראנט־קאסע, אויף וועלכע עס שטעהט געשריעבען, וויפיעל הונדערט טאלער דארטען איז — זיי געהען פאר'חתמ'ט איבער פון איין האנד צו דער אנדערער. יעדער איינער געטרויט דעם צווייטען, אז עס געפינט זיך דערין אזוי פיעל, ווי פיעל עס שטעהט אויפגעשריעבען, און עס זענען דאך פאראנען ביישפיעלען, וואו א לייידיג־געהער, וואס האט ניט קיין סך צו טאן, האט אמאל געעפענט אזא בייטעל און נאכגעצעהלט און געפונען אין איהם א פאר טאלער צו ווייניג. אזוי קען אויך אין דער פאעזיע פארקומען א סך גנבות. באזונדערס ווען איך טראכט שוין וועגען געלד־בייטלען, הויב איך ניט אן צו גע־

טרויען. ווארים מיין שוואגער האט מיר דערצעהלט, אז אין דער תפיסה, וואס אין אדענזעע זיצט א געוויסער עמיצער וואס איז געווען אנגעשטעלט ביי דער פאסט, און ער האט ניט עהרליך גע־עפענט די געלד־בייטלען, וואס זענען דורכגעגאנגען זיינע הענד, ניט עהרליך האט ער זיי געעפענט און ניט עהרליך האט ער געלד ארויסגענומען, און האט זיי ווידער קונציג צוגעפגענעהט און זיי געשיקט ווייטער. הערט מען פון אזא געשיקטקייט אזוי פארלירט מען דעם צוטרויען צו מענשען, און מען ווערט א מיסטרויאישער מענש. עס זענען איצטער פאראנען א סך שווינדלען אויף דער וועלט. און אין דער פאעזיע איז עס געווים אזוי ווי אין יעדען אנדערן געשעפט.

— די עהרליכקייט — האט היאצינט ווייטער גערעדט, אין דער צייט, וואס דער מארקיז האט ווייטער דעקלאמירט, זיך ניט אומקוקענדיג אויף אונז, אין גאנצען פארזונקען אין געפיהל— די עהרליכקייט איז דער עיקר, הער דאקטאר, און ווער עס איז ניט קיין עהרליכער מאן, דעם באטראכט איך ווי א שווינדלער, און וועמען איך באטראכט פאר א שווינדלער, פון דעם קויף איך גאר ניט, פון דעם לעז איך גאר ניט. קורץ איך האב מיט איהם קיין געשעפטען ניט, איך בין א מאן, הער דאקטאר, וואס רעדט זיך גאר ניט איין: ווען איך וויל מיר פארט עפים איינרעדען, רעד איך מיר איין, אז איך בין אן עהרליכער מאן. איך וויל אייך דערצעה־לען אן עדעלען שטריך פון מיר. און איהר וועט נשתומם ווערען — איך זאג אייך איהר וועט נשתומם ווערען, אזוי וואהר ווי איך בין אן עהרליכער מאן. וואוינט זיך א מאן אין האמבורג אויף דעם שפעערסארט, און ער איז א קרעמער פון קרויט און ער הייסט קלע־צעל. דאס הייסט, איך רוף דעם מאן קלעצעל, ווייל מיר זענען גוטע פריינד, אבער אזוי הייסט דער מאן הער קלאץ. אויך זיין פרוי מוז מען רופען מאדאם קלאץ, און זי האט קיינמאל ניט גע־קענט ליידען, וואס איהר מאן שפיעלט ביי מיר, און ווען איהר מאן פלעגט ווען שפיעלען ביי מיר שפיעלען, האב איך ניט געטארט קו־מען צו איהם אהיים מיט דער לאטעריע צעטעל. נאר ער פלעגט מיר אלע מאל זאגען אין גאס: אט די און די נומער וויל

איך בײ דיר שפּיעלען, און דאָ האָסטו דיר דאָס געלד, הירש! און איך פלעג זאָגען: גוט קלעצעל! און װען איך פלעג אהײם קומען, פלעג איך אװעק לײגען דעם נומער אין א קאָנװערט פאַר זײנעטװעגען אין א זײט, און פלעג אױפשרײבען אױפ׳ן קאָנװערט מיט דײטשע בוכשטאבען: „אױף דעם חשבון פון דעם הער קריס־טיאַן הינריך קלאָץ.“ און איצט הערט זיך צו און שטױנט. עס איז געװעזען א שענער פריהלינגס טאָג, און די בױמער אױף דער בערזע זענען געװעזען גרין און די זעפיר װינטלעך זענען געװעזען אנגענעהם, און די זון האָט געגלאַנצט אין הימעל, און איך בין געשטאַנען בײ דער האמבורגער באַנק. מיט אמאָל קומט קלעצעל, מײן קלעצעל, און אין זײן אָרעם האלט ער זײן דיקע מאַדאַם קלאָץ און ער גריסט מיך, און רעדט מיט מיר װעגען גאָטס פריהלינג־פּראַכט, מאַכט אױך עטליכע פּאַטריאָטישע באַמערקונגען װעגען דעם ביר־גער מיליטער. דערנאָך האָט ער מיך געפרעגט, װי עס געהען די געשעפטען, און איך האָב איהם דערצעהלט, אז פאַר עטליכע שעה, איז װידער אײנער געשטאַנען בײם שאַנדקלאָץ, און אזױ אין א שמועס האָט ער מיר געזאָגט: נעכטען בײ נאַכט האָב איך גע־חלומ׳ט, נומער 1538 װעט ארױסקומען דאָס גרױסע געװינס — און אין דער רגע, װי די מאַדאַם קלאָץ האָט זיך אזױ פאַרקוקט אױף די קײזער־סטאַטיסטען פאַר׳ן ראַטהױז, האָט ער מיר ארײנגעשטופּט אין דער האַנד ארײן דרײצעהן קאָנקענדיגע לואיסדאָר׳ס — מיר דאַכט, איך פיהל זײ נאָך איצטער—און אײדער מאַדאַם קלאָץ האָט זיך װידער אומגעדרעהט, האָב איך געזאָגט: גוט קלעצעל! און בין אװעקגעגאַנגען. און איך געה מיר אזױ דירעקט, זיך ניט אומקוקענ־דיג, גלײך צו דער הױפּט־קאָלעקטע, און הײם מיר געבען די נומער 1538, און לעג מיר דאָס ארײן אין א קאָנװערט, אזױ שנעל װי איך קום אהײם, און שרײב מיר אױף: „אױף דעם חשבון פון ־עם הער קריסטיאַן הינריך קלאָץ.“ און װאָס טוט גאָט? פערצעהן טעג שפּעטער, כדי צו שטעלען מײן עהרליכקײט צו א נסיון, לאָזט ער ארױסקומען די נומער 1538 מיט א געװינס פון 50.000 מאַרק. װאָס טוט אבער הירש? אָט דער זעלביגער הירש, װאָס שטעהט איצטער פאַר אײך? אָט דער הירש טוט זיך אָן א רײן װײס אױ־

בער־העמדעל און א ריינעם ווייסען האלזטיך, און נעמט א דראָשקע, און ציהט זיך ארויס פון דער הויפּטקאַלעקטע די 50,000 מארק און פאָהרט דערמיט צו דעם שפּעערסאָרט — און ווי קלעצעל דער־זעהט מיך, פרעגט ער: הירש, וואָס ביזטו עפּיס היינט אזוי אויס־געפּוצט? איך אבער ענטפער ניט קיין וואָרט און לייג מיר אוועק אויפ׳ן טיש א גרויסען איבעראַשונגס־בייטעל מיט גאָלד און זאָג פייערליך: הער קריסטיאַן הינריך קלאָץ! די נומער 1538, וואָס איהר זענט געווען אזוי גוט ביי מיר צו באַשטעלען, האָט געהאָט דאָס גליק צו געווינען 50.000 מארק. אין דעם דאָזיגען בייטעל האָב איך די עהרע אייך איבערצוגעבען דאָס געלד און בין אזוי פריי מיר אויסצובעטען א קבלה! איז ווי קלעצעל האָט דאָס דערהערט, האָט ער אָנגעהויבען צו וויינען. ווי מאַדאַם קלאָץ האָט געהערט די געשיכטע, האָט זי אָנגעהויבען צו וויינען, די רויטע מויד האָט געוויינט, דער קרומער משרת פון געוועלב האָט געוויינט, די קינ־דער האָבען געוויינט, און איך? א וויבער מענש ווי איך בין, האָב איך דאָך ניט געקענט וויינען, און בין מיר צוערשט געפאַלען אין חלשות און ערשט נאָך דעם זענען מיר די טרערען געקומען פון די אויגען ווי א טייך מיט וואסער און איך האָב געוויינט דריי שטונדען.

ווען דאָס קליינע מענשעלע האָט דאָס דערצעהלט, האָט זיין קול געציטערט און פייערליך האָט ער ארויסגענומען פון קעשענע דאָס אויבען דערמאָנטע פּעקעלע, האָט דערפון אַפּגעוויקעלט דאָס ראָזאָווע סטענגעלע און מיר געוויזען דאָס קוויטעל, אויף וועלכען קריסטיאַן הינריך קלאָטץ האָט זיך אונטערגעשריעבען, אז ער האָט באַקומען די ריכטיגע סומע פון 50.000 מארק. — ווען איך וועל שטאַרבען — האָט היאַצינט געזאָגט מיט א טרעהר אין אויג — וועל איך הייסען מען זאָל מיר אריינלעגען אין קבר אָט די קבלה, און ווען איך וועל אמאָל דאָרט אויבען געבראַכט ווערען פאַר דעם בית דין־של מעלה, און וועל דאַרפען אַפּגעבען דין וחשבון פון מייַ־נע מעשים, דעמאָלט וועל איך מיט דער דאָזיגער קבלה אין האַנד צוטרעטען פאַר׳ן שטוהל פון דעם אַלמעכטיגען און ווען מיין קטגור, וועט אויסרעכענען אַלע עברות וואָס איך בין באַגאַנגען אויף

דער וועלט, און מיין גוטער מלאך וועט אויך וועלען אויסרעכענען מיינע גוטע מעשים, דאן וועל איך רוהיג זאגען: שווייג! — איך וויל נאר וויסען, איז אט די קבלה א ריכטיגע? איז דאס די האנד־שריפט פון קריסטיאן הענריך קלאץ? און דא וועט קומען צו לויפען א נאר קליין מלאכ'ל, און ער וועט זאגען, איך קען גענוי קלעצעלס האנדשריפט, און ער וועט באלד דערצעהלען די מערק־ווירדיגע געשיכטע פון דער עהרליכקייט, וואס איך האב אמאל באגאנגען. דער באשאפער פון דער אייביגקייט אבער, דער אלוויסענדער, וואס וויים אלצדינג, וועט זיך דערמאנען אן דער דאזיגער געשיכטע, און ער וועט מיך לויבען פאר דער זון, לבנה און די שטערען, און ער וועט גלייך בארעכענען אויפ'ן קאפ, אז ווען מיינע עבירות, זאלען ווערען אפגעצויגען פון די 50.000 מארק, קומט מיר נאך אלץ ארויס צו צאהלען רעשטע, און ער וועט א זאג טאן: הירש! איך מאך דיך פאר א מלאך פון ערשטען קלאס, און דו וועסט דארפען טראגען פליגעל מיט רויטע און ווייסע פעדערן.

קאפיטעל XI.

ווער איז דען דער גראף פלאטען, מיט וועלכען מיר האבען זיך דערקענט אין פריהערדיגען קאפיטעל אלס דיכטער און ווארימען פריינד? אך, ליעבער לעזער, די דאזיגע פראגע האב איך שוין לאנג געלייענט אויף דיין געזיכט, און מיט אומווילען געה איך צו צו דעם ענטפער. דאס איז דאך טאקי דאס שלים מזל פון די דייטשע שריפטשטעלער, וואס זיי מוזען יעדען גוטען צי שלעכטען נאר, וואס זיי צייכענען אויף אויפ׳ן טאפעט, ערשט באקאנט מאכען דורך טרוקענע כאראקטער שילדערונג און פערזענליכע באשרייבונג, כדי מען זאל ערשטענס וויסען, אז ער עקזיסטירט, און צווייטענס דערקענען דעם ארט, וואו דער קאנטשיק וועט איהם טרעפען, אויבען צי אונטען. פון פארענט אדער פון הינטען. אנדערש איז עס געוועזען ביי די אלטע פעלקער און אנדערש איז עס נאך היינט ביי די נייערע פעלקער, ווי למשל ביי די ענגלענדער און פראנצויזען, וואס האבען א פאלקס־לעבען און דערפאר האבען זיי פאלקס־כאראקטערען. מיר דייטשען אבער, מיר האבען אפילו א גאנץ נאריש פאלק, אבער ווייניג אויסגעצייכענטע נאראנים וואס זאלען זיין גענוג באקאנט, כדי מען זאל זיי קענען באנוצען אלס אלגעמיינע פארשטענדליכע כאראקטערען, אין פראזא אדער אין פערזען. דאס ביסעלע מענער, וואס מיר פארמאגען פון דעם סארט, האבען אמת רעכט, ווען זיי ווילען זיך מאכען פאר וויכטיג. זיי זענען בארעכטיגט פון זיך צו האלטען, אז זיי זענען אן אוצר וואס איז ניט צום אפשאצען. אזוי למשל איז דער הער געהיימראט שמאלץ, פראפעסאר אין דער בערלינער אוניווערזיטעט, א מאן, וואס איז ניט מיט קיין געלד צו באצאלען; א הומאריסטישער שריפטשטעלער קען זיך ניט באגעהן אהן איהם, און ער אליין

פיהלט אין זיך די דאָזיגע פּערזענליכע וויכטיגקייט, און דאָס, וואָס מען קען אָהן איהם ניט אויסקומען, אין אַזאַ הויכען גראַד, אַזוי אַז ער באַנוצט יעדע געלעגענהייט, כדי די הומאָריסטישע שריפטשטע־לער צו געבען שטאָף פאַר סאַטירע, און דערפאַר גריבעלט ער זיך טאָג און נאַכט, ווי אַזוי ער זאָל זיך קענען לעבערליך מאַכען אַלס שטאַאַטסמאַן, אונטערלעקער, דעקמאַן, אַנטיהעגעליאַנער, און פּאַטריאָט, כדי עפּיס אויפצוטאָן פאַר דער ליטעראַטור, פאַר וועל־כער ער איז זיך אויך מקריב. די דייטשע אוניווערזיטעטען מוז מען בכלל נאָכזאָגען דעם שבח, אַז זיי שטעלען צו פאַר דעם דייטשען שריפטשטעלער מעהר נאַראָנים, ווי יעדער אַנדערער צעך און גאָר באַזונדערס האָב איך זיי תמיד אין דער הינזיכט געוואוסט ווי אַזוי צו שעצען. דאָס איז אויך די געהיימע סבה, פאַר וואָס איך וועל זיך ערקלעהרען, אַז די אוניווערזיטעטען זאָלען בלייבען. הגם איך האָב תמיד געפערדיגט די פרייהייט פון דער אַרבייט און די פאַר־ניכטונג פון די צעכען. ביי אַזאַ שטאַרקען מאַנגעל אין אויסגע־צייכענטע נאַראָנים, וועט מען מיר ניט קענען געגוג אָפּדאַנקען, ווען איך וועל אויף דעם טאָפּעט ברענגען נייע, און זיי מאַכען נוצ־ליך פאַר אַלעמען. פאַר דעם וואויל און בעסטען פון דער ליטעראַ־טור, וויל איך דערפאַר איצטער רעדען מיט מעהר פּרטים פון דעם גראַף אויגוסט פאָן פּלאַטען־האַלערמינדע. איך וועל דערצו ביי־טראָגען, אַז ער זאָל פאַר דעם צוועק באַקאַנט ווערען. איך וויל איהם ליטעראַריש אויספּאַשען, ווי די איראָקעזען טוען מיט די געפאַנגע־נע, וואָס זיי עסען דערנאָך אויף ביי די שפּעטערדיגע יום־טובים. איך וועל זיך מיט איהם פאַרנעמען גאַנץ געטריי און עהרליך, און אַבסאָלוט העפליך, ווי עס פּאַסט פאַר אַ בירגערליכען מענשען. איך וועל דאָס מאַטעריעלע, דאָס אַזוי גערופענע פּערזענליכע, נאָר אויף אַזוי ווייט באַריהרען, אויף וויפיעל גייסטיגע ערשיינונגען וועלען זיך דורך דעם לאָזען ערקלעהרען, און איך וועל אַלע מאָל אָנגעבען דעם שטאַנדפּונקט פון וועלכען איך קוק אויף איהם, און טיילמאָל אפילו די בריל דורך וועלכער איך קוק אויף איהם.

דער שטאַנדפּונקט, פון וועלכען איך האָב דעם גראַף פּלאַטען צום ערשטען מאָל דערזעהן, איז געווען מינכען. דער אָרט פון זיינע

באַשטרעבונגען. דאָרט וואו ער איז זעהר באַריהמט ביי אַלע, וואָס קענען איהם. און וואו ער וועט געוויס זיין אונשטערבליך אַזוי לאַנג ווי ער וועט לעבען. די ברילען דורך וועלכע איך זעה איהם געהערען צו עטליכע אייגוואַוינער פון מינכען, וואָס פלעגען ווען ניט ווען אין אַ פרעהליכער שעה צוואַרפען אַ פרעהליך וואָרט וועגען זיין אויסערליכען אויסזעהן. איך אַליין האָב איהם קיינמאָל ניט געזעהן. און ווען איך וויל מיר פאָרשטעלען ווי ער זעהט אויס, דערמאָן איך זיך אַלעמאָל אן דעם לעכערליכען כעס, מיט וועלכען עס האָט זיך אַמאָל צולאָזט מיין פריינד, דער דאָקטאָר לויטענבאַכער, איבער דער פּאָעטישער נאַרישקייט בכלל, און גאָר באַזונדערס האָט ער דערמאָנט אַ געוויסען גראַף פלאַטען, וואָס מיט אַ לאָרבער קראַנץ אויפ׳ן קאָפּ, האָט ער זיך געשטעלט אין וועג די שפּאַצירגענגער אויף דער עפענטליכער פּראָמענאַדע אין ערלאַנגער, און מיט אַ באַברילטער נאָז האָט ער זיך פאַרקוקט אין הימעל אריין, און געוויזען יעדען איינעם, אַז ער איז אין אַ פּאָעטישער באַגייסטערונג. אנדערע האָבען פון דעם אָרעמען גראַף גערעדט בעסער. און האָבען זיך נאָר באַקלאָגט אויף זיינע באַשרענקטע מיטלען, וואָס, ביי זיין עהרגייץ זיך כאָטש אויסצוצוכענען אַלס אַ דיכטער, נויטיגען זיי איהם צו אַרבייטען איבער די כחות, און זיי האָבען באַזונדערס געלויבט זיין גוטע האַלטונג אקעגען די אינגערע, ביי וועלכע ער איז געוועזן די באַשיידענהייט אַליין, מיט דעם וואָס ער האָט זיך אויסגעבעטען מיט דער ליעבריייכסטער דעמוטיקייט, אַז מען זאָל איהם ערלויבען ווען ניט ווען צו קומען צו זיי אין צימער אריין, און האָט זיין גוטמוטיקייט געטריבען אַזוי ווייט, אַז ער איז נאָך אַלץ געקומען אפילו ווען מען האָט איהם גאַנץ דייטליך געלאָזט מערקען, אַז זיינע וויזיטען זענען אַ לאַסט. אַזעלכענע מעשיות האָבען מיך אין אַ געוויסען זין געריהרט, הגם איך האָב דעם דאָזיגען מאַנגעל אין פערזענליכען בייפאַל געפונען פאַר נאַטירליך. אומזיסט האָט זיך דער גראַף אָפט געקלאָגט:

— דיין בלאָנדע יוגענד, זיסער אינגעל,
לאַכט אויס זיך פון דעם טרויעריגען חבר.

דערפאר װעל איך באנוצען זיך מיט שפאס.
אנשטאט װאס איצטער לאב איך זיך מיט טרעהרען,
װעט גאט אין הימעל מוזען מיך אויסהערען
און פרעהליכקײט מיר מוזען געבען.

אומזיסט פארזיכערט דער ארעמער גראף, אז ער װעט אמאל װע־רען דער באריהמטעסטער דיכטער, אז אויף זײַן שטערען זעהט זיך שוין דער שאטען פון א לארבעער־בלאט. און אז ער װעט אויך זײַן זים אינגעל קענען מאכען אונשטערבליך דורך געדיכטען, װאס װעלען קײנמאל ניט זײַן פארגעגנגליך. אך! טאקי אט די פײער־ליכקײט איז קײנעם ניט ליעב געװען, און אין דער אמת'ן איז איהם ניט געװען מקנא צו זײַן. איך דערמאן זיך נאך מיט װאס פאר אן אונטערדריקטען שמײכעל א קאנדידאט פון אזא פײערליכקײט איז אונטער די ארקאדען פון מינכען באטראכט געװארען פון עטליכע פרעהליכע פרײנד. א שארפזיכטיגער חברה מאן האט אפילו געװאלט האבען, אז ער זעהט הינטער יענעמס פאלעם פון מאנטעל א שאטען פון א לארבעערבלאט. װאס איז נוגע צו מיר אלײן, ליעבער לעזער, אזוי בין איך ניט אזא שלעכטער, װי דו דענקסט. איך האב רחמנות אויף דעם ארימען גראף, װען אן אנדערער מאכט פון איהם חוזק. איך צװײפעל צי האט ער זיך טאקי אין דער אמת'ן נוקם געװען אן דער פארהאסטער „זיטליכקײט", הגם ער שמאכט אין זײ־נע ליעדער, צו באגעהן אזא נקמה; איך גלויב שוין פיעל מעהר אין די פארװאונדעטע קרענקונגען, באלײדיגטע צוריקשטויסונגען, און צוריקװײזונגען, װעגען װעלכע ער זינגט אלײן אזוי ריהרענד. איך בין איבערצײגט, אז ער האט זיך בכלל באנומען אקעגען דער מא־ראל א סך פײנער, װי עס איז איהם אלײן ליעב געװען. און ער קען אפשר, פונקט װי דער גענעראל טילו זיך ריהמען: איך בין קײנ־מאל ניט געװען שכור, איך האב קײנמאל ניט באריהרט קײן פרוי, און האב קײנמאל ניט פארלוירען קײן שלאכט. און געװיס דערפאר זאגט אויף איהם דער דיכטער:

„דו ביזט א ניכטער, אומשולדיגער יונג."

דער ארימער יונג, אדער אפשר בעסער, דער ארימער אלטער יונג — װארים ער האט שוין דאמאלט געהאט עטליכע תאװות

הינטער זיך — האָט דעמאָלט געשטעקט, אויב איך האָב ניט קיין טעות, אין דער אוניווערזיטעט אין ערלאַנגען. וואו מען האָט איהם אַנגעוויזען א באַשעפטיגונג; דאָך אַזוי ווי אָט די באַשעפטיגונג איז ניט געווען גענוג פאַר זיין הויכשטרעבענדען גייסט, וואָרים צוזאַמען מיט די תאוות האָבען איהם אַלץ מעהר און מעהר גענו־מען שטעכען די תאוה׳דיגע פארלאַנגען צו ניט נאַטירליכער תאוה, און דער גראַף איז מיט יעדען טאָג געוואָרען אַלץ מעהר און מעהר באַגייסטערט פאַר זיין צוקונפטיגער הערליכקייט. האָט ער דאָס געשעפט אויפגעגעבען און האָט באַשלאָסען צו לעבען פון שריפטשטעלעריי, פון נדבות, וואָס מאַכען זיך ביי א געלעגענהייט, און פון נאָך עטליכע אַזעלכענע פארדיענסטען. די גראַפשאַפט פון דעם גראַף ליגט נעמליך אויף דער לבנה, פון וואַנען ער וועט, לויט דער שלעכטער קאָמוניקאַציאָן אין ביידען, ערשט קענען באַקומען זיינע צינזען, לויט גריוטהויזענס באַרעכענונג, אין 20.000 יאָהר אַרום.

שוין פריהער האָט פאַן פּלאַטען דע קאַליבראַראָס האַלערמינ־דע, געהאַט אַרויסגעלאָזט א ליעדער זאַמלונג, ביי בראַקהויז אין לייפּציג, מיט א פּאַרעדע, און האָט עס גערופען: „לירישע בלע־טער, נומער ־.“ וואָס זענען ניט באַקאַנט געוואָרען. הגם ער פארזיכערט אונז, אַז די זיעבען חכמים האָבען דעם פארפאַסער געשענקט זייער ליעב. שפּעטער צו האָט ער אַרויסגעגעבען לויט דעם טיעק׳שען מוסטער, עטליכע דראַמאַטישע מעשה׳לעך און דערצעהלונגען, וואָס האָבען אויך געהאַט דאָס זעלביגע מזל, און זיי זענען געבליבען ניט באַקאַנט צו די ניט קלוגע גרויסע מאַסען, און זענען נאָר געלייענט געוואָרען פון די זיעבען חכמים. אונטער־דעסען, כדי צו געווינען נאָך עטליכע לעזער, א חוץ די זיעבען חכמים, האָט זיך דער גראַף גענומען צו דער פּאָלעמיק און האָט אָנגעשריעבען א סאַטירע אַקעגען באַריהמטע שריפטשטעלער, און דאָס, אַקעגען מילנער׳ן, וואָס איז שוין דעמאָלט געווען פון אַלע־מען פארהאַסט און מאַראַליש פארניכטעט, אַזוי אַז דער גראַף איז גראָד געקומען אין דער רעכטער צייט, כדי דעם טויטען הויפּ־ראַט ערינדור, אויך צו דערלאַנגען דעם הויפּטשטאָך, ניט אין קאָפּ

אריין, נאָר אויף דעם פאַלסטאַפּ׳שען שטייגער אין דעם דיקען פלייש פון די פיס. דער ווידערווילען אקעגען מילנער׳ן האָט אָנגע־פילט יעדעם עדעלע האַרץ; די פּאָלעמיק פון דעם גראַף איז דער־פאַר ניט געפעלען געוואָרען. און די „פערהענגניספאָלע גאַבעל“ האָט דערפאַר געקראָגען דאָ און דאָרטען א נישקשה׳דיגע אויפנאַ־מע, ניט ביים גרויסען פּובליקום, נאָר ביי ליטעראַטאָרען און ביי די אייגענטליכע שול־לייט. דער עיקר ביי די לעצטע, ווייל יענע סאַטירע האָט שוין ניט מעהר נאָכגעמאַכט דעם ראָמאַנטישען טיעק נאָר דעם קלאַסישען אַריסטאָפאַנעס.

איך גלויב, אז דאָס האָט געמוזט זיין אין יענער צייט, ווען דער הער גראַף איז אָפּגעפאָהרען קיין איטאַליען; ער האָט שוין מעהר ניט געהאַט קיין ספק, אז ער וועט קענען לעבען פון זיין פּאָעזיע האָט געהאַט דעם געוועהנליכען פּראָזאַאישען כבוד צו דערלאַנגען געלד אויף דעם חשבון פון דער פּאָעזיע; וואָרים די פּאָעזיע די „טאָכטער פון הימעל“ די הויכגעבוירענע, האָט אליין קיינמאָל קיין געלד ניט, און ביי אזעלכענע געלעגענהייטען ווענדט זי זיך אלעמאָל צו קאַטאָ. דער גראַף האָט איצטער פאַר־זיכערט טאָג און נאַכט, אז ער וועט ניט בלייבען ביי דעם פאַר־בילד פון טיעק און אריסטאָפאַנעס, נאָר ער מאַכט אויך נאָך גע־טהע׳ן אין ליעד, דערנאָך האָראַץ׳ן אין דער אָדע, דערנאָך פּעט־ראַרקו׳ן אין סאָנעטען, דערנאָך דעם דיכטער האַפיז אין פּערזישע גאַזעלען — בקיצור, ער האָט אונז אויף אזא אופן דערלאַנגט די בלומען פון די בעסטע דיכטער און אין דערזעלביגער צייט זיינע אייגענע „לירישע בלעטער“ אונטער דעם טיטול: „געדיכטע פון דעם גראַף פּלאַטען א. אז. וו.“

קיינער אין דייטשלאַנד איז ניט מילדער אקעגען די פּאָעטישע ערשיינונגען, ווי איך. און איך פאַרגין מיט׳ן גאַנצען האַרצען אזא אָרימען מענשען ווי פּלאַטען — זיין שטיקעלע רוהם, וואָס ער האָט זיך אזוי שווער פאַרדיענט מיט דעם שוויים פון זיין פנים. קיינער איז ניט מעהר געניינט ווי איך צו ריהמען זיינע באַ־שטרעבונגען, זיין התמדה, און צו לויבען זיין באַלעזענקייט אין דער פּאָעזיע, און צו אנערקענען זיין פאַרדיענסט אין דעם זילבען־מאָס.

מיינע אייגענע פאַרזוכען גיבען מיר מעהר רעכט ווי יעדען אנדערן, צו ווירדיגען דעם גראַף'ס מעטרישע פאַרדיענסטען. די ביטערע מיה, דעם געוואַלטיגען אויסדרויער, דאָס קלאַפּען מיט די ציין אין די ווינטער נעכט, די געוואַלדיגע אנשטרענגונגען מיט וועלכע ער האָט די פערזען אויסגעאַרבייט, דאָס ענטדעקט אַז אונזעריגער פיעל שנעלער, ווי דער געוועהנליכער, פּשוט'ער לעזער, וואָס האַלט די גלאַטקייט, ציערליכקייט און פאַליטור פון יענע פערזען פון גראַף, פאַר עפּיס לייכטעס, און האָט הנאה פון דעם גלאַטען וואָרט־שפּיעלעריי אָהן געדאַנקען, פּונקט ווי מען אמוזירט זיך עטליכע שעה פון קונציגע שפּרינגען, פון געהען אויף א שטריק, פון טאַנצען איבער אייער, פון שטעלען זיך אויפ'ן קאָפּ, און מען גיט דערביי ניט א טראַכט, אַז יענע אָרימע לייט האָבען זיך נאָר געקענט אויס־לערנען אַט די אַלע קונצען, אַט די גאַנצע מעטריק פון לייב, נאָר דורך יאָהרען לאַנגען צוואַנג, און גרויזאַמען הונ־גער ליידען. איך, וואָס איך האָב זיך אין דער דיכט־קונסט ניט אַזוי פיעל געפּלאָגט, און האָב זי אַלע מאָל אויסגעאיבט אין פאַרבינדונג מיט גוטען עסען, איך וויל דעם גראַף פּלאַטען, ווען עס איז דערגאַנגען זויערער און ניכטערער, דערפאַר נאָך מעהר לויבען, איך וועל איהם נאָכזאָגען דעם שבח, אַז קיין שטריק־טאַנ־צער אין אייראָפּא קען ניט אַזוי גוט ווי ער באַלאַנסירען אויף שלאַפּע גאַזעלען, אַז קיינער פון די אייער־טענצער קען ניט אַזוי גוט עקזעקוטירען איבער

א. אַ. וו.

ווי ער, אַז קיינער קען זיך ניט אַזוי גוט שטעלען אויפ'ן קאָפּ ווי ער. ווען אַפילו די מוזען זענען ניט גוט צו איהם, האָט ער דאָך דעם גע־ניום פון דער שפּראַך אין זיין מאַכט, אָדער בעסער געזאָגט, ער ווייס, ווי אַזוי צו באַצווינגען; — וואָרים די פרייע ליעבע פון אָט דעם געניום פעהלט איהם, אויך אָט דעם יונג מוז ער אַלץ כסדר נאָכלויפען, און ער ווייס נאָר ווי אַזוי צו דערטאַפּען די דרויסענ־דיגע פאָרמען, וואָס טראָגען זייער שענער קיילעכדיגקייט, לאָזען זיי

זיך אבער קיינמאל ניט ארויס רעדען עדעל. קיינמאל האבען זיך פון דער נשמה פון א פלאטען ניט ארויסגעריסען, די נאטור לויטען ווי מיר הערען ביי די קינדער און אנדערע דיכטער, קיינמאל האבען זיי ניט ארויסגעבליהט ווי אן אנטפלעקונג; דעם שרעקענדיגען צוואנג, וואס ער מוז זיך אליין אנטוען כדי עפּיס צו זאגען, רופט ער אן „א גרויסע טאט אין ווערטער“ — אזוי אין גאנצען ניט באקאנט מיט דעם וועזען פון דער פּאעזיע, ווייס ער צומאל ניט, אז דאס ווארט איז נאר ביי דעם רהיטאר א טאט. ביי דעם אמת'ן דיכטער אבער אן עראייגעניש. ביי איהם, אקוראט פארקעהרט ווי ביי דעם אמת'ן דיכטער, איז די שפּראך קיינמאל ניט געווארען קיין מייסטער, ער איז פארקעהרט געווארען דער מייסטער אין דער שפּראך, אדער בעסער געזאגט, אויף דער שפּראך, ווי א ווירטואז אויף אן אינסטרומענט. וואס ווייטער ער האט עס אויף אזא אופן געבראכט אין דער טעכניק, אלץ א גרעסערע מיינונג האט ער געקראגען פון זיין ווירטואזיטעט; ער האט דאך געוואוסט צו שפּיעלען אויף אלערליי אופנים. ער האט דאך פערזיפיצירט די שווערסטע פּאסאזשען, טיילמאל האט ער נאכגעזוכט, אזוי צו זאגען, אויף דער „ג“ — סטרונע, און ס'האט איהם פארדראסען, ווען דאס פּובליקום האט ניט אפּלאדירט. ווי אלע ווירטואזען, וואס האבען זיך נאר אויסגעארבייט אן איינזייטיג טאלענט, שטרעבט ער נאר נאך אפּלאדיסמענטען. דערפאר האט ער מיט פארדראס צוגעזעהן ווי אנדערע זענען באריהמט, דערפאר האט ער מקנא געווען זיינע קאלעגען פאר זייער געווינס, ווי למשל אויף קלאורען, האט ער גלייך געשריעבען פינף אקטיגע פּאסקעווילען. ווען ער האט נאר באמערקט אז איין איינציגע קסעניע פון טאדעל איז געמיינט פאר איהם, האט ער קאנטראלירט אלע רעצענזיאנען אין וועלכע אנדערע זענען געווארען געלויבט און ער האט כסדר געשריען: איך ווער ניט גענוג געלויבט, ניט גענוג באלוינט, וואַרים איך בין דער פּאעט, דער פּאעט פון די פּאעטען, א. אז. וו. אזוי הונגעריג און לעכצענדיג נאך ליב און נדבות האט זיך נאך קיינמאל ניט ארויסגעוויזען קיין אמת'ער דיכטער. קיינמאל ניט קלאפּשטאק, קיינמאל ניט געטהע, צו וועלכע דער גראף פּלאטען

האָט זיך אַליין אויסגערופען אַלס דער דריטער. הגם יעדער איינער קען איינזעהן, אַז נאָר מיט ראַמלער און אפשר אויך מיט א. וו. שלעגעל קען ער אויסמאַכען א טריאומוויראַט. דער גרויסער ראַמ־לער, ווי מען פּלעגט איהם רופען אין זיין צייט, ווען ער פּלעגט,— הגם אָהן אַ לאָרבעער קראַנץ אויפ׳ן קאָפּ, אָבער פאַר דאָס מיט אַ גרעסערען צאָפּ און מיט אַ האַרבייטעל, — אַרומשפּאַציערען צום טאַקט אין דעם בערלינער טהיער־גאַרטען, מיט די אויגען אויפגע־הויבען צום הימעל און מיט דעם שטייפען לייוועגטענעם שירם אונטער׳ן אָרעם, האָט ער זיך דעמאָלט אויך געהאַלטען פאַר דעם רעפּרעזענטאַנט פון דער פּאָעזיע אויף דער ערד. זיינע פּערזען זענען געוועזען די פּאַלקאָמסטע אין דער דייטשער שפּראַך, און זיינע פאַר־עהרער, צווישען וועלכע עס האָט זיך אויך געהאַט פאַרבלאָנדזשעט אפילו אַ לעסינג, האָבען געמיינט אַז ווייטער קען מען עס שוין ניט ברענגען אין דער פּאָעזיע. כמעט דאָס זעלביגע איז שפּעטער צו געוועזען דער פאַל מיט א. וו. שלעגעל, וועמענס פּאָעטישע ניט פול־שטענדיקייט, האָט זיך אָבער אַרויסגעזעהן זינט די שפּראַך האָט זיך ווייטער אויסגעבילדעט. אַזוי אַז אפילו די יעניגע, וואָס האָבען אַמאָל דעם זינגער פון „אַריאָן״ אַליין געהאַלטען פאַר אַן אַריאָן. זעהען איצטער נאָר נאָך אין איהם אַ שול־לעהרער מיט פאַרדיענס־טען. צי האָט זיך שוין אָבער דער גראַף פּלאַטען דערהויבען צו לאַכען איבער שלעגעל, וואָס אַ חוץ דער פּאָעזיע, איז ער ווערט געריהמט צו ווערען, פּונקט ווי שלעגעל האָט אַמאָל געלאַכט איבער ראַמלער׳ן, דאָס ווייס איך ניט. אָבער דאָס ווייס איך, אין דער פּאָעזיע זענען זיי זיך אַלע דריי גלייך. און ווען דער גראַף פּלאַטען מעג נאָך ווי אַרויסוויייזען אין די גאַזעלען זיינע שאָקעלדיגע באַ־לאַנסיר־קונצען, און ווען ער מעג נאָך ווי עקזעקוטירען זיין אייער־טאַנץ אין די אָדען, יאָ, ווען אין זיינע קאָמעדיעס, שטעלען זיך אפילו אויפ׳ן קאָפּ — איז ער דאָך ניט קיין דיכטער, אַז ער איז ניט קיין דיכטער, דאָס זאָגט אפילו די אונדאַנקבאַרע מענליכע יו־גענד, וואָס ער באַזינגט אַזוי צערטליך. אַז ער איז ניט קיין דיכטער, זאָגען די פרויען, וואָס זענען אפשר — דאָ מוז איך עס זאָגען איהם צו גוטען — דאָ ניט אין גאַנצען אונפּאַרטייאיש, און אפשר

צוליעב דער ניינונג, וואס זיי האבען ביי איהם אויסגעפונען, פיהלען זיי צו איהם אביסעל אייפערזוכט. אדער אפשר פיהלען זיי זיך בארויבט דורך דער טענדענץ פון זיינע געדיכטען פון דער ביז איצטיגער פארטייליהאפטער שטעלונג, וואס זיי האבען געהאט אין דער געזעלשאפט. שטרענגע קריטיקער, וואס זענען פארזעהן מיט שארפע ברילען זענען איינשטימיג מיט אט דעם אורטייל, און דריקען זיך אויס אפשר נאך לאקאנישער. — וואס געפינט איהר אין די געדיכטען פון דעם גראף פאן פלאטען־האלערמינע? — האב איך דא ניט לאנג געפרעגט אזא מאן. — זיץ־פלייש! איז גע־ווען דער ענטפער. — איהר מיינט אין דער הינזיכט פון דער מיט גרויס מיה אויסגעארבייטער פארם? — האב איך איבערגעפרעגט— ניין! האט יענער געענטפערט, זיץ־פלייש, אויך בנוגע דעם אינ־האלט.

וואס אנבעלאנגט ווידער דעם אינהאלט פון די פלאטענ׳שע געדיכטען, קיין לויב פאר זיין אינהאלט וואלט איך איהם ניט גע־בען, אבער אונבעדינגט איהם איבערגעבען צו דעם צענזור׳שען כעם דאס וואלט איך אויך ניט. C’hacun a son gout איינעם גע־פעלט דער אקס, א צווייטען וואסישטא׳ס קוה. מיר געפעלט אפילו ניט יענער רהאדאמאנטישער ערענסט, מיט וועלכען דער אינהאלט פון די פלאטענ׳שע געדיכטען זענען גע׳משפט געווארען אין די בערלינער יאהרביכער פאר וויסענשאפטליכע קריטיק. אבער אזוי זענען שוין די מענשען. עס איז לייכט פאר זיי ארייגצופאלען אין אייפער, ווען זיי רעדען פון זינד, וואס וועט זיי ניט מאכען קיין פארגעניגען. אין „מארגענבלאט" האב איך דא ניט לאנג געלייענט אן אויפזאץ מיט דער איבערשריפט: „אוים דעם זשורנאל פון א לעזער". אין וועלכען דער גראף פלאטען טרעט ארויס אקעגען אט די וואס האבען אויסצוזעצען זיין פריינדשאפטס ליעבע, מיט יע־נער באשיידענקייט, וואס ער קען קיינמאל ניט פארלייקענען, און דורך וועלכען מען קען איהם אויך דא דערקענען. ווען ער זאגט, אז „דאס העגעל׳שע וואכענבלאט" באשולדיגט איהם אין א געהיימער עברה מיט א „לעבערליכען פאטהאס", אזוי וויל ער, ווי דאס איז צו דערקענען, בלויז פארלויפען דעם וועג אנדערע, וועגען וועמענס

מיינונג ער האָט זיך דערוואוסט דורך אַ דריטער האַנד. און דאָך האָט מען איהם שלעכט צו וויסען געגעבען. אין דער הינזיכט וואָלט מיר קיינער ניט געקענט באַשולדיגען אין פּאַטהאָס. דער ערדלער גראָף איז פאַר מיר גיכער אַן ערשיינונג, פון וועלכער איך האָב הנאה. און אין זיין ערלויכטער ליעבהאָבעריי, זעה איך נאָך עפּיס, וואָס פּאַסט ניט פאַר דער צייט, עפּיס וואָס איז בלויז אַ פאַר־יעהכטע פּאַראָדיע פון אַן אַנטיקען איבערמוטה. דאָס איז עס דאָך טאַקי, יענע ליעבהאָבעריי איז אין אַלטערטום ניט געוועזן געגען די זיטען, און האָט עס הערדאָיש געקענט לאָזען הערען אין דער עפענטליכקייט. ווען למשל דער קייזער נעראָ האָט געמאַכט אַ סעודה, וואָס האָט געקאָסט מיליאָנען, אויף שיפען, וואָס זענען געווען באַדעקט מיט גאָלד און עלפענביין, האָט ער זיך געלאָזט פייערליך אייננוויהען מיט אַ איינגעל, וואָס האָט געטראָגען דעם נאָמען פּיטהאַגאָראַס (Cuncta denique spectata quao et im in femina nox operit) און האָט דערנאָך אונטערגעצונדען די שטאָדט רוים, כדי ביי די קאָנאַקענדיגע פלאַמען בעסער צו קענען באַזינגען דעם אונטערגאַנג פון טראָיאַ. דאָס איז נאָך געווען אַ גאַזלען־דיכטער, וועגען וועלכען איך וואָלט געקענט רעדען מיט פּאַטהאָס; דאָך וועגען דעם נייעם פּיטהאַגאָראַס, וועלכער דרעהט זיך אַרום אין דעם היינטיגען רוים, אויף די וועגען פון פריינדשאַפט, נויטבאַדערפטיג, ניכטער און שרעקענדיג, מיט זיין העלען געזיכט, און ער ווערט צוריקגעוויזען פון ליעבלאָזע יונגען און דערנאָך זיפצט ער אויס זיינע גאַזלען ביי אַן אָרימען אויל־לעמפּיל, וועגען דעם קען איך נאָר שמייכלען. אינטערעסאַנט אין דער הינזיכט איז דער פאַרגלייך צווישען די פּלאַטענישע געדיכטען און דעם פּעטראַן. ביי יענעם איז שאַרפע, אַנטיקע, פּלאַסטיש הײדנישע אָפענקייט: פאַרקעהרט גראָף פּלאַטען, טראָץ זיין קוואַפּען זיך אויף קלאַסיציטעט, באַהאַנדעלט זיין געגענשטאַנד פיעל מעהר ראָמאַנטיש, פאַרשלייערט, פאַרבענקט, פּפאַפיש — איך מוז נאָך צוגעבען: חנופ׳יש. ווארום דער גראָף פאַרשטעלט זיך מאַנכעס מאָל אין אַ פרומען געפיהל. ער מיידט אויס די גענויערע געשלעכטס באַצייכענונגען; נאָר די וואָס זענען איינגעוויהט, די

זאָלען זעהן קלאָר: אַקעגען דעם גרױסען המון, גלױבט ער זיך אַמאָל צו האָבען נענוג באַהאַלטען מיט דעם, װאָס ער לאָזט טײלמאָל אַרױס דאָס װאָרט „פֿרײנד“, און מיט איהם טרעפֿט װי מיט דעם פֿױגעל שטרױס, װעלכער גלױבט, אַז ער איז באַהאַלטען, װען ער פֿאַרשטעקט זײן קאָפּ אין זאַמד, אַזױ אַז עס זעהט זיך נאָר אַרױס דער הינטערשטער חלק. אונזער ערלױכטער פֿױגעל װאָלט געטאָן פֿיעל בעסער, װען ער װאָלט דעם הינטער חלק פֿאַר־שטעקט אין זאַמד און געװיזען דעם קאָפּ. און װירקליך ער איז מעהר אַ מאַן פֿון הינטער חלק װי אַ מאַן פֿון קאָפּ. בכלל פּאַסט איהם גאָר ניט דער נאָמען מאַן. זײן ליעבע האָט אַ פּאַסיװ פּאַטהאָ־גאָרעאישען כאַראַקטער. ער איז אין זײנע געדיכטען אַ פּאַטהיקאָס. ער איז אַ פֿרױ, און דאָס, אַ פֿרױ, װאָס האָט הנאה פֿון דעם גלײכען װײבערשען. ער איז גלײכצײטיג אַ מענערשע טריבאַדע. אָט די שרע־קיגע, בױגינגע נאַטור, קוקט אַרױס פֿון אַלע זײנע געדיכטען. ער גע־פֿינט אַלע מאָל אַ נײעם שעהנהײטס־פֿרײנד. אומעטום זעהען מיר אין די דאָזיגע געדיכטען פּאָליאַנדרע, און װען אפילו ער סענ־טימענטאַליזירט:

„דו ליעבסט און שװײגסט — אױ, װאָלט איך אױך געשװיגען

און מײנע בליקען נאָר פֿאַרשװענדט אױף דיר!
אױ, װאָלט איך קײנמאָל זיך ניט געװענדט צו דיר,
װאָלט איך קײן קרענקונג ניט געװעזען אונטערליגען.

דאָך אָט די ליעבע װאָלט איך װעל'ן באַזיעגען
און װעה דעם טאָג, װאָס װעט זי ענד'גען קאַלט.
זי האָט פֿון יענע רױמען דאָ צו אונז געשטראַהלט,
װאו די מלאכים גליקליכע זיך ליעבען.“

דערמאָנען מיר זיך גלײך אָן די מלאכים, װאָס זענען געקומען צו לוט'ן דעם זוהן פֿון חרן, און מיט שװערער מיה האָבען זײ זיך קױם געראַטעװעט פֿון די צערטליכע ליעבהאָבערײען. ככתוב, װי עס שטעהט געשריעבען אין חומש, װאו עס זענען לײדער ניט אָנ־

געגעבען די גאזעלען און די סאנעטען, וואס זענען דעמאלט געדיכ־טעט געווארען פאר לוט׳ס טיר. אין פלאטען׳ס געדיכטען, זעהען מיר אומעטום דעם פויגעל שטרויס, וואס פארשטעקט נאר דעם קאפ, דעם גאוה׳דיגען אהנמעכטיגען פויגעל, וואס האט די שענס־טע פעדערן, און דאך קען ער ניט פליהען, און קריגעריש לויפט ער ארום איבער דעם פאלעמישען זאמד־מדבר פון דער ליטעראטור. מיט זיינע שענע פעדערן אהן כח צום פליהען מיט זיינע שענע פער־זען אהן פאעטישען פליה, איז ער פונקט דער היפך פון יענעם אד־לער פון געזאנג, וועמענס פליגעל עס גלאנצען ווייניגער, אבער מיט וועלכע ער הויבט זיך אויף צו דער זון — איך מוז ווידער צוריק־קומען צו דעם רעפרעין: דער גראף פלאטען איז ניט קיין דיכטער.

פון א דיכטער פארלאנגט מען צוויי זאכען: אין זיינע לירי־שע געדיכטען מוזען זיין נאטור־לויטען, אין זיינע עפישע אדער דראמאטישע געדיכטען מוזען זיין געשטאלטען. קען ער זיך אין דער הינזיכט ניט לעגיטימירען, ווערט איהם דער דיכטער־טיטול אפ־געזאגט, אפילו ווען זיינע איבעריגע פאמיליען פאפירען און ארדען דיפלאמען זענען אין דער בעסטער ארדענונג. דאס לעצטע קען זיך זעהר זיין דער פאל ביים גראף פלאטען. דערין צווייפעל איך ניט, און איך בין איבערצייגט, אז ער וועט שמייכלען מיטליי־דיג הייטער, ווען עמיצער זאל עפיס וועלען פארדעכטיגען זיין גראַ־פען־טיטול. אבער פרואווט נאר ארויסצואווייזען דעם מינדסטען צווייפעל אין איין איינציגער קסעניע וועגען זיין דיכטער־טיטול — גלייך וועט ער זיך מיט א כעס אוועקזעצען און אקעגען אייך אפדרוקען פינף אקטיגע סאטירען. ווארים די מענשען האלטען זיך וואס שטארקער אן א טיטול, וואס צווייפעלהאפטיגער און ניט באַ־שטימטער דער טיטולום איז, וועלכער בארעכטיגט זיך דערצו. און ס׳קען זיין, אז דער גראף פלאטען וואלט יא געווען א דיכטער, ווען ער זאל געווען לעבען אין אן אנדערער צייט, און ער וואלט, א חוץ דעם, אויך געווען אן אנדערער, ווי ער איז איצטער. דער מאנגעל אין נאטור־לויטען אין זיינע געדיכטען שטאמט אפשר דערפון, וואס ער לעבט אין א צייט אין וועלכער ער טאר ניט אנרופען מיט די נעמען זיינע אמת׳דיגע געפיהלען. וואו דער זעלביגער זייט, וואס

שטעהט וואָס אמאָל אַלץ פיינדליכער אקעגנעז זיין ליעבע, פארבאָט איהם זאָגאר זיך וועגען דעם צו באקלאָגען אפענערהייד. וואו יעדע עמפפינדונג זיינע, מוז ער צודעקען, כדי וואָס וועניגער צו דער־שרעקען דאָס אויער פון פובליקום. אָט דער שרעק לאָזט ביי איהם ניט אויפקומען קיין אייגענעם נאַטור־לויט, זי פארדאַמט איהם מעטריש צו בעארבייטען די געפיהלען פון אנדערע דיכטער, און ווען ס'איז נויטיג זיי צו באַנוצען אלס א פארשטעלונג פון זיינע אייגע־נע געפיהלען. עס געשעהט איהם אפשר אַן אומרעכט, ווען ניט האָבענדיג קיין איינזעהן מיט אָט דער אומגליקליכער לאַגע, וויל מען באהויפטען, אַז דער גראַף פלאַטען האט זיך אויך אין דער פאָעזיע געוואָלט ווייזען אלס גראַף, און געוואָלט באהאלטען זיין אדעל, און דערפאַר האָט ער אונז פאַרגעפיהרט געפיהלען פון א באקאנטער פאמיליע, געפיהלען וואָס האָבען שוין זייערע 64 אבות. וואָלט ער געוועזן געלעבט אין דער צייט פון דעם רוימישען פיטהאַ־גאָראַס, וואָלט ער דעמאָלט אפשר געקענט זיינע געפיהלען לאָזען פרייער ארויסטרעטען, און ער וואָלט אפשר געוועזן געגאָלטען פאר א דיכטער. דעמאָלט וואָלטען איהם וועניגסטענס ניט געוועזן גע־פעהלט די נאַטור־לויטען אין זיינע לירישע געדיכטען — דאָך דער מאַנגעל אין געשטאַלטען אין זיינע דראַמען וואָלט נאָך אַלץ גע־וועזן געבליבען, אזוי לאַנג ווי אויך זיין זינליכע נאַטור, וואָלט זיך ניט געענדערט, און ער אליין וואָלט אויך ניט געוואָרען קיין אנדע־רער. די געשטאַלטען, וואָס איך מיין, זענען נעמליך יענע זעלבסט־שטענדיגע באַשעפענישען, וואָס זענען ארויסגעטראָטען פון דעם שאַפענדיגען דיכטער־גייסט ווי פאַלאַס־אטהענע אויס דעם קאָפ פון קראָניאָן; לעבעדיגע טרוים־געשטאַלטען, וועמענס מיסטישע געבורט שטעהט, מעהר ווי מען גלויבט עס, אין א וואונדערזאמען צוזאמענהאנג מיט דער זינליכער נאַטור פון דעם דיכטער, אזוי, אַז אזא גייסטיג געבערען איז פארזאָגט דעמיעניגען, וואָס ער אליין גיט זיך איבער אין גאָזעלען ווי אַן אונפרוכטבאר באַשעפעניש, אין א צוקראָכענער ווייכקייט.

און דאָך, דאָס זענען אַלץ פריוואטע מיינונגען פון א דיכטער און זייער געוויכט העננט אָפּ פון דעם, ווי ווייט מען וויל גלויבען

אין זיין קאָמפּעטענץ. איך מוז דאָ דערמאָנען, אז דער גראַף פלאַ־טען פארזיכערט צו אָפט דעם פובליקום, אז שפּעטער צו וועט ער ערשט דיכטען דאָס באַדייטענסטע, פון וועלכען מען האָט איצט נאָך ניט קיין אהנונג. יאָ, אז ער וועט ערשט דעמאָלט שרייבען איליאַ־דען און אָדיסעען קלאַסיציטעטס־טראַגעדיען און אַנדערע אונ־שטערבליכקייטס־קאָלאָסאַל־גערדיכטען, ווען ער וועט זיין פארבערייט־טעט נאָך אזוי פיעל און אזוי פיעל מוסטערן. דו, ליעבער לעזער, האָסט אפשר אָט די אויסגיסונג פון דעם זעלבסטבאַוואוסטזיין אליין געלייענט אין די מיט גרויס מיה געפיילטע פערזען, און דער צוזאָג פון אזא צוקונפט האָט דיר אפשר דערפאַר נאָך מעהר הנאה געטאָן, ווען דער גראַף האָט אין דערזעלביגער צייט אַלע דיכטער פון דייטשלאנד, א חוץ דעם גאנץ אַלטען געטהע, געשילדערט ווי א כליאַסטרע שלעכטע פארטאַטשעס, וואָס שטעהען איהם נאָר אין וועג, וועלכער פיהרט צום רוהם, און וועלכע זענען אזוי אונ־פארשעהמט, און צורייסען יענע לאָרבעערען און באַלוינונגען וואָס געהערען נאָר צו איהם.

וואָס איך האָב וועגען דעם געהערט רעדען אין מינכען, דאָס וועל איך פארשווייגען; אבער צוליעב דער כראָנאָלאָגיע, מוז איך דערצעהלען, אז אין יענער צייט האָט דער קעניג פון באַיערען אויס־געדריקט זיין אבזיכט, צו געבען וועלכען ניט איז דייטשען דיכטער א יעהרליכען געהאַלט, אָהן דעם, אז עס זאָל דערמיט פארבינדען ווערען אן אמט, אזא אונגעוועהנליכער ביישפּיעל, וואָס האָט פאר דער גאנצער דייטשער ליטעראַטור געקענט ברענגען שענע פאָלגען. מען האָט מיר געזאָגט —

דאָך איך וויל ניט פאַטרעטען פון מיין טעמא. איך האָב גערעדט וועגען דעם גראַף פלאַטענס באַריהמערייען, וואָס האַלט אין איין שרייען: איך בין דער פּאָעט, דער פּאָעט פון אַלע פּאָעטען! איך וועל דיכטען אָדיסעען און איליאַדען א. אז. וו. איך וויים ניט וואָס דאָס פובליקום האַלט פון אזעלכענע באַריהמערייען, אבער איך וויים גאנץ גענוי, וואָס א דיכטער דענקט וועגען דעם, דאָס הייסט אן אמת׳ר דיכטער, וואָס האָט שוין עמפּפינדען די פארשעמטע זיס־קייט אין דעם באַהאַלטענעם שווידער פון דער פּאָעזיע. און ווי א

גליקליכער פּאזש, וואָס געניסט די פאַרבאָרגענע קונסט פון דער פּרינצעסין, וועט ער געווים זיך ניט באַריהמען אויף דעם אָפענעם מאַרק מיט דער זעליקייט פון דער דאַזיגער עמפּפינדונג.

צוליעב אזעלכענע באַריהמערייען האָט מען דעם גראַף פּלאַטען שוין א סך מאָל געמאַכט צום אויסדרעהען, און ווי פאַלסטאַף האָט ער זיך אלעמאָל געוואוסט ווי אזוי צו ענטשולדיגען. ביי אזעלכענע ענטשולדיגונגען קומט איהם צוניץ א טאַלענט, וואָס איז אויסער־געוועהנטליך אין זיין מין, און וואָס פאַרדיענט א באַזונדערע אנער־קענונג. דער גראַף פּלאַטען וויים נעמליך פון יעדען פלעק, וואָס איז אין זיין ברוסט, אויך צו געפינען א שפּור, ביי וועלכען ניט איז גרויסען מענש, מעג דער פלעק אפילו זיין נאָך ווי קליין, און מיט איהם זיך צו פאַרגלייכען. אזוי למשל וויים ער פון שעקספּיר'ס סאָנעטען, אז זיי זענען געווענדט צו א יונגען מאַן און ניט צו קיין פרוי, און צוליעב דעם טאקי לויבט ער שעקספּיר'ן, און פאַרגלייכט זיך מיט איהם — און דאָס איז דאָס איינציגע, וואָס ער האָט פון איהם צו זאָגען. מען וואָלט געקענט נעגאַטיוו שרייבען אן אפּאָלאָ־גיע פון דעם גראַף פּלאַטען און באַהויפּטען, אז אין די און די פאַר־בלאַנדזשעניש לאָזט ער זיך נאָך ניט באַשולדיגען, ווייל ער האָט זיך נאָך ניט פאַרגלייכט צו דעם אדער דעם גרויסען מענש, וועמען דאָס ווערט נאָכדערצעהלט. צום געניאַלסטען און באַוואונדערונגס־ווירדיגסטען ווייזט ער זיך ארוים אין דעם אויסקלייבען פון דעם מאַן, אין וועמענס לעבען ער האָט ענטדעקט אונבאַשיידענע רע־דען, און דורך זיין ביישפּיעל, וויל ער כשר'ן זיין באַריהמעריי. ווירקליך, צו אזא צוועק זענען די ווערטער פון יענעם מאַן נאָך קיינמאָל ניט ציטירט געוואָרען — וואָרים דאָס איז ניט קיין קלע־נערער ווי יעזוס קריסטוס גופא, וואָס האָט פאַר אונז ביזהער גע־גאָלטען אלס דער מוסטער פון הכנעה און באַשיידענקייט. האָט קריסטוס זיך אמאָל געגרויסט? דער באַשיידענסטער פון אלע מענשען, וואָס איז נאָך באַשיידענער דערמיט, וואָס ער איז געוועזן דער געטליכער? יאָ, דאָס וואָס ביז אהער האָבען ניט געוואוסט אלטע טעאָלאָגען, דאָס האָט ענטדעקט דער גראַף פּלאַטען. וואָרים ער אינסינואירט אונז, אז קריסטוס, ווען ער איז געשטאַנען פאַר

פילאטוס'ן, איז ער אויך ניט געווען באשיידען, און ניט באשיידען האט ער געענטפערט, ווען יענער האט איהם געפרעגט: ביזטו דער קעניג פון די אידען? האט ער געזאגט: דו זאגסט עס. און אזוי זאגט אויך ער, דער גראף פלאטען: איך בין עס. איך בין דער פאעט! — דאס וואס איז קיינמאל ניט געלונגען דער שנאה פון קריסטוסעס א פעראכטער, דאס איז געלונגען דעם פירוש פון זעלבסט פארליעבטער גאוה.

פונקט ווי מיר ווייסען, וואס מיר האבען צו האלטען דערפון, ווען איינער שרייט כסדר אויף אזא אופן: איך בין דער פאעט! אזוי ווייסען מיר אויך, וואס פאר א פארהעלטניש עס האט מיט די גאנץ אויסערגעוועהנליכע געדיכטען, וואס דער גראף וויל נאך דיכטען, ווען ער וועט קריגען די געהעריגע צייטיקייט, און וואס וועלען אזוי אונערהערט איבערטרעפען אין באדייטונג זיינע ביז איצטיגע מייסטערווערק. מיר ווייסען גאנץ גענוי, אז די שפעטער־דיגע ווערק פון דעם אמת'ן דיכטער, זענען אויף קיין פאל ניט באדייטענדער ווי די פריהערדיגע, פונקט אזוי ווייניג ווי א ווייב, וועלכע וואס מעהר זי געבוירט, ברענגט זי ניט קיין פאלקאמענערע קינדער אויף דער וועלט; ניין, דאס ערשטע קינד איז שוין פונקט אזוי גוט ווי דאס צווייטע — נאר דאס געבוירען ווערט לייכטער. די לייביכע ווארפט ניט צוערשט ארויס א קרוליק, דערנאך א העזעל, דערנאך א הינטעל און צום סוף א לייב. מאדאם געטהע האט גלייך ביים ערשטען מאל ארויסגעבראכט א יונגען לייב, און אט דער לייב האט אונז ביים ערשטען ווארף גלייך געגעבען דעם לייב פון בערלעכינגען. פונקט אזוי האט אויך שילער גלייך ביים אנהויב ארויסגעווארפען זיינע רויבער, אן וועמענס לאפעס מען האט שוין געקענט דערקענען דעם לייבען מין. שפעטער איז ערשט געקומען די פאליטור, די גלאטקייט, די פייל, „די נאטירליכע טאכטער" און די „כלה פון מעסינא". ניט אזוי אבער איז עס צו־געגאנגען מיט דעם גראף פלאטען, וועלכער האט אנגעהויבען מיט א שרעקענדיגער געקינסטעלקייט, און פון וועלכען עס זינגט דער דיכטער:

„צו וואס דו קומסט אזוי פארטיג פון גאר נישט
מיט אפגעלעקטען, לאקירטען געזיכט
ביזט גלייך צו א שפיעלצייג, געשניצט פון קארק.

און דאך, ווען איך זאל ארויסזאגען מיינע באהאלטענסטע געדאנקען, וועל איך צוגעבען, אז איך האלט גאר ניט דעם גראף פלאטען פאר אזא גרויסען נאר, ווי עס לאזט זיך גלויבען צוליעב יענער באריהמעריי קרענק און באשטענדיגען אליין זיך בארויכערן. אביסעל נארישקייט, דאס פארשטעהט זיך. געהערט תמיד צו דער פאעזיע; אבער עס וואלט געווען שרעקליך, ווען די נאטור וואלט אנגעלאדענט אויף איין איינציגען מענשען אזא גרויסע פארציע נארישקייט, וואס וואלט געווען גענוג פאר הונדערט גרויסע דיכ־טער, און פון דער פאעזיע אליין האט זי איהם נאר געגעבען אזא אונבאדייטענער קליינע דאזע. איך האב אורזאכען צו גלויבען, אז דער הער גראף גלויבט אליין ניט אין זיינע באריהמערייען, און אז, נויטבאדירפטיג אין לעבען ווי ער איז אין דער ליטעראטור, האט ער גיכער צוליעב דעם באדערפעניש פון דעם אויגענבליק געמוזט ווערען זיין אייגענער לויבענדיגער רופיאנא, אין דער ליטעראטור ווי אין לעבען. דערפון נעמען זיך דאס אין ביידע ערשיינונגען, פון וועלכע מען וואלט געקענט זאגען, אז זיי רופען ארויס מעהר א פסיכאלאגישען ווי אן עסטעטישען אינטערעס. דערפון נעמט זיך דאס אין דערזעלביגער צייט אי א וויינערישע נשמה־אפשלאפונג, אי אן אויסגעטראכטער איבערמוט. דערפון נעמט זיך עס זיינע קלאגערישע רייד וועגען באלדיגען שטארבען און די שטראלענדיגע באריהמעריי מיט דער קינפטיגער אונשטערבליכקייט. דערפון דער אויפברויזענדיגער בעטלער־שטאלץ און די שמאכטענדיגע אונטער־טעניקייט. דערפון דאס באשטענדיגע באקלאגען זיך, אז קאטא וועט איהם לאזען אויסגעהן פון הונגער". דערפון די אנפאלען פון קאַ־טוליציזם א. אז. וו.

צי דער גראף מיינט עס ערענסט מיט דעם קאטוליציזם, דע־רין צווייפעל איך. צי ער איז בכלל געווארען קאטוליש, ווי עטלי־כע פון זיינע הויכגעבוירענע פריינד, דאס ווייס איך ניט. אז ער

ווײל דאָס װערע, האָב איך גאָר צוערשט זיך דערוואוסט פון די עפענטליכע בלעטער, וועלכע האָבן אַפילו צוגעגעבן, אַז דער גראַף פּלאַטען וועט ווערן אַ מאָנאַך און גײן אין קלויסטער אַרײַן. בײזע צינגער האָבן אַפילו געוואָלט האָבן, אַז דער נדר פון אָרימקײט און דאָס צוריקהאַלטן זיך פון ווײַבער װעלן אים ניט אָנקומען שווער. ווי עס פאַרשטעהט זיך אַלײן, אין מינכען האָבן ביי אזעל־כענע ידיעות געקלונגען די גלעקעלעך אין די הערצער פון זיינע פריינד. זיינע ליעדער זענען אין די גלח׳שע בלעטער געלויבט גע־וואָרען מיט קיריע עליזאָן און הללויה; און אין דער אמת׳ן האָבן די הייליגע מענער פון דעם קעליבאַט זיך געמוזט פרעהען מיט יענע געדיכטען, דורך וועלכע עס װערט פאַרהאַלפען די צוריק־האַלטונג פון דעם ווייבליכען געשלעכט. ליידער האָבן מײנע געדיכטען אַן אַנדערע טענדענץ. און דאָס וואָס גלחים און אינגלעך־באַזינגער קענען דערפון ניט האָבן קײן נוצען, דאָס וואָלט מיך טאַקי געקענט אומעטיג מאַכען, אָבער ניט פאַרוואונדערן. פּונקט אזוי װעניג האָב איך זיך פאַרוואונדערט, ווען איך האָב אין דעם טאָג פון מײן אָפּרײזען קײן איטאַליען פאַרנומען פון מײן פרײנד דעם דאָקטאָר קאָלב, אַז דער גראַף פּלאַטען איז אָקעגען מיר געשטימט זעהר פײנדליך, און האָט שוין פאַר מיר אָנגעגרײט אַ שוואַרצען סוף אין זײן לוסט־שפּיעל מיט׳ן נאָמען „קעניג עדיפּוס“. און וואָס איז שוין אַפילו אָנגעקומען אין אויגוסבורג צו עטליכע פּירשטען און גראַפען, וועמענס נאָמען איך האָב פאַרגעסען, אָדער איך וויל פאַרגעסען. אויך אַנדערע האָבן מיר דערצעהלט, אַז דער גראַף פּלאַטען האָט מיך פײנט און אַז ער שטעלט זיך מיר אַקעגען ווי אַ שונא: — און דאָס איז מיר אויף יעדען פאַל געווען אָנגענעהמער ווי ווען מען וואָלט מיר געווען נאָכגעזאָגט, אַז דער גראַף פּלאַטען האָט מיך ליעב ווי אַ פרײנד הינטער מײן רוקען. וואָס אַנבעלאַנגט די הײליגע מענער, וועמענס פרומער כעס געגען מיר האָט זיך אויך באַוויזען אין דער זעלביגער צייט, און ניט בלויז צוליעב מײנע אַנטי קעליבאַטישע געדיכטען, נאָר אויך צוליעב די פּאָליטישע אַנאַלען, וואָס איך האָב דעמאָלט אַרויסגעגעבען, אזוי האָב איך אויך נאָר דורך דעם געקענט געווינען, ווען מען האָט געזעהן, אַז

איך בין ניט איינער פון די זייעריגע. ווען איך ווייז דאָ אָן, אז מען
רעדט פון זיי ניט קיין גוטס, זאָג איך אבער דערמיט נאָך גאָר
ניט קיין שלעכטס וועגען זיי. איך בין אפילו מיט דער מיינונג, אז
נאָר אוים ליעבע צום גוטען וואָלטען זיי וועלען דורך פרומען באַ־
טרוג די ווערטער פון דעם שלעכטען צו גאָר ניט מאכען. און אז די
שלעכטע, וואָלטען זיין נאָר צוליעב דעם צוועק, וועלכער הייליגט יע־
דעם מיטעל, געזוכט צו פארשיטען ניט נאָר יעדען גייסטיגען לע־
בענס קוואַל, נאָר די מאטעריעלע לעבענס קוואלען. נארישערוויז
האָט מען יענע גוטע לייט, וואָס האָבען אין מינכען זיך זאָגאר
פאָרגעשטעלט אלס געמיינדע, באעהרט מיט'ן נאָמען יעזואיטען. זיי
זענען זיכער ניט קיין יעזואיטען, וואָרים ווען יאָ, וואָלטען זיי איינ־
געזעהן, אז למשל איך, איינער פון די שלעכטע, בין אויפ'ן ערגס־
טען פאל א גאנצער מאדים אין דער ליטעראריש אַלכימיסטישער
קונסט, און איך ווייס ווי אזוי פון מיינע שונאים גופא צו מאכען
דוקאטען. און דאָס, אויף אזא אופן, אז איך קריג די דוקאטען,
און מיינע שונאים די קלעפּ; — זיי וואָלטען איינגעזעהן, אז
אזעלכענע קלעפּ פארלירען גאָר ניט פון זייער ווערט, ווען אפילו
מען באשמוצט דעם נאָמען פון דעם שלעגער, פונקט ווי דער אָרע־
מער בעל עבירה, פיהלט ניט ווייניגער די קנוט, ווען אפילו דער
ריכטער, וואָס האָט זי איהם צוגע'פסק'נט, ווערט ערקלעהרט פאר
ניט עהרליך, — און דער עיקר, וואָלטען זיי איינגעזעהן, אז אבי־
סעלע פאָרליעבע פאר דעם אנטי־אריסטאָקראטישען פּאָס און עט־
ליכע אונשעדליכע וויצען אויף גאָטס מאמע, צוליעב וואָס, זיי האָ־
בען מיך צוערשט אָנגעגריפען מיט קויט און נארישקייט, איז ניט
געקומען פון מיין אנטי־קאטוילישקייט. געוויס זענען
זיי ניט קיין יעזואיטען, נאָר א געמישעכץ פון קויט און
דומקייט, וועמען איך דארף פונקט אזוי ווייניג האסען, ווי א מיסט־
וואָגען און דעם אָקס, וואָס שלעפּט איהם, און וואָס מיט אַלע זייערע
אָנשטרענגונגען דערגרייכען זיי פונקט דאָס פארקעהרטע פון דאָס,
וואָס זיי ווילען, און זיי קענען מיך נאָר ברענגען דערצו, אז איך זאָל
זיי ווייזען, וואָס פאר א גוטער פּראָטעסטאנט איך בין, אז איך
באנוץ זיך מיט מיין גוטען פּראָטעסטאנטישען רעכט אויף ווי־

פיעל עס איז נאָר מעגליך, און איך קען אַרום געהען מיט דער גוטער פּראָטעסטאַנטישער שטרייט־האַק, ווי מיין האַרץ געלוסט. זיי מע־גען זיך דאָן כּסדר, כּדי צו געווינען דעם המון, לאָזען דורך זייער לייבליכען פּאָפּסט ברענגען אין פּערזען די אַלטע ווייבערישע לע־גענדע פון מיין ניט גלויבען — אָן די גוט באַקאַנטע קלעפּ וועלען זיי שוין גוט דערקענען דעם גלויבענס־חבר פון א לוטהער, לעסינג און פּאָס. אודאי וויל איך ניט אויפהויבען די אַלטע האַק אויף אָט די הערען — וואָרים דער אָנבליק פון די געגנער, מאַכט מיך לייכט צום לאַכען. איך האָב אין מיר א שטיק פון איילענשפּיגעלס טבע, און איך האָב ליעב א צומיש פון שפּאַס — אבער איך וואָלט יענע מיסט־אָקסען ניט וועניגער דערלאַנגט איבער'ן קאָפּ, ווען אפילו איך זאָל פריהער מיין האַק פאַרהיילען מיט לאַכענדיגע בלומען.

דאָך וויל איך ניט מיין טעמא פאַרלאָזען, איך גלויב, אַז ס'איז געווען אין יענער צייט, ווען דער קעניג פון באַיערען האָט דעם גראַף פּלאַטען געגעבען א יעהרליכען געהאַלט פון זעקס הונ־דערט גולדען, מיט דער שוין דערמאָנטער אבזיכט, און דאָס ניט פון דער שטאַאטס קאַסע, נאָר פון דער קעניגליכער פּריוואַטקאַסע, ווי דער גראַף האָט עס זיך געוואונשען אַלס א באַזונדערן חסד. דער לעצטער אומשטאַנד, וועלכער כּאַראַקטעריזירט די קאַסע, האָב איך נאָר דערמאָנט אַלס א נאָטיץ פאַר דעם נאַטור־פאָרשער, וועלכער וועט אפשר מאַכען שטודיען איבער דעם אדעל. אין דער וויסענשאַפט איז אַלץ וויכטיג. ווער עס וועט מיר פאָרוואַרפען, אַז איך נעם דעם גראַף פּלאַטען צו וויכטיג, דער זאָל געהן קיין פּאַריז און ער וועט זעהן, ווי דער פיינער, ציערליכער קוואַזיער, שילדערט אין זיינע פאַרלעזונגען דאָס אומריינסטע ווערימעל מיט אַלע גע־נויעסטע איינצעלהייטען. עס טוט מיר דערפאַר אויך זעהר לייד, וואָס איך קען ניט גענויער פעסטשטעלען דאָס דאַטום פון יענע 600 גולדען; אַזוי פיעל אבער ווייס איך, אַז דער גראַף פּלאַטען האָט פריהער פאַרטיג געמאַכט זיין קעניג עדיפּוס, און אַז אָט דער קעניג עדיפּוס, וואָלט ניט געווען אַרויסגעקומען אזוי בייסיג, ווען דער מחבר וואָלט געווען געהאַט מעהר צו בייסען.

אין צפון־דייטשלאנד, וואוהין דער טויט פון מיין פאטער האט מיך פלוצלינג צוריקגערופען, האב איך ענדליך געקראגען דאס אונגעהייערע באשעפעניש, וואס איז ארויסגעקראכען פון דעם גרויסען איי, וועלכעס דער פויגעל־שטרויס איז אזוי לאנג אויסגעזעסען. און ווען עס האבען באגריסט מיט א פרומען קרעכץ די נאכט סאוועס פון דער קאנגרעגאציאן, און מיט א פריידיגען געשריי די ארעליגע פאוועס. עס האט געזאלט זיין ניט ווייניגער ווי א פארדערבליכער באסיליסק. קענסטו, ליעבער לעזער, די זאגע פון דעם באסיליסק? דאס פאלק דערצעהלט, ווען א מענליכער פויגעל לעגט אן איי, ווי א ווייב, קומט פון דעם ארויס אזא גיפטיג באשעפעניש, אז זיין הויך פארפעסטעט די לופט. טויטען קען מען דאס בלויז דורך דעם, וואס מען שטעלט פאר איהם אקעגען א שפיעגעל, ווארים ווען ער דערזעהט וואס פאר א שרעקליכע מיאוסקייט ער איז, שטארבט ער פון שרעק.

הייליגע שמערצען, וועלכע איך האב ניט געוואלט פארשווייגען, האבען מיר ערלויבט ערשט אין צוויי חדשים שפעטער, ווען איך האב זיך געבאדען אויף דעם אינזעל העלגאלאנד, דעם קעניג עדיפוס לייענען. און דארטען גוט געשטימט, פון דעם באשטענדיגען אנבליק פון דעם גרויסען, מוטיגען ים, איז פאר מיר די קליינליכע געזינונג און די אלטע אויסגעדראשענקייט פון דעם הויכגעבארענעם מחבר, געווארען אמת'דיג קלאר. אט דאס מייסטערווערק האט מיר איהם ערשט געוויזען אין גאנצען ווי ער איז, מיט זיין גאנצער בליהענידגער פארוועלקטקייט, מיט זיין איבערפלוס פון מאנגעל און גייסט, פון זיין איינגבילדונג אהן איינבילדונגסקראפט, אין גאנצען ווי ער איז, פארסירט אהן פארם. פיקירט אהן פיקאנט צו זיין, א טרוקענע וואסער־נשמה, א וויסטער פרעהליכער יונג. אט דער טרובאדור פון יאמער, אפגעשוואכט ביי לייב און זעעל, האט זיך דאס פארמאסטען נאכצומאכען דעם געוואלדיגסטען, פאנטאזיערייכסטען, און וויציגסטען דיכטער פון דעם יוגענטליכען גריכענלאנד! קיין זאך איז ניט דערווידער, ווי אט די קאנוואולסיווע אהנמעכטיגקייט, וואס וויל זיך אויפבלאזען ווי די מוטיקייט. אט די קוים מיט מיה צונויפגעשלעפטע

לעסטערונג, אויף וועלכע עס קלעפּט דער שימעל פון פארעלטערטען כעס, און אַט דער זילביגער, און ציטעריג נאַכגעאַהמטער גייס־טעסטומעל. ווי עס פארשטעהט זיך שוין אליין, ווייזט זיך אין דעם גראף'ס ווערק ניט קיין שפּור פון וועלכער ניט איז טיעפער וועלט פארניכטונגס־אידעע, א זאך וואָס איז דער קערן, פון יעדער אַרים־טאָפּאנישער קאָמעדיע, און וועלכע וואַקסט אויס ווי א פאנטאַס־טיש איראָנישער צויבערבוים, מיט בליהענדיגע געדאנקען, מיט נעסטען פון זינגענדיגע נאכטיגאלען, און מיט קלעטערנדיגע אפּען. אזאַ אידעע מיט דעם יובעל פון טויט, און מיט דעם צושטערונגס־פייערווערק דארפען מיר פון דעם אַרימען גראף ניט ערוואַרטען. דער מיטעלפּונקט, די ערשטע און לעצטע אידעע, דער גרונד און צוועק פון זיין אזוי גערופענעם לוסטשפּיעל, באשטעהט ווי ביי דער „פערהענגניספּולען גאבעל" ווידער פון לייכטע ליטעראַרישע מאַ־כערייקעס. דער אַרימער גראף האָט נאָר געקענט נאַכמאַכען עטליכע אויסערליכקייטען פון אריסטאָפאנעס, נעמליך די פיינע פערזען און די גראָבע ווערטער. איך זאָג גראָבע ווערטער, ווייל איך וויל ניט באנוצען קיין גרעבערן אויסדרוק, ווי א שעלטענדיגע פרוי גיסט ער אויס גאנצע בלומען־טעפּ פון זידלערייען אויף די קעפּ פון דייטשע דיכטער. איך וויל דעם גראף הארציג גערן מוחל זיין פאר זיין כעס. אָבער ער וואָלט כאָטש געמוזט אויפּפּאסען אויף עטליכע הינזיכטען, וואָלט ער אין אונז ווענינגסטענס ניט פאר־שוועכט דאָס געשלעכט, וואָרים מיר זענען דאך ניט קיין ווייבער, נאָר מענער, און פאָלגליך געהערען מיר דאך צו א געשלעכט, וואָס איז לויט זיין מיינונג דאָס שענע געשלעכט, און וועלכעס ער האָט אזוי ליעב. דאָס קען מאכען א מאנגעל אין דעליקאַטעסען. וואָרים אנדערע בחורים'לעך קענען דערפאר צווייפלען אין זיין הולדי־גונג. וואָרים יעדער פיהלט, אז דער וואָס האָט ליעב אין דער אמת'ן, פארעהרט אויך דאָס גאנצע געשלעכט. דער זינגער פון פרויענלאָב איז זיכער קיינמאָל ניט געוועזען גראָב קעגען וועלכע ניט איז ווייב, און א פּלאַטען דארף דערפאר ארויסווייזען מעהר אכטונג אקעגען די מענער. אבער ווי ניט דעליקאַט ער איז! אָהן צנועות דער־צעהלט ער דעם פּובליקום, אז מיר דיכטער אין צפון דייטשלאַנד

האבען אלע די „קרעז, צו וועלכע מיר באנוצען לײדער א זאלב, וועלכע אלס שטינקענדיגע שאצט ער זי בעסער פאר א סך אנדערע.“ אם װױנציגסטען צארט איז ער אקעגען אימערמאן. שוין ביים אנהויב פון זיין געדיכט לאזט ער איהם אונטער א שפאנישע וואנד טוען זאכען, וואס איך דארף ניט אנרופען ביים נאמען, און וועלכע מען קען דאך ניט אפלייקענען. איך האלט עס אפילו פאר וואהרשיינליך, אז אימערמאן האט טאקי געטאן אזעלכענע זאכען. עס איז אבער כאראקטעריסטיש, אז די פאנטאזיע פון דעם גראף פלאטען איז אפילו א קינצלערין זיך אונטערצוהערען ביי זיינע שונאים a posteriori ער שוינט אפילו ניט האוואלד׳ן, אט די גוטע נשמה, וואס איז זאנפט ווי א מיידעל — אך, אפשר טאקי צוליעב דער ווייבליכקייט האט איהם א פלאטען פיינט. מילנער׳ן וועמען, ווי ער זאגט, ער האט שוין פון לאנג „דורך א ווירקליכען וויץ אוועקגעלעגט אהן כחות“, אט דער טויטער ווערט ווידער אויסגעגראבען פון קבר. קינדער און קינדס־קינדער בלייבען ניט אונבאריהרט. ראופבאך איז א איד.

„דאס אידעל ראופעל —

„וואס טראגט אלס ראופבאך הויך אזוי די נאז.“

„שמיערט טראגעדיען אינ׳ם קאצעניאמער“ נאך ער־גער געהט עס דעם „גע׳שמדט׳ן היינע“. — יא, יא, דו האסט קיין טעות ניט ליעבער לעזער, דאס בין איך, וועמען ער מיינט, און אין קעניג עדיפוס קענסטו לייענען, ווי איך, ווען איך האב עטליכע שעה געשריעבען ליעבע ליעדער, זעץ איך זיך גלייך דערנאך אוועק און שנייד דוקאטען. און ווי אים שבת זיץ איך מיט לאנגבערדיגע מוישעלס און זינג ביי דער גמרא. ווי איך קוילע אין דער סדר נאכט ניט דערוואקסענע קריסטען, און פון רשעות קלויב איך אלעמאל אוים דערצו אן אומ־גליקליכען קריסטליכען שריפטשטעלער — ניין, ליעבער לעזער, איך וויל דיר קיין ליגען ניט זאגען, אזעלכענע גוטע אויסגעמאלטע בילדער שטעהען ניט אין „קעניג עדיפוס“. און דאס, וואס זיי שטע־הען ניט, אט דאס איז טאקי דער חסרון, וואס איך האב אויסצו־זעצען. דער גראף פלאטען האט טיילמאל די בעסטע מאטיווען,

און ווייס ניט ווי אזוי זיי צו באנוצען. וואָלט ער נאָר געהאַט אביסעל מעהר פאַנטאַזיע, אזוי וואָלט ער מיך געשילדערט וועניגס־טענס פאַר א באַהאַלטענעם פּראַצענטניק; וואָס פאַר א קאָמישע סצענען עס וואָלטען ארויסגעקומען! עס טוט מיר וועה ביז אין דער נשמה, ווען איך זעה, ווי דער אָרימער גראַף לאָזט פארבייַ יעדע געלעגענהייט פאַר א גוטען וויץ! ווי טייער וואָלט ער ראופאַך'ן געקענט באנוצען אלס דעם טראַגעדיען־ראָטשילד, ביי וועמען די קעניגליכע ביהגען מאַכען זייערע הלואות! דעם עדיפּוס גופא, די הויפּט פּערזאָן פון זיין לוסט־שפּיעל, וואָלט ער דורך עטליכע מאָדיפיקאַציאָנען אין דער פאַבולע פון שטיק אויך געקענט בעסער באנוצען. אַנשטאָט וואָס ער לאָזט איהם טויטען דעם פאַטער לאַיאָס און הייראַטען די מוטער יאָקאַסטע, האָט ער עס פארקעהרט געקענט איינריכטען אזוי, אז עדיפּוס טויטעט זיין מוטער און האָט חתונה מיט זיין פאָטער. דאָס דראַמאַטיש־עפעקטאַלע אין אזאַ געדיכט, וואָלט א פלאַטען בעדאַרפט זעהר מייסטערהאַפט געלינגען. זיין אייגענע געפיהלס־ריכטונג, וואָלט איהם דערבייַ צונוץ געקומען. ווי א נאַכטיגאַל, וואָלט ער טיילמאָל נאָר באַדאַרפט באַזינגען די רעגונגען פון זיין אייגענער ברוסט, ער וואָלט צוגעשטעלט א שטיק, וואָס, ווען דער פארשטאָרבענער איפלאַנד וואָלט נאָך געלעבט, וואָלט עס אין בערלין זיכער גלייך געוואָרען איינשטודירט, און וואָס מען וואָלט אויך איצטער געגעבען אויף פּריוואַטע ביהנען. איך קען מיר ניט פארשטעלען עפּיס גאַנצערעס, ווי דעם שוישפּיעלער וואורם אין דער ראָל פון אזאַ עדיפּוס. ער וואָלט זיך אליין איבערטראָפען. א חוץ דעם איז דער גראַף גאָר ניט פּאָליטיש, ווען ער פאַרזיכערט אין זיין לוסטשפּיעל, אז ער האָט „ווירקליכען וויץ" אָדער ארבייט ער אפשר אויף דעם איבערראַשונגס־עפעקט, אויף דעם טעאַטער קאָופּ, דורך דעם וואָס דאָס פּובליקום זאָל כסדר ערוואַרטען וויץ, און צום סוף זאָל ער זיך גאָר ניט באַווייזען? אָדער אפשר גאָר, וויל ער דאָס פּובליקום אויפמונטערן צו זוכען דעם ווירקליכען געהיימען וויץ אין שטיק, און דאָס גאַנצע איז ניט מעהר ווי א שפּיעל אין „בלינדע קוה", וואו דער פלאַטענ־שער וויץ איז אזוי כיטרע, אז ער לאָזט זיך ניט דערטאַפּען? און

אפשר טאקי דערפאר איז דאס פובליקום, וואס געוועהנטליך לאכט עס ביי לוסטשפיעלען, אזוי פארדראסיג ווען זיי זענען ביי דער אויפפיהרונג פון פלאטענס א שטיק. ווארים זיי דערטאפען ניט דעם באהאלטענעם וויץ. אומזיסט פיפטשעט דער באהאלטענער וויץ און פיפטשעט וואס אמאל העכער; דא בין איך! דא בין איך אין דער אמת׳ן! — אומזיסט. דאס פובליקום איז נאריש און שטעלט אן און ערענסט געזיכט. איך אבער, וואס איך וויים, וואו דער וויץ שטעקט, האב הארציג געלאכט, ווען איך האב געלייענט פון דעם „גרעפליכען הערשזוכטיגען דיכטער," וואס היעלט זיך איין אין א גראפישען הייליגען שיין, דער וואס באריהמט זיך, אז יעדער הויך, וואס קומט פון זיינע ציין, איז א צומאהלונג". און דער וואס זאגט צו אלע דיימשע דיכטער:

„יא, פונקט ווי נערא ווינש איך אייך נאר איין געהירן, כדי מיט איין איינציגען קלאפ איהם אייך צו שפאלטען—"

דער פערז איז א שלעכטער. דער באהאלטענער וויץ אבער באשטעהט אין דעם, וואס דער גראף אייגענטליך ווינשט, אז מיר אלע זאלען זיין נערא׳ס און פארקעהרט ער, אונזער איינציגער ליעבער פריינד פיטהאגאראס.

איך וואלט אפשר, פאר דעם גראף׳ס טובה וועגען, געקענט ארויסקריגען נאך עטליכע באהאלטענע וויצען, דאך אזוי ווי ער האט אין קעניג עדיפוס ביי מיר אנגעגריפען דאס ליעבסטע—ווארים וואס קען מיר דער זיין ליעבער ווי דאס קריסטענטום?—איז מיר ניט צו פארדענקען, ווען איך בעציה זיך ניט אזוי ערנסט צום עדיפוס, אט די „גרויסע טאט אין ווערטער" ווי צו זיינע פריהערדיגע טעטיקייטען.

און דאך. דער אמת׳ר פארדיענסט האט תמיד געהאט זיין לוין. און דעם פערפאסער פון עדיפוס, וועט זיין שכר באקומען. הגם ער האט זיך דא, ווי אלעמאל, נאר אונטערגעגעבען דעם איינפלוס פון זיינע אדעליגע און גייסטליכע, וואס זענען הינטער איהם. יא, עס געהט ארום אן אוראלטע זאגע צווישען די פעלקער פון אריענט און אקסידענט, אז יעדע גוטע אדער שלעכטע טאט, מוז עפים ברענגען אויף דעם וואס האט די זאך געטוען. און

ס'וועט קומען דער טאָג, ווען זיי וועלען קומען — גרייט זיך צו, ליעבער לעזער, וואָרים איך געה איצט אריין אין פאטהאָס און ווער שוידערליך — דער טאָג וועט קומען, ווען פון טאַרטאַראָס וועלען אראָפנידערען די פרומע טעכטער פון דער נאכט „איימעניד." איך שווער ביים סטיקס! — ביי דעם דאָזיגען טייך, שווערען מיר געטער קיינמאָל ניט פאלש — קומען וועט דער טאָג, ווען זיי וועלען זיך באווייזען, די טונקעלע אייביג גערעכטע שוועסטער, זיי וועלען ערשיינען מיט שלאַנג־געלאָקטע, רויט־דערצאָרענטע געזיכ־טער, מיט די זעלביגע שלאַנגען־קאַנטשיגעס, מיט וועלכע זיי האָבען אמאָל געשמיסען אָרעסטעס'ן, דעם אונאַטירליכען זינדער, וואָס האָט דער'הרג'עט זיין מאמע, די טינדארידישע קליטעמנעסטרא. אפשר הערט דער גראף שוין איצטער ווי די שלאַנגען צישען. — איך בעט דיך, ליעבער לעזער, טראַכט איצטער וועגען דעם מויל פון א וואָלף און פון סאמיעל־מוזיק — אפשר כאַפּט שוין איצטער אָן דעם גראף דער געהיימער שרעק פון א בעל עברה, — דער הימעל פאר־כמאַרעט זיך, עס שרייען נאכט פייגעל, פון ווייטענס קייקלען זיך דונערן, עס בליצט, עס שמעקט קאַלאָפאָניום — וועה! וועה! די ערלויכטע אבות קריכען ארויס פון די קברים, זיי רופען אויס נאָך דריי, פיער מאָל: וועה! וועה! איבער דעם קלאַגענדיגען אייני־קעל, זיי באשווערען איהם, אז ער זאָל אָנטוען זייערע אלטע איי־זערנע הויזען, כדי זיך צו שיצען אקעגען די שרעקליכע ריטער — וואָרים איימעניד, וועלען איהם מיט זיי צופאַסעווען. די קאַנ־טשיק־שלאַנגען וועלען זיך איראַניש אין איהם זאַטיגען מיט הנאה. און פונקט ווי דער קעניג ראַדרינגאַ, ווען מען האָט איהם איינגע־שפּאַרט אין דעם שלאַנגענטורעם, וועט אויך דער אָרימער גראף צום סוף וויינען און קלאָגען:

אוי! זיי פרעסען, אוי, זיי פרעסען!
מיט וואָס איך האָב צו מיינסט געזינדיגט.

שרעק דיך נים, ליעבער לעזער, דאָס איז דאָך נאָר אלץ אין שפאס. אָט די פורכטבארע איימעניעדען זענען ניט מעהר ווי א לוס־טיגע קאָמעדיע, וואָס איך וועל לויט מיין אייגענעם געשמאַק שריי־בען אונטער דעם זעלביגען טיטול, און די טראַגישע פערזען, וואָס האָ־

בען איך נאָר וואָס אזוי דערשראָקען, שטעהן אין דעם לוסטיגסטען בוך אויף דער וועלט, אינ׳ם דאָן קיכאָט פון לא מאנשא, וואו אן אל־טע, אנשטענדיגע הויפדאמע רעציטירט זיי אין דער געגענוואַרט פון דעם גאנצען הויף. איך זעה, דו שמייכעלסט ווידער. לאָמיר זיך צושיידען לאכענדיג און פרעהליך. ווען אָט דאָס לעצטע קאפיטעל איז געווען אביסעל לאנגווייליג, איז דערין נאָר שולדיג געווען דער געגענשטאַנד אליין; איך האָב עס מעהר געשריעבען צום נוצען. ווי פון הנאה וועגען. און ווען עס איז מיר געלונגען א נייעם נאָר אויך צו מאכען נוצליך פאר דער ליטעראטור, וועט מיר דאָס פאַ־טערלאנד שולדיג זיין א דאנק. איך האָב דאָס פעלד געמאכט גרייט, אויף וועלכען גייסטיגע שריפטשטעלער וועלען זייען און שניידען. דאָס באשיידענע באוואוסטזיין פון אָט דעם פארדיענסט איז מיין שענסטער לוין.

פאר קעניגע, וואָס ווילען מיר דערפאר נאָך שיקען א טאַ־באַק־פּושקעלע, באמערק איך, אז די בוכהאנדלונג „האָפמאן און קאמפע“ אין האמבורג, האָט דאָס רעכט פאר מיר צו עמפפאנגען אזעלכענע זאכען.

געשריעבען שפעט אין הערבסט
פון יאָהר 1829.

III.
די שטאָדט לוקאַ.

מיר ווילט זיך אלעמאל לאכען פון די ענגלענדער, וואס האבען אזא קליינליך־פי־ליסטערישע מיינונג וועגען זייער צווייטען גרעסטען דיכטער (ווארים נאך שעקספיר'ן געהערט בייראנ'ען די פאלמע), ווייל ער האט אפגעלאכט פון זייער פעדאנטריי, זיך נים געקענט צופאסען צו זייערע קליינלי־כע זיטען, נים געוואלט האלטען פון זייער קאלטער אמונה; ווייל זייער ניכטערקייט איז איהם געווען עקעלהאפט און ווייל ער האט נים געקענט ליידען זייער גאוה, און זייער חניפה. א סך פון זיי צלמ'ן זיך אי־בער ווען זיי דערהערען נאר זיין נאמען. און אפילו די פרויען, הגם זייערע באקען גליהען מיט ענטוזיאזם, ווען זיי לייענען איהם, איז אבער אין דער עפענטליכקייט, פרעטען זיי אויך ארויס אקעגען זייער גע־היימען ליעבלינג.

(„בריעף פון א געשטארבענעם“: א פראגמענטאריש טאגבוך אויס ענג־לאנד. מינכען 1830).

קאפיטעל I.

די ארומיגע נאטור ווירקט אויף דעם מענשען — פארוואס ווירקט נים אויף דער מענש אויף דער ארומיגער נאטור? אין איטאליען איז זי ליידענשאפטליך, ווי דאס פאלק, וואס לעבט דארטען; ביי אונז אין דייטשלאנד איז זי ערענסטער, פאר־

טראַכטער און גערולדיגער, האָט אויף די נאַטור, ווי די מענשען אַמאָל, געהאַט אַ מעהר אינערליך לעבען? די געמיטס־קראַפט פון אַן אָרפעאוס האָט געקענט מאַכען באַוועגען ביימער און שטיינער מיט זיינע באַגייסטערטע ריטמען. וואָלט נאָך איצטער געקענט געשעהן עפּיס עהנליכעס? די מענשען און די נאַטור זענען געוואָרען פלעגמאַטיש און געניצען איינס פון ס׳אַנדערע. אַ קרענקליכער פּריסישער פּאָעט וועט מיט די קלאַנגען פון זיין לירע קיינמאָל ניט קענען מאַכען צום טאַנצען דעם טעמפּעלאָווער באַרג אָדער די בערלינער לינדען.

אויף די נאַטור האָט איהר געשיכטע. און דאָס איז גאָר אַן אַנדערע געשיכטע, ווי די, וואָס מיר לערנען אין די שולען. מען וואָלט בעדאַרפט אנשטעלען אַלס פּראָפעסאָר אין אונזערע אוניווערזיטעטען אַ ליאַדע איינע פון די עקדישען, וואָס לעבען שוין זייט טויזענדער יאָהרען אין די פעלזען־שפּאַלטען פון די אַפּענינען, און מיר וואָלטען געקראָגען צו הערען גאָר וואונדערליכע זאַכען. אבער דער שטאָלץ פון עטליכע הערען אויף דעם יוריסטישען פאַקולטעט, וואָלט זיכער פּראָטעסטירען אַקעגען אַזאַ אנשטעלונג. פאַרגינט דאָך שוין איצטער ניט איינער פון זיי שטילערהייד דעם אָרימען הונד פידאָ, און האָט מורא, אַז טאָמיר וועט ער קענען פאַרנעמען זיין אָרט אינ׳ם געלערנטען קלייזעל.

די עקדישען מיט זייערע קלוגע עקלעך און מיט זייערע ביטערע אייגעלאָך האָבען מיר דערצעהלט וואונדערליכע זאַכען. ווען איך האָב איינער אליין ארומגעקלעטערט צווישען די פעלזען פון די אַפּענינען. ווירקליך, עס זענען פאַראַנען זאַכען צווישען הימעל און ערד, וואָס ניט בלויז אונזערע פילאָזאָפען האָבען פון זיי קיין השגה ניט, נאָר אפילו ניט די געוועהנליכסטע נאַראָנים.

די עקדישען האָבען מיר דערצעהלט: עס געהט אַרום אַ זאָגע צווישען די שטיינער, אַז גאָט האָט אַמאָל געוואָלט ווערען שטיין, כדי זיי אויסצולייזען פון זייער פאַרשטיינערטקייט. אַן אַלטער עקדיש האָט אבער באַהויפּטעט, אַז אַט דאָס ווערען שטיין וועט ערשט געשעהן יעמאָלט, ווען גאָט וועט זיך שוין האָבען פאַר־

וואַנדערט אין אַלע חיות און פלאַנצען און שוין האָבן זיי אויס־געלייזט.

גאַר ווייניגע פון די שטיינער האָבן געפּיהלען, און גאַר ביים שיין פון דער לבנה אָטעמען זיי. אָבער אַט די ווינציגע שטיינער, וואָס פיהלען זייער צושטאַנד, זענען שרעקליך עלענד. די בוימער געהט עס שוין בעסער. זיי קענען וויינען. די חיות אָבער זענען שוין צום מיינסטען געבענשט, וואָרים זיי קענען רעדען. יעדע חיה אויף איהר אופן, און די מענשען צום בעסטען. עס וועט אַמאָל קומען אַ צייט, ווען די גאַנצע וועלט וועט זיין אויסגעלייזט, און דעמאָלט וועלען אַלע אַנדערע באַשעפענישען אויך קענען רעדען, פּונקט אַזוי ווי אין יענע אוראַלטע צייטען, פון וועלכע עס זינגען די דיכטער.

די עקדישען זענען אַן איראַניש פאָלק, און האָבן ליעב אַפּ־צונאַרען די אַנדערע חיות. אָבער אַקעגען מיר זענען זיי געווען זעהר הכנעה'דיג. זיי האָבן געזיפצט אַזוי עהרליך, און האָבן מיר דערצעהלט מעשיות פון אַטלאַנטיס, וואָס איך וועל שפּעטער אויפשרייבען, כדי זיי זאָלען זיין אַ נוץ פאַר דער וועלט. איך האָב זיך געפּיהלט זעהר גוט און היימיש צווישען די דאָזיגע קליינע ברואים, וואָס זענען גלייכצייטיג די שומרים פון די יאָרביכער פון דער נאַטור. זאָל מעגליך זיין, אַז זיי זענען עפּיס אַ פאַר־כשוף'טע פריעסטער־פאַמיליע, עהנליך צו די פריעסטער פאַמי־ליען פון דעם אַלטען מצרים, וואָס האָבן אויך אַזוי ווי זיי געלעבט אין די לאַבירינטישע פעלזען־שפּאַלטען און באַלוישט די נאַטור? אויף זייערע קעפּלעך, גופים'לעך און עקלעך בליהען פּונקט אַזעל־כענע צייכענבילדער ווי אויף די עגיפּטישע היראָגליפענמיצען און הירַאָפאַנטען־מאַנטלען.

מיינע קליינע פריינד האָבן מיך אויך אויסגעלעהרנט אַ שפּראַך פון צייכענס, אַ דאַנק וועלכער איך קען זיך דורכריידען מיט דער שטומער נאַטור. דאָס דערלייכטערט מיר אַמאָל די נשמה. באַזונדערס אַרום פאַרנאַכט, ווען די בערג זענען איינגעהילט אין שווערע זיסע שאָטענס, און די וואַסער־פאַלען רוישען, און אַלע פלאַנצען שמעקען, און שנעלע בליצען יאָגען זיך אַהין און אַהער—

אײ נאטור, די שטומע יונגפרױ! איך פארשטעה גוט דײנע בליצען, אט דאס אומזיכטיגע פרואוען צו רעדען, וואס ציטערט אויף דײן שענעם פנים, און איך האב אזא רחמנות אויף דיר, אז איך וױין. אבער דעמאלט פארשטעהסטו אויך מיך און דו ווערסט פרײד־ליכער. און דו לאכסט צו מיר מיט גאלדענע אויגען. שענע יונג־פרױ, איך פארשטעה דײנע שטערן און דו פארשטעהסט מײנע טרעהרען!

קאפּיטעל II.

— קיין זאך אין דער וועלט וויל ניט געהן אויף צוריק. — האט מיר געזאגט אן אלטער עקדיש — אלץ שטרעבט פאראויס. און צום סוף וועט פארקומען א גרויס נאטור־איוואנסמענט. די שטיינער וועלען ווערען פלאנצען, די פלאנצען וועלען ווערען חיות, די חיות וועלען ווערען מענשען און די מענשען וועלען ווערען געטער.

— אבער — האב איך אויסגערופען — און וואס וועט ווערען פון יענע גוטע לייט, די ארימע אלטע געטער?

— דאס וועט זיך שוין אויסגלייכען, ליעבער פריינד — האט געענטפערט דער עקדיש — וואהרשיינליך וועלען זיי אפדאנקען. אדער אז ניט וועט מען זיי אויף וועלכען עס איז בכבוד׳ן אופן געבען דעם וועג.

פון מיין היראגליפען־הויטיגען פילאזאף, האב איך זיך דער־וואוסט נאך אנדערע סודות. איך האב אבער געגעבען מיין עהרענ־ווארט קיין זאך ניט מגלה צו זיין. איך ווייס איצטער מעהר ווי שעלינג און העגעל.

— וואס האלט איהר פון אט די ביידע? — האט מיך אמאל געפרעגט דער אלטער עקדיש מיט א שפאטיש שמייכעלע, בעת איך האב פאר איהם דערמאנט די צוויי נעמען.

— ווען מען טראכט זיך אריין, — האב איך געענטפערט, — אז זיי זענען בלויז מענשען און ניט קיין עקדישען, מוז מען שטוי־נען איבער זייער בקיאות. אין דער אמת׳ן, לערנען זיי ביידע איינע און דיזעלבינע תורה, די וואוילבאקאנטע אידענטיטעטס פילאזא־פיע. דער חילוק איז נאר וואס זיי צוגעהן זיך אין דעם אופן פון דער דארשטעלונג. ווען העגעל שטעלט אויף די יסודות פון זיין פי־לאזאפיע, דאכט זיך, אז דאס זעהט מען יענע היבשע פיגורען

וועלכע א געשיקטער לעהרער ווים ווי אזוי צונויפצושטעלען פון אלערליי ציפערן, אזוי אז א געוועהנליכער צוקוקער זעהט נאר דאס אויבערפלעכליכע, נאר דאס הייזעל, אדער דאס שיפעל אדער דאס זעלנעריל, וואס איז פון יענע ציפערן צוזאמענגעשטעלט געוואָרען, אין דער זעלביגער צייט אבער וועט א דענקענדער שול־אינגעל אין דער פיגור גופא קענען דערקענען די לעזונג פון א טיעפען חשבון. שעלינגס יסודות זענען גיכער געגליכען צו יענע אינדישע בילדער פון חיות, וואס זענען צוזאמענגעשטעלט פון אלערליי אנדערע חיות, שלאנגען, פייגעל, עלעפאנטען און עהנליכע לעבעדיגע ברואים דורך פארשיעדענע אויסטערלישע פארפלעכטונגען. דער דאזיגער מעטאד איז פיעל אנגענעהמער, פרעהליכער, פולסירענדיג ווארימער. אלץ לעבט אין איהם, אין דער צייט וואס די אבסטראקטע העגעלשע ציפערן קוקען אונז אן אזוי גרוי, אזוי קאלט און טויט.

—גוט, גוט — האט געענטפערט דער אלטער עקדיש — איך שטוים זיך שוין אן, וואס איהר מיינט; אבער זאגט מיר, האבען די דאזיגע פילאזאפען א סך תלמידים?

איך האב פאר איהם איצטער געשילדערט, ווי אין דעם געלערנטען אאזים פון בערלין פארזאמלען זיך די קעמלען ארום דעם ברונים פון דער העגעל׳שער חכמה, לאזען זיך דארט אראפ אויף די קניה, און לאזען אויף זיך אויפלאדענען די טייערסטע לאגלען, כדי דערמיט ווייטער צו ציהען דורך דעם זאמדיגען מדבר. איך האב פאר איהם ווייטער געשילדערט, ווי אזוי די נייע אטהענער שטופען זיך צו דער שפריצענדיגער קוואל פון דעם שעלינג׳שען גייסט־געטראנק, גלייך ווי עס וואלט געווען דאס בעסטע ביער, א געברייו פון לעבען. א געטראנק פון אונשטערבליכקייט.

דעם קליינעם נאטור־פילאזאף איז באפאלען די געלע קנאה, ווען ער האט דערהערט אז זיינע קאלעגען קריגען אזא גרויסען כבוד, און מיט ערגערניש האט ער געפרעגט: — וועלכען פון דיביידע האלט איהר פאר דעם גרעסטען? — דאס קען איך ניט ענטשיידען. — האב איך געענטפערט. — פונקט אזוי וועניג ווי איך וואלט געקענט ענטשיידען, ווער ס׳איז גרעסער: די זינגערין שעכ־

נער אַדער די זינגערין זאַנטאַג? און איך דענק —

— דענק! — האָט דער עקדיש אויסגערופען מיט אַ שאַרפען טאָן פון גרינגשעצונג — דענקען! ווער פון אייך דענקט? מיין קלוגער האַר. שוין אַ יאָהר טויזענד, ווי איך מאַך אונטערזוכונגען וועגען די גייסטיגע פונקציאָנען פון די חיות. באַזונדערס שטודיר איך די מענשען, אַפען און שלאַנגען. איך האָב אויף די דאָזיגע זעלטזאַמע באַשעפענישען פאַרוועגדט אַזוי פיעל התמדה ווי ליאַנע אויף די גאַנשערס. און שטיצענדיג זיך אויף אַלע מיינע בעאָוי־באַכטונגען, עקספּערימענטען, און אַנאַטאָמישע פאַרגלייכונגען קען איך אייך באַשטימט פאַרזיכערן: אַז קיין מענש דענקט ניט. ווען ניט ווען פאַלט נאָר דעם מענשען עפּיס איין, און אַזעלכענע גאַנץ אונשולדיגע איינפאַלען רופען זיי געדאַנקען. און דאָס צוזאַמענשטע־לען פון געדאַנקען איינעם לעבען אַנדערן רופען זיי דענקען. אָבער איהר קענט עס איבערגעבען אין מיין נאָמען: קיין מענש דענקט ניט. קיין פילאָזאָף דענקט ניט. ניט שעלינג און ניט העגעל דענ־קען. און וואָס אַנבעלאַנגט זייער פילאָזאָפיע, איז זי ניט מעהר ווי לופט און וואַסער, פונקט ווי די וואָלקענס פון הימעל; איך האָב שוין געזעהן אָהן אַ שיעור אַזעלכענע וואָלקענס שטאָלץ און זיכער איבער מיר אריבערציהען. און די זון פון דעם קומענדיגען מאָרגען האָט זיי אויפגעלייזט אין זייער אורשפּרינגליכען גאָר ניט: — עס איז דאָ נאָר איין איינציגע אמת׳ע פילאָזאָפיע. און די שטעהט אין אייביגע היראָגליפען אויף מיין אייגענעם עק.

ביי די דאָזיגע ווערטער, וואָס זענען אַרויסגערעדט געוואָרען מיט אַ שטאַרקען פּאַטהאָס, האָט דער אַלטער עקדיש זיך אויס־געדרעהט צו מיר מיט׳ן רוקען. און ווי ער איז זיך אַזוי לאַנגזאַם אוועקגעגאַנגען און געדרעהט מיט׳ן עק, האָב איך אויף איהם גע־זעהן די וואונדערליכסטע היראָגליפישע פיגורען, וואָס האָבען זיך מיט אַ בונטער באַדייטזאַמקייט געצויגען איבער דעם גאַנצען עק.

קאפיטעל III.

אויף דעם וועג צווישען די בעדער פון לוקא און דער שטאדט, וואס טראגט דעמזעלבינגען נאמען, ניט ווייט פון דעם גרויסען קאשטאן־בוים, וועמענס ווילד־גרינע צווייגען באשאטענען דעם טייך, און אין דער געגענווארט פון א ווייסבערדיגען ציעגענבאק, וואס האט זיך דארט געפאשעט ווי א פרוש איינער אליין, איז דאס געפיהרט געווארען דער געשפרעך, וואס איך האב דערצעהלט אין דעם פריהערדיגען קאפיטעל. איך בין געגאנגען צו דער שטאדט לוקא, כדי דארט אויפצוזוכען פראנציסקא'ן און מאטהילדע'ן, מיט וועמען איך האב געהאט אפגערעדט, זיך דארטען צו טרעפען, נאך מיט אכט טעג פריהער. איך בין אבער אין דער באשטימטער צייט אומזיסט געגאנגען אהין און איצטער האב איך זיך צום צווייטען מאל געלאזט אויפ'ן וועג אהין. איך בין געגאנגען צופוס, פארביי די שענע בערג און די גרופען בוימער, וואו די גאלדענע מאראנצען האבען ארויסגעלייכט פון דעם טונקעלעם גרין, ווי די שטערן פון טאג, און גירלאנדען פון ווייגרעבען האבען זיך אין די שענסטע פלעכטען געצויגען אויף מיילען און מיילען. דאס גאנצע לאנד איז דארטען אזוי גארטענדיג, און אזוי געציערט, ווי ביי אונז די דארפישע סצענען, וואס ווערען פארגעשטעלט אין טעאטער; אויך די פויערים פון לאנד זעהען אויס ווי יענע בונטע געשטאלטען, וואס פארכאפען אונז אלס זינגענדיגע, שמייכלענדיגע און טאנצענדיגע סטאפאזשען. אין ערגיץ זעהט מען ניט קיין פיליסטער געזיכטער. און זענען אפילו דא פיליסטער, זענען עס דאך איטאליענישע מאראנצען־פיליסטער, און ניט קיין אנגעשטאפטע דייטשע קארטאפעל־פיליסטער. מאהלעריש און אידעאל ווי דאס לאנד גופא, זענען אויך די מענשען. און דערצו טראגט נאך

יעדער מאַן אַזאַ אינדיווידועלען אויסדרוק אויף זיין פּנים, און ווייס ווי אַזוי צו לאָזען פּיהלען זיין פּערזענליכקייט דורך דער האַל־טונג, דורך דעם אופן ווי אַזוי ער פאַרוואַרפט דעם מאַנטעל, און ווען נויטיג, אויך דורך דעם אופן ווי ער באַנוצט זיך מיט'ן קינ־זשאַל. פאַרקעהרט ביי אונז אין לאַנד, זעהט מען בלויז מענשען מיט אַלגעמיינע אַלצאייניגע פיזיאָנאָמיען; ווען זיי זענען צוועלף צוזאַמען, מאַכען זיי אויס אַ טוץ. און פאַרטשעפּעט זיך דאַן איי־נער מיט זיי, רופען זיי די פּאָליציי.

געוואָרפען אין די אויגען האָט זיך דאָס, וואָס אין לוקענישען טייל, פּונקט ווי אין גרעסטען טייל פון טאָסקאַנאַ, טראָגען די פרויען גרויסע, שוואַרצע פילצענע היט מיט גרויסע שוואַרצע שטרויס־פעדערן; אפילו די שטרוי־פלעכטערינס טראָגען אויך אַזעלכענע שווערע היט. פאַרקעהרט, די מענער טראָגען צו מיים־טענס אַ לייכטען שטרויענעם הוט, און יונגע בחורים'לעך באַקומען אַזעלכענע היט אַלס מתנות, פון דעם מיידעל, וואָס האָט זיי אַליין אויסגעאַרבייט, און וועלכע האָט אין זיי אַריינגעפלאָכטען איהרע ליעבעס־געדאַנקען און אפשר אויך איהרע זיפצען. אַמאָל איז פראַנצעסקאַ אויך אַזוי געזעסען צווישען די מיידלעך און צווישען די בלומען פון דעם אַרנאָ־טאָל און געפלאָכטען אַזאַ הוט פאַר איהר caro Cecco און האָט געקושט יעדעם שטרויעלע, וואָס זי האָט פאַרנוצט דערצו, און האָט דערביי געזונגען איהר שענע אַריע: Occhie, stelle mortale — דער געקרייזעלטער קאָפּ, וועל־כער האָט אַמאָל אַזוי שען געטראָגען דעם שענעם הוט, פון אַ טאַנזור, און דער הוט אַליין הענגט, אַלט און אָפּגע־נוצט אינ'ם ווינקעל פון אַ פינסטערן אַבאַטע־שטיבעל אין באָלאָנאַ.

איך געהער צו די מענשען, וואָס האָבען אַלעמאָל ליעב צו נעמען אַ קירצערען וועג, ווי דעם שאָסע, און וועמען עס טרעפט תמיד, אַז זיי פאַרבלאָנדזשען זיך אויף שמאָלע שטעגען, צווישען וועלדער און שטיינער. דאָס איז אויך דאָ געשעהן. און אויף מיין רייזע קיין לוקאַ האָב איך זיכער באַדאַרפט צוויי מאָל אַזוי פיעל צייט, ווי געוועהנליכע מענשען, וואָס געהען מיט'ן שאָסע. אַ שפּערלינג, וועמען איך האָב געפרעגט דעם וועג, האָט געטשווי־

טשערט און געטשוויטשערט, און האָט מיר דאָך ניט געקענט געבען קיין ריכטיגען ענטפער. אפשר האָט ער איהם אליין ניט געוואוסט. פון די שמעטערלינגען און די באבוטשקעס, וואָס זענען געזעסען אויף גרויסע גלאָקענבלומען, האָב איך אויך ניט געקענט ארויסקריגען קיין וואָרט; זיי זענען אוועקגעפלויגען נאָך איידער זיי האָבען פארנומען מיינע פראגען, און די בלומען האָבען געשאָקעלט מיט זייערע טאָנלאָזע קעפּ. צייטענווייז האָבען מיך אויפגעוועקט די ווילדע מירטען, וואָס האָבען מיט דינע קול'כעלעך געלאכט פון דער וויטענס. שנעל האָב איך דאן ארויפגעקלעטערט אויף די העכסטע פעלזען־שפּיצען און אויסגערופען: איהר וואָלקענס פון הימעל! שווימערס אין די לופטען! זאָגט מיר, וואו געהט דער וועג צו פראנצעסקא'ן? איז זי אין לוקא? זאָגט מיר, וואָס טוט זי? וואָס טאַנצט זי? זאָגט מיר אלץ, און ווען איהר וועט שוין האָבען אלץ געזאָגט, זאָגט עס מיר נאָכאמאָל!

ביי אזא איבערפלוס פון נארישקייט, האָט געקענט געשעהן, אז אַן ערענסטער אָדלער, וועמען מיין רוף האָט געשטערט אין זיינע איינזאמע חלומות, זאָל מיך האָבען אנגעקוקט מיט א גרינגשעצענדען ווידערווילען. אבער איך האָב עס איהם לייכט מוחל געוועזן; וואָרים ער האָט קיינמאָל ניט געזעהן פראנצעסקא'ן. און דערפאר קען ער זיך זיצען אזוי ערהאבען מוטיג אויף זיין פעסטען פעלז, און אזוי נשמה פריי ארויפקוקען צום הימעל, אָדער אזוי רוהיג אראָפּגלאָצען אויף מיר, אזא אדלער האָט אַן אונערטרעגליך שטאָלצען בליק און קוקט אַן איינעם, ווי ער וואָלט וועלען זאָגען: וואָס ביזטו פאר א פויגעל? ווייסט דו ניט, אז איך בין נאָך אלץ א קעניג, פּונקט אזוי גוט, ווי אין יענע העלדענצייטען, ווען איך פלעג טראָגען יופּיטערס בליצען און באציערען נאַפּאָלעאָנס פאָהנען? ביזטו א געלערנטער פאַפּוגאַי, וואָס האָט זיך די אלטע לידער אויסגעלערנט אויף אויסווייניג און פּלאַפּעלט זיי נאָך פּעדאנטיש? אָדער א טורטעלטויב, וואָס פיהלט שען און וואָרקעט מיזעראַבעל? אָדער אַן אַלמאַנאַך־נאַכטיגאַל? אָדער אַן אָפּגעשטאַנענער גאַנער, וועמענס עלטער־עלטער־זיידעס האָבען געראַטעוועט רוים? אָדער גאָר א נאַרישער האָהן, וועמען מען האָט אויס איראָניע אָנ־

געהאַנגען אויפ׳ן האַלז דעם עמבלעם פון מוטיגען פליהען, נעמליך מיין מינאַטור־בילד, און וועלכער שפּרייזט דערפאַר אַרום אַזוי מעכטיג, ווי ער וואָלט דאָס אַליין געוועזען אַן אַדלער?—דו ווייסט ליעבער לעזער, ווי ווייניג אורזאַכען איך האָב זיך צו פיהלען באַ־ליידיגט, ווען אַן אַדלער טראַכט פון מיר אַזוינס. איך גלויב, דער בליק וואָס איך האָב איהם צוריקגעוואָרפען, איז געוועזען נאָך שטאָל־צער ווי דער זייניגער. און ווען ער האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי דעם ערשטען בעסטען לאָרבעחר־בוים, ווייס ער איצטער ווער איך בין.

ווען ס׳איז צוגעפאַלען דער אָבענד, און די בונטע וואַלד־ליע־דער זענען ביסלעכווייז שטילער געוואָרען, און די בוימער האָבען גענומען רוישען אַלץ ערענסטער און ערענסטער, האָב איך זיך ווירקליך פאַרבלאָנדזשעט אין די בערג. אַן ערהאַבענע סודות׳דיקייט און אַ האַרציגע פייערליכקייט, האָט ווי גאָט׳ס אָטעם, דורכגעצויגען דורך דער פאַרקלערטער שטילקייט. דאָ און דאָרטען האָט צו מיר פון אונטען אַרויפגעקוקט אַ שען, טונקעל אויג און איז אין דעמזעלביגען אויגענבליק פאַרשוואונדען. אַ צערטליך שעפּטשען האָט אַרומגעטאַנצט אַרום מיין האַרץ און ניט געזעהענע קושען האָבען לוסטיג באַריהרט מיינע באַקען. די אָבענד רויטקייט האָט איינגעהילט די בערג, ווי מיט פּורפּור־מאַנטלען, און די לעצטע זון־שטראַהלען האָבען באַלויכטען זייערע שפּיצען אַזוי, אַז זיי האָבען אויסגעזעהן ווי זיי וואָלטען געוועזען מלכים מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ. איך אָבער, בין געשטאַ־נען ווי אַ קייזער פון דער וועלט, אַרומגערינגעלט פון אַט די גע־קרוינטע וואַסאַלען, וואָס האָבען מיר אָפּגעגעבען דעם געהעריגען כבוד.

קאפיטעל IV.

איך ווייס ניט צי דער מאנאך, וועלכען איך האב באגעגענט ניט ווייט פון לוקא, איז א פרומער מאן. אבער איך ווייס, אז זיין אלטער לייב שטעקט ארים און נאקעט אין א גראבען קיטעל, יאהר איין, יאהר אויס; די צוריסענע סאנדאלען קענען ניט געגוג באשיצען זיינע נאקעטע פיס, ווען ער קלעטערט אויף די פעלזען איבער דערנער און ווילדע געוואוקסען, כדי אויבען אין די בערג־דערפער צו טרייסטען קראנקע — אדער לערנען די קינדער ווי אזוי צו בעטען — און ער איז צופריעדען, ווען מען ווארפט איהם דערפאר אריין א שטיקעל ברויט אין דער טארבע, און ווען מען גיט איהם אביסעל שטרוי אויף וואס צו שלאפען.

„געגען דעם מאן וועל איך ניט שרייבען", האב איך געזאגט צו זיך אליין, — „ווען איך וועל ווידער זיין אין דער היים אין דייטשלאנד, און וועל מיר א גוט אפגעגעסענער און ווארימער זיצען אויף מיין לעהנשטוהל ביים קנאקענדיגען אויוועלע, בהרחבה מיר טרינקען א שאל טהעע און שרייבען געגען די קאטוילישע גלחים — געגען דעם מאן וויל איך ניט שרייבען."—

כדי צו שרייבען געגען קאטוילישע גלחים, מוז מען אויך קענען זייערע פנים'ר. די אריגינאלע פנים'ר זעהט מען אבער נאר אין איטאליען. די דייטשע קאטוילישע פריעסטער און מאנאכען זענען בלויז שלעכטע נאכמאכונגען. אפטמאל זאגאר פאראדיען פון די איטאליענישע: א פארגלייכונג צווישען זיי וואלט אויסגעפאלען פונקט אזוי, ווי מען וואלט וועלען פארגלייכען רוימישע און פלארענטינישע בילדער פון הייליגע, מיט יענע פרומע פארזעהענישען, וואס האבען צו פערדאנקען זייער עקזיסטענץ דעם שפיסבירגערליכען פינזעל פון א נירענבערגער שטאדטמאלער, אדער גאר דעם

ליעבען איינפאל פון א געדולדיגען מתמיד פון דער קריסטליכער
ניט דייטשישער שולע.

די גלחים אין איטאליען האבען זיך שוין לאנג אויסגעגלייכט
מיט דער עפענטליכער מיינונג. דאס פאלק דארטען איז שוין לאנג
געוואוינט דערצו, צו אונטערשיידען צווישען דער גייסטליכער
ווירדע און דעם אומווירדיגען פארשוין. צו עהרען די ווירדע, ווען
דער פארשוין איז ווערט מען זאל איהם פאראכטען. טאקי אט
דער קאנטראסט, וואס מוז ענטשטעהן צווישען די
אידעאלע פליכטען און געזעצען פון דעם גייסטלי־
כען שטאנד, און די נויטיגע באדערפענישען פון דער זינ־
ליכער נאטור, יענער אוראלטער, אייביגער קאנפליקט צווישען דעם
גייסט און דער מאטעריע, אט דאס מאכט די איטאליענישע גלחים,
פאר שטעהענדיגע טיפען פון דעם פאלקס־הומאר און סאטירען,
ליעדער און נאוועלען. עהנליכע ערשיינונגען באווייזען זיך אומע־
טום, וואו עס איז נאר דא אן עהנליכער גלחים־שטאנד. אזוי למשל
אין הינדאסטאן, און די קאמעדיען פון יענעם ניט פרומען לאנד, —
ווי מיר האבען שוין דאס באמערקט אין דער סאקאנטאלא און אין
דער דא ניט לאנג איבערזעצטער וואזאנטאזענא, — שפיעלט
תמיד א בראהמין די קאמישע ראל, דעם פריעסטער־גראציאזא.
אזוי צו זאגען. און אין דערזעלביגער צייט ווערט גיט אויף דאס
מינדסטע געמינערט דער יראת הכבוד, וואס מען איז איהם
שולדיג, פאר זיין עבודה און פאר זיין פריוויליגירטער הייליקייט.
— פונקט אזוי ווי אן איטאליענער וועט ניט מיט וועניגער יראת
הכבוד הערען די מעסע, אדער זיך מתודה זיין פאר א גלח, וועלכען
ער האט ערשט מיט א טאג פריהער געפונען א שכור'ן אין דעם
קויט פון דער גאס. אין דייטשלאנד איז דאס אנדערש. דער קא־
טוילישער גלח וויל דארט רעפרעזענטירען ניט בלויז זיין ווירדע
דורך זיין אמט, נאר אויך זיין אמט דורך זיין פערזאן: און ווען
ער האט אפשר לכתחילה ווירקליך געמיינט גאנץ ערענסט מיט זיין
בארוף און נאכדעם, ווען זיין נדר פון צניאות און הכנעה שטויסען
זיך צוזאמען מיט דעם אלטען אדם'ן, און ער וויל זיי פארט ניט
פארלעצען אין דער עפענטליכקייט, באזונדערס אויך, ווייל ער וויל

זיך ניט אויסשטעלען אין זײן נאַקעטקײט אקעגען אונזער פרײנד קרײז אין לײפּציג, דערפאַר זוכט ער װײניגסטענס פון אויבען־אויף אויסצוזעהן װי א הײליגער. דערפון נעמט זיך דאָס די צביעות, חניפה און די איבערטריבענע פרומקײט פון די דײטשע גלחים; פאַרקעהרט בײ די איטאַליענישע, זעהט מען די דורכזיכ־טיגקײט פון דער מאַסקע, און א געװיסע פעטע איראָניע און הרחבה׳דיגע װעלט־פאַרדײאונג.

דאָך װאָס העלפען אזעלכענע אלגעמײנע רעפלעקסיאָנען! זײ קענען דיר װײניג נוצען, ליעבער לעזער, װען דו קריגסט חשק צו שרײבען נעגען די קאַטױלישע גלחים. צו דעם צװעק, מוז מען, װי שױן געזאָגט, זעהען מיט אײגענע אױגען די פנים׳ער, װאָס געהערען דערצו. װירקליך, עס איז אפילו ניט גענוג װען מען זעהט זײ אין קעניגליכען בערלינער קעניגליכען אָפּערא הויז. דער פריהערדיגער גענעראַל־אינטענדאַנט האָט אפילו אלעמאָל געטאָן דאָס זײניגע, כדי די קרוינונגס־פּראָצעסיאָן אין דער „יונגפרוי פון אָר־לעאַנס“ פאַרצושטעלען אזוי געטריי, װי עס איז נאָר מעגליך. און דערפאַר פלעגט ער פאַר זײנע לאַנדסלײט איבערגעבען די אידעע פון א פּראָצעסיאָן און זײ װײזען גלחים פון אלע קאָלירען. דאָך דאָס געטרײסטע קאָסטיום, קען ניט פאַרבײטען די אָריגינאַלע גע־זיכטער, און װען מען װאַרפט אפילו אַרױס נאָך 100,000 טאַלער פאַר גאָלדענע בישאָף־היטעלעך, אויסגעשטיקטע העמדער און עהנ־ליכע סחורות, — װעלען דאָך די פּראָטעסטאַנטישע שכל׳דיגע נעזער, װאָס װעלען אַרויספּראָטעסטירען פון אונטער יענע בי־שאָף׳ס היטעלעך, די דינע חקירה׳דיגע פיסלעך, װאָס װעלען אַרוים־קוקען פון אונטער די װײסע שפּיצען פון די כאָרהעמדער, די אויפ־געקלעהרטע בײכער, פאַר װעמען יענע גלח׳שע קלײדער זענען צו ברײט, אָט דאָס אלץ װעט אַן אונזעריגען דערמאָנען, אז ניט קײן קאַטױלישע גײסטליכע דרעהען זיך דאָס אַרום אויף דער ביהנע, נאָר בערלינער װעלט־מענשען.

איך האָב אָפטמאָל נאָכגעטראַכט, צי דער גענעראַל־אינטענ־דאַנט װאָלט ניט א סך בעסער געװען פאַרגעשטעלט יענע פּראָ־צעסיאָן, װען ער װאָלט לאָזען שפּיעלען די ראָלען פון די קאַטױלי־

שע גלחים ניט פון געוועהנליכע סטאַטיסטען, נאָר פון יענע פּראָ־טעסטאַנטישע גייסטליכע, וואָס ווייסען אויף דעם אָרטאָדאָקסישען אופן צו פּרעדיגען אין דער טעאָלאָגישער פאַקולטעט, און אין דער קירכען ־ צייטונג געגען פּערנונפט, וועלטלוסט, געזעניוס און טייפעלטום. מען וואָלט דאָן בעקומען צו זעהען גע־זיכטער, וועמענס גלח׳ישע אויסזעהן, וואָלטען געווים גיכער צוגע־פּאַסט צו יענע ראָלען. עס איז דאָך אַ באַקאַנטע זאַך, אז די גייסט־ליכע פון דער גאַנצער וועלט, רבנים, מופטים, דאָמיניקאַנער, קאָנסיסטאָריאַל־ראַטען, פּאַפּען, באָנצען, קורין, גאָט׳ס גאַנצער די־פּלאָמאַטישער קאָרפּוס, האָט אין געזיכט אַ געוויסע פאַמיליען־עהנליכקייט, אזאַ ווי מען געפינט אָפטמאָל ביי לייט, וואָס האָ־בען דיזעלביגע באַשעפטיגונג. שניידער פון דער גאַנצער וועלט צייכענען זיך אויס דורך דער צאַרטקייט פון די גליעדער. קצבים און סאָלדאַטען האָבען זייער עהנליכקייט. אידען האָבען זייער אייגענטימליכע עהרליכע מיענע, ניט ווייל זיי קומען ארויס פון אברהם, יצחק און יעקב, נאָר ווייל זיי זענען סוחרים, און דער פראַנקפורטער קריסטליכער סוחר, איז פונקט אזוי עהנליך צו דעם פראַקפורטער אידישען סוחר, ווי איין פויל איי איז עהנליך צום אנדערן. די גייסטליכע סוחרים, אזעלכענע וואָס ציהען זייער חיונה פון דעם רעליגיאָנס־געשעפט, האָבען דערפאַר אויך אין געזיכט אַן עהנליכקייט. אודאי, עטליכע נואַנסען ענטשטעהען דורך דעם אופן, ווי אזוי זיי פיהרען זייערע געשעפטען. דער קאַטוילישער גלח פיהרט עס גיכער ווי אַ קאָמי, וואָס איז אָנגעשטעלט אין אַ גרויס געשעפט; די קירכע, דאָס גרויסע הויז, וועמענס שעף עס איז דער פּויפּסט, גיט זיי אַ באַשטימטע באַשעפטיגונג, און דער־פאַר אויך אַ באַשטימטען געהאַלט. ער ארבייט נאָכלעסיג, ווי יעדער וואָס ארבייט ניט אויף זיין אייגענעם חשבון, און האָט אַ סך קאָ־לעגען, און ביי די גרויסע געשעפטען בלייבט ער לייכט אונבאַ־מערקט — איהם ליגט נאָר אין הארץ דער קרעדיט פונ׳ם הויז, און נאָך מעהר, אז דער קרעדיט זאָל אָנהאַלטען. וואָרים טאָמיר באַנקראָטירט דאָס הויז פּאַרלירט ער זיין חיונה. דער פּראָטעס־טאַנטישער גלח, איז פּאַרקעהרט אומעטום דער פּרינציפּאַל, און

ער פיהרט די רעליגיאָנס־געשעפטען אויף זיין איגענעם חשבון. ער פיהרט ניט קיין אַגולנע געשעפטען ווי זיין קאַטוילישער חבר, נאָר קליין האנדעל; און אזוי ווי ער מוז דאָס געשעפט אליין פארזאָרגען, טאָר ער ניט זיין נאַכלעסיג. ער מוז לויבען זיינע גלויבענס־ארטיקלען, און אָפּלאַכען פון די סחורות פון זיינע קאָנקורענטען. און ווי אַן אמת'ר קרעמער, שטעהט ער אין זיין בודקע פול מיט קרעמערשע קנאה אקעגען אלע גרויסע געשעפטען. נאָר באַזונדערס אקעגען דעם גרויסען הויז פון רוים, וואָס האלט אויף פיעלע טויזענדער בוכהאלטערס און משרתים און האָט זיינע פארטרעטער אין אַלע פיער טיילען פון דער וועלט.

דאָס האָט געווים אויך זיינע פיזיאָנאָמישע ווירקונגען. אבער ווען מען קוקט אויף זיי פון פאַרטער, באמערקט מען זיי נים. אין די הויפּטשטריכען בלייבט דאָך די פאַמיליענעהנליכקייט פון די נעזיכטער די זעלביגע ביי די קאַטוילישע גלחים, ווי ביי די פּראָטעסטאַנטישע. און ווען דער גענעראל־אינטענדאַנט וואָלט די אויבענדערמאַנטע הערן געווען גוט בעצאָהלט, וואָלטען זיי זייערע ראָלען, ווי תמיד געשפּיעלט אויסגעצייכענט. אויך זייער גאַנג וואָלט פיעל בייגעטראָגען צו דער אילוזיאָן; הגם, א פיין געניט אויג וואָלט גלייך באמערקט, אז ער אונטערשיידט זיך דורך דינע נואַנסען פון דעם גאַנג ביי קאַטוילישע גלחים און מאָנאַכען.

א קאַטוילישער גלח געהט אזוי, פונקט ווי דער גאַנצער הימעל וואָלט באַלאַנגט צו איהם; פארקעהרט, א פּראָטעסטאַנטישער גלח, געהט ארום, גלייך ווי ער וואָלט דעם הימעל געהאלטען אין ארענדע.

קאפיטעל V.

עס איז שוין געווען נאכט, ווען איך בין אנגעקומען אין דער שטאדט לוקא.

אין גאנצען אנדערש האט זי פאר מיר אויסגעזעהן מיט א וואך פריהער, ווען איך האב זיך דארט ארומגעהרעהט בייטאג אין די אפהילכענדיגע פוסטע גאסען, און האב זיך געפיהלט ווי איך וואלט דאס ארייננגעפאלען אין איינע פון יענע פארשאלטענע שטעדט פון וועלכע די אם פלעגט מיר אמאל דערצעהלען. דעמאלט איז די גאנצע שטאדט געווען שטיל ווי דער קבר. אלץ איז געווען אזוי בלייך און אפגעשטארבען. אויף די דעכער האט זיך געשפיעלט דער גלאנץ פון דער זון, ווי גאלדענע פליטערלעך אויף דעם קאפ פון א בר־מינן. דא און דארטען האט אויס די פענסטער פון אן אלטען איינגעפאלענעם הויז אראפגעהאנגען אייביג גרינע וואנד־ריטלעך, ווי פארטרוקענטע גרינע טרעהרען. אומעטום נאגעניש און שרעקיג־שטילער טויט. די שטאדט האט אויסגעזעהן בלויז ווי דער געשפענסט פון א שטאדט. א שטיינערנער כשוף אין מיטען העלען טאג. דעמאלט האב איך אומזיסט געזוכט און געזוכט די שפור פון א לעבעדיגען נפש. איך דערמאן זיך נאר, אז פאר אן אלטען פאלאצא איז געלעגען און געשלאפען א בעטלער, מיט אן אויסגעשטרעקטער אפענער האנד. אויך דערמאן איך זיך, אז אויבען ביים פענסטער פון א שווארצליך צופוילטען הייזעל, האב איך געזעהן א מאנאך, וואס האט דעם רויטען האלז מיט דעם פליישיגען פליכעוואטען קאפ ארויסגעשטעקט היבש לאנג פון דעם ברוינעם קיטעל, און לעבען איהם האט זיך באוויזען א נאקעטע פרוי מיט א פולען בוזים; אונטען אין דער האלב אפענער טיר האב איך געזעהן ארייננעהן א קליינעם יונג, וואס האט אין ביידע הענד געטראגען א

ריעזיגע גרויס־בייכיגע וויין־פלאש. — אין דעמזעלביגען אויגענ־בליק האט פון דער ווייטענס געקלונגען א דין איראניש גלעקעל, און אין מיין זכרון האבען געלאכט די נאוועלען פון באקאטשיא. די דאזיגע קלאנגען האבען אבער בשום אופן ניט געקענט פארשרייען דעם מאדנעם גרויל, וואס האט דורכגענומען מיין נשמה. דער גרויל האט מיך אפשר דערפאר נאך מעהר ארומגענומען, ווייל די זון האט אזוי ווארעם און העל באלויכטען די אונהיימליכע גע־ביידען; און איך האב דערפיהלט, אז געשפענסטער זענען נאך מורא׳דיגער, ווען זיי ווארפען פון זיך אראפ די שווארצע מאנט־לען פון דער נאכט און לאזען זיך זעהען ב־ים העלען ליכט פון מיטען טאג.

בעת איך בין איצטער, אכט טאג שפעטער, ווידער אמאל גע־קומען קיין לוקא, בין איך געווארען נשתומם ווי אנדערש עס האט איצט אויסגעזעהן אט די שטאדט. וואס איז דאס? האב איך אויס־געראפען, ווען די ליכט האבען געבלענדט מיינע אויגען און די מענשען־שטראמען האבען זיך געבוואליעט דורך די גאסען. איז א גאנץ פאלק פון נאכט־רוחות אויפגעשטאנען פון די קברים, כדי נאכ־צומאכען אויף דעם ווילדסטען משונה׳דיגסטען אופן דאס לעבען? די הויכע, טריבע הייזער זענען פארציערט מיט לאמפען. אומע־טום העגגען ארויס פון די פענסטער בונטע טעפיכען, וואס פאר־דעקען כמעט די פוילע גרויע ווענד, און איבער זיי בויגען זיך ארויס ליעבע מיידעלשע פנימ׳ר, אזוי פריש, אזוי בליהענדיג, אז איך מיין, דאס איז דאס לעבען אליין, וואס פייערט איצט זיין חתונה־מאלצייט מיט׳ן טויט און האט צו דעם מאלצייט פאר־בעטען די שענקייט פון דער יוגענד. יא, דאס איז געווען א לע־בעדיגער טויטער יום טוב — איך וויים ניט, ווי ער הייסט אין קא־לענדאר — אויף יעדען פאל איז ער עפים א יאהרצייט פון א געדולדיגען מארטירער. ווארים איך האב שפעטער געזעהען ארומ־טראגען א שארבען פון א הייליגען מת און נאך עטליכע קנאכען, באציערט מיט בלומען און עדעלשטיינער. און מוזיק האט געשפיעלט ווי צו א חתונה. דאס איז געווען א שענע פראצעסיאן.

פאראוים זענען געגאנגען די קאפוצינער, וואס האבען זיך

אויסגעצייכענט פון די אַנדערע מאַנאַכען דורך לאַנגע בערד, און האָבען אין דערזועלביגער צייט פאַרגעשטעלט די סאַפּיאַרען, פון דער דאָזיגער גלויבענס־אַרמעע. נאָך זיי זענען געגאַנגען קאַפּוצי־נער אָהן בערד, צווישען זיי אַ סך מענערשע עדעלע געזיכטער, זאָ־גאַר אַנדערע יוגענדליך שענע פּנים׳ער, וועמען די ברייטע טאָנזור האָט זעהר געפּאַסט, ווייל דער קאָפּ האָט דורך דעם אויסגעזעהן ווי ארומגעפלאָכטען מיט אַ ציערליכען קראַנץ פון האָר, און האָט ארויסגעקוקט צוזאַמען מיט דעם נאַקעטען נאַקען זעהר פיין פון דעם ברוינעם קיטעל. נאָך זיי זענען געגאַנגען קיטלען פון אַנדערע קאָלירען: שוואַרץ, ווייס, געל, אויך אראָפּגעלאָזטע דרייעקיגע היט, קורץ אַלע יענע קלויסטער־קאָסטיומען, מיט וועלכע מיר זענען שוין לאַנג באַקאַנט דורך דער באמיהונג פון אונזער גענע־ראַל אינטענדאַנט. נאָך דעם מאַנאַכען אָרדען, זענען געקומען די אמת׳ע גלחים. ווייסע העמדער איבער שוואַרצע הויזען און פאַר־בינע היטעלעך; הינטער זיי זענען געקומען נאָך חשוב׳ערע גייסט־ליכע, איינגעוויקעלט אין פּיעל־פאַרביגע זיידענע דעקען און אויף דעם קאָפּ — אַ מין הויכע מיץ, וואָס שטאַמט נאָך מסתמא פון מצרים, און מיט וועלכע מען באַקענט זיך אויך אין די דענאָנ׳שע ווערק, אין דער „צויבער־פלייט“ און ביי בעלזאָני. דאָס זענען גע־ווען אַלטע אויסגעדיענטע געזיכטער, און עס האָט זיך געדאַכט זיי שטעלען מיט זיך פאָר אַ מין אַלטע גוואַרדיע. צום לעצט איז גע־קומען דער איינגענטליכער שטאַב. אַ חופה און אונטער איהר אַן אַלטער מאַן מיט נאָך אַ העכערער מיץ און אין נאָך אַ רייכערער דעק, וועמענס שלעפּ עס האָבען נאָכגעטראָגען ווי פּאַזשען צוויי אַלטע לייט אין דיזעלביגע בגדים.

די מאַנאַכען, וואָס זענען געגאַנגען פּאָראַויס, זענען געגאַנגען מיט פאַרלעגטע אָרעמס, ערענסטהאַפּט שווייגענדיג; אָבער די, מיט די הויכע מיצען, האָבען געזונגען אַ גאָר אומגליקליכען געזאַנג. אַזוי אונטער׳ן נאָז, אַזוי שנאָפּעלדיג, אַזוי קייקעלדיג, אַז איך בין איבערצייגט, ווען די אידען זאָלען זיין די גרויסע פאָלקסמאַסע און זייער רעליגיאָן זאָל זיין די שטאָאַטס־רעליגיאָן, וואָלט מען דאָס אויביגע געזאַנג באַ־

צייכענט מיט׳ן נאָמען „מוישעלן“. גליקליכערווייז האָט מען עס נאָר געקענט הערען ביז א העלפט. וואָרים הינטער דער פּראָצעסיאָן, האָבען זיך געצויגען מעהרערע קאָמפּאַניען מיליטער, ווי עס האָבען איבערהויפּט אויףביידע זייטען לעבען די גייסטליכע מאַרשירט פון יעדער זייט צו צוויי גרענאַדירען. עס זענען געווען כמעט מעהר סאָלדאַטען ווי גייסטליכע; אָבער צו דער אונטערשטיצונג פון דער רעליגיאָן מוז מען היינט האָבען אַ סך באַיאָנעטען. און בעת עס ווערט געגעבען די ברכה, דאַן מוזען פון דער ווייטענס אויך די קאַנאָנען באַדייטונגספול דונערן.

ווען איך זעה אַזא פּראָצעסיאָן, וואו אונטער א מיליטערישער וואך געהען די גייסטליכע, אזוי טריבזעליג און יאָמערדיג, נעמט מיך אלעמאָל ארום אן אומעט, און מיר דאַכט, ווי איך וואָלט דאָס געזעהן אונזער אויסלייזער אליין, ווי מען פיהרט איהם צו דער תליה ארומגערינגעלט מיט זעלנער. די שטערן פון לוקא האָבען געווים אויך אזוי געטראַכט ווי איך. און ווען איך האָב זיפצענדיג ארויפגעקוקט צו זיי, האָבען זיי מיך אָנגעקוקט מיט זייערע פרומע אויגען אזוי איינשטימיג, אזוי העל און אזוי קלאָר! נאָר מען האָט ניט באַדאַרפט זייער ליכט. טויזענדער און טויזענדער לאָמפּען און ליכט און מערעלשע פּנים׳ער האָבען ארויסגעגלאַנצט פון אלע פענסטער. ביי די גאַסען ווינקלען זענען געשטאַנען אויפגעשטעלט פלאַקערדיגע פעך־פלאַמען, און א חוץ דעם האָט נאָך יעדער גלח געהאַט פאַר זיך איינעם, וואָס האָט איהם נאָכגעטראָגען א ליכט. די קאַפּוצינער האָבען צומייסטענס געהאַט פאַר זייערע ליכט טרעגער קליינע אינגלעך, און די יוגענדליך פרישע פּנים׳לעך האָבען אָפטמאָל ארויפגעקוקט מיט הנאה׳דיגער נייגיעריקייט צו די אַלטע ערענסטע בערד. א פּשוט׳ער אָרימער קאַפּוצינער קען ניט באַצאָהלען קיין גרויסען ליכט־טרעגער, און די עובדה ביי פּראָ־צעסיאָנען מוז אויף זיך נעמען דאָס אינגעל, וועלכען ער לערנט דעם „אווע מאַריע“, אָדער וועמענס מוהמע עס איז זיך פאַר איהם מתודה, און מען קען ניט זאָגען, אז ער טוט דאָס מיט ווענינער ליעבע. די מאָנאַכען, וואָס זענען געגאַנגען נאָך זיי, האָבען גע־האָט ניט פיעל גרעסערע אינגלעך, א פאָרנעהמערער אָרדען איז שוין

באַריענט געוואָרען פון מעהר דערוואַקסענע. און די גלחים אין די הויכע מיצען האָבען שוין געהאט פאר זייערע ליכט־טרעגער אמת'ע באַלעבאַטים. אבער צום סוף דער הער ארכי־בישאָף אליין— וואָרים דאָס איז געווען דער מאַן, וואָס איז געגאַנגען אונטער דער חופּה מיט אזא פאַרנעהמער הכנעה און זיך געלאָזט נאָכטראָגען די שלעפּ פון זיין מאַנטעל פון גרויזע פּאַזשען — אָט דער ארכי־בישאָף האָט געהאט ביי יעדער זייט א לאַקאַי, און ביידע האָבען געגלאַנצט אין בלויע ליווּרעען מיט געלע טרעסען, און זיי האָבען געטראָגען די ווייסע וואַקסענע ליכט אזוי צערעמאָניעז, ווי זיי וואָלטען סערווירט אין א הויף.

אַלענפאַלס האָט זיך מיר געדאַכט, אז דאָס ליכט טראָגען איז א גוטע איינריכטונג. וואָרים דורך דעם האָב איך בעסער געקענט באַטראַכטען די געזיכטער, וואָס געהערען צום קאַטויליציזם. און איך האָב זיי איצטער געזעהן. און דאָס, אין דער בעסטער באַ־לייכטונג. און וואָס האָב איך דען געזעהן? נו יאָ, דער קלערי־קאַלער שטעמפּעל האָט אין ערגיץ ניט געפעהלט. אָבער נעמט דאָס אוועק, זענען די געזיכטער צווישען זיך געווען אזוי פאַרשידען ווי אַנדערע געזיכטער. איינס איז געווען בלאָס ,א צווייטס איז געווען רויט. די נאָז האָט זיך אויפגעהויבען שטאָלץ, יענע איז געווען נידערגעשלאָגען. דאָ איז געווען א פינקעלדיג שוואַרץ אויג. און דאָרט א שימערינדיג גרוי אויג — אָבער אויף אָט די אַלע גע־זיכטער זענען געלעגען די שפּורען פון דערזעלביגער קראַנקהייט. א שרעקליכע, אונהיילבאַרע קראַנקהייט, וואָס וועט וואַהרשיינליך זיין די אורזאַך, פאַרוואָס מיין אייניקעל, ווען איהם וועט מיט הונדערט יאָהר שפּעטער אויסקומען צו זעהן א פּראָצעסיאָן אין לוקאַ, וועט ער ניט געפינען קיין איינציגען פון יענע געזיכטער. איך האָב מורא, אז איך בין אליין אָנגעשטעקט פון יענער קראַנק־הייט, און א פאָלגע פון איהר איז יענע ווייכקייט, וואָס פּאַקט מיך אזוי מאָדנע, ווען איך באַטראַכט דאָס קראַנקע פּנים פון א מאָנאַך, און אויף דעם פּנים זעה איך די סימפּטאָמען פון יענע ליידען, וואָס באַהאַלטען זיך אונטער די גראָבע קיטלען: — גע־קרענקטע ליעבע, פּאָדאַגרא, אָפּגענאַרטער עהרגייץ, אויסגעאַרטען רו־

קען, חרטה, מערידען, די וואונדען פון הארץ, וואס זענען געקומען דורך דער אונדאנקבארקייט פון די פריינד, דורך די רכילות פון די שונאים, און דורך די אייגענע זינד. אט דאס אלץ און נאך פיעל מעהר, וואס עס קען געפינען א פלאץ אונטער א גרויסען קיטעל, פונקט ווי אונטער א פיינעם מאדע פראק. אוי! עס איז ניט איבערטריבען, ווען דער פאעט שרייט אויס אין זיינע יסורים: דאס לעבען איז א קראנקהייט און די גאנצע וועלט א לאזארעט!

„און דער טויט איז אונזער רופא.—" אך! איך וויל וועגען איהם קיין שלעכטס ניט רעדען, און וויל ניט שטערען קיין אנדערע אין זייער פארטרויען: ווארים אזוי ווי ער איז דער איינציגער דאקטאר, זאלען זיי בעסער טאקי גלויבען, אז ער איז אויך דער בעסטער דאקטאר. און דאס איינציגע, וואס ער ווענדט אן, זיין אייביגע ערד־קור, איז אויך די בעסטע. ווענינגסטענס קען מען איהם נאכזאגען א לויב, אז ער איז תמיד גלייך ביי דער האנד און טראץ זיין גרויסער פראקטיק, לאזט ער אויף זיך לאנג ניט ווארטען, ווען מען וויל איהם נאר האבען. טיילמאל געהט ער נאך זיינע פאציענטען אפילו צו דער פראצעסיאן, און טראגט זיי נאך דאס ליכט. דאס איז זיכער געווען דער טויט אליין, דער וואס איך האב איהם געזעהן ביי דער זייט פון א בלאסען, קרענקליכען גלח; אין דינע ציטערדיגע ביינערנע הענד האט ער דעם גלח געטראגען זיין ברענענדיג ליכט, האט דערביי גוטמוטיג צוגעשאקעלט מיט דעם שרעקיגען ליסען־קעפיל, און ווי שוואך ער איז אליין געוועזן אויף די פיס, האט ער דאך פון דעסטוועגען נאך צייטענווייז אונטערגעפיהרט דעם ארימען גלח, וועלכער איז מיט יעדען טראט געווארען נאך בלייכער און איז שיער אומגעפאלען. עס האט אויסגעזעהן, ווי ער וואלט איהם אונטערגעגעבען מוט: ווארט נאר נאך א שעה'לע, וועלען מיר דאן זיין אין דער היים, און איך וועל אויסלעשען דאס ליכט, און איך וועל דיך לייגען אויפ'ן בעט, און די קאלטע, מיעדע ביינער וועלען זיך קענען אויסרוהען, און דו וועסט גוט אנטשלאפען ווערען, אזוי אז דו וועסט ניט הערען דאס קלאגענדיגע היילינגע מכאל'ס גלעקעל.

„געגען ד ע ם מאן וועל איך אויך ניט שרייבען". האב איך

מיר געטראכט, ווען איך האָב געזעהן דעם אָרימען, בלייכען גלח, וועמען דער טויט אליין האָט באלויכטען דעם וועג אין בעט אריין.

אך! אייגענטליך וואָלט מען דאך געגען קיינעם ניט באַדארפט צו שרייבען אויף דער וועלט. יעדער איז אליין קראנק גע־נוג אין דעם דאָזיגען גרויסען לאַזארעט, און ניט איין פּאָלעמיש בוך דערמאָנט מיך ניט ווילענדיג, אָן א מחלוקה, וואָס איז פאָר־געקומען אין א קליינעם שפּיטאל אין קראקוי, וואו איך האָב זיך צופעליג געפונען, און וואו עס איז געווען שרעקליך צו הערען ווי די חולאים האָבען זיך איינס דאָס אנדערע פאָרגעווארפען זייערע חסרונות; ווי אן אויסגעדארטער שווינדזיכטיגער האָט חוזק גע־מאכט פון אויפגעשוואָלענעם וואסער־זיכטיגען; ווי איינער האָט גע־לאַכט פון דעם צווייטענס קרעבס אויף דער נאָז און ווי דער מיט׳ן קרעבס האָט געלאכט איבער דעם אויסגעקרימטען מויל און פארדרעהטע אויגען פון זיינע שכנים, און דער סוף איז געווען, אז די ווילדע, אין היץ ליגענדע, זענען נאקעט ארויסגעשפּרונגען פון די בעטען און האָבען פון די אנדערע קראנקע אראָפּגעריסען די דעקען און די ליילעכער, און מען האָט ניט געזעהן מעהר ווי שרעקליכען עלענד און צוקאליעטשעטע גופים.

קאַפּיטעל VI

יענער האָט איצטער אויך פאר די אַנדערע פארזאמעלטע געטער
אויסגעטיילט ליעבליכען נעקטאַר, און אויסגעשעפּט פלייסיג דעם קרוג.
דאָך האָבען די זעליגע געטער צולאכט זיך גאָר הויך אויפ'ן קול,
ווען ז'האָבען געזעהן ווי העפעסטאָס געהט געשיקט אַרום אינ'ם זאַל,
און אַזוי האָבען זיי זיך אונטערהאַלטען דעם גאַנצען טאָג,
ביז ס'איז פארגאנגען די זון. און ס'האָט ניט געפעהלט קיין איינציגע
זאַך אויף דער סעודה.
ניט דער געקלאַנג פון די סטרונעס, פון דער ליעבליכער לירע אַפּאָלאָנ'ס
און אויך ניט ס'געזאַנג פון די מוזען, מיט זייערע ליעבליכע שטימען.
וואולגאטא.

און דאָ איז פּלוצים אריינגעפאלען א בלייכער, צובלוטיגטער איד, מיט א קרוין פון דערנער אויפ'ן קאָפּ און מיט א גרויסען הילצערנעם צלם אויפ'ן פּלייצע; און ער האָט א וואָרף געטאָן דעם צלם אויף דעם הויכען געטער טיש, אזוי אז די גאָלדענע באָקאַלען האָבען אזש אויפגעציטערט און די געטער זענען געוואָרען אנטשוויגען און בלייך און וואָס אמאָל אלץ בלייכער, ביז זיי זענען ענדליך אין גאַנצען צורונען געוואָרען אין נעבעל.

און איצט איז געקומען א טרויעריגע צייט. און די וועלט איז געוואָרען גרוי און פינסטער. עס זענען מעהר ניט געוועזען קיין גליקליכע געטער. דער אָלימפּ איז געוואָרען א לאַזארעט, וואו געשונדענע, געבראָטענע און געשטאָכענע געטער האָבען זיך ארומגעשלעפּט לאַנגווייליג, און האָבען פארבונדען זייערע וואונדען און געזונגען טרויעריגע ליעדער. די רעליגיאָן האָט מעהר ניט געגעבען קיין פרייד, נאָר טרייסט; דאָס איז געוועזען א טריבזעליגע, בלוטטריפענדיגע רעליגיאָן פאר פארברעכערס.

איז זי אפשר בוויטיג געווען פאַר דער קראַנק געוואָרענער און צוטראַטענער מענשהייט? ווער עס זעהט זיין גאָט אין יסורים, דער טראַגט לייכט אַריבער זיינע אייגענע ליידען. די פריהערדיגע פרעהליכע געטער, וואָס האָבען אליין ניט געפיהלט קיין יסורים, האָבען אויך ניט געוואוסט ווי עס איז אויפ'ן הארצען די אָרימע געקוועלטע מענשען. און דער אָרימער געקוועלטער מענש האָט זיין זיין נויט אויך צו זיי ניט געקענט האָבען קיין אמת'ן צוטרויען. יענע זענען געווען יום טוב'דיגע געטער, ארום וועלכע מען האָט לוסטיג ארומגעטאַנצט, און וועמען מען האָט נאָר געקענט דאַנקען. זיי זענען דערפאַר אויך קיינמאָל ניט געליעבט געוואָרען פונ'ם גאַנצען הארצען. כדי אזוי פונ'ם גאַנצען הארצען געליעבט צו ווערען — מוז מען אליין וויסען פון ליידען. דער מיטלייד איז די העכסטע מדרגה פון דער ליעבע. אפשר די ליעבע אליין. פון אַלע געטער, וואָס האָבען דעמאָלט געליעבט, איז דערפאַר קריסטוס יענער גאָט, וועלכער איז צום מייסטען געליעבט געוואָרען, באזונדערס פון די פרויען — —

אנטלויפענדיג פון דער גרויסער מענשענמענגע, בין איך אריינגעפאַלען אין אן איינזאַמער קירך. און דאָס וואָס דו, ליעבער לעזער, האָסט נאָר וואָס געלייענט, איז ניט אזוי אין גאַנצען מיינע אייגענע געדאַנקען, נאָר דאָס זענען גיכער עטליכע ניט ווילענדיגע ווערטער, וואָס זענען פאַר מיר קלאָר געוואָרען, אין דער צייט, וואָס איך בין געזעסען אויף איינעם פון די געבעט בענק, און האָב געלאָזט די טענער פון אָרגעל דורכציהען דורך מיין ברוסט. איך בין מיר דאָרט אזוי געלעגען מיט א פאַנטאַזירענדער נשמה, און צו דער אויסערגעוועהנליכער מוזיק האָב איך מיר אונטערגעדיכטעט נאָך אויסערגעוועהנליכע טעקסטען; ווען ניט ווען האָבען מיינע בליקען פאַרבלאָנדזשעט דורך די דעמערנדע בויגונג, און האָבען געזוכט די טונקעלע איבערגאַנגס־טענער, וואָס האָבען געהערט צו דער מעלאָדיע. ווער איז די פארשלייערטע, וואָס קניעט דאָרט פאַר א מאדאָנע בילד? דאָס אייל־לעמפיל, וואָס הענגט פאַר'ן בילד באַלייכט גרויענהאַפט־זיס די שענע יסורים'האַפטע מוטער פון א געקרייציגטער ליעבע. די ווענוס דאָלאָראָסאַ: דאָס חניפה'דיגע גע־

הײמניספּולע ליכט איז װי בגנבה צײטענװײז געפֿאַלן אויף דער פֿאַרשלײַערטער בעטערין. זי, די בעטערין, ליגט אַפֿילו באַװעגלאָז אויף די שטײנערנע שטיגן פֿון אַלטאַר, דאָך אין דער בײטענדיקער באַלײַכטונג ריהרט זיך איהר שאָטען, לױפֿט טײל־מאָל צו צו מיר, ציהט זיך װידער האַסטיג צוריק, װי דער שטומער מאַהר, דער שרעקענדיגער ליעבעס־שליח אין אַ האַרעם — און איך פֿאַרשטעה איהם. ער לאָזט װיסען אַז ס'איז דאָ זײַן האַרענטע, די סולטאַנין פֿון מײַן האַרץ.

עס װערט אָבער װאָס אַמאָל אַלץ טונקעלער און טונקעלער, אין דער לײדיגער קירך; דאָ און דאָרט שװעבט דורך אַן אונבאַשטימטע געשטאַלט פֿאַרבײ די זײלען, װען ניט װען דערהערט זיך אַ שטיל געמורמעל פֿון אַ זײַטיגער קאַפּליצע, און מיט זײנע לאַנגע לאַנגגעצױגענע טענער זיפֿצט דער אָרגעל װי אַ זיפֿצענדיג ריעזענהאַרץ. —

עס האָט זיך אָבער געדאַכט, אַז יענע אָרגעל־טענער װעלען קײנמאָל ניט אױפֿהערען, פּונקט װי יענער גוסס'דיגער קול, יענער לעבעדיגער טױט, װאָלט װעלען דױערען ביז אײביג. איך האָב געפֿיהלט אַזאַ קלעמעניש בײם האַרצען, װאָס לאָזט זיך ניט איבערגעבען, אַזאַ מאָדנעם שרעק, װי מען װאָלט מיך באַגראָבען אַ לעבעדיגען. יאָ, װי איך, אַ לאַנג שױן געשטאָרבענער, װאָלט אױפֿגעשטאַנען פֿון קבר און בין צוזאַמען מיט אַנדערע נאַכט־רוחות, אַרײַנגעגאַנגען אין דער געשפּענסטישער קירך, כדי צו הערען די תּפֿילות פֿון מתים און כדי זיך מתודה צו זײַן אױף די זינד פֿון טױטע. צײטענװײז האָט זיך מיר געדאַכט, װי איך װאָלט װירקליך געזעהן זיצען לעבען מיר אין דעם גײסטערהאַפֿטען ליכט פֿון בין השמשות, די געשטאָרבענע געמײנדע אין פֿאַרגעסענע אַלטפֿלאָרענטינישע טראַכטען, מיט לאַנגע, בלאַסע געזיכטער גאָלד־באַשלאָגענע געבעט־ביכער אין דינע הענד. שטיל שעפּטשענדיג און מעלאַנכאָליש צושאָקלענדיג מיט די קעפּ, אײנס צו ס'אַנדערע. דער ציטערדיגער טאָן פֿון אַ װײטען אָפּשטאַרבענדיגען גלעקיל, האָט מיך װידער אַמאָל דערמאַנט אַז דעם קראַנקען גלח, װאָס איך האָב געזעהן בײ דער פּראָצעסיאָן, און איך האָב געזאָגט צו זיך אַלײן: ער איז

איצטער געשטאָרבען און קומט אהער, כדי צו לייענען די ערשטע נאַכט־מעסע, און דאָ וועט זיך ערשט אָנהויבען דער טרויעריגער מתים־שפּיעל. פּלוצלינג אָבער האָט זיך פון די טרעפּ ביים אַלטאַר אויפגעהויבען די ליעבע געשטאַלט פון דער פאַרשלייערטער בעטערין. —

יאָ, זי איז דאָס געווען. שוין איהר לעבעדיגער שאָטען האָט געמאכט, אז עס זאָלען פאַרשווינדען די ווייסע רוחות. איצטער האָב איך געזעהן נאָר זי, און ביז שנעל נאָך איהר נאָכגעגאַנגען, ווען זי איז ארויס פון קירך, און ווען זי האָט לעבען דער טיר אויפגעהויבען דעם שלייער, האָב איך געזעהן פראַנצעסקאַ׳ס פּאַרוויינט פּנים. זי האָט אויסגעזעהן ווי אַ פאַרבענקטע ווייסע רויז, באַשפּרענקעלט מיט טוי פון דער נאַכט און באַשיינט מיט דעם שטראַהל פון פריהמאָרגען. — פראַנצעסקאַ, האָסט מיך ליעב ? — איך האָב געפרעגט אַ סך און זי האָט געענטפערט ווייניג. איך האָב זי באַגלייט צום האָטעל Crace de Matta וואו זי און מאַטילדע זענען איינגעשטאַנען. די גאַסען זענען געוואָרען ליידיג, די הייזער זענען געשלאָפען מיט געשלאָסענע פענסטער־אויגען. נאָר דאָ און דאָרט האָט דורך די הילצערנע וויהעס געבלינצעלט אַ ליכטעל. אויבען אין הימעל אָבער, האָט ארויסגעטראָטען פונ׳ם וואָלקען אַ העל־גריינער רוים און אין דעם רוים האָט געשוואומען די האַלבע לבנה, ווי אַ זילבערנער גאָנדאָל אין אַ ים פון זשמאַראַגדען. אומזיסט האָב איך געבעטען פראַנצעסקאַ׳ן, זי זאָל כאָטש איין איינציג מאָל ארויפקוקען אויבען צו אונזער אַלטען גוטען פריינד. זי האָט אָבער דאָס קעפּיל געהאַלטען פאַר׳חלומ׳ט אראָפּגעלאָזען. איהר גאַנג, וואָס אַזוי פלעגט ער זיין אַ לוסטיג שוועבענדיגער, איז איצטער געווען אַ געמאָסטענער. איהרע טריט — פינסטער קאַטוילישע. זי האָט זיך באַוועגט, גלייך ווי צום טאַקט פון אַ פייערליכען אָרגעל, און פּונקט ווי פריהער האָבען איהרע פיס געשטעקט אין זינד, האָבען זיי איצטער געשטעקט אין דער רעליגיאָן. אונטערוועגענס האָט זי פאַר יעדען הייליגען בילד באַ׳צלמ׳ט איהר קאָפּ און איהר בוזים; אומזיסט האָב איך געפּרואווט איהר דערביי צו העלפען. ווען מיר זענען אָבער אָנגעקומען אויף דעם מאַרק פאַר

דער סאנקט מיכעלעס קירך, וואו די מאַרמאַרענע מוטער פון שמערץ האָט ארויסגעליײכט פון דער פינסטערער ניש, מיט די באַגילדעטע שווערדען אין הארצען און מיט די קרוין פון לעמפלעך אויפ'ן קאָפ, דאָ האָט פראנצעסקא פארוואַרפען איהרע אָרעמס אַרום מיין האַלז, האָט מיך געקושט און געשעפּטשעט: Cecco, Cecco, caro Cecco!

איך האָב די דאָזיגע קושען רוהיג צוגענומען. הגם איך האָב גוט געוואוסט, אז אין דער אמת'ן זענען זיי געמיינט געוואָרען פאַר א באַלאַנישען אבאַטע, א דיענער פון דער קאַטוילישער רעליגיאָן. אלס פראָטעסטאַנט האָט מיך דאס געוויסען ניט געפּלאָגט, וואָס איך מאַך פאַר דאס מיינינגע די גיטער פון דער קאַטוילישער גייסט־ליכקייט, און אויפ'ן אָרט האָב איך פארשוועכט פראנצעסקא'ס פרומע קושען. איך ווייס, אז די גלחים וועלען דערפאַר זיכער ווערען אין כעס. זיי וועלען זיכער שרייען אויף דעם, וואָס איך האָב בארויבט די קירך. וועלען אויף מיר אָנווענדען דעם פראנצויזישען רעליגיאָן געזעץ. ליידער מוז איך צוגעבען, אז אָט די קושען זע־נען געווען דאס איינציגע, וואָס איך האָב יענע נאָכט געקענט ארויס־קריגען. פראנצעסקא האָט געהאַט באַשלאָסען יענע נאָכט צו פאַר־ברענגען אין קניהען און בעטען, כדי מיט דעם אויסצולייזען איהר נשמה פון זינד. אומזיסט האָב איך זיך געבעטען ביי איהר, מיר זאָלען די תפלות צוזאמען האַלטען; — ווען זי איז אריין אין איהר צימער, האָט זי צוגעקלאַפּט די טיר פאר מיין נאָז. אומזיסט בין איך אין דרויסען נאָך געשטאַנען א גאַנצע שעה און געבעטען, זי זאָל מיך אריינלאָזען, און האָב געזיפצט אלע מעגליכע זיפצען און גע'חנפ'עט מיט אלערליי פרומע טרעהרען, און געשוואוירען מיט די הייליגסטע שבועות — פארשטעהט זיך, לאָזענדיג פאר זיך א התר די שבועות ניט צו האלטען. — איך האָב געפיהלט, ווי איך הויב אָן ווערען א יעזואיט. איך בין געוואָרען אין גאַנצען שלעכט און האָב זיך אפילו אָנגעבאָטען צו ווערען קאַטויליש פאר דער דאָזיגער איינציגער נאָכט —

— פראנצעסקא! — האָב איך אויסגערופען — שטערן פון מיינע געדאנקען! געדאנק פון מיין נשמה vita della mia vita!

מיין שענע, אַפּט געקושטע, שלאַנקע, קאַטוילישע פּראַנ־צעסקאַ! פאַר דער דאַזיגער איינציגער נאַכט, וואָס דו וועסט מיר ערלויבען, וועל איך אליין ווערען קאַטויליש — אַבער אויך נאָר פאַר דער דאַזיגער נאַכט! אוי, די שענע, זעליגע קאַטוילישע נאַכט! איך ליג אין דיינע אַרעמס און גלויב שטרענג קאַטויליש אין דעם גן־עדן פון דיין ליעבע. פון די ליפּען קושען מיר זיך אראָפּ די ליעבע באַקענטעניש. דאָס וואָרט ווערט פלייש, דער גלויבען ווערט גשמיות'דיג אין דער פאָרם און אין דער געשטאַלט! וואָס פאַר אַ טייערע רעליגיאָן! איהר גלחים! יובעלט אייך דערוויילע אייער קירי עלייזאָן, קלינגט מיט די קליינע גלעקלעך, רויכערט, לאָזט קלינגען די גרויסע גלאָקען, לאָזט ברויזען דעם אָרגעל, לאָזט אויפ־קלינגען די מעססע פון פּאַלעסטרינאַ — דאָס איז דער לייב! — איך גלויב, איך בין זעליג. איך שלאָף איין. אַבער אזוי שנעל ווי איך וועל אויפשטעהן צומאָרגענס אין דער פריה, וועל איך מיר אויסרייבען פון די אויגען דעם שלאָף און דעם קאַטוילציזם. און איך וועל ווידער קלאָר זעהען די זון און די ביבעל. און וועל ווידער זיין פּראָטעסטאַנטיש שכל'דיג און ניכטערן, פּונקט אזוי ווי פריער.

קאַפּיטעל VII.

ווען די זון האָט אויף צומאָרגענס ווידער האַרציג אָראָפּגע־לאַכט פון הימעל, האָבען זיך אין גאַנצען אויסגעלאָשען די טריב־זעליגע געדאַנקען און געפיהלען, וואָס האָבען זיך אין מיר דער־וועקט אין דעם פריהערדיגען אָבענד ביי דער פּראָצעסיאָן, און האָט מיך געמאַכט קוקען אויפ'ן לעבען און אויף דער וועלט ווי אויף אַ לאַזאַרעט.

די גאַנצע שטאָדט האָט געשוויבעלט פון לוסטיגען פאָלק און בונט אויסגעפוצטע מענשען. דאַ און דאָרטען האָט נאָר פאַרביי געשוועבט אַ שוואַרץ גלח'ל. דאָס פאָלק האָט גערוישט, געלאַכט און געשמועסט. מען האָט כמעט גאָר ניט געהערט דאָס קלינגען פון די גלאָקען, וואָס האָט גערופען צו אַ גרויסער מעסע אין דער קאַטעדראַלע. אַט די קאַטעדראַלע איז אַ שענע איינפאַכע קירך, וועמענס בונט מאַרמאָרענע פאַסאַדע, וואָס איז באַציערט מיט איה־רע זייל'עכלעך, וואָס זענען געבויט איינער איבער דעם אַנדערען, און קוקט אונז אָן אַזוי וויציג טריב. אינוועניג זענען די זיילען און די ווענד געוועזען איבערגעצויגען מיט רויטען טוך. און לוסטיגע מוזיק האָט זיך געגאָסען איבער די שטראָמענדיגע מענשען־מאַסע. איך האָב געפיהרט סיניאָרא פראַנצעסקאַ ביים אָרעם, און ווען איך האָב איהר ביים אַריינגאַנג דערלאַנגט דאָס ווייה־וואַסער, און אונ־זערע נשמות זענען דורך דער זיסער פייכטער פינגער־באַריהרונג עלעקטריזירט געוואָרען, האָב איך אין דערזעלביגער צייט אויך באַקומען אַן עלעקטרישען שלאָג אין פּוס, אַזוי אַז פון שרעק האָב איך זיך שיער איבערגעקוליעט איבער די קניהענדיגע פויערטעס, וואָס האָבען — גאַנץ ווייס אַנגעטאָן און באַלאָדענט מיט די לאַנגע אויערינגען און האַלז־קייטען פון געלען גאָלד, — געדיכט באַדעקט

דעם דיל. ווען איך האב זיך ארומגעקוקט, האב איך דערזעהן פונקט אזא בליהענדיגע פרוי, וואס האט זיך געפאכעט מיט א פאכער, און הינטער דעם פאכער האב איך דערקענט מילײדי׳ס לאכענדיגע אויגען. איך האב זיך צו איהר אראפגעבויגען און זי האט מיר שמאכטענדיג אריינגעהויכט אין אויער אריין: Delightful !

— אום גאטעסווילען! — האב איך צו איהר שטיל געזאגט— זייט ערענסט. לאכט נים. ווארים אז ניט וועט מען אונז זיכער ארויסווארפען.

אבער עס האט ניט געהאלפען קיין בעטען. צום גליק האט מען ניט פארשטאנען אונזער שפראך. ווארים ווען מילײדי איז אויפגעשטאנען, און איז אונז נאכגעגאנגען דורך דעם געדרענג צום הויפט אלטאר, האט זי זיך אויפגעפיהרט ווי א ווילדע מיט איהרע קאפריזען, מיט קיין זאך זיך ניט רעכענדיג, גלייך ווי מיר וואלטען געשטאנען אליין אויף די אפענינען. זי האט חוזק געמאכט פון אלץ, אפילו די ארימע געמאלטע בילדער אויף די ווענט זענען ניט געווען זיכער פון איהרע פיילען.

— זעה דא! — האט זי אויסגערופען — אויף לײדי חוה, א געבוירענע „פאן ריפ“, זעה ווי זי דיסקוטירט מיט דער שלאנג. עס איז א גוטער איינפאל פונ׳ם מאלער, וואס ער האט דער שלאנג געמאלען מיט א מענשליכען קאפ און א מענשליכען פנים. עס וואלט דאך אבער געווען נאך אינטערעסאנטער, ווען ער וואלט דאס דאזיגע פארפיהרערישע פנים געווען באציערט מיט א מיליטערישער וואנצע. זעהט איהר, דאקטאר, דארט יענעם מלאך, וועלכער זאגט אן דער הויכגעבענשטער יונג־פרוי איהר געבענשטען צושטאנד, און שמייכעלט דערביי אזוי איראניש? איך וויים, וואס אט דער־ ראפיאנא טראכט זיך! און יענע הייליגע מאריא, פאר וועמענס פים עס האבען זיך ארונטערגעלאזט אויף די קניה מיט גאלד און מתנות פון וויהרויך דער הייליגער אליאנס פון מזרח־לאנד, זעהט זי ניט אוים ווי די קאטאלאני?

סיניארא פראנצעסקא, וועלכע האט פון אט דער פלוידעריי גאר ניט פארשטאנען, ווייל זי האט ניט געקענט קיין ענגליש, האט איצטער געמאכט א באמערקונג, אז די דאמע, וועגען וועלכער אונ־

זער פריינדין רעדט, האט איצטער ווירקליך פארלוירען דעם גרעס־טען טייל פון איהר גוטען נאמען. אונזער פריינדין אבער האט זיך ניט געלאזט שטערען, און האט אויך קאמענטירט די פאסיאנס־בילדער, ביז צו דער קרייציגונג, אן אמת'דיג שען בילד, אויף וועלכען עס זענען געווען אויסגעמאלט צווישען אנדערע אויך דריי נארישע אונטערטעניגע פנים'ר, וואס האבען זעהר בהרחבה'דיג זיך צוגעקוקט צו גאט'ס מארטירערטום. און וועגען זיי האט מילײדי באהויפטעט, אז זיי זענען באפולמעכטיגטע קאמיסארען פון עסט־רייך, רוסלאנד און פראנקרייך. אם מייסטען האט געהאט צו ליי־דען דער הייליגער יוסף. זי האט געמאכט די ווילדסטע באמער־קונגען וועגען זיין אנטלויפען קיין מצרים, וואו מאריא מיט'ן קינד זיצען אויפ'ן עזעל, און ער געהט נאך פון הינטען אלס אנטריי־בער. מילײדי האט באהויפטעט, אז דער מאלער האט געוואלט פאר־שטעלען א געוויסע עהנליכקייט צווישען דעם אנטרייבער און דעם פיערפיסיגען. ביידע האבען ווירקליך געלאזט אראפהענגען זייערע לאנגע אויערען איבער די מעלאנכאליש־אראפגעבויגענע קעפ. — אין וואס פאר אן אונערהערטער פארלעגענהייט עס געפינט זיך דער ארימער מענש! — האט אויסגערופען מאטהילדע. — גלויבט ער, אז דער ליעבער גאט האט זיך אראפגעלאזט צו ווערען זיין מיטארבייטער, האט ער דאך א גוטע אורזאך, זיך איבערצוגעבען צום טייוועל; גלויבט ער עס ניט, איז ער דאך אן אפיקורס, און ער וועט סאי ווי פאהרען צום טייוועל. וואס פאר א שרעקליכע דילעמא! דערפאר לאזט ער דאס אזוי טרויעריג אראפ דעם קאפ. און זיי האבען נאך דערצו זיין קאפ באציערט מיט א גלאריע, וואס זעהט אויס ווי א שטאהלענע קרוין פון הערנער. דער גורל פון דעם ארימען עזעל־טרייבער שניידט מיר ביים האר־צען! קיינמאל ביז אויפ'ן היינטיגען טאג, האב איך זיך אין א קירך נאך ניט געפיהלט אזוי געריהרט.

אונטער־עסען האבען די פרעסקא'ס, וואס האבען זיך בא־וויזען צווישען די רויטע דעקען פון די ווענד, אין א געוויסער מאס אפגעשוואכט מיט זייער ערנסטקייט דעם בריטישען שפאט־לוסט. אויך זיי זענען געווען געזילכטער פון יענער העלדענמוטיגער

צייט פון לוקא, וועגן וועלכע עס ווערט אזוי פיעל דערצעהלט אין די געשיכטס־ביכער פון מאקאיוועלי דעם ראמאנטישען סאללוסטי, און וועמענס גייסט עס וועהט ארוים פון דאנטע׳ס געזאנגען, דעם קאטוילישען האמער. אודאי רעדען ארוים פון יענע מיענען, די שטרענגע געפיהלען און די בארבארישע געדאנקען פון מיטעלאל־טער; און ווען אפילו עס שוועבט אויף אנדערע בחור׳ישע מיילער דאס שמייכעלדיגע באקענטעניש, אז אויך דעמאלט זענען ניט אלע רויזען געוועזן אין גאנצען פון שטיין און פארשלייערט. און ווען אפילו אויך פון די פרום אראפגעלאזטע אויגענדענקלעך פון ניט איין מאראנא פון יענער צייט, בלינצעלט ארוים אזא שאלקהאפטי־גער וואונק, גלייך ווי זי וואלט אונז גערן געשענקט נאך א קרים־טום קינד, אין יעדען פאל, איז עס אבער א הויכער גייסט, וואס רעדט צו אונז פון יענע אלט־פלארענטינישע בילדער. דאס איז דאס אייגענטליך הערואישע, וואס מיר זעהען אויך אין די מארמארענע געטער־בילדער פון פארצייטען און דאס באשטעהט, ניט ווי דאס מיינען אונזערע עסטעטיקער, אין אן אייביגער רוה אהן ליידענ־שאפט, נאר אין אן אייביגער ליידענשאפט אהן אומרוה. אויך דורך עטליכע שפעטערדיגע בילדער, וואס הענגען אין דעם דאם פון לו־קא, ציהט זיך, אפשר אלס טראדיציאנער נאכקלאנג, יענער אלט־פלארענטינישער זין. באזונדערס האט זיך מיר געווארפען אין די אויגען א חתונה אין קאנא, פון אנדרע דעל סארטא׳ס א תלמיד, געמאלט אביסעל הארט און רויה אויסגעארבייט. דער אויסלייזער זיצט צווישען דער ווייבער, שענער כלה און צווישען איינעם פון די פרושים, וועמענס שטיינערנע לוחות־פנים וואונדערט זיך אי־בער דעם געניאלען נביא, וואס מישט זיך אוים א לוסטיגער צווי־שען די רייהען פון די לוסטיגע, און פארכאפט דעם עולם מיט נסים, וואס זענען נאך גרעסער ווי די נסים פון משה רבינו; וואַ־רים משה האט נאר געקענט, ווען אפילו ער האט נאך ווי אזוי געשלאגען דעם שטיין, נאר ארויסברענגען וואסער פון איהם, און יענער האט נאר באדארפט ארויסרעדען א ווארט, און אלע קרוי־גען האבען זיך אנגעפילט מיט דעם בעסטען וויין. א סך ווייבער, במעט וועגעציאניש קאלארירט, איז דאס בילד פון אן אומבעקאנ־

טען קינסטלער, וואָס העננט דערנעבען, און אין וועלכען דער פריינדליכער פאַרבען־שפּיעל ווערט גאַר זעלטזאַם בארוהיגט פון א שמערץ, וואָס ציטערט דורך אין איהם. דאָס בילד שטעלט פאָר, ווי מאַריא האָט גענומען א פונט זאַלב פון אונגעפעלשטען, טייערען נאַרד, און האָט דערמיט געזאַלבט די פיס פון יעזוס'ן, און האָט זיי אָפּגעווישט מיט איהרע האָר. קריסטוס זיצט דאָ ארומגערינגעלט פון זיינע תלמידים, א שענער, גייסטרייכער גאָט, מענשליך אומעטיג פיהלט ער א שוועריגע פּיעטעט אקעגען זיין אייגענעם לייב, וואָס וועט באַלד דאַרפען אזוי פיעל יסורים אויסשטעהן. און וואָס דער כבוד פון זאַלבען, וועלכען מען ווייזט נאָר ארוים צו א געשטאָרבענעם, געהערט שוין איצטער צו איהם און ער קריגט איהם שוין איצטער; ער שמייכעלט געריהרט אראָפּ צו דער קניהענדיגער פרוי, וואָס אַנגעטריעבען פון א פאַרגעפיהל פון מורא, האָט זי געטאָן יענע בארמהערציגע טאַט, וואָס וועט קיינמאָל ניט פאַרגעסען ווערען, אזוי לאַנג עס וועלען זיין ליידענדיגע מענשען, און וואָס שמעקט ווי א דערקוויקונג פאַר די ליידענדע מענשען דורך טויזענדער יאָהרען. א חוץ דעם תלמיד, וואָס איז געלעגען אויף קריסטוס'ענס האַרץ און וועלכער האָט אויך פאַרשריעבען אָט די טאַט, האָט, ווי עס ווייזט אויס, קיינער פון די אַפּאָסטאָלען ניט געפיהלט איהר באַדייטונג. און דער, מיט דער רויטער באָרד, זעהט זאָגאַר אויס, ווי ער וואָלט זאָגען, ווי עס שטעהט געשריעבען אין די הייליגע ספרים: — פאַרוואָס ווערט אָט די זאַלב ניט פאַרקויפט פאַר דריי הונדערט גראָשען און דאָס געלד אוועקגעגעבען צו אָרימע לייט? — אָט דער עקאָנאָמישער אַפּאָסטאָל, איז גראָד דעריעניגער, וואָס האָט צו טאָן מיט דעם בייטעל. די געוועהנהייט פון די געלדגעשעפטען האָט איהם געמאַכט טעמפּ אקעגען אַלע אונאייגענניציגע נאַרדען־ריחות פון דער ליעבע. ער וואָלט דאָס בעסער פאַרביטען אויף גראָשענס און זיי פאַרנוצען פאַר א נוצליכען צוועק. און טאַקע ער, דער גראָשען־בייטער, איז דאָס געוועזן דער, וואָס האָט דעם אויסלייזער פאַרראַטען, פאַר דרייסיג זילבערנע שקלים. אזוי האָט אויך דאָס עוואַנגעליום אַנטפּלעקט, אין דער געשיכטע פון דעם באַנקיער צווישען די אַפּאָסטאָלען, די אונהיימליכע פאַר־

פיהרערישע מאכט, וואס לויערט אין דעם געלד־זאק, און געוואַ־רענט אקעגען דער אומגעטרייקייט פון די געשעפטסלייט. יעדער רייכער איז א יהודה איש־קריות.

— איהר מאכט דאך טאקי א פארביסען גלויביג פנים, הער דאקטאר, — האט מיר איינגערוימט מילוידי — איך האב אייך נאר וואס באטראכט, און זייט מיר מוחל, ווען איך באליידיג אייך, איהר האט אויסגעזעהן ווי א גוטער קריסט.

„צווישען אונז גערעדט, בין איך דאס. קריסטוס—“

— גלויבט איהר אפשר טאקי, אז ער איז א גאט?

„אוראי, מיין גוטע מאטהילדע. ער איז דער גאט, וועמען איך האב צו מייסטען ליעב — ניט ווייל ער איז אזא לעגיטימער גאט, וועמענס טאטע עס איז שוין געוועזן א גאט, און האט באַהערשט די וועלט זייט א לאנגער צייט, נאר ווייל ער, הגם ער איז א געבוירענער אדעליגער פון הימעל, איז ער פון דעסטוועגען דאך דעמאקראטיש געזאנען, האט ניט ליעב קיין העפליכע צערעמאַניאל־פראכט; ווייל ער איז ניט קיין גאט פון דער אריסטאקראַטיע, פון געשוירענע וואויל־קענעווידיגע, און ווייל ער איז א באַשיידענער גאט פון פאלק, א בירגער־גאט. **un bon dieu citoyen** ווירקליך, ווען קריסטוס וואלט נאך ניט געוועזן קיין גאט, אזוי וואלט איך איהם אויסגעקליעבען פאר א גאט. און איך וואלט איהם געהארכט פיעל ליעבער ווי אן ארויפגעצוואונגענעם אבסאלוטען גאט. איהם, דעם אויסגעקליבענעם גאט. דעם גאט, וואס איך האב אליין אויסגעקליבען.

VIII. קאַפּיטעל

דער ארכי בישאָף, אַן ערענסטער זקן, האָט אליין געלייענט די מעססע. און עהרליך צוגעגעבען, ניט נאָר איך, נאָר ביז אין אַ געוויסער גראַד אויך מילײדי, מיר ביידע זענען שטילערהייד באַריהרט געוואָרען פון דעם הייליגען גייסט, וואָס הערשט אין אַזאַ מעססע, און פון דער הייליקייט פון דעם אלטען מאַן, וואָס האָט זי פאַרגעלייענט. איז דאָך יעדער אלטער מאַן שוין פאַר זיך אליין אַ פריעסטער. און די צערעמאָניען פון דער קאַטוילישער מעססע, זענען דאָך אַזוי פאַרצייטיג אלט, אַז זיי זענען אפשר דאָס איינציגע, וואָס האָט זיך דערהאַלטען פון דער וועלט'ס קינדערשער צייט, און געווינט ביי אונז דרך ארץ ווי אַן ערינערונג אין די ערשטע אבות פון אלע מענשען. — זעהט איהר, מילײדי, — האָב איך געזאָגט, יעדע באַוועגונג, וואָס איהר זעהט דאָ: דער אופן ווי מען לעגט צונויף די הענד און ווי מען שפּרייט אויס די ארעמס, אַט דאָס בוקען זיך, אַט דאָס וואַשען די הענד, דאָס אַנרויכערן, דער בעכער, יאָ, דאָס גאַנצע אַנטוועכץ פון דעם מאַן, פון דער מיטרא ביז צום זוים פון דער סטאָלאַ, אַט דאָס אלץ איז אלט עגיפּטיש און אַן איבערבלייבעניש פון אַ פריעסטערטום, וואָס וועגען זיין וואונדערבאַרען וויזען, זענען צו אונז איבערגעגאַנגען בלויז קנאַפּע ידיעות; פון אַ פאַרצייטיגען פריסטערטום, וואָס האָט אויסגעפאָרשט די חכמה, און אויסגעקלעהרט די ערשטע געטער, באַשטימט די ערשטע סימבאָלען אין דער יונגער מענשהייט —

— צום ערשטען מאָל באַטראַגען — האָט אריינגעוואָרפען מיט אַ ביטערן טאָן מילײדי — און איך גלויב, דאָקטאָר, אַז פון דער פריהעסטער צייט אַן, איז אונז ניט איבערגעבליעבען קיין איינציגע זאַך, אַ חוץ עטליכע טרויעריגע פאָרמולען פון באַטרוג. און

זיי זענען דאָך אימער ווירקזאַם. וואָרים איהר זעהט דאָרטען יענע שטאָק פינסטערע פּנים׳ער? אדער גאָר יענעם חברה מאַן, וואָס ליגט דאָרט אויף זיינע דומע קניה און זעהט אוים מיט זיין צו־עפענטען מויל אולטראַ־נאַריש?

— אום דעם ליעבען הימעלס ווילען! — האָב איך געענט־פערט שטיל — וואָס שאַדט דען דאָס, וואָס יענער קאָפּ איז אַזוי באַלויכטען פון דער פערנונפט? וואָס געהט דאָס אונז אָן? וואָס שטערט דאָס דען אייך? זעהט איהר דאָך טאָג טעגליך אָקסען, קיה, הינד, עזלען, וואָס זענען פּונקט אַזוי נאַריש, און דאָך שטערען זיי אייך ניט אין אייער רוה און רעגען אייך ניט אויף צו ווידער־ווילינע אויסדרוקען!

— אך, דאָס איז גאָר עפּיס אנדערש — איז מילײדי מיר אַריינגעפאַלען אין די רייד — יענע חיות טראָגען פון הינטען עקען, און מיך פאַרדריסט טאָקי, וואָס אזא חברה־מאַן, וואָס איז פּונקט אַזוי בעסטיאַליש נאַריש, האָט פון דעסטוועגען ניט קיין עק.

— יאָ, דאָס איז עפּיס אנדערש, מילײדי.

קאפיטעל IX.

נאך דער מעססע, איז נאך געווען א סך, וואס צו זעהן און צו הערען. באזונדערס די דרשה פון א גרויסען געזונדען מאנאך, וועמענס באפעהלענדיגע מוטיגע אלט־רוימישע געזיכט, האט נאר וואונדערליך ארויסגעקוקט פון דעם גראבען בעטלער קיטעל, אזוי אז דער מאן האט אויסגעזעהן ווי אן אימפעראטאר פון ארימקייט. ער האט גע׳דרשה׳ט וועגען גן־עדן און וועגען גיהנום, און איז צייטענווייז אריינגעפאלען אין דער ווילדעסטער באגייסטערונג. זיין שילדערונג פון גן־עדן איז געווען אביסעל בארבאריש איבערגעבאפט די מאס, און זי איז געווען פול מיט גאלד, זילבער, עדעלשטיינער, טייערע מאכלים און וויינען פון די בעסטע יאהרגאנגען; דערביי האט ער געמאכט אזא פארקלעהרט און פארצויגען פנים, און ער האט זיך געשיבערט פאר פרייד אין דעם קיטעל אהין און אהער, ווען ער האט זיך צווישען די מלאכים׳לעך מיט די ווייסע פליגעלעך, אליין געפיהלט ווי א מלאכ׳ל מיט ווייסע פליגעלעך. וועניגער באצויבערענד, יא, זאגאר זעהר פראקטיש־ערענסט איז געווען זיין שילדערונג פון גיהנום. דא איז דער מאן געווען א סך מעהר אין זיין אייגענער הויט. ער האט באזונדערס געפייערט אויף די זינידגע, וואס גלויבען שוין מעהר ניט אזוי אמת קריסטליך אין דעם אלטען פייער פון גיהנום, און גיבען אפילו אנצוהערען, אז עס האט זיך אין דער נייערער צייט אביסעל אפגעקיהלט, און מיט דער צייט וועט עס זיך אין גאנצען אויסלעשען. „און ווען אפילו — האט ער אויסגערופען — דאס גיהנום זאל האלטען ביים אויסלעשען, אזוי וואלט איך מיט מיין אטעם די לעצטע גליהענדיגע קוילען ווידער אנגעבלאזען, אזוי אז זיי זאלען אויפסניי אויפפלאקערען מיט זייערע אלטע פלאמען.“ און הערט מען זיך צו צו די דאזיגע ווערטער, וואס האבען ארויסגעברילט ווי דער צפון־ווינד, און האט מען

דערביי געזעהן דאָס ברענענדיגע פּנים, דעם רויטען, שטאַרקען האַלז ווי ביי אַ בופעל־אָקס, און די געוואַלדיגע פויסטען פון אָט דעם מאַן, האָט מען זיין גיהנום׳דיגע דראָהונג ניט געקענט האַל־טען פאַר קיין מליצה.

— I like this Man ! — האָט געזאָגט מילעידי.

— דאָ האָט איהר רעכט. — האָב איך געענטפערט — אויף מיר געפעלט ער בעסער, ווי אַ טייל פון אונזערע זאַנפטע, האַמאָע־פּאַטישע נשמה־דאָקטוירים, וואָס שיטען אריין איין־צעהנטוי־זענדסטעל פערנונפט און אַ עמער קאַראַל וואַסער, און פאַרוויגען אונז אין די זונטאָגס, מיט זייערע דרשות.

— יאָ, דאָקטאָר, פאַר זיין גיהנום האָב איך רעספּעקט; אָבער צו זיין גן־עדן האָב איך ניט קיין גרויס צוטרויען; ווי איך בין שוין בכלל זעהר פריה אריינגעפאַלען אין צווייפעל מכח דעם גן־עדן. ווען איך בין נאָך געווען קליין, אין דובלין, פלעג איך אָפט ליגען מיט דעם רוקען אין גראָז און קוקען אין הימעל אריין, און פלעג איבערטראַכטען, צי דער הימעל פאַרמאָגט ווירקליך אזוי פיעל הערליכקייטען, ווי מען דערצעהלט זיך וועגען איהם. אָבער, פלעג איך מיר זאָגען, ווי קומט דאָס, וואָס פון אָט די הערליכקייטען פאַלט קיינמאָל גאָר ניט אַרונטער. לאָמיר זאָגען אַ בריליאַנטער אויערינג אָדער אַ שנור פּערל, אָדער צום ווייניגסטען אַ שטי־קעל אַנאַנאַנס־קוכען, און אז תמיד שיקט מען אונז נאָר פון דאָרטען אַרונטער האָגעל, שנעע, אָדער גלאַט אַ רעגען ? דאָס איז ניט אין גאַנצען ריכטיג, פלעג איך מיר טראַכטען —

— פאַרוואָס זאָגט איהר דאָס, מילעידי ? פאַר וואָס פער־שווייגט איהר בעסער ניט דעם דאָזיגען צווייפעל ? אונגלויבינע, וואָס גלויבען ניט אין קיין הימעל, דאַרפען ניט זוכען אַנדערע איבערצו׳שמד׳ן ; ווייניגער אויסצוזעצען. יאָ, אפילו לויבענס־ווערט אין די מיסיאָנס־פּראָפּאַגאַנדע פון יענע לייט, וואָס האָבען אַ גן־עדן מיט כל טוב. און וועלכע ווילען פון זיין הערליכקייט ניט עגאָ־איסטיש אליין געניסען, און דערפאַר פאַרבעטען זיי זייערע מיט־מענשען, אין איהם אנטייל צו נעמען, און זיי זענען ניט פריהער צופריעדען ביז אָט די גוטע איינלאַדונג זייערע ווערט אָנגענומען.

— איך האָב מיך אבער אלעמאָל געוואונדערט, דאָקטאָר, פאַרוואָס אנדערע רייכע־לייט פון דעם מין, וואָס אלס פּרעזידענטען, וויצע פּרעזידענטען אָדער דירעקטאָרען פון די מיסיאָנסגעזעלשאַפטען גיבען זיך אזוי פיעל אָפּ מיט דעם, כדי צו מאַכען פעהיג פאַר'ן גן־עדן עפּיס אן אלטען בעטלערישען פאַרשימעלטען אידען, כדי ער זאָל זיך קענען אויף שפּעטער אנגרייטען עולם הבא, און דאָך וועלען זיי קיינמאָל ניט א טראַכט טאָן איהם שוין איצטער אויף דער ערד צו לאָזען אנטייל נעמען אין זייערע פאַרגעניגענס. אָט אזוי, למשל, וועלען זיי איהם זומער ניט פאַרבעטען אין זייערע זומער־וואוינונגען, וואו עס איז געוויס פאַראַן א סך נאַשערייען, וועלכע וואָלטען דעם אָרימען חברה מאַן זיכער אזוי גוט געשמעקט, ווי ער וואָלט איהם געניסען אין גן־עדן גופא.

— דאָס לאָזט זיך דערקלעהרען, מילײדי. די הימלישע פאַרגעניגענס קאָסטען זיי גאָר ניט. און עס איז א טאָפּעלט פאַרגעניגען, ווען מיר קענען אונזערע מענשען באַגליקען אויף אזא וואָלוועלען אופן. צו וועלכע פאַרגעניגענס אבער קען דער ניט־גלויביגער עמיצען פאַרבעטען?

— צו גאָר ניט מעהר, דאָקטאָר, ווי צו א לאַנגען, רוהיגען שלאָף, וואָס קען אָבער טיילמאָל פאַר אן אומגליקליכען זיין זעהר ווינשענסווערט, באַזונדערס ווען ער איז פריהער זעהר געפּלאָגט געוואָרען מיט צודרינגליכע איינלאַדונגען אין הימעל אריין.

אָט דאָס האָט די שענע פרוי אַרויסגערעדט מיט שטעכיגען, ביטערען טאָן, און ניט אין גאַנצען אָהן ערענסט האָב איך געענטפערט: — ליעבע מאַטהילדע, פאַר מיינע מעשים אויף דער וועלט, הויבט מיך ניט אָן צו אַרען צו עס איז דאָ א גן־עדן אָדער א גיהנום. איך בין צו גרויס און צו שטאָלץ, אז דער פאַרלאַנג נאָך הימלישען שכר, אָדער די מורא פאַר דער שטראָף פון גיהנום זאָלען מיך קענען בעאיינפלוסען. איך שטרעב צום גוטען, ווייל עס איז שען. און עס ציהט מיך צו צו זיך, און איך פאַרוואַרף דאָס שלעכטע, ווייל עס איז מיאוס און איז מיר דערווידער. נאָך אלס אינגעל, ווען איך האָב אמאָל געלייענט פּלוטאַרך'ן — און איך לייען איהם נאָך היינט אויף יעדען אָבענד אין בעט, און מיר ווילט

זיך טיילמאָל שיער אויפשפּרינגענדיק כאַפּען די עקסטראַ פּאַסט און ווערען אַ גרויסער מאַן — שוין דעמאָלט איז מיר געפעלען געוואָרען די דערצעהלונג פון דער פרוי, וואָס איז געגאַנגען איבער די גאַסען פון אַלעקסאַנדריע, טראָגענדיג אין איין האַנד אַ לאָגעל וואַסער, און אין דער צווייטער אַ ברענענדיגען פאַקעל, און האָט גערופען צו די מענשען, אַז מיט דעם וואַסער זאָלען זיי אויסלעשען דאָס גיהנום און מיט דעם פאַקעל זאָלען זיי אָנצינדען דעם גן־עדן, כדי דאָס שלעכטע זאָל מעהר ניט בלייבען ניט געטאָן, נאָר אויס מורא פאַר דער שטראָף; און דאָס גוטע זאָל מעהר ניט אויסגעפיהרט ווערען, נאָר ווייל עס ווילט זיך קריגען באַלוינונג. אַלע אונזערע מעשים, זאָלען אַרויסשפּרינגען פון דער קוואַל פון אונאייגעניציגער ליעבע, אַלץ איינס צי עס איז דאָ אונשטערבליכקייט, צי ניט.

— איהר גלויבט הייסט עס אויך ניט אין אונשטערבליכקייט?

— אָי, זענט איהר כיטרע, מילידי! איך זאָל אין דעם צווייפלען? איך, וועמענס האַרץ עס שלאָגט די וואָרצלען אַלץ טיעפער און טיעפער אין די טויזענדער יאָהרען פון דער פערגאַנגענהייט און פון דער צוקונפט? איך, וואָס איך אַליין בין איינער פון די אייביגע מענשען? וואָס יעדער אַטעם־צוג איז אַן אייביג לעבען. יעדער געדאַנק אַן אייביגער שטערן — איך זאָל ניט גלויבען אין אונשטערבליכקייט?

— איך דענק, דאָקטאָר, אַז עס פאָדערט זיך אַ היבשע פּאָרציע גאווה און פּרעטענזיע דערצו. אַז נאָכדעם ווי מיר האָבען אויף דער וועלט שוין גענאָסען אַזוי פיעל גוטס און שענס, זאָל מען נאָך אַ חוץ דעם פאַרלאַנגען פון ליעבען גאָט די אונשטערבליכקייט! דער מענש, דער אַריסטאָקראַט צווישען די חיות, וואָס האַלט זיך פאַר בעסער ווי אַלע זיינע מיט־באַשעפענישען, וואָלט אויך וועלען אויסבעטען ביי דעם טראָן פון דעם וועלט־קעניג דורך שירים ותשבחות און דורך תפלות, אויף די קניה, דאָס רעכט אויף אייביקייט, — אַ, איך ווייס וואָס עס באַטייט דאָס דאָזיגע צוקען מיט די ליפּען, אונשטערבליכער הער!

קאפיטעל X.

סיניארא האט אונז געבעטען, מיר זאלען מיט איהר מיטגעהן אין קלויסטער אריין, וואו עס ליגט דער צלם, וואס באווייזט מופתים, דער מערקווירדיגסטער צלם אין גאנץ טאסקאנא. און עס איז געווען גוט, וואס מיר האבען פארלאזט דעם דאס. ווארים מאטהילדעס משוגעת'ן וואלטען אונז סוף כל סוף דאך געבראכט צו פארלעגענהייטען. זי האט געשפרודעלט מיט היציגע קאפריזען: לויטער ליעבליך נארישע גערדאנקען, אזוי אימערמוטיג, ווי יונגע קעצעלעך, וואס שפרינגען ארום אין דער מאיאווער זון. ביים ארויסגאנג פון דאס האט זי דעם אנווייז־פינגער דריי מאל איינגעטונקט אינ'ם הייליגען וואסער, האט זיך יעדעס מאל דערמיט באשפרענקעלט, און געמורמעלט: דם, צפרדע, כנים. וואס נאך איהר באהויפטונג איז דאס די אראבישע פארמעל מיט וועלכען די כשוף־מאכערינס פארוואנדלען דעם מענשען אין אן עזעל.

אויף דער פיאצא פאר דעם דאס, איז פארגעקומען א מאנעווער פון א גרויסע מאסע סאלדאטען, כמעט אלע אין עסטרייכישע אוניפארמען און די קאמאנדא איז געווען אויף דייטש. ווענינגסטענס האב איך געהערט די דייטשע ווערטער: „פרעזענטירט'ס געוועהר! פוס געוועהר! שולטער געוועהר! רעכטסאום! האלט!“ איך גלויב, אז ביי אלע איטאליענער, ווי ביי עטליכע אנדערע אייראפעאישע פעלקער ווערט קאמאנדירט אויף דייטש. זאלען מיר דייטשען זיך גרויסען דערמיט? האבען מיר אזוי פיעל צו זאגען אין דער וועלט, אז דאס דייטשע איז אזש געווארען די שפראך פון באפעהלען? אדער באפעהלט מען אונז אפשר אזוי פיעל, אז דאס געהארכזאם זיין ווערט צום בעסטען פארשטאנען אין דער דייטשער שפראך?

ווי עס ווייזט אויס, איז מילוידי ניט קיין ליעבהאָבערין פון פאַראַדען און רעוויוען. זי האָט אונז פון דאָרטען אוועקגעשלעפּט מיט אַן איראָנישען שרעק. איך האָב ניט ליעב — האָט זי גע־זאָגט — צו שטעהען נאָהענט לעבען אַזעלכע מענשען מיט שווער־דען און מיט ביקסען. באַזונדערס ווען זיי מאַרשירען אין אַ גרוי־סער צאָהל ווי ביי אויסערגעוועהנליכע מאַנעוורען. וואָס טוט מען ווען איינער פון אָט די טויזענדער ווערט פּלוצים משוגע, און דערשטעכט מיך מיט דעם כלי זיין, וואָס ער האַלט אין האַנד? אָדער ווען ער קומט פּלוצלונג צום שכל און טראַכט ביי זיך אַזוי: „וואָס האָסטו דאָ צו ריזיקירען? צי פאַרלירען? ווען אפילו זיי ווילען דיר צונעמען דאָס לעבען? זאָל אפילו זיין אַז יענע אַנדערע וועלט, וואָס מען זאָגט אונז צו נאָך דעם טויט, איז ניט אַזאַ בריליאַנטענע, ווי מען זאָגט איהר נאָך, זאָל זיין, אַז זי איז גאָר שלעכט, אָבער וועניגער ווי מען גיט דיר איצטער, וועניגער ווי זעקס קרייצער אַ טאָג, קען מען דאָך אויך דאָרט דיר ניט געבען — דערפאַר מאַך דיר כאָטש אַ שפּאַס און דערשטעך יענע קליינע ענגלענדערין מיט דעם פאַריסענעם נעזיל?" בין איך דאַן ניט אין דער גרעסטער געפאַהר? ווען איך זאָל זיין אַ קעניג, וואָלט איך איינגעטיילט די סאָלדאַטען אין צוויי קלאַסען. איין קלאַס וואָלט איך געלאַזט גלויבען אין דער אונשטערבליכקייט, כדי זיי זאָלען אין דער שלאַכט האָבען מוט, און ניט שרעקען זיך פאַר'ן טויט. און איך וואָלט זיי באַנוצט בלויז צו מלחמות. די אַנדערע אָבער וואָלט איך באַשטימט פאַר פאַראַדען און רע־וויוען. און כדי עס זאָל זיי קיינמאָל ניט איינפאַלען, אַז זיי ריזי־קירען גאָר ניט, ווען זיי ווילען צוליעב אַ שפּאַס אומברענגען עמי־צען, וואָלט איך זיי אונטער אַ טויט־שטראָף פאַרבאָטען, צו גלויבען אין אונשטערבליכקייט. יאָ, איך וואָלט זיי אפילו נאָך צוגעגעבען אַביסעל פּוטער צו זייער ברויט, כדי זיי זאָלען אמת'דיג ליעב קריי־גען דאָס לעבען. פאַרקעהרט די ערשטע, יענע אונשטערבליכע העלדען, וואָלט איך דאָס לעבען געמאַכט זעהר זויער, כדי זיי זאָלען זיך גוט אויסלערנען עס צו פאַראַכטען, און זאָלען בעטראַכ־

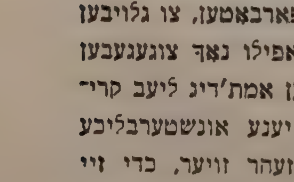

טען די מיילער פון די קאנאנען אלס דעם אריינגאנג צו א בעסע־רער וועלט.

— מילײדי — האב איך געזאגט — איהר וואלט געווען א שלעכטער רעגענט. איהר ווייסט גאר ניט ווי אזוי מען רעגירט. און פון דער פאליטיק פארשטעהט איהר אודאי גאר ניט. וואלט איהר אבער געלייענט די פאליטישע אנאלען —

— איך פארשטעה זיך אין אזעלכענע זאכען אפשר בעסער ווי איהר, טייערער דאקטאר. נאך יונגערהייד האב איך געזוכט עפּים צו לערנען פון דעם. ווען איך בין נאך געווען קליין, אין דובלין —

„און בין געלעגען אויפ׳ן רוקען אין גראז, — און געטראכט, אדער ניט געטראכט, ווי אין ראמסגייט—“

פון מילײדי׳ס אויגען איז אויף מיר געפאלען א בליק ווי א שטילער פארוואורף פון אונדאנקבארקייט. מיט אמאל אבער האט זי ווידער געלאכט און האט ווייטער גערעדט: ווען איך בין נאך געווען קליין אין דובלין, און האב געקענט זיצען אויף א ברעג פון׳ם פיסענבענקעלע, אויף וועלכען עס האבען גערוהט דער מא־מעס פיס, דעמאלט פלעג איך אלעמאל האבען עפּים צו פרעגען, וואס די שניידערס און שוסטערס, בעקערס, קורץ די מענשען פון דער גאנצער וועלט האבען צו טאן. און די מאמע פלעגט מיר דע־מאלט ערקלעהרען: די שניידערס נעהען קליידער; די שוסטערס מאכען שיך, און די בעקערס באקען ברויט. און ווען איך האב זי געפרעגט: און וואס טוען די קעניגע? האט מיר די מאמע געענטפערט: די קעניגע רעגירען. „ווייסטו ליעבע מאמע,“ האב איך געזאגט, „ווען איך זאל זיין א קעניג, וואלט איך אמאל ניט רעגירט א גאנצען טאג, בלויז כדי צו זעהן ווי עס וואלט דאן אויסגעזעהן די וועלט.“ — מיין ליעב קינד, — האט די מאמע געענטפערט — אנדערע קעניגע טוען דאס אויך. און עס זעהט טאקי אזוי אויס.

— ווירקליך, מילײ׳ . אייער מאמע האט רעכט געהאט. באַ־זונדערס דא אין איטאליען זענען פאראן אזעלכענע קעניגע. און מען דערקענט עס לייכט אין פיעמאנט און אין נעאפעל —

— אבער, ליעבער דאָקטאָר, אזא איטאַליענישען קעניג איז גאָר ניט צו פאַרדאַנקען, ווען ער רעגיערט ניט א טאָג. שוין צוליעב דער צו גרויסער היץ. מען דאַרף נאָר מורא האָבען, אז די קאַר־באָנאַרי׳ס קען זיך אַמאָל באַנוצען מיט אזעלכענע טעג; וואָרים אין דער לעצטער צייט איז מיר געוואָרען באַזונדערס אויפפאַ־לענד, אז די רעוואָלוציאָנען האָבען אַלעמאָל אויסגעבראָכען אין אזעלכענע טעג, אין וועלכע מען האָט ניט רעגיערט. און האָבען אַמאָל די קאַרבאָנאַרי׳ס געמאַכט א טעות, און געמיינט, אז דאָס איז א ניט־רעגיערטער טאָג, און געגען אַלע זייערע ערוואַרטונ־גען, איז דאָך רעגיערט געוואָרען, האָבען זיי פאַרלוירען די קעפּ. די קאַרבאָנאַרי׳ס קענען דאָרום קיינמאָל ניט זיין גענוג פאָרזיכ־טיג און מוזען גענוי אויפפאַסען אויף דער רעכטער צייט. פאַר־קעהרט אבער איז דאָס די העכסטע פּאָליטיק פון די קעניגע, וואָס זיי האַלטען בסוד, אין וועלכען טאָג זיי רעגיערען ניט. און אויך דאָס, וואָס אין אזעלכענע טעג זעצען זיי זיך באַטש איינמאָל אויף דער רעגיער שטוהל און שניצען זיך אוים פּענס, אָדער פאַרזיגלען קאָנ־ווערטען, אָדער ליניִרען וויים פּאַפּיער, אַלץ נאָר כדי דאָס פאָלק וואָס קוקט דורכ׳ן פענסטער אריין אין פּאַלאַץ, זאָל מיינען, אז עס ווערט רעגיערט.

אין דער צייט, וואָס אזעלכענע באַמערקונגען האָבען זיך ארויסגעקייקעלט אוים מילידי׳ס פּיינעם מיילכעל, האָט אויף פראַנצעסקאַ׳ס ליפּען געשוועבט א שמייכעלדיגע צופריעדענהייט. זי האָט ווייניג גערעדט. איהר גאַנג איז פון דעסטוועגען שוין ניט געווען אזוי זיפּצענדיג־ זיך אַפּזאָגענדיג־גליקליך ווי אין דעם אבענד פריהער. זי איז גיכער געגאַנגען ווי א זיעגעריִן. יעדער טראָט ווי א שאַל פון טראָמפּייט; און דאָך איז דאָס מעהר געווען א גייסט־ליכער זיעג ווי א וועלטליכער, וואָס האָט זיך באַוויזען אין איהרע באַוועגונגען. זי איז געווען כמעט דאָס בילד פון א טריאומפירענדער קירך און איבער איהר קאָפּ האָט געשוועבט א אונזיכטבארע גלאָ־ריע. די אויגען אבער, ווי זיי וואָלטען ארויסלאַכען פון טרעהרען, זענען שוין ווידער געווען אין גאַנצען ווי פון א וועלט־קינד, און אין דעם פיעלפאַרביגען מענשען־שטראָם, וואָס האָט געכוואַליעט

פארביי אונז איז קיין איינציג מלבוש ניט פארלוירען געוואָרען פון איהרע פאַרשענדיגע אויגען. עקקאַ! — האָט זי אויסגערופען— וואָס פאר א שאָל! דער מארקיז וועט מיר מוזען קויפען פונקט אזא קאזשמיר פאר א טורבאן, וועז איך וועל טאַנצען ראַקסעלאַנאַ. אך, ער האָט מיר אויך צוגעזאָגט א צלם׳ל מיט דימענטען!

אַרימער גומפעליגאַ! צו דעם טורבאן וועסטו דיך לייכט לאָזען איבעררעדען. דאָך דער צלם וועט דיך נאָך קאָסטען ניט איין זויערע שטונדע. אָבער סיניאָרא וועט דיך שוין אזוי לאנג מאטערן און דיר אָנטוען אזעלכענע יסורים, ביז דו וועסט ענדליך דערצו מסכים זיין.

קאפיטעל XI.

די קירך וואו עס געפינט זיך דער צלם פון לוקא, וואס באַוויזט מופתים, געהערט צו א קלויסטער, וועמענס נאמען איך האב איצט גראד ניט אין זכרון.

ווען מיר זענען אריינגעקומען אין דער קירך, זענען פאר דעם הויפט־אלטאר געלעגען אויף די קניה אין א שטילן געבעט א האלב טוץ מאנאכען. נאר ווען ניט ווען האבען זיי, ווי איך'ם כאַר ארויסגערעדט עטליכע אפגעריסענע ווערטער, וואס האבען אפגעקלונגען אין די איינזאמע אקארדען אביסעל מורא'דיג. די קירך איז געווען טונקעל. נאר דורך קליינע, געמאלטע פענסטער, איז אריינגעפאלען א פיעלפארביג ליכט אויף די ליסע קעפ און אויף די ברוינע קיטלען. גלאנצלאזע קופערלאמפען האבען קוים באלייכטען די געשווארצטע פרעסקא'ס און די בילדער אויף דעם אלטאר. פון די ווענט האבען ארויסגעטראטען הילצערנע בילדער פון הייליגע, באמאלט מיט שרייענדיגע פארבען און ביי דעם צווייפעלהאפטען ליכט האבען זיי אויסגעזעהן ווי לעבעדיג — מיליידי האט א געשריי געטאן און האט מיר אנגעוויזען אויף א מצבה לעבען אונזערע פיס, פון וועלכער עס האט בולט ארויסגעקוקט דאס שטארע בילד פון א בישאף מיט זיין מיטרא און דעם פאסטוךשטעקען, צונויפגעלעגטע הענד און אן אראפגעלאזטע נאז. — אך! האט זי שטיל א זאג געטאן — איך האב אליין ניט ווילענדיג, אנגעטראטען אויף דער שטיינערנער נאז, און איצטער וועט ער זיך צו מיר היינט ביינאכט באווייזען אין חלום. און איך וועל שוין זעהן א נאז!

דער סארקיסטאן, א בלייכער, יונגער מאנאך האט אונז געוויזען דעם צלם וואס באווייזט מופתים. און ער האט אונז דערביי

דערצעהלט פון די אלע נסים, וואס ער האט באוויזען. א מענש פון שטימונגען ווי איך בין, האב איך אפשר ניט ארויסגעוויזען קיין אונגלויביג געזיכט. ווען ניט ווען טרעפט זיך מיט מיר, אז איך גלויב אין נסים, באזונדערס, — ווי עס איז געווען דער פאל דארטען, — ווען דאס ארט און די שעה זענען גינסטיג דערפאר. דעמאלט גלויב איך, אז די גאנצע וועלט איז א נס, און די גאנצע וועלט געשיכטע איז א לעגענדע. בין איך געווען אנגעשטעקט פון פראנצעסקא׳ס גלויבען, וועלכע האט געקושט דעם צלם מיט א ווילדער באגייסטערונג? דערווידער איז מיר געווען דער ווילדער שפאט פון דער ענגלענדערין. אפשר האט מיך איהר שפאט דערפאר וועה געטאן, ווייל איך אליין האב זיך אויך ניט נעפיהלט פריי פון איהם, און איך האב דאס בשום אופן ניט געהאלטען פאר לויבענסווערט. מען קען ניט לייקענען, אז דער חשק אפצולאכען די פרייד, וואס מען געפינט אין דעם ווידערשפרוך פון די זאכען, טראגט אין זיך עפים שלעכטס, אנשטאט וואס דער ערנסט איז גיכער פארבונדען מיט די בעסערע געפיהלען — די טוגענד, דער חוש פאר פרייהייט און די ליעבע זענען זעהר ערנסט. און דאך זענען פאראן הערצער, אין וועלכע די אפלאכונג און דער ערענסט, דאס שלעכטע און דאס הייליגע, דאס פייער און די קעלט פארבינדען זיך אזוי מאדנע, אז עס ווערט שווער איבער איהם ארויסצוטראגען א מיינונג. אזא הארץ האט געשטעקט אין מאטילדע׳ס ברוסט; טיילמאל איז איהר הארץ געווען א געפרוירענער אינזעל פון אייז, פון וועמענס גלאטען שפיגעל בארען, עס בליהען ארויס די פארבענקט גליהענדיגסטע פלאמען וועלדער. טיילמאל איז עס געווען אן ענטוזיאסטישער פלאמענדיגער וואולקאן, וואס איז פלוצים געווארען איבערגעשאטען פון א לאכענדיגער שנעע לאווינע. און פון דעסטוועגען מיט איהר גאנצער אויסגעלאסענקייט איז זי דאך ניט געווען דורכאויס שלעכט. זי איז אפילו ניט געווען זינליך. יא, איך גלויב פון דער זינליכקייט האט זי נאר אויפגעפאסט די וויציגע זייט. און האט פון דעם הנאה געהאט, ווי פון א נארישען שפיעל מיט ליאלקעס. אויף וויפיעל אין גאנצען אנדערש איז געווען פראנצעסקא! איז איהרע געדאנקען און געפיהלען האט

געהערשט אַ קאַטוילישע איינהייט. ביי טאָג איז זי געווען אַ שמאַכטענדיג בלאַסע לבנה. און ביי נאַכט — אַ גליהענדיגע זון.
— לבנה פון מיינע טעג! זון פון מיינע נעכט! איך וועל דיך שוין קיינמאָל מעהר ניט זעהן!

—איהר האָט רעכט — האָט געזאָגט מילײדי — איך גלויב אויך אין מופתים פון דעם צלם. איך בין איבערצייגט, אַז ווען דער מאַרקיז זאָל נאָר ניט זיין קאַרג מיט די בריליאַנטען ביי דעם צו־געזאָגטען צלם׳ל, וועט ער זיך געווים אויסבעטען ביי דער סיניאָראַ אַ בריליאַנטען מופת. זי וועט ענדליך פון זיי נאָך ווערען אַזוי פאַרבלענדט, אַז זי וועט זיך פאַרליעבען אין זיין נאָז. איך האָב אויך געהערט וועגען די מופתים פון געוויסע אַרדען־צלם׳לעך, וואָס האָבען פון אַן אַרענטליכען מענש געמאַכט אַ געמיינעם יונג.

אַזוי האָט די שענע פרוי זיך געוויצעלט איבער אַלץ. זי האָט קאָקעטירט מיט דעם אַרימען סאַקריסטאַן. האָט געמאַכט עטליכע שפּאַסען אויף דעם חשבון פון דעם בישאָף, און ווען מיר זענען פאַרבייגעגאַנגען דעם קעסעל מיט דעם וויייהוואַסער, האָט זי מיך דורך איהם ווידער געוואָלט פאַרוואַנדלען אין אַן עזעל.

צי דאָס איז געווען אמת׳ע שטימונג, וואָס דאָס אָרט האָט מיר פאַרשאַפט, צי האָב איך געוואָלט אָפּוואַרפען דעם דאָזיגען שפּאַס, וואָס האָט מיך אינערליך פאַרדראָסען, דאָס ווייס איך ניט. גענוג איז אַז איך בין אריין אין דעם געהעריגען פּאַטהאָס און האָב אַזוי געזאָגט:

— מילײדי! איך האָב ניט ליעב אַזאַ וואָס פאַראַכט די רע־ליגיאָן. שענע פרויען וואָס האָבען ניט קיין רעליגיאָן, זענען ווי בלומען וואָס האָבען ניט קיין דופט; זיי זענען געגליכען צו יענע קאַלטע, ניכטערע טולפּען, וואָס פון זייערע כינעזישע פּאָרצעלאַיענע טעפּ, קוקען זיי אויף אונז אַזוי פּאָרצעלאַיג, און ווען זיי וואָלטען געקענט רעדען, וואָלטען זיי אונז געווים געוואָלט אויפקלעהרען, ווי אַזוי זיי זענען אַרויסגעקומען פון אַ ציבעלע. ווי עס איז גענוג, אַז מען שמעקט נאָר ניט שלעכט, און ווי, איבעריגענס, וואָס אַנבע־לאַנגט דעם ריח, דאַרף אַ בלום מיט שכל אין גאַנצען ניט האָבען קיין ריח.

שוין ביי דעם וואָרט טולפּע איז מילײדי געוואָרען אַז אויפ־געקאָכטע און ווען איך האָב גערעדט, האָט איהר ווידערווילען אַקעגען דער דאָזיגער בלום געווירקט אויף איהר אַזוי שטאַרק, אַז זי האָט זיך פול מיט פאַרצווייפלונג צוגעהאַלטען די אויערען. האַלב איז עס זיכער געוועזען קאָמעדיע. האַלב אָבער איז געוועזען פאַרשטעל־טער ערנסט. און זי האָט מיך אָנגעקוקט מיט אַ ביטערען בליק און פון טיעפען הארצען האָט זי מיט אַ שאַרפען שפּאָט אַ זאָג געטאָן:

— און איהר, טייערע בלום, וועלכע פון די רעליגיאָנען איז די אייעריגע?

— איך, מילײדי, איך האָב אַלע רעליגיאָנען. דער דופט פון מיין נשמה געהט ארויף אין הימעל אריין און מאַכט דאָרטען שכור אפילו די אייביגע געטער.

קאפיטעל XII.

און אזוי ווי סיניאָרא האָט ניט פארשטאַנען אונזער גע־שפרעך, וואָס מיר האָבען געפיהרט מעהרסטענטיילס אין ענגליש, איז זי געפאלען אויף דער המצאה, — גאָט ווייס ווי אזוי — אז מיר זאָלען רעדען וועגען דעם, וועמענס לאנדסלייט עס האָבען מעהר מעלות. זי אליין האָט געלויבט אי די ענגלענדער, אי די דייטשען. הגם ביי זיך אין הארצען האָט זי די ערשטע געהאלטען פאר ניט קלוג און די לעצטע פאר נאריש. א זעהר שלעכטע מיי־נונג האָט זי געהאט וועגען די פרייסען, וועמענס לאנד עס ליגט— לויט איהר געאָגראפיע — נאָך ווייטער ווי ענגלאנד און דייטשלאנד. א באזונדערס שלעכטע מיינונג האָט זי געהאט וועגען דעם פרייסישען קעניג, דעם גרויסען פעדעריגאָ, וואָס איהר פיינדין, סיניאָרא סעראפינא האָט פאר א יאָהרען געטאַנצט צו איהר בענעפיץ־באלעט. און איז דאָס ניט מאָדנע געגוג, וואָס אָט דער קעניג, פריעדריך דער גרויסער, לעבט נאָך אלץ אין די איטאליענישע טעאטערס און אין דעם געדעכעניש פון דעם איטאליענישען פאָלק.

— ניין, — האָט געזאָגט מילידי, און זיך ניט צוגעהערט צו סיניאָרא'ס זיסע רייד — ניין, דעם דאזיגען מענש דארף מען ניט ערשט פארוואנדלען אין אן עזעל. ניט נאָר וואָס ביי יעדע צעהן טריט, בייט ער זיין מיינונג און האלט זיך כסדר אין איין ווידערשפרעכען, נאָר איצטער וועט ער נאָך ווערען א מיסיאָנער. און איך גלויב גאָר, אז ער איז א פארשטעלטער יעזואיט. פון זי־כערקייט וועגען, מוז איך איצטער אָנשטעלען א פרום פנים. וואָ־רים אז ניט וועט ער מיך נאָך איבערגעבען צו זיינע חברים די קריסטליכע צבועקעס, די הייליגע אינקוויזיצאָנס־דילעטאנטען,

וואס ווילען מיך פארברענען אין affigie ווארים די פאליציי ערלויבט זיי נאך ניט די פערזאן אליין ארייַן צו ווארפען אין פייער. — אך עהרווירדיגער הער! מיינט נאר ניט, אז איך בין אזוי קלוג, ווי איך זעה אויס. מיר פעהלט ניט קיין רעליגיאן. און איך בין ניט קיין טולפע. ביי גאט — נאר ניט קיין טולפע. איך וויל שוין ליעבער גלויבען אין אלץ! איך גלויב שוין איצטער דעם עיקר פון אלע עיקרים, וואס שטעהט אין דער ביבעל. איך גלויב, אז אברהם האט געבראכט אויף דער וועלט יצחק'ן. יצחק — יעקב'ן און יעקב — יהודה'ן. פונקט ווי איך גלויב אויך, אז יהודה האט זיין שנור תמר דערקענט דארט וואו די וועגען שיידען זיך... איך גלויב אויך, אז לוט און זיינע טעכטער האבען צופיעל געטרונקען. איך גלויב, אז פוטיפר'ס ווייב האט איבערגעלאזט ביי זיך אין די הענד דעם מאנטעל פון דעם פרומען יוסף. איך גלויב אויך, אז די צוויי זקנים, וואס האבען איבעראשט שושנה'ן אין באד, זענען געווען זעהר אלט. א חוץ דעם גלויב איך נאך, אז יעקב אבינו האט צו־ערשט אפגענארט זיין ברודער און דערנאך זיין פאטער; אז דוד המלך האט אוריה'ן געגעבען א גוטען פלאץ ביי זיין חיל, אז שלמה המלך האט זיך פארשאפט טויזענד ווייבער, און נאכדעם האט ער זיך געקלאגט, אז אלץ איז נאריש. איך גלויב אויך אין די עשרת הדברות, און האלט זאגאר פון די מייסטע פון זיי. איך געלוסט ניט נאך מיין חבר'ס אקס, ניט נאך זיין דיענסט, אויך ניט נאך זיין קוה און נאך זיין עזעל. איך ארבייט ניט שבת, אין דעם זיעבענטען טאג, אין וועלכען גאט האט גערוהט. יא, אוים פאר־זיכטיקייט, אזוי ווי מען ווייס שוין ניט וועלכער טאג עס איז דער זיעבעטער, טו איך אפט גאר גיט די גאנצע וואך. וואס אבער דעם איז אנבעלאנגט קריסטוס'עם געבאטען, האלט איך אויך דעם וויכטיגסטען: נעמליך, אז מען זאל אפילו ליעב האבען די פיינד— ווארים אך! יענע מענשען וואס איך האב צום מיינסטען ליעב גע־האט, זענען אלע מאל געווען — און איך האב דאס ניט געוואוסט — מיינע ערגסטע שונאים.

— אום גאטעס ווילען, מאטילדע, וויינט ניט! — האב איך אויסגערופען, ווען פון דעם לוסטיגסטען חוזק מאכען האט ווידער

ארויסגעקלונגען א טאָן פון דער שמערצליכסטער ביטערקייט, פונקט ווי א שלאנג פון דעם בלומענבייט. איך האָב שוין געקענט יענעם טאָן, ביי וועלכען דאָס וויציגע קריסטאַלענע האַרץ פון דער וואונדערבארער פרוי, הגם עס האָט שטארק געציטערט, האָט עס אבער ניט לאנג געדויערט, און איך האָב געוואוסט, אז פונקט אזוי לייכט ווי ער ענטשטעהט, אזוי לייכט וועט ער פארשווינדען, ווען מען וועט מאכען פאר איהם די ערשטע בעסטע לאכענדיגע באַמערקונג. אָדער ווען אזא באמערקונג וועט איהר אליין איינפאלען. אין דער צייט, ווען זי איז געשטאַנען אָנגעלעהנט אָן דעם הויפּט טויער פון דעם קלויסטער־הויף, און האָט צוגעדריקט איהרע הייסע באקען צו די קאלטע שטיינער און זיך אויסגעווישט די טרעהרען פון די אויגען מיט איהרע לאנגע האָר, דעמאָלט האָב איך געפּרואווט אויפצואוועקען איהר גוטע שטימונג, מיט דעם, וואָס איך האָב אויף איהר אייגענעם שפּאָטישען אופן געוואָלט צו מיסטעפיצירען די אָרימע פראנצעסקען. און איך האָב איהר דערצעהלט פון דעם זיעבען־יאָהריגען קריג. און דאָס האָט זי, ווי עס ווייזט אויס, זעהר פאראינטערעסירט, און זי האָט געמיינט, אז דער זיעבען יעהריגער קריעג האָט זיך נאָך ניט געענדיגט. איך האָב איהר דערצעהלט א סך אינטערעסאנטע זאכען פון דעם גרויסען פעדעריגאָ, דעם וויציגען קאמאשען־גאָט, וואָס האָט אויסגעקלעהרט די פּרייסישע מאָנארכיע, און וועלכער האָט אין זיין יוגענד געקענט זעהר פיין שפּיעלען אויף דער פלייט און האָט אויך געשריעבען פראנצויזישע פערזען. פראנצעסקאַ האָט מיך געפרעגט ווער עס וועט זיגענען: די פּרייסען אָדער די דייטשען? ווארים ווי עס איז שוין אויבען דערמאָנט געוואָרען, האָט זי די ערשטע געהאלטען פאר א גאנץ אנדער פאָלק. און דאָס איז א געוועהנליכע זאך. ווארים אין איטאַליען פארשטעהט מען אונטער דעם נאָמען דייטשען, נאָר די עסטרייכער. סיניאָרא האָט זיך ניט וועניג געוואונדערט, ווען איך האָב איהר דערצעהלט, אז איך אליין האָב א לאנגע צייט געלעבט אין דער Capitale delle Prussia דאָס הייסט אין Berlino א שטאָדט, וואָס ליגט גאנץ אויבען אין דער געאָגראפיע, ניט ווייט פון נאָרדפּאָל. זי האָט אויפגעשוידערט ווען איך האָב פאר איהר

געשילדערט די געפאהרען, וואס איינער האט דארטען אויסצו־שטעהן, ווען ער באגעגענט אן אייז בער אויפ׳ן וועג. — ווארים ליעבע פראנצעסקא — האב איך איהר ערקלעהרט — אין שפיצ־בערגען ליגען צופיעל בערען אין גארניזאן, און אט די בערען קומען טיילמאל אויף א טאג קיין בערלין אויס פאטריאטיזם כדי צו זעהן דעם „בער און דעם באפסא“. אדער איינמאל ביי בייערמאנ׳ען אין „קאפע ראיאל“ גוט צו עסען און צו טרינקען שאמפאניער. דאס קאסט זיי אפט מעהר געלד וויפיעל זיי האבען מיטגעבראכט. און אין אזא פאל האלט מען אזא בער צוגעבונדען אזוי לאנג, ביז זיינע חברים קעהרען זיך אום און באצאהלען פאר איהם. דערפון נעמט זיך אויף דאס ווערטעל: „אנבינדען א בער“. א סך בערען וואוינען אין דער שטאדט גופא. יא, מען זאגט אפילו אז בערלין האט זיין ענטשטעהונג צו פארדאנקען די בערען, און דערפאר הייסט זי טאקי „בערלין“. די שטאדט בערען זענען אבער איבער־ריגענס אזוי געבילדעט, אז זיי שרייבען די שענסטע טראגעדיען און קאמפאניערען די הערליכסטע מוזיק. וועלף געפינען זיך דאר־טען אויף געננג. נאר אזוי ווי צוליעב דער קעלט טראגען זיי וואר־שאווער שאף־פעלצען, קען מען זיי אזוי לייכט ניט דערקענען. שנעע גענז פליהען דארט ארום און זינגען „בראוואאריען“ און היר־שען לויפען דארט ארום אלס קונסט מבינים. איבעריגענס לעבען די בערלינער זעהר מעסיג און פלייסיג. און די מייסטע זיצען ביז צום נאפעל אין שנעע און שרייבען דאגמאטיקען, מוסר ספרים, רע־ליגיאנס־געשיכטען פאר די טעכטער פון די געבילדעטע שטאנדען, קאטעכיזמען און דרשות פאר אלע טעג אין יאהר, און הייליגע ליעדער און דערצו זענען זיי זעהר מאראליש. ווארים זיי זיצען ביז צום נאפעל אין שנעע.

— זענען דען די בערלינער, קריסטען? — האט אויסגערופען סיניארא פול מיט פארוואונדערונג.

— עס האט עפים יא א שייכות מיט זייער אייגענעם קריס־טענטום. אין דער אמת׳ן פעהלט זיי דאס קריסטענטום אין גאנצען. און זיי זענען אויך צו שכל׳דיג, אז זיי זאלען די אמונה קענען האלטען ערנסטהאפט, אבער אזוי ווי זיי ווייסען, אז דאס

קריסטענטום איז נויטיג פאר דער מלוכה, כדי די אונטערטאנען זאלען מיט הכנעה געהארכען, און א חוץ דעם דארף מען דאך זעהן אז עס זאל ניט פארקומען צופיעל גנבות און צופיעל מארדען. דערפאר זוכען זיי מיט זייער גאנצער בארעדזאמקייט וועגינסטענס צו באקעהרען צום קריסטענטום זייערע מיטמענשען. זיי זוכען אין דערזעלביגער צייט **Remplacanto** און א רעליגיאן וואס זיי וואלטען וועלען אויפהאלטען, און וועמענס שטרענגע פארבאטען איז פאר זיי אליין צו שווער אפצוהיטען. ביי דער דאזיגער פאר־לעגענהייט נעמען זיי אן די דיענסטפארטיקייט פון די אידען. אט די אידען מוזען דאס איצט פאר זיי איצטער ווערען קריסטען. און אזוי ווי דאס דאזיגע פאלק וועט פאר געלד און פאר גוטע רייד לאזען מאכען פון זיך אלצדינג, האבען זיך די אידען שוין אזוי אריינגעמארשירט אין קריסטענטום, אז זיי מאכען שוין געוואל־דען איבער די אפיקורסות און זענען גרייט צו קעמפען אויף טויט און לעבען פאר די דריי - אייניקייט. און זענען אין כעס אויף די ראציאנאליסטען און שלענדערן ארום אין לאנד אלס רעליגיאנס - שפיאנען, פארשפריי־טען מוסר־דרשות, אין די קירכען פארדרעהען זיי די אויגען צום בעסטען, שטעלען אן די פרומסטע פנימ'ער, און זענען בכלל שוין אזוי פרום, אז דא און דארטען דערוועקען זיי שוין זאגאר קנאה, און די אלטע מייסטערס פון דער מלאכה קלאגען זיך שוין שטילער־הייד, אז דאס קריסטענטום ליגט איצט אין גאנצען אין אידישע הענד.

קאפיטעל XIII.

אויב סיניארא האט מיך ניט פארשטאנען, וועסטו ליעבער לעזער, מיך זיכער בעסער פארשטעהן. אויך מילײדי האט מיך פער־שטאנען. און דאס וואס זי האט מיך פארשטאנען האט אין איהר ווידער אויפגעוועקט די גוטע שטימונג. דאך ווען איך האב געוואלט באהויפטען — איך ווײס שוין ניט מעהר צי מיט אן ערענסטען גע־זיכט — אז דאס פאלק מוז האבען א באשטימטע רעליגיאן, איז ווידער צווישען אונז ענטשטאנען א שטרייט.

— דאס פאלק מוז האבען א רעליגיאן! — האט זי אויסגע־רופען. — דעם דאזיגען זאץ הער איך שטענדיג פרעדיגען פון טױ־זענד נארישע און פון איבערטוויזענד צבוע׳שע ליפען —

— און דאך איז עס אמת, מילײדי. פונקט אזוי ווי א מאמע קען ניט ענטפערן אלע פראגען פון קינד מיט׳ן אמת, ווייל זיין השגה וועט דאס ניט באנעהמען, אזוי מוז אויך זיין א פאזיטיווע רעליגיאן, א קירך, וואס זאל קענען פאר׳ן פאלק פארענטפערן אלע גייסטיגע פראגען זיינע, אויף א גשמיות׳דיגען אופן. לויט זיין השגה נאך.

— אוי וועה, דאקטאר. טאקי אייער פארגלייך, דערמאנט מיך אן א מעשה, וואס וועט צום סוף ניט גינסטיג זיין פאר אייער מיי־נונג, ווען איך בין נאך געוועןקליין, אין דובלין —

— און בין געלעגען אויפ׳ן רוקען —

— אבער, דאקטאר, מען קען דאך מיט אייך קיין ווארט ניט ארויסרעדען. שמייכעלט נאר ניט אזוי אונפארשעהמט, און הערט: ווען איך בין נאך געווען קליין, אין דובלין, און בין געזעסען ביי דער מאמעס פיס, האב איך זי איינמאל געפרעגט, וואס מען טוט מיט די אלטע פולע לבנות. „ליעב קינד”, האט געזאגט די מאמע, „די אלטע פולע לבנות צוהאקט דער ליעבער גאט מיט דעם צוקער־

מעסער אויף קליינע שטיקלעך און מאַכט פון זיי קליינע שטערן. מען עסן אויף דער מאַמען נים פאַראיבעל האָבען, פאַר דער דאָזיגער באַשיינפּערליכער פאַלשער ערקלעהרונג. וואָרים מיט די בעסטע אַסטראָנאָמישע קענטנישען, וואָלט זי מיר דאָך ניט געקענט געבען צו פאַרשטעהן דעם גאַנצען זון־ און־ לבנה־סיסטעם. און די גייסטיגע פראַגען האָט זי מיר פאַרענטפערט אויף אַ גשמיות'דיגען אופן. עס וואָלט דאָך אָבער געווען בעסער, ווען זי וואָלט די ערקלעהרונג אָפּ־געלעגט ביז יענער צייט, ווען איך וועל ווערען רייפער. אָדער ווע־ניגסטענס וואָלט זי כאָטש ניט געווען אויסגעטראַכט קיין ליגען. וואָרים ווען איך בין זיך צוזאַמענגעקומען מיט דער קליינער לוסי און די פּולע לבנה איז געשטאַנען אין הימעל, און איך האָב איהר ערקלעהרט, ווי אַזוי מען וועט באַלד פון איהר מאַכען קליינע שטערן, האָט זי מיך אויסגעלאַכט, און געזאָגט, אַז איהר באָבע, די אַלטע אַ'מיערא האָט איהר דערצעהלט, דאָס די פּולע לבנות ווערען אין גיהנום אויפגעגעסען אַלס פייער מעלאָנען. און אַזוי ווי דאָרט איז נימאָ קיין צוקער, מוז מען זיי באַשיטען מיט זאַלץ און פעפער. און האָט די קליינע לוסי פריהער זיך אויסגעלאַכט פון מיין מיי־נונג, וואָס איז געווען אַביסעל נאַאיוו עוואַנגעליש, האָב איך איצ־טער נאָך מעהר געלאַכט פון דער קאַטױלישער אַנזיכט. פון דעם אויסלאַכען איז געקומען צו אַן ערנסטען שטרייט, מיר האָבען זיך דערלאַנגט בוכצעס, מיר האָבען זיך צוקראַצט ביז בלוט און פּאַ־לעמיש באַשפּיגען, ביז דער קליינער אַ' מיערא איז געקומען פון שולע און אונז פאַנאַנדער־געריסען. דאָס אינגעל האָט שוין אין דער שולע באַקומען אַ בעסערען באַגריף פון דער הימלישער ווי־סענשאַפט, האָט געקענט מאַטעמאַטיק און האָט אונז רוהיג געגעבען צו פאַרשטעהן אונזער ביידענס טעות'ן און וועגען די נאַרישקייט פון אונזער שטרייט, און וואָס איז געשעהן? מיר ביידע מיידלעך, האָבען דערוויילע אונטערדריקט אונזער מיינונגס־שטרייט, און מיר האָבען זיך גלייך פאַראייניגט, כדי דעם קליינעם רוהיגען מאַטע־מאַטיקער גוט אָנצוברעכען די ביינער.

— מילײדי! מיך פאַרדריסט, וואָרים איהר זענט גערעכט. אָבער דאָס לאָזט זיך ניט ענדערן. די מענשען ווערען אַלעמאָל

שטרייטען וועגען די מעלות פון יענע רעליגיאָנס־באַגריפען, וואָס מען האָט זיי דערצעהלט אין זייער פריהער יוגענד, און דער פאַרנינפטיגער וועט אַלע מאָל האָבען צו ליידען אין צווייען. אמאָל איז עס געווען אין גאַנצען אַנדערש. דעמאָלט האָט גאָר קיינעם ניט געקענט איינפאַלען דוקא צו ליבען די תורה און די פייערליכקייט פון זיין רעליגיאָן, אָדער זי אויף עמיצען אַרויפצוצווינגען. די רע־ליגיאָן איז געווען אַ ליעבע טראַדיציאָן, הייליגע געשיכטען, ער־אינערונגס יום טובים און מיסטעריען, וואָס זענען איבערגעגאַנגען פון עלטערן צו קינדער, גלייך ווי אַ פאַמיליען סאַקרא פון פאָלק. און פאר אַ גריך וואָלט עס געווען אַ גרויל, ווען אַ פרעמדער וואָס איז ניט פון זיין פאָלק זאָל וועלען ווערען זיין רעליגיאָנס־גענאָסע. ער וואָלט עס נאָך מעהר געהאַלטען פאר אן אונמענשליכקייט, עמי־צען דורך צוואַנג אָדער דורך הינטערוועגען צו ברענגען דערצו, אז ער זאָל אויפגעבען זיין איינגעבוירענע רעליגיאָן און אַנשטאָט איהר זאָל ער אויפנעהמען אַ פרעמדע. איז אָבער אַ פאָלק אַרויסגעקומען פון מצרים פון דעם פאַטערלאַנד פון די קראָקאָדילען און דאָס פריסטערטום, און האָט מיטגעבראַכט אַ חוץ די הויט־קראַנקהייטען און די גע׳גנב׳טע גאָלדענע און זילבערנע כלים, אויך אַן אַזוי גע־רופענע, פּאָזיטיווע רעליגיאָן, אַ זאָגענאַנטע קירך, אַ געביידע פון דאָגמען, אין וועלכע מען זאָל גלויבען, און הייליגע צערעמאָניען, וואָס מען מוז פייערן. אַ פאָרבילד פון די שפּעטערדיגע שטאַאַטס־רעליגיאָנען. אזוי איז ענטשטאַנען די „מענשענמעקלעריי", די נשמה־כאַפעריי, דער גלויבענצוואַנג, און אַלע יענע הייליגע גרוילען, וואָס האָבען דעם מענשענגעשלעכט געקאָסט אזוי פיעל בלוט און טרעהרען.

— God damn דאָס דאָזיגע פאָלק, דעם אבי אבות פון אַלע איבלען!

— אַ, מאַטילדע, דאָס פאָלק איז שוין פאַרשאָלטען פון לאַנג, און עס שלעפּט זיינע פאַרשאָלטענע יסורים דורך די יאָהרהונדער־טען. אַ, דאָס מצרים, איהרע פאַבריקאַנטען טראָצען דער צייט, איה־רע פּיראַמידען שטעהען נאָך אַלץ פעסטע, איהרע מומיען זענען נאָך אַלץ ניט צושטערבאַר, און פונקט אזוי ניט צושטערבאַר איז אויך

יענע פאַלקסמומיע, וואָס וואַנדערט איבער דער וועלט, איינגעוויי־קעלט אין זיינע אוראַלטע בוכשטאַבענווינדעלעך, א האַרט שטיק וועלט־געשיכטע, א געשפּענסט. וואָס פון הנאה וועגען האַנדעלט עס מיט וועקסלען און מיט אַלטע הויזען — זעהט איהר, מיליידי דאָרט יענעם מאַן מיט דער ווייסער באָרד, וועמענס שפּיץ עס זעהט אויס, ווי ער וואָלט זיך ווידער אַנגעהויבען צו שוואַרצען און מיט די גייס־טערהאַפּטע אויגען —

— זענען דאָרטען ניט די חורבות פון די אַלטע רוימער קברים ?

— יא, טאַקי דאָרטען זיצט דער אַלטער מאַן, און, אפשר מאַטילדע, טוט ער דאָרטען איצטער תּפלה. דאָס איז א שוידערלי־כע תּפלה, אין וועלכער ער באַקלאָגט זיינע ליידען, און קלאָגט אַן די פעלקער, וואָס זענען שוין לאַנג פון דער ערד פאַרשוואונדען, און לעבען נאָר נאָך אין די מעשה׳לעך וואָס די אַמען דערצעהלען— ער אָבער אין זיינע יסורים באַמערקט קוים, אַז ער זיצט אויף די קברים פון יענע שונאים, פאַר וועמען ער בעט ביי גאָט א שלעכ־טען סוף !

קאפיטעל XIV.

אין דעם פריהערדיגען קאפיטעל האב איך גערעדט פון דער פאזיטיווער רעליגיאן נאר אויף אזוי ווייט, אויף וויפיעל זיי זענען קירכען, דאס הייסט: שטאטס־רעליגיאנען. באזונדערס נאך ווען זיי ווערען פון דער מלוכה פריווילעגירט. עס איז אבער פאראן א גא פרומער דיאלעקט, ליעבער לעזער, וואס וועט דיר דוקא וועלען באווייזען, אז דער געגנער פון דעם קירכענטום, פון אזא שטאטס־רעליגיאן, איז אויך א שונא פון דער רעליגיאן און פון דער מלוכה, א שונא פון גאט און פון טראן, אדער ווי עס הייסט דאס געוועהנליכע ווערטעל: „א שונא פון טהראן און פון אלטאר". איך אבער זאג דיר, אז דאס איז א ליגען. איך פארעהר די אינערליכע הייליקייט פון יעדער רעליגיאן און אונטערווארף זיך אוטנער די אינטערעסען פון דער מלוכה. ווען אפילו איך הולדיג ניט זעהר דעם אנטראפאמארפיסמוס, גלויב איך דאך פון דעסטוועגען אין דער הערליכקייט פון גאט. און ווען אפילו די קעניגע זענען אזוי נאריש און שטעלען זיך געגען דעם גייסט פון פאלק, אדער ווען זיי זענען זאגאר אזוי ניט עדעל און פייניגען דעם פאלקס ארגאנען דורך פארפאלגונגען, גלויב איך דאך, און בין אין מיין טיעפסטער איבערציי־גונג נאך אלץ אן אנהענגער פון קעניגטום, דאס הייסט פון דעם מאנארכישען פרינציפ. איך האס ניט דעם טראן, נאר די כיטרע אדעליגע שרצים, וואס האבען זיך אריינגעכאפט אין די שפאלטען פון דעם אלטען טהראן און וועמענס כאראקטער מאנטעסקיו האט אונז אזוי גוט געשילדערט מיט די ווערטער: „עהרגייץ פארבונדען מיט לײדיגגעהן. די געמיינהייט פארבונדען מיט הויכמוט, דער ווילען זיך רייך צו מאכען אהן ארבייט, די אפנייגונג פון אמת, די חניפה, דער פעראט, די געטריי־

לאַזיקייט, דאָס ניט האַלטען וואָרט, די פאַראַכטונג פון די ביר־גערליכע פליכטען. די מורא פאַר דער פירשטערליכער טוגענד און דער אינטערעס אז דער פירשט זאָל זיין א שלעכטער!" איך האָב ניט דעם אַלטאַר, נאָר איך האָב די שלאַנגען, וואָס וויסען ווי אזוי צו שמייכלען אונשולדיג ווי בלומען, אין דער צייט, וואָס באַהאַל־טענערהייד, שפּריצען זיי אַריין זייער גיפט אין דעם בעכער פון לעבען, און רוימען אַיין פאַרלוימדונג אין דעם אויער פון דעם פּרר מער בעטער. די גלאַנציגע ווערים מיט זייערע ווייכע ווערטער:

Mel in ore verba lactis,
Fel in corde, fraus in factis.

מאַקי דערפאַר ווייל איך בין א פריינד פון דער מלוכה און פון דער רעליגיאָן, האָב איך אזוי פיינט יענע פאַרזעהעניש, וואָס מען רופט שטאַאַטסרעליגיאָן. יענע חוזק באַשעפעניש, וואָס איז ענטשטאַנען דורך דעם שידוך צווישען דער וועלטליכער און דער גייסטליכער מאַכט. יענעם מויל־עזעל, וואָס איז אַרויסגעקומען פון אַנטיקריסטס פערד מיט קריסטוסעס עזעלין. ווען עס זאָל ניט געווען זיין אַזאַ שטאַאַטס־רעליגיאָן, וואָלט דייטשלאַנד געווען אייביג און שטאַרק און איהרע זיהן וואָלטען געווען הערליך און פריי. אזוי אבער איז אונזער אָרעם פאַטערלאַנד צוריסען צוליעב גלויבענס־צושפּאַלטונג. דאָס פאָלק איז צוטיילט אין פיינדליכע רעלי־גיאָנס־פּאַרטייען. פּראָטעסטאַנטישע אונטערטאַנען שטרייטען מיט זייער קאטוילישען פירשט, אָדער פאַרקעהרט. אומעטום מיסטרויען, אומעטום געזינונגסשפּיאָנאַזש, פּיעטיזם, מיסטיציזם, דאָס שנאָפּ־לען פון קירכען צייטונגען, סעקטענהאַס, און דער חשק איבערצו־שמד'ן. און אין דער צייט, וואָס מיר שטרייטען וועגען דעם הימעל געהען מיר דערוויייל צו גרונד אויף דער ערד. אַן אינדיפערענטיזם אין רעליגיעזע זאכען וואָלט אפשר געווען די איינציגע זאַך, וואָס זאָל זיין אימשטאַנד אונז צו ראַטעווען. און וואָלט דייטשלאַנד געוואָרען שוואַכער אין דער אמונה, וואָלט זי געקענט שטאַרק ווערען פּאָליטיש.

פאַר דער רעליגיאָן אליין, פאַר איהר הייליקייט, איז אויך שעדליך דאָס, וואָס זי איז אַרומגערינגעלט מיט פּריווילעגיען. עס

איז פאר איהר שעדליך ווען איהרע דיענער ווערען באלוינט פון דער מלוכה, און כדי די באלוינונג צו קריגען, איז די רעליגיאָן פון איהר זייט פארפליכטעט צו פארטרעטען די מלוכה. און אויף אזא אופן וואשט איין האנד די צווייטע. די גייסטליכע — די וועלטליכע. און פארקעהרט, און דורך דעם ווערט אזא ו ו י ש ו ו א ש וואס איז פאר דעם ליעבען גאט א נארישקייט און פאר די מענשען א גרויל. האט די מלוכה געגנער, ווערען זיי שוין אויך שונאים פון דער רעליגיאָן, וואס ווערט פון איהר געשטיצט, און וועלכע איז צוליעב דער אונטערשטיצונג איהר פארבינדעטע; און אפילו דער שטילסטער גלויביגער ווערט מיסטרויאיש, ווען ער דערשמעקט אין דער רעליגיאָן אויף פאליטישע אבזיכטען. צום דערווידערסטען אבער איז די גאוה פון די גלחים. ווארים פאר די טובות, וואס זיי דענקען, אז זיי טוען דער מלוכה, ערווארטען זיי פון איהר צוריק אונטערשטיצונג. און פאר די גייסטיגע קייטען, וואס זיי האבען דער מלוכה געליהען, כדי מיט זיי צובינדען די פעלקער, האלטען זיי זיך בארעכטיגט אויך צו קענען אויסניצען דער מלוכה'ס באיא־נעטען. די רעליגיאָן קען ניט טיעפער זינקען, ווי ווען זי ווערט אויף אזא אופן דערהויבען צו א שטאטס־רעליגיאָן. ווארים אי זי פארלירט איהר אינערליכע אונשולד און אי זי ווערט עפענטליך שטאלץ, ווי א דעקלארירטע מעטרעסע. אודאי ווייזט מען איהר דעמאלט ארויס מעהר הולדיגונג און מעהר יראת הכבוד, זי פייערט טאג־טעגליך נייע נצחונות און גלענצענדע פראצעסיאנען. ביי אזעלכענע טריאומפען טראגען איהר די ליכט אפילו באנאפארטיסטישע גענעראלען, די שטאלצע נייסטער שווערען געטרייקייט צו איהר פאהן, טאג טעג־ליך ווערען אונגלויביגע באקעהרט און געטויפט — אבער אט דאס אויפגיסען פון א סך וואסער מאכט די זופ ניט פעטער, און די נייע רעקרוטען פון דער שטאטס־רעליגיאָן זענען גלייך צו יענע סאלדא־טען, וואס פאלסטאף האט ערווארבען — זיי פילען אן די קירכען. פון אויפאפפערונג איז גאר קיין רייד ניטא. פונקט אזוי ווי קאמי־וואיאזשארען מיט זייערע מוסטער קארטען, אזוי פאהרען ארום די מיסיאנערען מיט זייערע טראקטאטלעך און זייערע באקעהרונגס־ביכלעך. עס שטעקט שוין מעהר ניט קיין געפאהר אין אט דעם

געשעפט, און עס באוועגט זיך אין סוחר'ישע עקאנאמישע פארמען.
נאר אזוי לאנג ווי די רעליגיאנען האבען צו קאנקורירען מיט אנדערע, און זענען מעהר פארפאלגט ווי זיי אליין פארפאלגען, נאר דעמאלט זענען זיי ערליך און זענען ווערט געעהרט צו ווערען. נאר דעמאלט איז פאראן באגייסטערונג, אויפאפפערונג, מארטירערטום און פאלמען. ווי שען, ווי היילינ־ליעבליך, ווי היימליך־זים איז געווען דאס קריסטענטום אין די ערשטע יאהרהונדערטען, ווען עס איז נאך אליין געווען גלייך צו איהר געטליכען גרינדער אין העלדישקייט פון ליידען. דעמאלט איז נאך געווען די שענע לעגענדע פון א היימליכען גאט, וועלכער האט אין דער געשטאלט פון א זאנפטען בחור ארומגעשפאציערט צווישען די פאלעסטינישע פאלמען און געפרעדיגט מענשען־ליעבע. און האט געגעבען יענע תורה פון פרייהייט און גלייכהייט, וועלכע עס האט שפעטער אויך דערקענט אלס אמת, דער שכל פון די גרעסטע דענקער און וועלכע באגייסטערט אונזער צייט אלס פראנצויזיש עוואנגעליום. מיט יענער רעליגיאן פון קריסטוס, פארגלייכט מען איצטער די פארשיעדענע קריסטענטומען, וואס זענען אין פארשיעדענע לענדער איינגעפיהרט געווארען אלס שטאטס־רעליגיאנען. אזוי למשל יענע רוימיש אפאסטאליש־קאטוילישע קירך, אדער גאר יענעם קאטוילי־ציזם אהן פאעזיע, וואס מיר זעהן הערשען אלס די High church of England. יענעם קלאגענדיג צופוילטען אמונה ־סקעלעט, אין וועלכען יעדעס ביסעל בליהענדיגע לעבען איז אויסגעלאשען. פונקט ווי פאר'ן האנדעל איז אויך פאר די רעליגיאנען שעדליך דער מאנאפאל־סיסטעם. דורך דער פרייער קאנקורענץ בלייבען זיי קרעפטיג. און ערשט דעמאלט וועלען זיי זיך ווידער צובליהען צו זייער אורשפרינגליכער ערליכקייט, ווען עס וועט איינגעפיהרט ווערען די פאליטישע גלייכהייט פון דעם גאטעסדיענסט, דאס הייסט ווען עס וועט אזוי צו זאגען, איינגעפיהרט ווערען די האנדעלס־פרייהייט פון די געטער.
די עדעלסטע מענשען פון אייראפא האבען שוין פון לאנג געזאגט, אז דאס איז דאס איינציגע מיטעל, מיט וועלכען מען וואלט געקענט פארהיטען, אז די רעליגיאן זאל ניט אין גאנצען אונטער־

געהן: דאָך די דיענער פון דער רעליגיאָן וועלען גיכער מקריב זיין דעם גאַנצען מזבח, איידער צו פארליערען דאָס מינדסטע פון דעם, וואָס מען איז אויף איהם מקריב; פונקט אזוי ווי דער אדעל וועט גיכער לאָזען אז דער טהראָן זאָל אונטערגעהן מיט דעם צו־זאַמען, וואָס זיצט אזוי הויך אויף איהם, איידער ער זאָל מיט אן ערענסטען ווילען אויפגעבען די אונגערעכטעסטע פון זיינע רעכ־טע. ווארים אין דער אמת'ן איז דאָך דער גאַנצער געצוואונגענער אינטערעס, וואָס מען ווייזט ארוים צו דעם טהראָן און דעם אַלטאַר ניט מעהר ווי א שפּאַסהאַפּטער שפּיעל, וואָס מען ווייזט פאַר דעם פאָלק. ווער עס האָט זיך גוט צוגעקוקט צו דעם צעכאָווען געהיימ־ניש, ווייס אז די גלחים רעספּעקטירען א סך ווייניגער גאָט, ווי דער פשוט'ער בשר ודם. און זיי ווייסען ווי אזוי איהם אויסצו־קנעטען פון ברויט און פון ווערטער פאַר זייער אייגענעם נוצען. און אז די אַ־עליגע רעספּעקטירען א סך ווענינגער דעם קעניג ווי פּראָסטע מענשען, און אפילו דאָס גאַנצע קעניגטום, וועמען זיי ווייזען אין דער עפענטליכקייט ארוים אזוי פיעל עהרפורכט, און פאַר וועמען זיי ווילען געווינען אזוי פיעל עהרפורכט ביי אנ־דערע, איז אבער טיעף אין הארצען מאַכען זיי חוזק דערפון און פארשפּאָטען עס. — ווירקליך, זיי זענען געגליכען צו יענע לייט, וואָס ווייזען פאַר געלד אויף די יארידים צו דעם גאַפענדען פּובלי־קום א הערקולעס, א ריעז, אָדער א קארליק, אָדער א ווילדען, אָדער א פייערשלינגער אָדער אנדערע מערקווירדיגע מענשען. פאַר דעם עולם האַלטען זיי אין איין ריהמען זייער ערהאבענקייט, זייער מו־טיקייט, אונבאשעדיגקייט, אָדער ווען ער איז א קארליק — זיין חכמה, און דערביי בלאָזען זיי און טראָמפּייטען און טראָגען בונ־טע רעק, אין דער צייט, וואָס אונטער די רעק לאַכען זיי אין זייערע הערצער איבער דער לייכטזיניקייט פון דעם שטוינענדען פאָלק. און פארשפּאָטען די אָרימע, פון זיי אליין אזוי געלויבטע באַשעפּע־נישען, וועלכע זענען פאַר זיי, ווייל זיי זעהען זיי יעדען טאָג, זעהר אונאינטערעסאַנט. און ווייל זיי קענען געגוי זייערע אלע שוואַכקיי־טען און אויסגעלערנטע קונצען.

צו דער ליעבער גאָט וועט נאָך לאַנג וועלען ליידען, אז די

גלחים זאָלען אַ הוילע סטראַשידלע אויסגעבען אַנשטאָט איהם, און דערמיט געלד פּאַרדיענען, דאָס ווייס איך ניט; — ווענינסטענס וועל איך זיך ניט וואונדערן, ווען איך וועל אַמאָל לייענען אין די „האַמבורגער אונפּאַרטייאישע קאָרעספּאָנדענטען", ווי דער אַלטער יעהאָווא וואָרענט יעדען איינעם, אַז קיינער זאָל קיינעם ניט שענקען קיין גלויבען אויף זיין נאָמען, ניט אפילו זיין אייגענעם זוהן. איבערצייגט בין איך אָבער, אַז די קעניגע וועלען מעהר ניט וועלען זיין די שוי־ליאַלקעס פון זייערע אַרעליגע פּאַראַכטערס; אַז זיי וועלען צוברעכען די פּוסטע גאוה, וועלען אַנטלויפען פון זייערע מאַרמאָרענע בודען, וועלען מיט ווידערווילען פון זיך אַראָפּוואַרפען דאָס גלאַנצענדיגע אַלטוואַרג, וואָס אימפּאָנירט דעם פאָלק — דעם רויטען מאַנטעל, וואָס דערשרעקט דעם עולם ווי אַ תליון, דעם די־מענטענעם רייף, וואָס מען האָט איהם אַריבערגעצויגען איבער די אויערן כדי ניט צו הערען די שטימען פון פאָלק, דעם גאָלדענעם שטעקען, וואָס מען האָט איהם דערלאַנגט אין דער האַנד אַריין, כדי עס זאָל זיך דאַכטען, ער הערשט — און די באַפרייטע קעניגע וועלען זיין פריי ווי אַנדערע מענשען, און פריי וועלען זיי זיך אַרומדרעהען צווישען זיי, און זיי וועלען פריי פיהלען, פריי הייראַטהען, און פריי אַרויסזאָגען זייערע מיינונגען, און דאָס וועט זיין די עמאַנציפּאַציאָן פון די קעניגע.

קאַפּיטעל XV.

וואָס וועט אבער איבערבלייבען פאר די אריסטאָקראַטען, ווען זיי וועלען בארויבט ווערען פון דעם געקרוינטען מיטעל פון זייער סובסיסטענץ? ווען די קעניגע וועלען זיין דאָס אייגענטום פון פאָלק און זיי וועלען פיהרען אַן עהרליך און זיכער רעגימענט דורך דעם פאָלק, דעם איינציגען קוואל פון יעדער מאכט? וואָס וועלען טוען די גלחים, ווען די קעניגע וועלען איינזעהן, אַז אַבי־סעל זאַלבאייל קען קיין מענשליכען קאָפּ ניט באַשיצען פון דער גילאָטינע, פונקט אַזוי ווי דאָס פאָלק וועט איינזעהן, אַז פון מצות קען מען ניט זאַט ווערען? נו, אודאי, דאַן וועט די אריסטאָקראַטען און די קלעריקאַלען ניט בלייבען קיין אַנדערער וועג, ווי זיך צו פאַראייניגען און זיך צו פאַרמעסטען און אינטריגירען געגען דער נייער וועלט־אָרדענונג.

אַן אומזיסטע טרחה! די צייט וועט זיך געהן ווייטער ווי אַ פלאַמענדיגע ריעזין און ס'וועט איהר ניט אַרען די בייזע צונגען פון די בייסיגע גלחים'לעך און יונקערלעך, דאַ אונטען. אי, וועלען זיי אויסשרייען יעדעס מאָל ווען זיי וועלען זיך אָפּבריהען דעם שנוק ביי אַ פּוס פון יענער ריעזין, אָדער ווען די ריעזין וועט אמאָל ניט זעהענדיג זיי אַרויפטרעטען אויפ'ן קאָפּ, אַזוי אַז דער פינסטערער גיפט וועט אַרויסשפריצען! זייער צאָרן וועט זיך דאַן מיט מעהר שטאַרקייט ווענדען געגען איינצעלנע קינדער פון דער צייט. און ווייל אַקעגען דער מאַסע וועלען זיי זיין אָהנמעכטיג, וועלען זיי פּרואווען צו קיהלען זייער כלומרשט'ען מוט ביי יחידים.

אך! מיר מוזען מודה זיין, אַז אַנדערע קינדער פון דער צייט פיהלען דערפאַר ניט ווייניגער די שטעך, וואָס די לויערענדע

גלחים און יונקערס ווייסען ווי אזוי הינטערווייליגען אין זיי אריינ־צושטעכען. און אך! ווען אפילו ארום די וואונדען פון דעם זיעגער פארציהט זיך א גלאריע, הערען זיי פונדעסטוועגען דאך ניט אויף צו בלוטען, און טוען וועה! עס איז א מאָדנע מארטירערטום, וואס אזא זיעגער מוז אין דער היינטיגער צייט אריבער־טראָגען. דאס וועזען פון מארטירערטום, מקריב צו זיין אלץ וואס איז ערדיש פאר דעם הימלישען שפּאס, איז נאָך אלץ דאס זעלביגע; אבער עס האָט פיעל פארלוירען פון זיין אינער־ליכער גלויבענספריידיקייט. עס איז גיכער געוואָרען א רעזיגני־רענדעס אויסדויערן, א ווארטענדיג איבערטראָגען, א לעבענלענג־ליך שטארבען. און דאַ געשעהט אמאָל אז אין גרויע, קאלטע שטונ־דען ווערט אפילו דער הייליגסטער מארטירער באפאלען פון ספקות. עס איז ניט פאראן קיין שרעקליכערעס ווי יענע שטונדען, אין וועל־כע א מארקוס ברוטוס האָט אנגעהויבען צו צווייפלען אין דער ווירקליכקייט פון דער טוגענד, פאר וועלכער ער האָט אלץ מקריב געווען. און אך! יענער איז געווען א רוימער און האָט געלעבט אין דער בליהונגס־צייט פון די סטאָיקער. מיר אָבער זענען פון א מאָ־דערנעם ווייכערן שטאָף. און דערצו זעהען מיר נאָך ווי עס הויבט אן הערשען א פילאָזאָפיע, וואס גיט צו יעדער באגייסטערונג א רע־לאטיווע באדייטונג, און אויף אזא אופן פארניכטעט זי די באַ־גייסטערונג און זיך אליין, אדער אלענפאלס נייטראליזירט זי די באגייסטערונג צו א זעלבסטבאוואוסטער דאָן־קיכאָטעריע.

אוי, די קאלטע און קלוגע פילאָזאָפען! ווי רחמנות'דיג שמייכלען זיי אראָפּ אויף די זעלבסט מאטערנישען און משוגעת'ן פון אן אָרימען דאָן קיכאָט, און מיט זייער גאנצער שול־חכמה באַ־מערקען זיי ניט, אז יענע דאָן־קיכאָטעריע איז דאָך ווערט דעם פּרייז פון לעבען. יאָ, דאס לעבען אליין. און זיי באמערקען ניט אז די גאנצע וועלט, מיט אלעם, וואס פילאָזאָפירט אין איהר, מוזיצירט, אקערט און געניצט ווערט פון אָט דער דאָן־קיכאָטעריע באפלינגעלט, צו א מוטינערן שוואונג. ווארים די גרויסע פאָלקס־מאסע, צוזאמען מיט די פילאָזאָפען איז, דאס אליין ניט ווויסענדיג, ניט עפּיס אנ־דערש ווי איין קאָלאָסאלער סאַנטשאָ פאנסאַ, וואס טראָץ זיין גאנ־

צער ניכטערער מורא פאר קלעפּ און זיין היימיש געבאקענער פאר־
שטענדיקייט, געהט ער פון דעסטוועגען נאך דעם משוגעגעם ריי־
טער אין אלע זיינע געפעהרליכע אווענטורען. ווארים איהם ציהט
צו דער צוגעזאגטער באלוינונג, אין וועלכער ער גלויבט, ווייל ער
וויל זי האבען. נאך מעהר אבער געטריעבען פון דעם מיסטישען
כח, וואס די באגייסטערונג איבט אלע מאל אויס אויף דעם גרוי־
סען עולם — ווי מיר קענען דאס זעהן אין אלע פאליטישע און רע־
ליגיעזע רעוואלוציאנערען, און אפשר אויך יעדען טאג, אין אלע
קלענסטע געשעהענישען.

אזוי למשל, דו ליעבער לעזער, ביזט ניט ווילענדיג רער
סאנטשא פאנסא פון דעם משוגענעם פאעט, וועמען דו געהסט נאך
דורך די אלע פארדרעהטע גענג פון אט דעם בוך, אפשר מיט א
שאקעלדיגען קאפ, אבער דו געהסט איהם פון דעסטוועגען דאך
נאך.

קאפיטעל XVI.

מאַרנע „דאָס לעבען און די מעשים פון דעם שאַרפזיניגען דאָן קיכאָט פון לאַ מאַנש, באַשריעבען פון דאָן מיגועל דע סערוואַנטעס סאַאוועדראַ,“ איז געוועזן דאָס ערשטע בוך, וואָס איך געלייענט, נאָכדעם ווי איך בין שוין געקומען צום אינגעלשען שכל, און איך האָב אָנגעהויבען צו פאַרשטעהען זיך אויף אותיות. איך דערמאַן זיך נאָך גאַנץ גענוי אָן יענער קליינער צייט, ווען איך האָב זיך איין פריהמאָרגען אוועקגע׳גנב׳עט פון דער היים, און בין שנעל אוועק צו דעם הויף־גאָרטען, כדי איך זאָל דאָרט אונגערשטערט קענען לייענען דעם „דאָן קיכאָט“. דאָס איז געוועזן א שענער מאַי־טאָג. האָרכענדיג איז אין שטילען ליכט געלעגען דער בליהענדיגער פריהלינג, און האָט זיך געלאָזט לויבען פון דער נאַכטיגאַל, זיין זיסער חונפ׳טע, און זי האָט איהם געזונגען איהר לויב־ליעד אזוי ליעבליך ווייך, אזוי שמעלצענדיג ענטוזיאַסטיש, אז די פאַרשעמטס־טע קנאָספען האָבען זיך געעפענט און די פאַרבענקטע גרעזער און די דופטיגע זונשטראַהלען האָבען זיך האַסטיגער געקושט און בוי־מער און בלומען האָבען אזש געציטערט פאַר ענטציקונג. איך אָבער האָב זיך געזעצט אויף אַן אַלטע מיט מאָך באַדעקטע שטיינערנע באַנק, אין דער אזוי גערופענער „זיפצען אַלעע“, ניט ווייט פונ׳ם וואַסערפאַל און האָב געקוויקט מיין קליין הארץ מיט די גרויסע אַווענטוריען פון דעם מוטיגען ריטער. אין מיין קינדערשער עהר־ליכקייט האָב איך אַלץ אָנגענומען פאַר דעם ריינעם אמת. ווי לע־בערליך דאָס מזל האָט מיטגעשפיעלט מיט דעם אָרימען העלד, האָב איך דאָך געמיינט, אז דאָס מוז אזוי זיין. אז דאָס געהערט צו דער העלדישקייט, דאָס אויסגעלאַכט ווערען פונקט אזוי גוט ווי די וואונ־דען פון ליב, און דאָס ערשטע האָט מיך פונקט אזוי פאַרדראָסען,

ווי איך האב דאס לעצטע מיטגעפיהלט אין מיין נשמה. איך בין געווען א קינד, און האב נאך ניט געקענט די איראניע, וואס גאט האט אריינגעשאפען אין דער וועלט, און וועלכע דער גרויסער דיכטער האט נאכגעמאכט אין זיין געדרוקטען קליין וועלטעלע — און איך האב געקענט פארגיסען די ביטערסטע טרעהרען, ווען דער עדעלער ריטער האט פאר זיין גאנצען עדעלמוט נאר געקראגען אונדאנקבארקייט און שמיץ; און אזוי ווי איך האב, ניט זייענדיג נאך געניט אין לעזען, ארויסגערעדט יעדעס ווארט הויך אויפ'ן קול, האבען די פייגעל און די ביימער, דאס טייכעל און די בלומען אלעס צוגעהערט. און אזוי ווי אזעלכענע אונשולדיגע נאטור־באשעפענישען ווייסען, פונקט ווי קינדער, אויך גאר ניט פון דער וועלט־איראניע, האלטען זיי אויך אלץ פאר ריינעם ערענסט, און זיי האבען מיט מיר מיטגעוויינט איבער די ליידען פון דעם ארימען ריטער. אפילו אן אלטער אויסגעדיענטער דעמב האט געוויינט. און דער וואסערפאל האט שטארקער אפגעשאקעלט זיין ווייסע באָרד און ס'האט אויסגעזעהן, ווי ער וואלט געשאלטען דאס שלעכטסקייט פון דער וועלט. מיר האבען געפיהלט, אז די העלדישקייט פון דעם ריטער, פארדיענט ניט ווייניגער אונזער באוואונדערונג, ווען דער לייב דרעהט זיך אוים צו איהם מיט'ן רוקען און וויל זיך ניט שלאגען. און אז וואס שוואכער און אויסגעדארטער עס ווערט זיין לייב, וואס צופוילטער עס איז דער פאנצער, וועלכער באשיצט איהם, וואס אויסגעמאגערטער עס איז דאס פערדיל, וואס טראגט איהם — אלץ מעהר זענען זיינע מעשים ווערט געלויבט צו ווערען. מיר האבען פאראכטעט דעם נידעריגען המון, וואס האט דעם העלד אזוי רויה באהאנדעלט. נאך מעהר אבער דעם הויכען המון, יענעם וואס אויסגעפוצט אין זיינע בונט־זיידענע מאנטלען, מיט די אריסטאקראטישע רעדענסארטען און הערצאגס־טיטולען, האט ער חוזק געמאכט פון דעם מאן, וועלכער האט זיי אזוי איבערגעטראפען מיט דער קראפט פון זיין גייסט. וואס מעהר איך האב געלייענט אין דעם וואונדערבארען בוך. — א זאך וואס איז געשעהן אלע טאג, אזוי אז אין הערבסט האב איך שוין געהאט דערגרייכט דעם סוף פון דער געשיכטע — אלץ מעהר אכטונג האב

איך געקראָגען פאַר דולצינעאַס ריטער און אַלץ מעהר און מעהר האָט ער געוואונען מיין ליעבע. — און קיינמאָל וועל איך ניט פאַר־געסען דעם טאָג, ווען איך האָב געלייענט פון דעם טרויעריגען דועל, אונטער וועלכען דער ריטער איז אַזוי שענדליך געפאַלען.

דאָס איז געווען אַ טריבער טאָג. מיאוסע נעבעל־וואָלקענס האָבען זיך געצויגען אין הימעל, די געלע בלעטער זיינען קרענקליך אַרונטערגעפאַלען פון די ביימער, שווערע טרעהרען־טראָפּענס זע־נען געהאָנגען אויף די לעצטע בלומען, וואָס האָבען זעהר טרויעריג פאַרוועלקט אַרונטערגעלאָזט זייערע אָפּשטאַרבענדיגע קעפּלעך. די נאַכטיגאַלען זענען שוין פון לאַנג געווען אַוועקגעפלויגען. פון אַלע זייטען האָט מיך אַנגעקוקט דאָס ביל‍ד פון דער פאַרגענגליכקייט— און מיין האַרץ איז שיער צובראָכען געוואָרען, ווען איך האָב גע־לייענט ווי דער עדעלער ריטער איז געלעגען אויף דער ערד צוטור־מעלט און צוטראָטען, און, ניט אויפהויבענדיג דאָס וויזיער, האָט ער אַרויפגערעדט צו דעם זיעגער מיט אַ קראַנקער, שוואַכער שטים, גלייך ווי ער וואָלט אַרויסגערעדט פון קבר: „דולצינעאַ איז די שענסטע פרוי פון דער וועלט, און איך — דער אומגליקליכסטער ריטער אויף דער ערד. אָבער עס פּאַסט ניט, אַז מיין שוואַכקייט זאָל פאַרלייקענען דעם דאָזיגען אמת — דערשטעך מיך מיט דיין שפּיעז, ריטער!“

אַך! אַט דער לייכטענדיגער ריטער פון דער לבנה, וואָס האָט באַזיעגט דעם מוטיגסטען און עדעלסטען ריטער פון דער וועלט איז געווען אַ פאַרשטעלטער באַרביער.

קאפיטעל XVII.

דאס איז שוין זעהר לאנג. פון זינט דעמאלט האבען שוין ארויסגעבליהט א סך נייע פריהלינגס. און דאך האט זיי געפעהלט זייער שטארקסטער חן. ווארום אך! איך גלויב שוין ניט מעהר דעם זיסען ליגען פון דער נאכטיגאל, דער חונפ'טע פון פריהלינג. איך וויים ווי שנעל זיין הערליכקייט פארוועלקט, און ווען איך דערזעה דעם איינגסטען רויזענקנאספ, זעה איך איהם אין מיין גייסט, ווי ער בליהט אויף רויט פון יסורים, ווערט בלייך, און ווערט פארוועהט פון ווינד. אומעטום זעה איך א פארשטעלטען ווינטער.

אין מיין ברוסט אבער בליהט נאך יענע פלאמענדיגע ליעבע, וואס הויבט זיך אויף א פארבענקטע איבער דער ערד, שווערמט ארום אוואנטוריסטיש אין די ווייטע, גענעצדיגע רוימען פון הימעל. דארטען ווערט זי צוריק געשטויסען פון די קאלטע שטערן און זי זינקט ווידער אראפ אויף דער קליינער ערד און מיט זיפצען און מיט פריידען געשרייען מוז זי צוגעבען, אז אין דער גאנצער שאפונג איז דאך ניט פאראן עפים שענערעס און בעסערס ווי אין דעם הארץ פון די מענשען. די דאזיגע ליעבע איז די באגייסטערונג, וואס איז אייביג געטליך, סאי ווען זי טוט אויף נארישע זאכען, סאי קלוגע. — און אזוי האט דאס קליינע אינגעל בשום אופן ניט אומזיסט פארשווענדט זיינע טרעהרען, וואס ער האט פארגאסען איבער די ליידען פון דעם נארישען ריטער. פונקט אזוי ווייניג ווי עס האט עס געטאן שפעטער דער יונגער בחור'ל, וועלכער האט ניט איין נאכט געוויינט אין זיין שטודיען שטיבעל איבער דעם טויט פון די הייליגסטע פרייהייטס־העלדען. איבער קעניג אגים פון ספארטא, איבער קאיוס, טיבעריוס גראקך פון רוים און איבער ראבענספיער און סען זשיוסט פון פאריז. איצטער ווען איך האב

אנגעטאן ווירגילס טאגא און וויל אליין זיין א מאן, האט גענומען א סוף צו דעם וויינען, און מען דארף האנדלען ווי א מאן, און נאכ־טאן די גרויסע פארגענגער, און — ווען גאט וויל — שפעטער צו פונקט אזוי באוואוינט ווערען פון איינגליך און יונגע בחורים׳ליך. יא, זיי זענען עס אויך ווענען מען קען נאך רעכענען אין אונזער קאלטער צייט. ווארים זיי ווערען נאך אנגעצונדען פון דעם גלי־הענדיגען הויך, וואס וועהט זיי אקעגען פון די אלטע ביכער, און דערפאר באגרייפען זיי אויך די פלאמענדיגע הערצער פון דער געגענוואַרט. די יוגענד איז ניט עגאאיסטיש אין איהר דענקען און פיהלען און דענקט און פיהלט דערפאר די ווארהייט צום טיעפס־טען, און קארגט נים ווען עס האנדעלט זיך מוטיג אנטייל צו נעמען אין ווארט און טאט. די עלטערע לייט זענען עגאאיסטיש און קליינליך; זיי דענקען מעהר וועגען די אינטערעסען פון זייערע קאפיטאלען, ווי וועגען די אינטערעסען פון דער מענשהייט; זיי לאזען זייער שיפעלע רוהיג פארביישווימען אין דעם רינשטאק פון לעבען און עס ארט זיי ווייניג וועגען דעם ים־מענש, וואס קעמפט נעגען די כוואליעס אין מיטען ים; אדער זיי קריכען ארויף מיט א קריכענדיגער געדולד ביז צום שפיץ פון בירגערמייסטערטום, אדער ביז צו דער פרעזידענטשאפט פון זייער קלוב, און זיי קוועטשען מיט די פלייצעס, ווען זיי זעהען די הערא־ענבילדער, ווען דער שטורעם האט אראפגעווארפען פון דעם זייל פון רום. און דערביי דערצעהלען זיי זיך אפשר, אז אין דער יוגענד זענען זיי אויך אזוי געלאפען מיט׳ן קאפ אין דער וואנד אריין, אז שפעטער אבער האבען זיי זיך מיט דער וואנד צוריק איבערגעבעטען. ווארים די וואנד איז דאס אבסאלוטע, דאס געזעצטע, דאס זייענדיגע אן און פאר זיך. און ווייל עס איז, אויך דאס פארנינפטיגע, דערפאר איז שוין יענער נים פארנינפטיג, וועלכער וויל ניט אריבערטראגען דעם אלערהעכסטען פארנינפטיגען, אונווידערשפרעכליך זייענדיגען, פעסטגעזעצטען אבסאלוטיזמוס. אוי, די דאזיגע פאראכטעטע, וואס ווילען אונז אריינפילאזאפירען אין א לייכטער קנעכטשאפט, זענען נאך אליץ מעהר ווערט געאכטעט צו ווערען, ווי יענע פארוואַרפענע, וועלכע ביי דער פארטיידיגונג פון דעם דעספאטיזם, ווילען זיי זיך

אפילו ניט אריינלאזן אין פארניגפטיגע פארנונפט ארגומענטען. נאר פארטיידיגען איהם געשיכטליך אלס א חזקה־רעכט, צו וועלכען די מענשען האבען אין לויף פון דער צייט זיך ביסלעכווייז צוגעוועהנט, און וואס איז גילטיג פאר רעכט און קרעפטיג ווי א געזעץ און לאזט זיך ניט פארענדערן.

אך! איך וויל ניט ווי חם אויפדעקען די שאנד פון דעם פאטערלאנד. אבער עס איז שרעקליך, ווי מען האט ביי אונז פארשטאנען צו פארטיידיגען די שקלאווערייי, און ווי אזוי דייטשע פילאזאפען און היסטאריקער האבען אויסגעמאטערט זייערע מוחות, כדי יעדען דעספאטיזם, מעג ער אפילו זיין ווי נאריש, צו פארטיידיגען אלס פערנינפטיג אדער אלס רעכטגילטיג. „שווייגען איז די עהרע פון די שקלאווען" — זאגט טאציטוס. יענע פילאזאפען און היסטאריקער באהויפטען דאס פארקעהרטע, און זיי ווייזען אן אויף די עהרענבענדעלעך אין זייערע קנאפלעכער.

אפשר זענט איהר דאך גערעכט. און איך בין נאר א דאן־קיכאט, און דאס לעזען פון אלערליי וואונדערליכע ביכער האט מיר דעם קאפ פארדרעהט, פונקט אזוי ווי עס האט פארדרעהט דעם קאפ דעם יונקער פון לא מאנש. און זשאן זשאק רוסא איז געווען מיין אמאדים פון גאליען. מירבא איז געווען מיין ראלאנד אדער אגראמאנט, און איך האב צופיעל דורכשטודירט די העלדענטאטען פון די פראנצויזישע פאלאדינען און „דעם רונדען טיש פון דער נאציאנאלער פארזאמלונג." אודאי, מיין שגעון און די פיקסע אידעען, וואס איך האב געשעפט פון יענע ביכער, זענען גאר פון דעם פארקעהרטען מין ווי דער שגעון און די פיקסע אידעען פון דעם מאנטשאנער. יענער האט געוואלט צוריק אויפשטעלען די ריטער־צייט, וואס האט געהאלטען ביים אונטערגעהן, איך פארקעהרט וויל אלץ, וואס איז נאך פארבליבען פון יענער צייט איצטער אין גאנצען פארניכטען. און אזוי האנדלען מיר הייסט עס מיט גאנץ פארשידענע אנזיכטען. מיין קאלעגע האט אנגענומען ווינד־מיהלען פאר ריעזען, איך, פארקעהרט, קען אין די היינטיגע ריעזען זעהן נאר גאוה'דיגע ווינד־מיהלען: יענער האט אנגענומען לעדערנע וויין־לאגלען פאר מעכטיגע כשוף־מאכערס, איך פארקעהרט זעה אין די

הײנטיגע כשוף־מאַכערס בלויז לעדערנע וויין־לאַגלען: יענער האָט אָנגענומען בעטלער־טראַקטירען פאַר פּאַלאַצען, עזעל־טרייבערס — פאַר קאַוואַליערען, שטאַל־דיענסטען פאַר הויף־דאַמען. איך פאַרקעהרט האַלט אונזערע פּאַלאַצען נאָר פאַר פּלעצער, וואו עס האַלטען זיך אויף לומפּען, אונזערע קאַוואַליערען — פאַר עזעל־טרייבערס, אונזערע הויף־דאַמען — פאַר געמיינע שטאַל־דיענסטען: פּונקט אַזוי ווי יענער האָט אַ פּופּען־קאָמעדיע געהאַלטען פאַר אַ שטאַאַטס־אַקציאָן, אַזוי האַלט איך אונזערע שטאַאַטס־אַקציאָנען פאַר פּשוטע פּופּענקאָמעדיען. — און דאָך פּונקט אַזוי מוטיג ווי דער מוטיגער מאַנטשאַנער קעמפף איך אויך מיט דער הילצערנער באַלעבאַטישקייט. אַך! אַזאַ העלדענטאַט באַקומט מיר אָפּט פּונקט אַזוי שלעכט, ווי איהם. און איך מוז, פּונקט אַזוי ווי ער אַ סך איבערטראַגען פאַר דעם כבוד פון מיין דאַמע. זאָג איך זיך אָפּ פון איהר, אויס נאַרישער מורא אָדער צוליעב פּראַאַקטישע געווינסען, וואָלט איך מיר געקענט לעבען בהרחבה אין דער דאָזיגער פאַרבינפּטינגער וועלט און איך וואָלט געקענט פיהרען אונטער דער חופּה אַ שענע מאַריטאַרנע, זיך לאָזען בענשען פון אַ פעטען מכשף און וואָלט געקענט פאַר זיך לאָזען מאַכען באַנקעטען פון עדעלע עזעל־טרייבערס, און איך וואָלט געבראַכט אויף דער וועלט ניט געפעהרליכע נאָוועלען און אַנדערע קליינע שקלאַוועלעך. אָנשטאָט דעם אָבער, אויסגעפּוצט אין די דריי פאַרבען פון מיין דאַמע, מוז איך ליגען אויף דעם קאַמפף־פּלאַץ און זיך דורכשלאָגען דורך אונערהערטע צרות. און איך קעמפף ניט אויס קיין זיעג, וואָס זאָל מיך ניט קאָסטען אַביסעל בלוט פון האַרצען. טאָג און נאַכט בין איך אין געפאַהר, וואָרים יענע שונאים זענען אַזוי כיטרע, אַז אַ טייל פון זיי, וואָס איך האָב זיי צום טויט דערשלאָגען, מאַכען נאָך אַלץ דעם אָנשטעל, ווי זיי וואָלטען געלעבט, און זיי פאַרוואַנדלען זיך אין געשטאַלטען, וועלכע טוען מיר אָן צרות ביי טאָג און ביי נאַכט. וויפיעל שמערצען האָב איך שוין געמוזט איבערטראָגען פון אַזעלכענע פּאַטאַלע רוחות! וואו מיר בליט אויף עפּיס ליעבעס, פאַרגנב'נען זיי זיך אַריין אין מיטען, די געהיימע רוחות, און צוברעכען אפילו די אונשולדיגסטע קנאָספּען. אומעטום און וואו איך

האָב מיר דאָס צום װױנציגסטען פאַרגעשטעלט, האָב איך ענט־דעקט שפּורען פון גיפט, און װען איך זאָל זיך ניט היטען, קען איך זיך אויסגליטשען און זיך באַשעדיגען, אפילו איג׳ם הויז פון מײן נאָהענטסטען פרײנד. איהר קענט אײך שמײכלען, און האַלטען, אַז אַט די דאגות זענען ניט מעהר װי אײנבילדונג, פּונקט װי די אײנ־בילדונג פון דאָן קיכאָט, אָבער אײנגערעדטע שמערצען טוען ניט װעניגער װעה. און רעדט מען זיך אײן, אַז מען האָט אײנגעגומען אביסעל גיפט, קען מען דערפון קריגען די אויסצעהרונג; פעט װערט מען דערפון זיכער ניט. און אַז איך בין געװאָרען פעט, דאָס איז אַ פאַרלוימדונג. אַלענפאַלס האָב איך נאָך ניט געקראָגען קײן פעטע סינעקור, כאָטש איך װאָלט דערצו געהאַט דעם געהעריגען טאַלענט. אויך קען מען אויף מיר ניט דערקענען דאָס פעטס פון מײנע אבות. איך רעד מיר אײן, אַז מען האָט אָנגעװענדט אַלץ װאָס איז נאָר מעגליך, כדי איך זאָל זײן מאָגער. װען מיך האָט געהונגערט, האָט מען מיך אָנגעטרונקען מיט װערמוט, מען האָט מיר דעם גיהנום געגאָכען אין הארץ ארײן, אַזױ אַז איך האָב געװײנט מיט גיפט און געזיפצט מיט פײער. מען איז מיר נאָכגעקראָכען ביז אין די חלומות אַרײן פון מײנע נעכט — און דאָ זעה איך זײ, די גרױענ־האַפטע מאַסקען, די נאָבעלע לאַקײען געזיכטער מיט די פּאַר־שטשירעטע צײנער, די סטראַשענדיגע באַנקיער־נעזער, די גזלנ׳ישע אױגען, װאָס קוקען אַרױס פון די קאַפּוצען, די בלײכע מאַנזשעטען הענד מיט די בלאַנקע מעסערס —

אויך די אַלטע פרוי, װאָס װאוינט לעבען מיר, מײן שכנה פון יענער זײט װאַנד, האַלט מיך פאַר אַ משוגע׳נעם, און באַהױפּ־טעט, אַז איך רעד פון שלאָף די גרעסטע משוגעת׳ן, און נעכטען בײ נאַכט האָט זי דײטליך געהערט װי איך האָב אויסגערופען: „דולצינעאַ אין די שענסטע פרוי אויף דער װעלט, און איך — דער אומגליקליכסטער ריטער אויף דער ערד, אָבער עס פּאַסט ניט, אַז מײן שװאַכקײט זאָל פאַרלײקענען דעם דאָזיגען אמת — רער־שטעך מיך מיט דײן שפּיעז, ריטער!“

שפּעטערדיגע נאָכשריפט.

נאָוועמבער 1830.

איך ווייס ניט. וואָס פאר א מאָדנער דרך ארץ עס האלט מיך אָפּ און לאָזט מיך ניט ענדערן אויף דאָס מינדסטע עטליכע אויסדרוקען, וואָס זענען, ביי א שפּעטערדיגען איבערקוקען פון אָט די פאָרליגענדע בלעטער, פאָרגעקומען אָביסעל צו שארף. דאָס מאַנוסקריפּט איז שוין געווען פאָרגעלט און בלייך ווי א טויטער און איך האָב דערפיהלט א מאָדנעם דרך ארץ און עס מורא געהאט איבערצואַנדערשען. אלץ וואָס איז געשריעבען געוואָרען מיט יאָהרען צוריק, האָט אזא אינערליך רעכט פון אונבאריהרבארקייט.

און באַזונדערס אָט די בלעטער, וואָס געהערען אין א געוויסער מאָס צו א פינסטערער פאָרגאַנגענהייט. וואָרים זיי זענען געשריעבען געוואָרען אונגעפעהר א יאָהר פאר דער דריטער באָרבאַנישער העדזשירא, אין א צייט וואָס איז געווען פיעל שארפער, ווי דער שאָרפסטער אויסדרוק, אין א צייט, ווען עס האָט זיך געדאכט, אַז דער זיעג פון דער פרייהייט קען נאָך פאָרלענגערט ווערען אויף א גאַנצען יאָהרהונדערט. ווענגיגסטענס האָט מען זיך געדאָרפט פאָרטראכטען, ווען מען האָט געזעהן ווי אונזערע ריטער האָבען באַקומען אזעלכענע זיכערע געזיכטער; ווען מען האָט געזעהן ווי זיי האָבען ווידער נעלאָזט אָנפּאָרבען זייערע אָפּגעריבענע הערבען, ווי זיי האָבען זיך געפּאַכטען מיט דעם פּאַנצער און מיט דער שפּיעז אין מינכען און אין פּאָטסדאָם, ווי זיי זענען אזוי שטאָלץ געזעסען אויף זייערע פערד, ווי זיי וואָלטען זיך דאָס געקליבען צו רייטען קיין קוועדלינבורג, כדי זיי זאָלען זיך אויפסניי לאָזען באַנייען ביי נאָטפּריעד באָסע. נאָך טריאומפירענדער זענען געווען די ביטרע

איינגלעך פון אונזערע גלחים, וואס האבען געוואוסט אזוי ביטרע צו פארשטעקען זייערע לאנגע אויערען אונטער די קאפוצען, אזוי אז מיר האבען געקענט ערוואַרטען די שעדליכסטע אנפאלען. מען האט גאר ניט געקענט וויסען אויף פאראוים, אז די עדעלע ריטער וועלען אזוי קלאנגענדיג פאלש אויסשיסען זייערע פיילען און וועלען דערנאך צום מייסטענס אנטלויפען אנאנים, אדער וועניגסטענס ביים אנטלויפען אוועקדרעהען די פנים׳ר, ווי די אנטלויפענדע באשקירען. פונקט אזוי ווייניג האט מען אין פאראוים געקענט וויסען, אז די שלאנגישע ביטרעקייט פון אונזערע גלחים וועט אזוי צו שאנד ווערען — אך! מען קריגט כמעט רחמנות ווען מען זעהט, ווי שלעכט זיי ווייסען ווי אזוי אויסצונוצען זייער שטארקס־טען גיפט. ווארים אין זייער כעס האבען זיי אונז דעם ארסעניק גע־ווארפען אין קאפ אריין שטיקערווייז, אנשטאט, וואס זיי האבען געקענט לויטוויז איהם אריינשיטען אין אונזער זופ אריין. מען קריגט רחמנות ווען מען זעהט ווי זיי קראצען ארוים די פארעלטער־טע ווינדעלעך פון זייערע שונאים, כדי דערטאפען צו דערטאפען עפים אהנמעכטיגעס. ווען מען זעהט ווי זיי גראבען זאגאר אוים די טאַ־טעם פון זייערע שונאים אוים זייערע קברים, כדי נאכצוזוכען, אויב זיי זענען ניט אביסעל באשניטען — אוי, די נאראנים! זיי מיינען, אז זיי האבען ענטדעקט א נייעס, ווען זיי זאגען אז דער לייב געהערט צו דעם קאצען מין, און זיי וועלען מיט דער דאזיגער נאטור־געשיכטליכער ענטדעקונג, נאך אזוי לאנג ארומרודערן, ביז זיי וועלען די גרויסע קאץ, די ex ungue leonem דערפיהלען אויף זייער אייגענעם לייב. אוי די פינסטערע רשעים! זיי וועלען ניט פריהער ליכטיג ווערען, ביז זיי וועלען ניט אליין הענגען אויף דעם לאמטערן. איך וואלט וועלען מיין לירע באַ־ציהען מיט סטרונעס, וואס זענען געמאכט פון אן עזעלס געדערים, כדי זיי צו באזינגען לויט זייער ווירדע נאך, די געשווירענע טפשים!

מיך פארכאפט א שטארקע לוסט! אין דער צייט, וואס איך זיץ דא און שרייב, דערהערט זיך מוזיק אונטער מיין פענסטער און אין דעם עלעגישען צארן פון דער לאנג אויסגעצויגענער מעלאדיע, דערקען איך יענע מארסעליער הימנע, מיט וועלכער דער שענער

באַבאַרו און זיין געליעבטע האָבען באַגריסט פּאַריז. יענע הימנע פון דער פרייהייט, ביי וועמענס טענער די שווייצער האָבען אין די טואילירען זיך פאַרבענקט אהיים, יענער טריאומפּירענדער טויטענגעזאַנג פון דער זשיראָנדע, דאָס אַלטע, זיסע וויגליעד —

און וואָס פאַר אַ ליעד! עס שווידערט מיך דורך מיט פייער און מיט פרייד און צינדט אין מיר אָן די גליהענדיגסטע שטערן פון דער באַגייסטערונג און די ראַקעטען פון שפּאַס. יאָ, זיי זאָלען ניט פעהלען ביי דעם גרויסען פייערווערק פון דער צייט. קלינגענדיגע פלאַמענשטראַמען פון געזאַנג זאָלען זיך צוגיסען פון די הויכען פון דער פרייהייטסלוסט, אין מוטיגע קאַסקאַדען, פּונקט אַזוי ווי דער גאַנגעס לאָזט זיך אַראָפּ פון דעם הימאַלאַיאַ באַרג! און דו ליעבע סאַטירע, טאָכטער פון דעם גערעכטען טהעמים און דעם ציגענפיסיגען פּאַן, גיב מיר דיין הילף. פון דער מאַמעס צד ביזט דו דאָך אַרויסגעקומען פון דעם טיטאַנענגעשלעכט, און פּונקט אַזוי ווי איך, האַסטו דאָך אויך פיינט די שונאים פון דיין משפּחה, די שוועכליכע אוזורפּאַטאָרען פון דעם אָלימפּ. לייה מיר דיין מאַמעס שווערד, כדי איך זאָל משפּט'ן זיי, דאָס פאַרהאַסטע געזינדעל, און גיב מיר די פּלייט פון דיין טאַטען, כדי איך זאָל זיי פייפען צום טויט —

זיי הערען שוין דאָס טויטליכע פייפען און עס כאַפּט זיי אָן דער מורא'דיגער שרעק און זיי אַנטלויפען ווידער און באַהאַלטען זיך אין געשטאַלטען פון חיות, ווי דעמאָלט ווען מיר האָבען דעם פּעליאָן אויסגעצויגען אויף דער אָסאַ —

Aux armes, citoyens!

מ'איז באַגאַנגען מיט אונז, אַרימע טיטאַנען, אַ גרויס אומרעכט, ווען מען האָט אונז געטאַדעלט פאַר דער פינסטערער ווילדקייט, מיט וועלכער מיר האָבען זיך צולאָזט ביי יענעם שטורעם אין הימעל — אַך! דאָ אונטען איז'ס טאַרטאַראָס איז עס געווען גרויענהאַפט און פינסטער, און דאָ האָבען מיר געהערט דאָס געשריי פון צערבערוס און דאָס קלינגען פון קייטען, און מען וועט אונז מוחל זיין, ווען מיר האָבען אויסגעזעהן אביסעל ווילד אין פאַרגלייך מיט יענע

געמער **comme il faut** וועלכע האבען אזוי פיין און אזוי געאיידעלט גענאסען אין די סאלאנען פון דעם אלימפ אזוי פיעל ליעבליכען נעקטאר און אזעלכענע זיסע מוזענקאנצערטען.

איך קען ווייטער ניט שרייבען. ווארים די מוזיק אונטער מיין פענסטער פאר'שכור'ט מיר מיין קאפ און אלץ שטארקער רייסט זיך ארוים דער רעפרעין:

Aux armes, citoyens !

שלוסוואָרט.

געשריעבען דעם 29טען נאָוועמבער, 1830.

עס איז געווען א דערשלאגענע, אפגעשטאנענע צייט אין דייטשלאנד, בעת איך האב געשריעבען דעם צווייטען באנד פון די רייזע בילדער, און האב איהם גלייכצייטיג געלאזט דרוקען. איידער דער באנד איז אבער נאך ערשיענען, האט מען שוין עפּיס גערעדט פון איהם צווישען פּובליקום. עס האט דאן געהייסען, אז מיין בוך וויל ווידער אויפמונטערן דעם איינגעשלאפענעם פרייהייטססמוט, און אז מען האט אנגענומען מיטלען דאס בוך צו אונטערדריקען. ביי אזעלכענע קלאנגען איז געווען ראטזאם דאס ווערק צו פארענדיגען וואס שנעלער, און וואס שנעלער עס ארויסצוזאגען פון פרעס. און אזוי ווי עס האט געמוזט ענטהאלטען א געוויסע צאהל בויגענס, כדי עס זאל קענען אויסמיידען די צענזור, בין איך דעמאלט אין יענער נויט געווען געגליכען צו בענווענוטא טשעליני, וועלכער האט ניט געהאט גענוג מעטאל צו גיסען זיין פּערזעאוס, און כדי אויסצופילען דעם פורעם האט ער אלע צינערנע טעלער, וואס ער האט געהאט אונטער האנד, געווארפען אין שמעלצאויוועז אריין. עס איז געווים געווען לייכט צו אונטערשיידען דאס צין, באזונדערס דעם צינערנעם סוף פון דעם בוך פון די בעסערע מעטאלען. דאך ווער עס קען די מלאכה, האט דעם מייסטער ניט פארזעהן.

אזוי ווי אבער אלץ אין דער וועלט חזר'ט זיך איבער, דערפאר טרעפט אויך, אז צופעליגערווייז האט זיך אויך ביי דעם באנד ארויסגעוויזען א מאנגעל, און איך האב ווידער געמוזט אין מיין גוס אריינווארפען א מאסע צין, און איך וואלט וועלען, אז מען זאל די צינגיסעריי נאר צושרייבען צו דער צייט־נויט.

אך! דאס גאנצע בוך איז דאך ארויסגעקומען פון דער צייט נויט, פונקט אזוי ווי די פריהערדיגע שריפטען מיט אן עהנליכער

ריכטונג. די נעהענטערע פריינד פון דעם פּראָפעסער, די וואָס זענען באַקאַנט מיט זיינע פּריוואַטע פאַרהעלטנישען, ווייסען זעהר גוט, ווי וועניג דער אייגענער עגאָאיזם טרייבט איהם אין דער עפענטליכקייט, און ווי גרויס עס זענען די קרבנות, וואָס ער מוז ברענגען פאַר יעדען פרייען וואָרט, וואָס ער האָט זינט דעמאָלט אַרויסגעזאָגט — און ווען גאָט וויל עס — ער וועט נאָך אַרויסזאָגען. איצטער איז דאָס וואָרט א טאַט, וועמענס פאָלגען עס לאָזען זיך גאָר ניט אָפּמעסטען; קען דאָך קיינער ניט וויסען, צי ער וועט ניט גאָר צום סוף נאָך מוזען אויפטרעטען אַלס בלוטיגער עדות פאַר דער וועלט.

שוין יאָהרענלאַנג וואַרט איך אומזיסט אויף דעם וואָרט פון יענע מוטיגע מענער, וועלכע האָבען אַמאָל אויף די פאַרזאַמלונגען פון דער דייטשער „בורשענשאַפט“ אַזוי אָפט געבעטען דאָס וואָרט און וועלכע האָבען מיך אָפט איבערטראָפען מיט זייער רהעטאָרישען טאַלענט און וועלכע האָבען גערעדט אין אַזאַ צוזאָגענדער שפּראַך; זיי פלעגען זיין אַזוי רעדעוודיג און איצטער זענען זיי אַזוי שטיל. ווי זיי האָבען דאָס דעמאָלט געזידעלט די פראַנצען און דאָס נייע בבל, און דעם ניט דייטשען, פריוואָלען פאַטערלאַנדס פאַררעטער, וועלכער האָט געלויבט דאָס פראַנצויזענטום. יענער לויב איז פאָרגעקומען אין דער גרויסער וואָך.

אָך, די גרויסע וואָך פון פּאַריז! דער פרייהייטסמוט וואָס האָט פון דאָרט אַריבערגעוועהט קיין דייטשלאַנד, האָט געוויס דאָ און דאָרטען אומגעוואָרפען די נאַכט־ליכט, אַזוי אַז די רויטע גאַרדינען ביי מאַנכע טהראָנען האָבען אָנגעהויבען צו ברענען. און די גאָלדענע קרוינען זענען געוואָרען הייס אונטער די ברענענדיגע שלאָפמיצען; — אָבער די אַלטע דיענער, וועמען די מלוכה־פּאָליציי געטרויט, שלעפּען שוין די לעש־עמערס, און שנאָפּלען איצטער וואַכזאַמער, און שמידען דערפאַר פעסטער די באַהאַלטענע קייטען, און איך באַמערק שוין, אַז אונזיכטבאַר בויט זיך נאָך א געדיכטערע תפיסה־מויער, אַרום דעם דייטשען פאָלק.

אָרים געפאַנגען פאָלק! פאַרליר ניט דעם מוט אין דיין נויט!

II.

אוי, ווען איך וואלט געקענט רעדען מיט קאטאפולטען! אוי, ווען איך וואלט געקענט ארויסשיסען פון מיין הארץ פאלאריקען!

פון מיין הארצען צושמעלצט זיך די אריסטאקראטישע אייז־קארע, א מאדנער אומעט נעמט מיך ארום — איז דאס ליעבע און נאר ליעבע צו דעם דייטשען פאלק! — מיין נשמה ציטערט, און עס ברענט מיר אין אויג. און דאס איז א ניט־גינסטיגער צושטאנד פאר א שריפטשטעלער, וואס דארף באהערשען דעם שטאף און בלייבען אביעקטיוו, ווי די קונסט־שולע פארלאנגט עס, און ווי געטהע האט עס געטאן — ער איז דערביי אלט געווארען אכציג יאהר און איז געווען מיניסטער און אן עושר — ארים דייטש פאלק! דאס איז דיין גרעסטער מאן!

עס פעהלען מיר נאך עטליכע אקטאוו זייטען, און איך וועל דערפאר נאך דערצעהלען א מעשה — שוין זינט נעכטען שוועבט זי מיר אין זכרון — דאס איז א מעשה אוים דעם לעבען פון קארל דעם פינפטען.*) עס איז שוין זעהר לאנג, ווי איך האב זי געהערט, און איך ווייס שוין ניט מעהר גענוי די באזונדערע אומשטענדען. אזעלכענע זאכען פארגעסען זיך לייכט, ווען מען קריגט ניט קיין באשטימטען געהאלט פאר לייענען אלע האלבע יאהר אלטע געשיכטען פון העפטען. וואס שארט דען אבער, ווען מען האט פארגעסען די נעמען פון די ערטער און די יאהרען, ווען מען האט נאר באהאלטען אין זכרון די אינערליכע באדייטונג פון דער מעשה, איהר מוסר השכל? דאס איז אייגענטליך וואס שוועבט ארום אין מיין זכרון און מאכט מיך אומעטיג ביז צו טרעהרען. איך האב מורא, איך ווער קראנק.

דער ארימער קייזער איז געווארען געפאנגען פון זיינע שונאים און ער איז געזעסען אין א שווערען קערקער. איך גלויב, אז דאס איז געווען אין טיראל. ער איז דארט געזעסען אן איינזאמער, א באטריבטער, פארלאזען פון זיינע ריטער און זיינע הויפלייט און קיינער איז ניט געקומען איהם העלפען. איך ווייס ניט,

---

*) אין דער פראנצויזישער אויסגאבע הייסט עס „אוים דעם לעבען פון דעם קייזער מאקסימיליאן".

III.

צי האט ער שוין דעמאלט געהאט דאס קעז־בלייבע געזיכט, ווי עס איז אפגעמאלט אויף האלביינס בילדער. אבער די מענשען פאראכטענדיגע אונטערשטע ליפּ, האט מסתמא נאך שטארקער ארויסגעטראטען, ווי אויף יענע בילדער. ווארים ער האט דאך געמוזט פאראכטען יענע לייט, וועלכע האבען ארומגעטאנצט ארום איהם ווען דאס גליק האט איהם געלויכטען און איצטער האבען זיי איהם געלאזט אליין אין זיין פינסטערער נויט. און פלוצלונג האט זיך געעפענט די טיר פון דער תפיסה, און עס איז אריינגעקומען א פארהילטער מענש, און ווי נאר דער מענש האט אוועקגערוקט דעם מאנטעל, האט דער קייזער דערקענט דעם הויפנאר „קונץ פון די רויזען.“ און אט דער האט איהם געבראכט טרויסט און ראט—און געווען איז עס דער הויפנאר.

אוי דייטש פאטערלאנד! טייער דייטש פאלק! איך בין דיין „קונץ פון די רויזען“, דער מאן וועמענס עובדה עס איז צו שפאסען, און וועלכער דארף דיך לוסטיג מאכען אין דיינע פרעהליכע טעג. ער דרינגט אריין אין דיין תפיסה אין דער צייט פון נויט; דא אונטער דעם מאנטעל ברענג איך דיר דיין שטארקען סצעפּטער און די שענע קרוין — דערקענסטו מיך ניט, מיין קייזער? ווען איך קען דיך ניט באפרייען, וויל איך דיך וועניגסטענס טרייסטען און דו זאלסט האבען עמיצען לעבען דיר, וועלכער פלוידערט מיט דיר איבער דיינע צרות און גיט דיר צו מוט, און האט דיך ליעב, און זיין בעסטער שפאס און זיין בעסט בלוט שטעהט דיר צו דיענסט. ווארים, דו מיין פאלק, ביזט דער אמת'ער קייזער, דער אמת'ער האר פון לאנד — דיין ווילען איז געבאט און לעגיטימער, ווי יענעם פורפורנע **Tel est notre plaisir** וואס באַרופט זיך אויף א געטליך רעכט. — דיין ווילען, מיין פאלק איז די איינציגע רעכטמעסיגע קוואל פון יעדער מאכט. ווען דו ליגסט אפילו געשמידט אין קייטען, וועט דאך סוף כל סוף זיעגען דיין גוט רעכט. עס דערנעהנטערט זיך דער טאג פון דער באפרייאונג, עס הויבט זיך אן א נייע צייט — מיין קייזער, די נאכט איז פארביי, און דרויסען גליהט דאס מארגענרויט.

— קונץ פון די רויזען, מיין נאר, דו האסט א טעות. א

IV.

בלאנקענדיגע האק האלסט דו מסתמא פאר דער זון, און דאס מאר־גענרויט איז ניט מעהר ווי בלוט.

— ניין, מיין קייזער, עס איז די זון. הגם זי געהט אויף אין מערב — זייט זעקס טויזענד יאהר, האט מען אלע מאל זי געזעהן אויפגעהן אין מזרח. נו איז שוין אבער צייט, אז זי זאל אמאל איבערביימען איהר וועג.

— קונץ פון די רויזען, מיין נאר, דו האסט דאך פארלוירען די גלעקלעך פון דיין רויטען היטעלע. און עס זעהט איצטער אויס אזוי מאדנע, דיין היטעלע.

אוי, מיין קייזער, איך האב צוליעב אייער נויט אזוי כעס־דיג ערענסט געשאקעלט מיט'ן קאפ, אז די נארישע גלעקלעך זענען ארונטערגעפאלען פון היטעלע. דאס היטעלע איז אבער דורך דעם ניט געווארען ערגער.

— קונץ פון די רויזען, מיין נאר, וואס ברעכט און קראכט אזוי אין הרויסען?

— זייט שטיל! דאס איז די זעג און די האק פון דעם סטא־ליער, און באלד וועלען איינפאלען די טויערען פון אייער תפיסה און איהר וועט זיין פריי, מיין קייזער.

— בין איך דען ווירקליך דער קייזער? אך, עס איז דאך נאר דער נאר, וואס זאגט עס מיר.

— אוי, זיפצט ניט, מיין ליעבער הער, די לופט פון תפיסה מאכט אייך אזוי אפהענדיג. ווען איהר וועט ווידער צוריקקריגען אייער מאכט, וועט איהר ווידער דערפיהלען דאס מוטיגע קייזער־בלוט אין אייערע אדערן. און איהר וועט זיין שטאלץ ווי א קייזער, און איבערמוטיג, און גנעדיג, און אונגערעכט, און שמייכלדיג, און אונדאנקבאר ווי דאס זענען די פירשטען.

— קונץ פון די רויזען, מיין נאר. ווען איך וועל ווידער זיין פריי, וואס וועסט דו דאן טוען?

— איך וויל מיר דעמאלט אנניהען נייע גלעקלעך אויף מיין היטעלע.

— און מיט וואס זאל איך באלוינען דיין געטרייקייט?

— אך! ליעבער הער, לאזט מיך ניט אומברענגען!

" 64 פעבוס, — גאָט פֿעבוס (פֿאָיבאָס) אַפּאָללאָ, גאָט פֿון זון און פּאָעזיע ביי די גריכען.

" 65 קאָנציליום — דער בעריהמטער קירכען־קאָנגרעס אין טרענט צו ענטשיידען רעליגיאָנס־פראגען. אָפּגעהאלטען 1543-63.

" 67 פראנצאַ — מיטאָג מאָלצייט.

" " באָטעגאַ — אַ געשעפט, אַ געוועלב.

" " סאָרבעט — אַ געטרענק.

" 68 אברוצער — פון אַברוצי, די פּראָווינץ אין צענטער פון איטאַליען.

" 71 ראָסיני divine maestro — ראָסיני, דער געטליכער קאָמפּאָזיטאָר.

" " ראָמולוס — דער לעגענדאָרישער בעגרינדער פון רוים, 759 פאר קריסטוס.

" " ראָמולוס אוגוסטוס — דער לעצטער רוימישער קייזער, 475 נאָך קריסטוס.

" 72 האַרמאָדיוס און אַריסטאָגעיטאָן — צוויי אַדעליגע אַטהענער וואָס האָבען געטויט דעם טיראַן היפּאַרכוס פון אַטהען.

" 73 פרימאַ אואָמאָ און פרימאַ דאָננאַ — „ערשטער" מאַן און „ערשטע" פרוי, וואָס שפּיעלען די הויפּטראָלען אין אַן אָפּערע.

" " אַרלעקינאָ, טאַרטאַגאַליאַ, בריגעלאַ, פּאַנטאַלאָן, — קאָמישע פיגורען פון דער איטאַליענישער קאָמעדיע.

" 78 וועטורינאָ — פוהרמאַן פון אַ וועטוראָ (קאַרעטע).

" 79 Piazza di San Marco — דער בעריהמטער סקווער סאַן מאַרקאָ אין ווענעדיג.

" " פּאַנדעקט — קאָדעקס פון געזעצען.

" 80 il signor padre — דער הערר פאָטער.

" 82 Piazza dei Signori — פּלאַץ פון די האַרען.

" " Scala degli Ammazati — טרעפּ פון די גע־הרג'עטע.

" 83 טהעאָדאָריך — דער גרויסער קעניג פון אָסטראָגאָטען.

" " דיעטריך פון בערן — לעגענדארישער דייטשער גבור.

" " אַלבאָאין — לאָמבארישער קעניג. האָט איינגענומען איטאַליען אין 568.

" " קאַראָלוס מאגנוס — קאַרל דער גרויסער, דער ערשטער קייזער פון דייטשלאנד (742-814).

" 84 פּיאַצצאַ דעללע ערבע — סקווער פון פלאנצונגען.

" " פּאָדעסטאַ — בירגערמייסטער פון אַ שטאָדט.

" 86 לודוואָיקאַ אַריאָסטאָ (1474—1533) — בעריהמטער איטאַליענישער דיכטער.

" 86 לודוויג טיעק — בעוואוסטער דייטשער דיכטער און איבערזעצער.

" " קאַפּולעט — פאָרנעהמע משפחה פון וועראָנאַ.

" " סקאַליגער — בעריהמטע משפחה פון געלעהרטע אין איטאַליען.

" 87 טרופאלדינא און סמעראלדינא — פיגורען פון דער אי־טאַליענישער קאָמעדיע.

" " הערקולאנעום און פאמפעי — צוויי פון די שטעדט לעבען נעאפאל, וואָס זענען פערשאָטען געוואָרען אין בעריהמטען אויסברוך פון וואולקאן וועזאוויוס אין יאָהר 68 נאָך קריסטוס.

" 90 טיבעריום סעמפראניום — אַ רוימישער קייזער.

" 91 סאן גראנדע — דער גרויסער קאַנאַל אין ווענעדיג.

" 92 Due Torri — צוויי טורעמס.

" 95 פרווי פון סטאעל — בעריהמטע פראנצויזישע שריפטשטעלערין.

" 97 Carozza — קאַרעטע.

" 98 Cameriere — קעלנער.

" " Croce Bianca — ווייסער קרייץ.

" 99 boeuf a la mode — אָקסען־פליש לויט דער מאָדע.

" 101 Crcciata in Egtito — קרייצצוג אין מצרים.

" " furore — פוראָר, ווילדקייט.

" 102 ברענא און אמבראזיאנא — בעריהמטע ביבליאָטעקען.

" " אמבראזיא — די שפייז פון די געטער לויט דער גריכישער לעגענדע.

" " יאַן סטעען — בעריהמטער האָלענדישער מאלער (1679־1626).

" " לאַנג־ארנא — דער טייל פון פלאָרענץ, וואָס ליגט ביים טייך אַרנאָ.

" 103 גאלעאטא וויסקאנטי — איינער פון דער פאמיליע וויסקאַנטי, וואָס האָט געהערשט איבער מילאַן.

" 105 ברומעיר — דער חודש פעברואר אין פראנצויזישען, רעוואָלוציאָנערען קאַלענדער.

" " מארענגא — פלאץ פון אַ בעריהמטער שלאכט צווישען נאַפאָלעאָן און עסטרייך.

" 107 ultimae rationes — לעצטע טעמים.

" 111 דיעביטש — גרויסער דייטש־רוסישער גענעראל, האָט אונטערדריקט דעם פוילישען אויפשטאַנד פון 1830.

" " Allons enfants de la patrie „קומט קינדער פון פאטערלאנד" דער אָנהויב פון דער מארסעליעזע אין פראנצויזיש.

" " טאַרישער פון „טאָרי" — די קאָנסערוואטיווע פארטיי אין ענגלאנד.

" 119 נעפטון — דער גאָט פון ים אין דער רוימישער מיטהאָלאָגיע.

" 120 סטראדא נואווא — נייע גאַס.

" " פאאלא וועראנעזע — בעריהמטער איטאַל. מאָלער

" " רובענס — בעריהמטער פלעמישער מאלער (1577־1640)

" 121 קירמעס (קירכמעסע) — יאריד לכבוד אַ קריסטליכען יום־טוב.

זייט 131 בעדלאם, סט. לוזע — משוגעים הייזער אין ענגלאנד.

" " מופטים — מחמד'אנישע גלחים.

" " דאמיניקאנער — אָרדען פון מאָנאַכען אין דער קאטהאָלי־
שער קירכע.

" 258 קאפוצינער — קאטהאָלישער אָרדען פון מאָנאַכען.

" " דענאָן, בעלזאָני — אויספאָרשער פון מצרים.

" 263 דאלאראָזא — די ליידענדע.

" 265 Croce del Matto — צלם פון מאַטטאָ.

" 266 vita della mia vita — לעבען פון מיין לעבען.

" 267 פאַלעסטרינאַ — גרויסער איטאַליעניש קאָמפאָזיטאָר
פון קירכען מוזיק.

" 269 Delightful — ענטציקענד.

" " קאטאלאני — אַ באוואוסטע זינגערין.

" 270 מאַקיאַוועלי — איטאַליעניש שטאַאַטסמאַן און שריפט־
שטעלער.

" " סאַלוסט — רוימישער היסטאָריקער.

" " דעל סארטאָ — בארימטער איטאַליענישער מאָלער.

" 273 un bon dieucitoyen — אַ גוטער גאָט, בירגער.

" 274 סטאַלאָ — גלח'ישער טראכט.

" 277 I like this man — מיר געפעלט דער מאַן.

" 278 פלוטאַרך — בארימטער גריכישער ביאָגראַף.

" 280 פיאַצצאַ — סקווער, פלאַץ.

" 282 פיעדמאָנט — פראָווינץ אין צפון־מערב אין איטאַליען.

" 283 קאַרבאָנאַרי — איטאַליענישע רעוואָלוציאָנערען פון יענער
צייט.

" 284 עקקאָ — אָט דאָ איז!

" 285 סאַקריסטאַן — בעאַמטער פון דער קאטהאָלישער קירכע.

" 290 in effigie — אין בילד.

" 290 Capitale della Prussia — הויפּטשטאָדט פון פּרייסען.

" 293 remplacant — פארנעהמענדיג דעם פּלאַץ פון

" 298 סאַקראַ — הייליגטהימער.

" " God damn — גאָט פערדאַמט.

" 299 אנטראָפּאָמאָרפיסמוס — פאָרשטעלונג אין מענשען־גע־
שטאַלט.

Mel in ore verba lactis
Fel in corde fraus in factis

האָניג אין מויל — ווערטער פון מילך
גאַל אין הארץ — בעטרוג אין די טהאַטען.

" 301 High church of England — הויכע קירכען פון ענגלאנד.

" 305 מארקוס ברוטוס — אַ רוימישער נאָבעלער, האָט געהאָל־
פען ערמאָרדען צעזאר'ן.

" " סאַנטשאָ פּאַנסאַ (סאַנטשאָ „בויך") — באַגלייטער פון דאָן
קיכאָט, אין ראָמאַן מיגועל סערוואַנטעס דע סאַאַוועדראַ;
דולציניאַ — דאָס מיידעל פאר וועלכער דאָן קיכאָט האָט
זיך איינגעבילדעט, אַז ער גיעהט קעמפען לויט'ן ריטערליכען
מנהג.

" 311 ווירגיל'ס טאָגאַ — דאָס געוואַנד פון דעם לאַטייַנישען
פּאָעט ווירגיל.

" 312 אמאדים פון גאליען (פראנקרייך) — נאמען פון א העלד אין א ריטערליכען ראמאן פון מיטעלאלטער. ראלזאן — א מאנט — געמען וואס זענען דערמאנט אין יענעם ראמאן.

" 316 ex ungue leonem — פון׳ם נאגעל (דערקענט מען) דעם לייב.

" 317 זשיראנדע — פארטיי אין פראנקרייך אין דער צייט פון דער גרויסער רעוואלוציאן.

" 317 אוזורפאטארען פון אלימפ — פערכאפערס פון דער מאכט אויפ׳ן בארג אלימפ, וואו די געטער וואוינען לויט דער גריכישער מיטהאלאגיע.

" " פעליאן און אסא — נעמען פון אנדערע בערג לעבען דעם אלימפ.

" " Comme il faut — ווי עס דארף צו זיין.

" " Aux armes citoyens ! — צו די וואפען בירגער ! (פון דער מארסעליעזע).

" " טהעמים און פאן — האלב־געטער אין דער גריכישער מי־טהאלאגיע.

" " סאלאנען — אלטע חכמים, פון סאלאן, דעם קלוגען געזעצגע־בער פון ראטהען.

שלוסווארט.

זייט 1 בענווענוטא טשעליני — באריהמטער איטאליענישער אוואנטוריסט און סקולפטאר אין 16טען יאהרהונדערט.

" 2 קארל דער פינפטער — קייזער פון דייטשלאנד, אין דער צייט פון דער רעפארמאציאן.

" 3 tel est notre plaisir — אזוי געפעלט אונז, אזוי איז אונזער ווילען.

פעהלער-אויסבעסערונגען:

זייט 14 סאנסאקי דארף זיין: סאנסוסי.
" 17 פוט ווייס ביער — גוט ווייס ביער.
" 22 קוויטיניום וואַכום — קוויטינליום וואַכום.
" 33 אינדיאנער — הינדוסען.
" 43 ספאַטאַקער — ספארטאַנגער.
" 73 אודאָמע — אואָמאָ.
" 88 גלאיאטארען — גלאדיאטאָרען.
" 97 Carrozza — Corrzza
" 103 גאלעאדא — גאלעאטאָ.
" 121 פאול וועראנעא׳ס — פאול ווערראָנעזע׳ס.
" 126 עקסצעלענצא — עטשעלענצא.
" 140 לעטיצא — לעטיציא.
" 143 דיסקרעציאָן — אינדיסקרעציאָן.
" 150 בארוישט — איבעראשט.
" 151 באלאנא — באָלאָניא.
" 164 אבאט — אַבאַטע.
" " אבא — אַבאַטע.
" 184 לואיסדאר — לואידאָר.
" 220 פאַליאנדרע — פאַליאנדריע.
" 223 „איימעניד“ — „איימענידען“.
" 251 סאקאנטאלא — סאקונטאלא.
" " צניאות — צניעות.
" 259 גרויזע — גרייז-גרויע.
" 285 סארקיסטאן — סאקרעסטאַן.
" 289 פעדעריגא — פרעדעריגאַ.

אינהאלט:

זייט
די רייזע פון מינכען ביז גענוא — — — — — — — — 9
די בעדער פון לוקא — — — — — — — — — — 131
די שטאָדט לוקא — — — — — — — — — — — 239
שפעטערדיגע נאָכשריפט — — — — — — — — 315
שלוסוואָרט.

אידיש: ר. אייזלאַנד.
באמערקונגען.

2.75

PUBLIC LIBRARY, TORONTO

בערגע.

הייניק רוונע.

אויטאביאן

[illegible] 8 '85 | 4412 | # 2,175

בערגע

2175

MAY 7 '78

JUN 13 '78

JUL 3 '78

[illegible]N 27 '83

JUN 29 1984